Regist..ed No M. 1856.

8th JUNE 1936

సంపు. ౧౩ శ్రీ ధాత సం. జ్యేష్ఠము సంఖ్య ౬

గణపతి —ప్రాచీన చిత్రము.

సంపు. ౧౪ ఈశ్వర, ఆశ్వయుజమాసము (అక్టోబరు 1937) సంఖ్య ౧౦

జన్మాష్టమి

రాయప్రోలు సుబ్బారావు

శ్రావణ మంగళోత్సవ పరంపరలన్ గృహవీథు లొప్పె, భూ
దేవి సుఖప్రసూతపగిదిన్ జలమాడి ధరించె పచ్చపూ
పావడ, దిక్సతీచికురపాశములట్టుల వ్రేలె కృష్ణమే
ఘావలి, పుట్టె నొక్కశిశు వష్టమినాడు నిశీథవేళలన్.

చెఱలో చిందులు మానె చీకటి, నభశ్శృంగారమాలావనో
హారమై మించెను తారకాళి, శ్రుతివియ్యంబయ్యె వాగర్థబం
ధురభావోదయరక్తి వ్యాసముఖతంత్రుల్, నందగోపాలమం
దర మంథానములున్ స్వయంభ్రమణనాదంబులన్ శ్రావ్యముల్గావగన్.

మందల నున్న లేగలు తమంతట పల్పులు సళ్ల లేచి ఆ
నందముతోడ పాల్గుడిచె, నవ్వుచు పండువెదుళ్లు పాడ సా
గెం, దమసాతరంగవతికిన్ పొడకట్టె సమర్తచిన్నె, లా
డెం దల వన్నియల్ ప్రతిఫలింప నెమిళ్లు సమీరసీమలన్.

బందియలో శిరోదయవిభాతము, యాదవసూతికాంకపా
ళిం దొలి స్తన్యపానము, ఫలింపగ నోపును గోమతల్లికా
మంద తపోవ్రతంబు; రుచిమన్మృదుశాద్వల పత్రశయ్యలన్
బృందయు వెల్గె ముత్తయిదు లెత్తిన పచ్చల పళ్లెరంబనన్.

ప్లుతవల్గితంబుల పులకలు నరువెల్ల గుజ్జాల వెన్నెల గుస్తరించె
నందనోద్యాన సుందరమైన పారిజాతము పొంతగిలినట్లు తలఁకి [illegible]కె
వాడినసిగలు మవ్వమువోసి విప్పార తులసీవనంబులఁ దొలకరించె
కౌమార యోగధారా ముగ్ధయగు రాధ సాధన కమృతసమాధి కుదిరె
ఇష్ట దేవతామకుటము లెక్కినట్లు - వింతయైశ్వర్యమున కేకి గంతులాడె
పెరుగు లెండెక్కుదాకను తఱచితఱచి - వెన్న రాక వేసారిరి వ్రేతలెల్ల.

గొల్లల చల్దిముద్దలఁ బుగుల్కొను కమ్మదనాలకోసమై
మల్లిరి రాజభోగులు, సమగ్ర విరూపిణిరైన కుబ్జలున్
భల్లున తెల్లవాఱఁ గలవచ్చె సమస్తసులక్షణాంగ సం
పల్లత యైనయట్టుల, ప్రపంచమె కన్నెరికంబు దాల్చె నాన్.

కన్నులఁ గ్రోలి ఈ ప్రకృతికంత సువస్తు సురూప భాగ్యముల్,
కన్నెపులుంగు పెల్లుల సుఖశ్రుతి లాలన లాని వీనులన్,
మన్నన మీఱు జానపదమండలమంతయు నృత్యగీత వా
ద్యోన్నతిఁ గృష్ణపక్షమయి యూగెను భాగవతాల యాటలన్.

భారత ధర్మసంహితకు భాష్యముఁ బన్నగ, రాసయోగలీ
లా రసవద్రహస్యము వెలార్పగ ఉత్సవరాగరక్తి నా
చారహతాగ్రహారములఁ జార్పగ, కర్మఫలామృతంబు గీ
తారసదాళికన్ పిదుక, తావుకొనెన్ బహుధా తదంశువుల్.

పూర్ణ

[నవల - అనువృత్తము]

వాసిష్ఠగణపతిముని

పదుమూఁడవ ప్రకరణము

శివంకరసంఘప్రతినిధితో సంభాషణము

ఆ మఱునాఁడు సాయంకాల కృత్యములు ముగించుకొనినపిమ్మట రాజు శివంకర సంఘప్రతినిధికి దర్శన మిచ్చుటకుఁగాను కాచుకొనియుండెను. తాను స్వర్ణసింహాసనముపైఁ గూర్చున్నాఁడు. ఎదుట వేత్రాసనము వేయఁబడియున్నది. విమాన ప్రథమభూమికా ద్వారము దగ్గఱ లీలావతి చారురాలును, రథినిచారురాలును ప్రవేశించు శివంకర సంఘప్రతినిధి యెవఁడో తెలుసుకొనుటకు జాగరూకములగు కండ్లతో చూచుచు నిలఁబడి యున్నారు. ఇంతట శుకనాసుఁడు కాలనాథునితో కలిసివచ్చి విమానములోపలకు ప్రవేశించెను. కాలనాథు నచ్చట నిలఁబెట్టి తాను ముందు పోయి శివంకర సంఘప్రతినిధిరాక భట్టారకున కెఱింగించెను. అతని యుత్తరువును పొంది కాలనాథుని దగ్గఱకు వచ్చి వానిని షష్ఠభూమికలో ప్రవేశపెట్టి రాజాజ్ఞ పొంది తాను మఱలెను. సంప్రదాయప్రకార మా విశిష్టసమయములో మహాప్రతీహారి ఘోరకుఁడు ద్వారమునందు కావలి కాయుచుండెను.

కాలనాథుని చూడఁగానే సుచంద్ర భట్టారకునకు సంతోషాశ్చర్యములు కలిగినవి. ఘోరక కాలనాథులవంటి మహావీరులు శివంకరసంఘములోనున్నారా యని యతఁ డాశ్చర్యపడెను. రథిని కాలనాథుని గుఱించి చెప్పినది మొదలుకొని యతనికి కాలనాథుని చూడవలె నని యపేక్ష గలదు. అది యిప్పుడు తలవని తలంపుగా తటస్థించినది. అందులకు సంతోషము.

ఇప్పుడు రాజు కాలనాథుని నిర్వర్ణించి చూచినాఁడు. తనయెదుట గోడపై తగిలించిన దర్పణములో తన ముఖమును గూడ చూచుకొనినాఁడు. తమ యుభయుల ముఖసాదృశ్య మతనికి చక్కఁగా గోచరించినది. నిశ్చయముగా నితఁడు నాకుమారుఁడే యని యతనికి తోఁచినది. కనులు వాత్సల్యరసార్ద్రము లైనవి. ముఖము ప్రేమప్రసన్నమయ్యెను.

కాలనాథుఁడు సుచంద్రుని పితృభావముతోఁ జూచుచున్నాఁడు. అందువలన నతనిభక్తి యుద్రిక్తమయ్యెను. అతని గౌరవము హెచ్చినది. పూర్తిగా నాపితృమూర్తి కతఁడు లొంగిపోయినవాఁ డయ్యెను. ఈభావకోలాహలములో నతఁడు క్షణమాత్రము స్తబ్ధుఁడై నిలిచిపోయెను. పిమ్మట నతనికి రాజసన్నిధిలో తానున్నానని జ్ఞప్తికి వచ్చినది. ముట్టికాళ్లు వేసుకొని ప్రణామ మాచ

పూర్ణ

[నవల - అనువృత్తము]

వాసిష్ఠగణపతిముని

పదుమూఁడవ ప్రకరణము

శివంకరసంఘప్రతినిధితో సంభాషణము

ఆ మఱునాఁడు సాయంకాల కృత్యములు ముగించుకొనినపిమ్మట రాజు శివంకర సంఘప్రతినిధికి దర్శన మిచ్చుటకుఁగాను కాచుకొనియుండెను. తాను స్వర్ణసింహాసనముపైఁ గూర్చున్నాఁడు. ఎదుట వేత్రాసనము వేయఁబడియున్నది. విమాన ప్రథమభూమికా ద్వారము దగ్గఱ లీలావతి చారురాలును, రథినిచారురాలును ప్రవేశించు శివంకర సంఘప్రతినిధి యెవఁడో తెలుసుకొనుటకు జాగరూకములగు కండ్లతో చూచుచు నిలఁబడి యున్నారు. ఇంతట శుకనాసుఁడు కాలనాథునితో కలిసివచ్చి విమానములోపలకు ప్రవేశించెను. కాలనాథు నచ్చట నిలఁబెట్టి తాను ముందు పోయి శివంకర సంఘప్రతినిధిరాక భట్టారకున కెఱింగించెను. అతని యుత్తరువును పొంది కాలనాథుని దగ్గఱకు వచ్చి వానిని షష్ఠభూమికలో ప్రవేశపెట్టి రాజాజ్ఞ పొంది తాను మఱలెను. సంప్రదాయప్రకార మా విశిష్టసమయములో మహాప్రతీహారి ఘోరకుఁడు ద్వారమునందు కావలి కాయుచుండెను.

కాలనాథుని చూడఁగానే సుచంద్ర భట్టారకునకు సంతోషాశ్చర్యములు కలిగినవి. ఘోరక కాలనాథులవంటి మహావీరులు శివంకరసంఘములోనున్నారా యని యతఁ డాశ్చర్యపడెను. రథిని కాలనాథుని గుఱించి చెప్పినది మొదలుకొని యతనికి కాలనాథుని చూడవలె నని యపేక్ష గలదు. అది యిప్పుడు తలవని తలంపుగా తటస్థించినది. అందులకు సంతోషము.

ఇప్పుడు రాజు కాలనాథుని నిర్వర్ణించి చూచినాఁడు. తనయెదుట గోడపై తగిలించిన దర్పణములో తన ముఖమును గూడ చూచుకొనినాఁడు. తమ యుభయుల ముఖసాదృశ్య మతనికి చక్కఁగా గోచరించినది. నిశ్చయముగా నితఁడు నాకుమారుఁడే యని యతనికి తోఁచినది. కనులు వాత్సల్యరసార్ద్రము లైనవి. ముఖము ప్రేమప్రసన్నమయ్యెను.

కాలనాథుఁడు సుచంద్రుని పితృభావముతోఁ జూచుచున్నాఁడు. అందువలన నతనిభక్తి యుద్రిక్తమయ్యెను. అతని గౌరవము హెచ్చినది. పూర్తిగా నాపితృమూర్తి కతఁడు లొంగిపోయినవాఁడయ్యెను. ఈభావ కోలాహలములో నతఁడు క్షణమాత్రము స్తబ్ధుఁడై నిలిచిపోయెను. పిమ్మట నతనికి రాజసన్నిధిలో తానున్నానని జ్ఞప్తికి వచ్చినది. ముట్టికాళ్లు వేసుకొని ప్రణామ మాచ

రించి మహారాజ పరమేశ్వర శ్రీ సుచంద్ర భట్టారకులవారికి జయ మగునుగాక యని పలికి యతఁడు లేచి తనచేతికత్తిని సార్వభౌముని కాళ్లపై నుంచినవాఁ డయ్యెను. సుచంద్రుఁడు వంగిన కాలనాథుని తల స్పృశించి యతఁడు లేచిన పిమ్మట నతని కత్తి యతనిచేతి కిచ్చివేసెను. కాలనాథుఁ డనంతరము రాజానుజ్ఞాతుఁడై యాసనములోఁ గూర్చుండెను. కాలనాథుఁడు తనను తండ్రినిగా తెలుసుకొనలేదని సుచంద్రుని భ్రమ. రాజు తనను కొడుకునుగా గ్రహించుకొనలేదని కాలనాథుని భ్రాంతి. కాలనాథుఁడు చూపు భక్తి సుచంద్రునకు రాజభక్తిగాను, సుచంద్రుఁడు చూపు వాత్సల్యము కాలనాథునకు ప్రజావాత్సల్యముగాను తోఁచుచుండినవి. వాస్తవముగా నవి పితృభక్తి పుత్రవాత్సల్యములే యగును. సంభాషణ మారంభించినది.

సుచ—నేను శివంకర సంఘమువారి విన్నపమును వినుటకు సిద్ధముగా నున్నాను. కాలనాథబాబు! నీవు చెప్పవలసిన దంతయు నిర్భయముగా చెప్పవచ్చును.

కాల—పరమభట్టారక! సామ్రాజ్యమునందలి ప్రజలను తృప్తిపఱచుటయే శివంకర సంఘమువారి ముఖ్యలక్ష్యము. నిశంభునాగేంద్రుఁడు సామ్రాజ్యమునందలి ప్రజలకు రాజద్వేషము కలుగునట్లు ప్రచారము సేయుచున్నాఁడు. ప్రభుత్వచర్యలలోనికొన్ని లోపముల నతఁ డెంచియే యా కార్యమును నెఱవేర్చుచున్నాఁడు. వాటిని సర్దినఁ గాని ప్రజలను రాజద్వేషమునుండి మఱలించుట కష్టమని మాకు తోఁచినది. తప్పక ప్రభుత్వ చర్యలను సక్రమాందోళనమువలన సంస్కరించెద మని నచ్చచెప్పి మేము నిశంభునకు ప్రతికూలముగా ప్రచారము సేయుచున్నారము.

సుచ—ప్రభుత్వ చర్యలలో ప్రజలకు కష్టము కలుగఁజేసినవి యెవ్వి?

కాల—సామ్రాజ్యపు మొత్తము పైని నేను చెప్పెదను. తత్కాలావసరమున కెక్కువచేసిన పన్నులను అవసరముతీఱినను తిరిగియు రద్దుచేయకుండ శాశ్వతముగా నిలుపుట సామాన్యప్రజలలో నసంతృప్తినిగలుగఁ జేసినది. శాంతిసేనాకుమారిని తప్పించి వీరేశ్వరబాబుగారిని చిత్రకూట మహామండల సింహాసనమునఁ గూర్చుండఁబెట్టుట యా ప్రాంతమునందలి ప్రజలకందఱికి నసంతృప్తి కలిగించినది. ఉద్యోగస్థులను నియమించుటలో యోగ్యత గమనింపఁబడలేదు. మహా మంత్రిగారి బంధువులకు మొదటి యవకాశమును, వారిపక్షస్థులకు రెండవ యవకాశమును, సమర్థులకు మూఁడవ యవకాశమును కల్పింపఁబడుచున్నవి. ఇది విద్వాంసులకును, వీరులకును ప్రభుత్వముపై నసంతృప్తి కలిగించుటకు కారణముగా నున్నది. కొందఱు రాజబంధువులు మదోద్ధతులై రాజధానిలో నల్లరిపనులు సేయుచున్నారు. ఇవి ముఖ్యముగా ప్రభువువారు గమనింపవలసిన విషయములు.

సుచ—పన్నులను నేను తీసివేయవలెననియే యున్నాను. మా నాయనగారు చేసిన నిబంధనప్రకార మావిషయము రాజకులములో తీర్మానింపఁబడవలెను. మహామంత్రియు, మహాసమాహర్తయు నేను రెండు

మూఁడుసారులు సూచించినను అంగీకరింపరైరి. ఆవిషయములో వారు గట్టిపట్టు పట్టియున్నారు. కోశబలము తగ్గిన ప్రభుశక్తి క్షీణించు నని వారివాదము. వారిలో నొకరు నాకు పూజ్యులగు మామగారు. ఇంకొకరు బాల్యస్నేహితులు. వారు ప్రజాహితులు కాకపోయినను రాజభక్తి గలవారు గారని యెవరును చెప్పఁజాలరు. వారిలో నొకరి నుద్యోగమునుండి తప్పించినఁ గాని పన్నులను తీసివేయుట సాధ్యముగాని పని. అభిప్రాయభేదమునకుఁగాను మంత్రుల నుద్యోగమునుండి తీసివేయుట రాజులకు న్యాయ్యముగాదు. ఇట్టిస్థితిలో మే మేమి సేయుటయో మాకు తోఁచకున్నది.

కాల—మహాప్రభో! మీ చరణములకనేక వందనములు. ఈసంగతి శివంకరసంఘమునకు తెలియని విషయము. అయినను ప్రజలలో మాసంఘమువారు సార్వభౌమునిపై పల్లెత్తుమాటయైన నాడి దుష్ప్రచారము సేయలేదు. ఈవిషయములో నా కొక యుపాయము తోఁచుచున్నది. ఆజ్ఞయగునెడల మనవిచేసెదను.

సుచ—చెప్పుము.

కాల—సర్కారువారు శ్వశురుల నిద్దఱిని విశ్రాంతి తీసుకొండని చెప్పవలెను. వారిలో మహామంత్రికి వారుచేసిన రాజసేవకు బహుమతిగా నొక జాగీరీయవలెను. సేనాపతిగారి కింతకుముందే సంస్థానమున్నది గాన వారి కేమియు నీయ నక్కఱలేదు. మహామంత్రి నూతన సంస్థానలాభమువలన నుద్యోగమునుండి విశ్రాంతి తీసుకొనుమని చెప్పినందులకు చింతింపరు. ఆ వృద్ధుల స్థానములలో నిద్దఱు సమర్థుల నియమించి రాజ్యతంత్రము నడిపించిన సింహాసన మవిచాల్యముగా నుండును.

సుచ—(మిక్కిలి సంతోషముతో) తండ్రీ! నీవు చెప్పిన యుపాయము బాగున్నది. ప్రాయఃకముగా తేపే యోషని గావించెదను. ఆ రెండుపనులకు తగినవా రెవరో నీవు సూచింపఁగలవా?

కాల—మహాప్రభో! శ్రీవారు నన్ను మహిమపరచి యడుగుచున్నారు. శ్రీవారి సేనలో నేనొక శతపతిని. శ్రీవారు కూర్చుండిన స్థలమునకు వందమూరల దూరములో నిలువవలసినవాఁడను. శివంకరసంఘమునందు మర్యాద యుంచి నన్నెదుట నాసనములోఁ గూర్చుండఁబెట్టి మాట్లాడుచున్నారు. మహామంత్రి సేనాపతుల నియమన విషయములో సార్వభౌమునకు సలహా చెప్పఁ దగినంత యోగ్యత నాకుఁ గలదా?

సుచ—నీవు శతపతిగా నుండుట మా యుపేక్షాదోషము గాని నీ యోగ్యతాలోపము గాదు. ఆచార్యవిషమసిద్ధి నిన్ను రథయూథపయూథపులలో నొకనిగా పేర్కొనియున్నాఁడు. అదియునుగాక ప్రజాభిప్రాయమును ప్రతిధ్వనింపఁగల శివంకరసంఘములో సభ్యుఁడవు. అందువలన నీ విషయములో నీమతము నడుగుచున్నాను.

కాల—మహాప్రభో! ఇట్టి సమయములలో కేవల ప్రజ్ఞాశాలియగు మహామంత్రి పనికిరాఁడు. రాష్ట్రీయ సేనాపతుల నిద్దఱిని గూడ నడిపింపవలసిన బాధ్యత మహామం

త్రిపై నిప్పుడు గలదు. లోపల భయంకర మగు విప్లవసంఘము. అన్నిదిక్కులందును శత్రురాజుల కుట్రలు. అందువలన నిప్పుడు నియమింపఁబడఁబోవు మహామంత్రి విద్వాంసులలోను, వీరులలోను గూడ మూర్ధన్యుఁడుగా నుండవలెను. సర్వజనాకర్షకుఁ డగు ప్రసన్నమూర్తిగా నుండవలెను. స్వవాద సాధనసమర్థుఁడగు ప్రవక్తగా నండవలెను. విజితాత్ముఁడగు తపస్విగా నుండవలెను. నీతిశాస్త్రవేత్తయగు వ్యావహారికుఁడుగా నుండవలెను. నిష్పక్షపాతుఁడగు న్యాయదర్శిగా నుండవలెను. ఆయవ్యయ విభాగవేత్తయగు నిపుణుఁడుగా నుండవలెను. ప్రజాప్రియుఁడగు దయావంతుఁడుగా నుండవలెను.

సుచ—ఇన్ని మహాగుణములరాశి మన సామ్రాజ్యములో నెవరున్నారు ?

కాల— అట్టి మహాపురుషుఁడు మన రాజధానిలోనే జ్వలించుచున్నాఁడు.

సుచ—ఎవ రతఁడు ?

కాల—అతని నాచార్యవిపమసిద్ధి రథయూథప యూథపులలో నొకనిఁగా లెక్కించెను. ఆచార్యభవనంది యతనిని చతుశ్శాస్త్రపారంగతునిగా కీర్తించుచున్నాఁడు. అక్షోభ్యమహాముని యతనిని విజితాత్ముఁడగు ఋషినిగా నొప్పుకొనెను. శ్రీకాకుళజనసంఘ మతనిని మహాప్రవక్తనుగా కొనియాడుచున్నది. విశాలాక్షుఁ డతనిని నయవేత్తనుగా గౌరవించుచున్నాఁడు. అతఁడు సర్వజనాకర్షకుఁడగు ప్రసన్నమూర్తి. అతఁడు నిష్పక్షపాతుఁడగు న్యాయదర్శి. అతఁ డాయవ్యయ విభాగవేత్తయగు నిపుణుఁడు. అతఁడు ప్రజాప్రియుఁడగు దయావంతుఁడు. అతని నొక కుగ్రామములో మహాసాధ్వి జ్ఞానేశ్వరి యాంగిరస యజ్ఞమిత్రునివలన కనినది. అతని భవ్యనామము మల్లికార్జునుఁడు.

సుచ—సచివుఁడు రూపచంద్రబాబు మొన్న ప్రసంగవశాత్తుగా నతనిని గుఱించి విస్తారముగా పొగడి చెప్పెను. అప్పుడే నా కతనిని చూడవలె నని బుద్ధి పుట్టినది. అతని వయ స్సెంత ?

కాల—నాకంటె కొన్ని నెలలు పెద్దవాఁడుగా నుండవచ్చును.

సుచ—అతఁడు శివంకర సంఘములో సభ్యుఁడా ?

కాల—సంఘ స్థాపన కాలమునం దతనినే నాయకునిగాఁ జేసుకొనవలెనని నిశ్చయించుకొంటిమి గాని యతఁడు సంఘములోఁ జేరుట కంగీకరింపనందున మానుకొనవలసి వచ్చినది.

సుచ—అతఁడు సంఘములోఁ జేరక పోవుటకు కారణ మేమి ?

కాల—సంఘోద్దేశ్యములలో నతనికి సహానుభూతి యుండినను సార్వభౌముని ప్రభుత్వమును విమర్శించు సంస్థలో చేరవల దని యతనికి మాత్రాజ్ఞ యైనందున నతఁడు చేర లేకపోయెను. జ్ఞానేశ్వరి యొకకుమారునితో రాజధాని ప్రవేశించునపుడు మిక్కిలి దరిద్రురాలుగా నుండినది. అదృష్టవశమున నామెపై మహాసమాహర్త భార్య భృంగాలకకు కనికరముపుట్టి ప్రాసాదములో పూజారికురాలినిగా నియమింపఁజేసి జీవనో

పాధి కలుగఁజేసినది. కొన్నిమాసముల క్రిందట తనకుమారుఁడు శతపతిగా నియమింపఁబడిన నామె విశ్రాంతి తీసుకొనినది. ఆమెకు సమ్రాజ్ఞిపై భక్తిమెండు. ప్రభుత్వ చర్యావిమర్శన మనిన మహామంత్రిచర్యా విమర్శనమని యర్థము. మహామంత్రిచర్యలను విమర్శించిన సమ్రాజ్ఞి కపచారము చేసిన ట్లగు నని జ్ఞానేశ్వరి భయము. అందువలన నామె తన కుమారునకు మా సంఘములోఁ జేరుట కనుమతి యిచ్చినది గాదు. అతఁడు తన తల్లి కేమియును చెప్పకయే గుప్తముగా సంఘములోఁ జేరుటకు సాహసింపఁజాలక పోయెను.

సుచ—జ్ఞానేశ్వరి నాకుఁ దెలుసును. ఆమె వాస్తవముగా మహారాజ్ఞియందు భక్తిగల వనిత. మహారాజ్ఞికిఁగూడ నామెపై మిక్కిలి గౌరవము. మల్లికార్జునునే మహామంత్రినిగా నియమించుటకు నేను ప్రయత్నించెదను. అతనియొద్ద వయస్సులోఁ లేతవాఁడను లోప మొక్కటియే యున్నది.

కాల—వేయి సంవత్సరములు గడచిన దీర్ఘజీవి కుండవలసినంత లోకానుభవ మతని కున్నది. అతఁడు లేతవాఁడైన నేమి?

సుచ—సైనాపత్యమున కెవరు తగిన వా రని నీ యభిప్రాయము?

కాల—నిరుపమాన మహావీరుఁడగు ఘనేంద్రబాబే యందుకు తగినవాఁడు. యుద్ధములం దతని శస్త్రము మహేంద్రుని వజ్రమునకు తుల్యము. అతఁడు శస్త్రములందువలె శాస్త్రములందుఁగూడ నసమానుఁడు. ఆచార్య విషమసిద్ధిని మించిన శస్త్ర విద్యా కౌశలమును, ఆచార్య భవనందిని మించిన శాస్త్రవిద్యా నైపుణ్యము నతనియం దమరియున్నవి. మల్లికార్జునబాబు మహామంత్రిగాను, ఘనేంద్రబాబు సేనాపతిగాను పనిసేయునెడల భూప్రపంచమంతయు కలిసినను ఆంధ్రరాష్ట్రమును తేఱిచూడఁజాలదు.

సుచ—ఇప్పు డతనిని రాష్ట్రియునిగా నియమించితిని. అదిగూడ నీకాలమునం దత్యంత ప్రధానోద్యోగమే. అందువలన వేఱు మహావీరునే సేనాపతినిగా నియమించుట యుక్తమని తలంచెదను.

కాల—రాష్ట్రియపదవి యెంతగొప్పది యైనను సేనాపతిపదవికంటె చిన్నదియే యగును.

సుచ—ఆమాట యితర సమయములందు. విప్లవకాలములందు రెండును సమానోద్యోగములే.

కాలనాథుఁడు నిరుత్తరుఁ డయ్యెను. సుచంద్రునకు కాలనాథునే సేనాపతినిగా నియమింపవలెనని యున్నది. ఆ భావము నతఁ డిట్లు వ్యంగ్యమర్యాద ననుసరించి సూచించెను.

"ఘనేంద్ర మల్లికార్జునులకు సమానుఁడగు వీరుఁ డొకఁడో నాకుఁ దెలుసును. అతనినే నేను సేనాపతినిగా నియమించెదను."

కాల—వీర పరీక్ష యొకటి పెట్టించి ప్రథమోత్తీర్ణునకు సేనాపతి పదవి యిచ్చిన బాగుండును.

సుచ—నీసూచన బాగున్నది గాని ఘనేంద్ర మల్లికార్జునులను విడిచిన వీర పరీక్ష యంతగా శోభింపదు.

కాల—వారిని విడువ నక్కఱలేదు. వారి పదవులు సేనాపతిపదవికి తీసిపోనందున వా రిద్దఱిని విడిచి తక్కినవారిలో ప్రథము నకు సైనాపత్య మిచ్చెద మనియు, ధనరూప మగు ప్రథమ ద్వితీయ బహుమానములు మాత్రము ప్రథమద్వితీయులకే యిచ్చెద మనియు ప్రకటించిన సర్కారువారి యుద్దే శము నెఱవేఱును.

సుచ—ఆవిషయ మాలోచించి నిర్ణ యించెదను.

పదునాల్గవ ప్రకరణము

శాంతిసేనకథ

సుచంద్రుఁ డింకను చెప్పుచున్నాఁడు :

“కాలనాథబాబు! మల్లికార్జునుని మహా మంత్రినిగా నియమించినపిమ్మట నధికారుల నియమన విషయములో ననంతర మెవరికి నసంతృప్తి యుండదని నేను వేఱుగా చెప్ప నక్కఱలేదు. —జబంధువులు నగరిలో నల్లరిసేయకుండ కట్టుదిట్టములు చేసెదను. ఇఁక మిగిలినది చిత్రకూటసింహాసన సమస్య. శాంతిసేనావిన్నపము నంగీకరించి యామె యభియోగము తెచ్చుటకు మేము సమ్మతి నిచ్చితిమి. గత సప్తమినాఁడు తిరిగియు మే మొక సందేశము పంపితిమి. శాంతిసేనా కుమారికూఁతురు సత్యప్రభను వీరేశ్వర పుత్రుఁడు రణేశ్వరున కిచ్చిన నుభయ పక్ష ములకు కలహము లేకుండ రాజీకుదురునని నాకు తోఁచి యావిషయమునే నేను మా చెల్లెలకు నా సందేశములో సూచించితిని. దాని కిదివఱకు నాకు బదులు రాలేదు. దానిని గుఱించి నీతో నేమైన చెప్పిరా?”

కాల—శాంతిసేనాకుమారి దీర్ఘముగా నాలోచించి రణేశ్వరునకు తన పిల్ల నీయఁజాలనని యార్య ధర్మపాలుని ద్వారా నాకు కబురంపినారు. ఒకవేళ తనకు కుమా రుఁడు పుట్టునెడల నీ రాజీ వ్యర్థమగునని యామె భయము.

సుచ—మొదటి సంతానమునకుఁ బిమ్మట నిన్ని సంవత్సరములు దాఁటినవి గదా! ఇంకను సంతానము కలుగునని యాశ గలదా?

కాల—మొదటి సంతానము కలిగిన పిమ్మట నామెకును భర్తకును నెడబాపు తటస్థించినది. ఇదివఱ కామె కింకను భర్తృసమావేశము తటస్థింపలేదు. అదృష్ట వశమున తటస్థించునెడల తిరిగియు సంతా నము కలుగుట కవకాశ మున్నది.

సుచ—ఎందువలన నట్టి వియోగము తటస్థించినది ?

కాల— సత్యప్రభ పుట్టిన కొలదిరోజు లలో లాంగలీ నదీతీరమునందు వారియింటి కొక యతిథి వచ్చెను. అతఁడు విమలబాబు కత్యంతపరిచితుఁడు. శాంతిసేనా వివాహము నకు ముందు విమలుని పూర్వవృత్తాంత మం తయును చక్కగా తెలిసినవాఁడఁట. అతఁడు తనకు తెలిసిన సంగతులను శాంతిసేనా కుమారికి చెప్పకుండెన బాగుండెడిది. కాలో చిత జ్ఞానము లేనివాఁడును, సహజాసూయ గలవాఁడునగు నాయాత్రికుఁడు విమలుని పూర్వవృత్తాంతమును శాంతిసేన చెవిలో నూదినవాఁడయ్యెను. అతనిమాట లివి :

"అమ్మా! నీమగఁడు బ్రాహ్మణుఁడు గాఁడు. అతనితండ్రి గణదాసు ఎవఁడో సంకరజాతివాఁడు. గణదాసుభార్య వన దుర్గ యొక సంకరజాతి విధవాంగన."

ఊదవలసిన దూది బ్రాహ్మణుఁడు వెళ్లిపోయెను. గృహమునందు ఘోరమగు కలహ ముద్భవించినది. విమలుఁడు తాను పౌనర్భవుఁడనని యంగీకరించెను గాని తన తల్లితండ్రులు బ్రాహ్మణులేయని సత్యము చేసి చెప్పెను. శాంతిసేన వారి వంశావళు లను గుఱించి యడిగినది. విమలుఁడు చెప్పఁ జాలక పోయెను. శాంతిసేనాకుమారి సంశ యించి క్రోధోద్రిక్తయై భర్తను పరుషభాష ణములచే నొప్పించినది. భార్య వాక్పారుష్య మును సహింపఁజాలక విమలుఁ డామెను విడిచి పరారియయ్యెను.

చంటిపిల్లతో నొంటరిగా నుండిన శాంతి సేనాకుమారి పుణ్యలేశమువలన తీర్థయాత్రా పరులగు జటాముని సందర్శించి తనకష్టము నంతటిని చెప్పుకొనినది. జటాముని తానే గణదాసునని చెప్పి తనయొక్కయు, తన భార్య వనదుర్గయొక్కయు వంశావళులను శాంతిసేనాకుమారికి చెప్పి యామె సంశయ మును నివారించెను. కంకోలభట్టాచార్యులే గణదాసని తెలిసినపిమ్మట శాంతిసేనకు తనమగని యున్నతవంశముగుఱించి బోధ పడినది. వనదుర్గవృత్తాంతము మఱింత విచి త్రము. ఆమె ఆచార్యవిషమసిద్ధిగారి మేనత్త జయలక్ష్మీదేవి యఁట. తాను పునర్వివా హము చేసుకొనినసంగతి ఘనతచెందిన తన పుట్టింటివారికి తెలియకుండుట కామె పేరు మార్చుకొనెను.

సుచం—ఇది యాశ్చర్యమైన సంగతి. విమలబాబు మా మేనత్త కుమారుఁడా?

కాల—ఔను. సుప్రసిద్ధ కవీశ్వరియగు రాజకాళీదేవి విమలుని చెల్లెలు. ఆమెకూడ సర్కారువారికి మేనత్తకూఁతురే.

సుచ—ఇదియు నద్భుత విషయమే.

కాల—కథాశేషము చెప్పెదను. శ్రీ వారు వినవలెను. జటాముని సత్యప్రభను విశ్వసనీయ శిష్య కుటుంబమునందు పెంచు టకు విడిచి శాంతిసేనాకుమారిని దక్షిణ దేశయాత్రకు తీసుకొనిపోయెను. అచ్చట నరు ణాచల క్షేత్రములో తన గురువగు నరు ణగిరి యోగియాశ్రమములో నామెను నిలిపి తాను సేతుబంధయాత్రకు వెళ్లినవాఁ డయ్యెను. శాంతిసేనాకుమారి యాపవిత్రా శ్రమమునందు వీతసంగయై తపమాచరించు కొనుచు ననేక సంవత్సరములు గడపినది. ఇన్నాళ్లకు రాజకుమారి తిరిగియు తన దేశమునకు వచ్చినది. అనంతరము తన యన్నగారి కామె విన్నప మంపుకొన్న విష యము సర్కారువారికి విదితమే.

సుచ—ఇప్పటికి నామెకు విమలబాబు కనిపించలేదా?

కాల — ఆమె మా సంఘమునకు చెప్పకపోయినను ఈ శ్రీకాకుల నగర ములో నామె భర్తను సంధించెననియు, భర్త ప్రేరణ వలననే యామె సర్కారు వారికి విన్నప మంపుకొనె ననియు నే ననుమానించుచున్నాను. ఆ యనుమాన మునకు రెండు కారణములు గలవు. వీత సంగయగు నామె యంత క్షాత్రయుక్తమగు

బాబును స్వయముగా వ్రాయుట యసంభవము. రెండవది వచ్చినప్పటి యామె వేషము కంటె నిప్పటివేషము వేఱువిధముగా నున్నది. అప్పటివేషము ప్రసన్న పావనము. ఇప్పటి వేష ము జ్వాల రమణీయము.

సుచ—బాగుగానే పోల్చితివి.

కాల—భావిసంతానాశగూడ నీయంశమునే స్థిరపఱచుచున్నది.

పదునైదవ ప్రకరణము

సంధిపరతులు

సుచ—సరి. అది యట్లుండనిమ్ము. మఱియొకమాట నిన్నడిగెదను. మీ శివంకర సంఘమునకు విప్లవోద్దేశ మేమూలలోఁ గూడ లేదా?

కాల— కుండినుల యధికారమును భంగపఱచు నూహ మా కంతమాత్రమును లేదు. అంతియేగాదు. కుండినుల యధికారమునకు ప్రతికూలముగా పనిసేయు శక్తులను నిర్మూలించుటకు మేము మా వేఁర క్తమును ధారవోయఁగలము. పరదేశమునుండి దండయాత్రయే వచ్చునెడల మాతిండి మేము తినుచు మాయాయుధములతో మేము యుద్ధమునకు సిద్ధపడఁగలము. అయినను—

సుచ—అదియే నాకు వినవలెనని యున్నది. ఏదియో యొక యుద్దేశమే లేనియెడల కేవల ప్రచారమునకుఁగాను గుప్తసంఘ మొకటి యేర్పఱచవలసిన యవసర మేమి?

కాల—భగవత్సమానులగు భట్టారకుల సన్నిధిలో నే నసత్యమాడఁజాలను. చిత్రకూట మహామండలమును రక్తపాతము లేకుండ న్యాయస్థానమువారు శాంతిసేనాకుమారి కొప్పగించిన మంచిమాట. అట్లు జరుగనపుడు మేము తప్పక శాంతిసేనాకుమారికి తోడ్పడి వీరేశ్వర బాబును సింహాసనము నుండి తరిమివేయఁగలము.

సుచ—న్యాయస్థాననిర్ణయము మీకు ప్రతికూల మగునని భయమున్నదా?

కాల — చంద్రప్రభాదేవి మోసము రుజువుపఱచుట విషయములో మాకు భయము లేదుగాని పండ్రెండుసంవత్సరము లవిచ్ఛిన్నముగా ప్రతిపక్షుల యాక్షేపణ లేక యనుభవించిన యనుభవము గౌరవింపఁదగినది యను యుక్తిపై న్యాయస్థానమువారు శాంతిసేనాకుమారి వ్యాజ్యమును త్రోసి వేయుదురేమో యను భయము మాకుఁ గలదు. అట్లు వారు త్రోసివేయునెడల మాసంఘము కత్తిధరించితీరును. మాయభిప్రాయములో న్యాయమునకు కాలదోషము లేదు.

సుచ—అపహృద్ధుఁడు వారసా, కొమారితె వారసా అను విషయమును చర్చించుటకు కాలదోషము పట్టినను మోసమునకు కాలదోషము పట్టెనని నే నెంచను అయినను న్యాప్రాడ్వివాకుల సమీక్ష యెట్లుండునో. న్యాయస్థానపుతీర్పు తొంబదితొమ్మిదివంతులు కుమారి కనుకూలముగా నుండవచ్చును. ఒకవేళ ప్రతికూలమగునెడల సార్వభౌముని సేనలు వీరేశ్వర బాబుకు తోడ్పడుట రాజధర్మము.

కా.—మా కర్తవ్యము మాకు స్పష్టముగానే యున్నది. మేము సార్వభౌముని సేనలు పీరేశ్వరునకు తోడ్పడినను గూడ ఘోర సంగ్రామము సేయుటకు నిశ్చయించుకొనియే యున్నారము.

సుచ—మీ శివంకర సంఘములో సభ్యు లెందఱున్నారు?

కాల—లక్షమంది గలరు.

సుచ—(ఆశ్చర్యముతో) లక్షమందియా?

కాల—ఏబదివేల మంది చిత్రకూట రాష్ట్రమున నున్నారు. ఏబదివేల మంది యాంధ్రరాష్ట్రమున నున్నారు.

సుచ—ఇంత మందికిని గజవీరుఁడేనా యధిపతి?

కాల—ఔను. అతనిచేతిక్రింద నున్నారు సేనాపతులిద్దఱు-ఒకరు చిత్రకూటరాష్ట్రమున, నింకొకఁ డాంధ్రరాష్ట్రమున.

సుచ—(నవ్వుచు) మా కాలనాథ బాబే కాఁబోలు నాంధ్రరాష్ట్రమునందు సేనాపతి?

కాల—శ్రీవా రెట్లు పోల్చుకొన్నారు?

సుచ — చిత్రకూటరాష్ట్రసేనాపతిని బహువచనముచే గౌరవించి యాంధ్రరాష్ట్రపతి నేకవచనముచే దిం వేయుటవలన.

కాల—ఔను మహాప్రభో! శ్రీవారు పోల్చినట్లు తమ కాలనాథుఁడే యాంధ్ర రాష్ట్ర సేనాపతి.

సుచ—ఏ షరతులపై మీ సంఘమంతయు సార్వభౌముని ప్రభుత్వమునకు సంపూర్ణముగా లొంగిపోవునో వాటిని స్పష్టముగా నేదియును దాఁచక చెప్పుము.

కాల—దయచేసి వినవలెను.

సుచ — చెప్పుము.

కాల—౧. ప్రజల పన్నులను తగ్గించి యథా పూర్వముగా నిలపవలెను.

౨. ప్రస్తుత మహామంత్రిని తీసివేసి మఱియొక సమర్థుఁడగు మహామంత్రిని నియమింపవలెను.

3. చంద్రప్రభాదేవి మోసము రుజువగు నెడల శాంతిసేనాకుమారి కామె రాజ్యము నిచ్చివేయవలెను.

ఇవియే మా సంఘముయొక్క షరతులు.

సుచ—మహామంత్రి మన మనుకొనిన విధముగా తప్పక మార్చఁబడును. అతఁడు మార్చఁబడిన తత్క్షణమే పన్నులను తగ్గించివేసెదను. శాంతిసేనాకుమారి వ్యాజ్యమును విచారించుట కుత్తరు విచ్చుటయే గాక యనుకూలభావముతో విచారించెదను. కాలదోషసమస్యలో నా ప్రాడ్వివాకులలో ముగ్గురు కాలదోషము పట్టిన ట్లభిప్రాయపడు నెడల నేనపుడు వారి నిర్ణయమును గౌరవింపవలసి వచ్చును. అట్టి సందర్భములో మా చెల్లెలిని పార్వతీయమహామండలమున కీశ్వరినిగా చేసెదను. మీసంఘమువా రంగీకరించెదరా?

కాల—ఈ విషయములో నేను మా నాయకునితో నాలోచించి బదులు చెప్పవలసియున్నది.

సుచ — నేనే మీ నాయకునితో మాట్లాడెదను. అతనిని నాయొద్దకు పంపఁ గలవా ?

గజవీరుఁ డెవఁడో తెలుసుకొనుటకే రాజుగా రీవిధమున నడిగిరి.

కాల—తప్పక పంపెదను. సమావేశము మాత్రము కోటలోఁ గాక రహస్య స్థలములో జరుగవలెను.

సుచ—ఏ స్థలము బాగుండును ?

కాల—నగరము వెలుపల చిట్టడవిలో నుండు మహామారీ మందిరము దగ్గఱ నొక వటవృక్ష మున్నది. అది సరియైన స్థలమని నాతలంపు.

సుచ—(ఆతురతతో) ఈ రాత్రియే అర్ధరాత్రమునకు ముందుగా నీ వచ్చుటికి మీ నాయకుని తీసుకొనిరమ్ము. నేను సచివుఁడగు రూపచంద్రునితోఁ గలిసివచ్చెదను.

కాల—ఆజ్ఞప్రకార మట్లేచేసెదను.

పదునాఱవ ప్రకరణము

అంతరంగ సంభాషణము

సుచ— కొనకు నీ తల్లితండ్రులు శ్యామలాసులోచనులుకారని నీ మనస్సాక్షికి స్ఫురించినదా?

కాల—ఔను మహాప్రభో !

సంభాషణము ముగించినది గాన సెలవు తీసుకొని వెళ్లవలెనని కాలనాథుఁ డెంచుచుండ రాజు వేఱుప్రసంగమునకు దింపి సంభాషణము పొడిగించినవాఁ డయ్యెను.

సుచ—తిరిగియు నీ యసలు తల్లితండ్రులను శోధింప నారంభింతువా?

కాల—విస్తారము శోధన మక్కఱ లేకయే నా తల్లితండ్రులు నాకు తెలిసిపోయినారు.

సుచ— (సంభ్రమముతో) వారి పేరులను నేను వినవచ్చునా?

కాల — యోగీశ్వరి రాజకాళీదేవి చెప్పిన పాటలు ముందుగా నన్ను తప్పుత్రోవలోనుండి మరలించినవి. అవి యెవ్వి యనఁగా—

“పంచకులగువారి వచనము వినక
పెంచినవారికిఁ బిండము పెట్టు
ఇలఁ బ్రాణములతోడ నిటునటుఁ దిరుగ
నిలిపిన ఘనుపేరు నిలఁబెట్టవలయు
శునకి నక్కను గూడి కనునె సింగమును?
పెనుసర్పమున కెట్లు పెదజోగి పుట్టు ?
పుట్టకుఁ బుట్టునా పురుహూతు ధనువు?
గుట్టకుఁ బుట్టునా కోకబాంధవుఁడు ?
కుక్క కుక్కను గూడి కులము చేరెనుర
నక్కనక్కను గూడి నాడులో వెలసె.
మాయలమల్లియా మహిళామతల్లి
కాయంబులోనుండి కదలివచ్చితివి
కయ్యాలభామయా దయ్యాలరాణి
యుయ్యాలలోనుండి యూడివచ్చితివి
భువిఁ దిరుగాడెడు భూతాలసాని
చవిగల యొడినుండి జాఱివచ్చితివి.
ఉపమగానఁగరాని యుద్ధతనారి
విపులవక్షోవాటి విడిచివచ్చితివి
పాలువేసినతల్లి ఫలమెట్లు తినును ?
పాలునిరతుని బాలింపుమయ్య.”

వీటిలోనుండి శ్యామలగాక వేఱు అమానుషవ్యక్తి యెవ్వరో నాతల్లి యని నాకు ముందుగా బోధపడినది. మొన్నరాత్రి రాజకాళి స్వయముగా చంపావతిగారి యింటికివచ్చి నన్నుచూపి "వీఁడు రాథీతర సత్యరథుని చెల్లెలికొడుకు" అని యొకసారియు, "నిజముగా నితఁడు నీయాడబొట్టె కొడుకే" అని యింకొకసారియు చెప్పి కంకోల గణదాస చక్రధర జటాముని నామములతో విలసిల్లు మహాపురుషుని కొమారితె నా తల్లి యని స్పష్టపఱచినది. రాజకాళీదేవి తన నేపరోక్షభాషలో నట్లు చెప్పెనని మేము నిశ్చయించుకొంటిమి. మహాప్రభో! నేనిట్లొక యున్మత్తకవీశ్వరి కుమారుఁడను. నా తండ్రి యా మహాకవీశ్వరి ప్రేమించు మహాపురుషుఁడే కావచ్చునని మే మనుమానించితిమి. ఆమె స్వయముగా నారీసభలో—"నా రాజు నరహరి నాచిన్ని మగఁడు, నారాణి లీలమ్మ నాముద్దుసవతి" అని వక్కాణించుటయే గాక తనవదినె చంపావతితో మహారాజు తనభర్తయని స్పష్టభాషలో ప్రసంగవశాత్తుగా తెలియఁజేసినది. అనంతరము పూర్ణ స్పష్టార్థము "కౌండిన్య సుచంద్ర భట్టారకులు కాలనాథుని తండ్రియా?" అని యడిగెను.

సుచ—(ఆతురతతో) ఏమి బదులు చెప్పినది?

కాల—అందుల కౌనని ప్రత్యుత్తరమిచ్చి నాతండ్రి నైదు పాటలలో వర్ణించినది.

సుచ—ఆపాటలు జ్ఞాపకమున్నవా?

కాల—వాటిని మఱచుటకు నాకు సాధ్యమా? ఆపాట లివ్వి—

"కాలింగు గెలిచిన కరవాలధారి
లీలమ్మతో నాడు లీలానరుండు
కాయజుమించిన కమనీయతముఁడు
మాయావిహీనుఁడౌ మహనీయతరుఁడు
మందారమును మించు మాన్యుఁడౌ దాత
వందారు జనులను పాలించు త్రాత
ఆడితప్పనివాఁడు హరినామపరుఁడు
నాడును గాపాడు నాయకవరుఁడు
రాజమ్మ ప్రేమించు రాజాధిరాజు
పూజితుఁడౌ తండ్రి పురుషోత్తమునకు."

అందువలన నా తండ్రి మహారాజ పరమేశ్వర (శ్రీ) కౌండిన్య సుచంద్రభట్టారకులని చెప్పుటకు నాకు సందేహము లేదు.

సుచంద్రుని యూహలో నీ యంశము ముందే నాటుకొనియుండెను. అయినను రాజకాళినోటినుండి వెడలిన మాటలను వినినపిమ్మట నతని సంశయములన్నియు విడిపోయినవి. రథినియొక్క యద్భుతబుద్ధి కతఁడు మిక్కిలి యాశ్చర్యపడెను.

సుచ—(హర్షముతో) ఔను కుమారా, ఔను. నీవు నా పుత్రుఁడవే. ఈసంగతి మొన్న మధ్యాహ్నము రథినీకుమారి పోల్చి నాదగ్గఱ చెప్పినది. ఇప్పుడావిషయము స్థిరపడిపోయినది. నా తండ్రీ! నీ తల్లిమాయలవలన నీ పుట్టుక నేను తెలుసుకొనలేకపోతిని.

కాలనాథుఁడు లేచి తండ్రికి సాష్టాంగముగా నమస్కరించినాఁడు. సుచంద్రుఁడతనిని లేవనెత్తి యాలింగనముచేసికొని తనతోడపైఁ

గూర్చుండఁబెట్టుకొనెను. ప్రపంచము నంతటి నెదురులేక సాధింపఁగల యువకుఁడు శిశువుగా మాఱెను. తండ్రికొడుకు లిద్దఱును భావోద్రేకమువలన నేడ్చుకొనిరి. నీ తల్లి యంతఃపురము నలంకరింపకుండ భిక్షుకురాలువలె వీథులలో తిరుగుచున్నది యని తండ్రి విలపించెను. శైశవమునుండి యామె కష్టములనే యనుభవించుచున్నది యని కొడుకు విలపించెను. అప్పుడు వారిద్దఱును చాలసేపువఱకు రాజకాళిని గుఱించియే మాట్లాడుకొనిరి. మంజులావృత్తాంతము నంతటిని రాజు కొడుకుతో చెప్పెను. రాజకాళి తన పెండ్లి గుఱించి వర్ణించిన విషయమును కొడుకు తండ్రికిఁ జెప్పనవాఁడయ్యెను.

పదునేడవ ప్రకరణము

ఘోరకుఁడే విమలుఁడు

రాత్రి వెన్నెల కాయుచున్నది. మహామారీ మందిరము దగ్గఱనుండు వటవృక్షము క్రింద నొక కటాసనముపై సార్వభౌముఁడు కూర్చుండియున్నాఁడు. అతని సమీపమున రూపచంద్రుఁడు నేలపైఁ గూర్చుండెను. రాజు సచివునితో రూపచంద్రునితో శివంకరసంఘ ప్రతినిధి మాటలు వ్యవహారకాండమునకు సంబంధించినంతవరకు చెప్పెను. మహామంత్రిపదవిని గుఱించి మల్లికార్జునబాబే తగినవాఁ డనుటలో రూపచంద్రుఁడు కాలనాథునితో నేకీభవించెను. సేనాపతి నియమన విషయములో తత్కాలమునకు చండసేనుని సేనాపతినిగా నియమించి రెండు మాసములలో స్థిరసేనాపతినిగా ఘనేంద్రునే నియమించి ఘనేంద్రుని రాష్ట్రియోద్యోగమును కాలనాథున కీయవచ్చుననియు, సద్యః కాలనాథుని నగరపాలునిగా నియమించిన బాగుండుననియు నభిప్రాయపడెను. రాజు విని తలయూచెను గాని యేదియును నిర్ణయించుకొనలేదు.

రాజు రాజకాళికిని తనకుఁగల సంబంధము గుఱించి సచివునితో చెప్పక పోయినను కగచజబాబు కుటుంబము గుఱించి తనకు తెలిసినంతవఱకు చెప్పి విమలరాజకాళులను గుఱించియు, వారితల్లి తనయొక్క వేలువిడిచిన మేనత్త జయలక్ష్మిని గుఱించియు నధికముగా చెప్పెను.

గజవీరుఁ డెవరుగా నుండవచ్చు ననుటలో రాజసచివులు భిన్న భిన్నముగా నంచనావేసిరి. ఘనేంద్రుఁడుగా నుండవచ్చునని సచివుని యంచనా. అతఁడు తన మేనబావ విమలుని కుటుంబ విషయములో పాటుపడుట సహజమని యతని యూహ. ఘోరకుఁడే గజవీరుఁడని పార్థివుని యంచనా. తన తల్లిదండ్రులకు తెలియకుండ ఘనేంద్రుఁడు ప్రభుత్వచర్య ప్రతికూలమగు గుప్తసంఘమునకు నాయకత్వము వహింపఁడనియు, భవనంది యట్టి గుప్తసంఘ నాయకత్వము వహించుటకు కుమారున కుత్తరు వీయఁడనియు రాజుగారి వాదము. ఘోరకునకు విమలునితో నేదియో గుప్తసంబంధము గలదని వారి యూహ.

వారిట్లు వాదించుకొనుచుండఁగా నిద్దఱు మనుష్యు లాప్రదేశమునకు వచ్చుచుండుట కన్పట్టెను. రాజసచివుల మాట లాఁగినవి. వారిదృష్టు లాప్రక్కకు మఱలి

నవి. కాలనాథునితో వచ్చువాఁడు నచివుఁడు తలంచినట్లు ఘనేంద్రుఁడు గాఁడు. రాజుగారు తలంచినట్లు ఘోరకుఁడు గూడఁ గాఁడు. అతఁడు బాలుఁడైనను స్థవిరులను మించిన బుద్ధిమంతుఁడగు ప్రమథనాథుఁడు. తండ్రి ఘోరకుని మించి పరాక్రమశాలి ప్రమథనాథుఁడు తండ్రివలె నతఁడుగూడ మేచకవర్ణుఁడే యగును. ఒక విశేషమున్నది. తండ్రి కేశములు నీలములు. ఇతని కేశములు తామ్రములు.

కాలనాథ ప్రమథనాథులు చక్రవర్తిని సమీపించి ముట్టికాళ్లు వేసుకొని దండములు పెట్టిరి. ప్రభు వభినందించిన పిమ్మట వారిద్దఱును నిలఁబడిరి.

సుచ—ఇతఁడేనా శివంకర సంఘనాయకుఁడగు గజవీరుఁడు?

కాల—ఔను మహాప్రభో!

సుచ—పదునాఱేండ్లు దాఁటియు దాఁటని బాలుని లక్షమందిగల గొప్ప మహాసంఘమునకు నాయకునిగా చేసుకొని నారా?

కాల—విశ్వామిత్ర యజ్ఞరక్షణకాలములో శ్రీరాముని వయస్సెంత? భారత యుద్ధకాలములో నభిమన్యుని వయస్సెంత? తేజస్సులకు వయస్సులెక్క యెక్కడిది? ముందుగా మే మితని తండ్రినే నాయకునిగా నుండఁగోరితిమి. తన రాజకీయోద్యోగము విస్తారము తీరుపాటు లేనిదిగా నుండుటవలన నతఁడు తాను నాయకత్వము వహింపఁజాలక మహాసమర్థుఁడగు తన కుమారుని మాకుఁ జూపెను.

సుచ—సరి. (ప్రమథనాథునిఁ జూచి) గజవీరబాబు! నీతో నేను కొంత మాట్లాడవలసియుండి పిలిచితిని. మనము మాట్లాడునపుడు రూపచంద్ర కాలనాథులుండ వచ్చునా?

గజ—ఉండఁగూడదు.

రాజు రూపచంద్ర కాలనాథులను దూరముగాఁ బోవ నాజ్ఞాపించెను. ఆజ్ఞాప్రకారము వారట్లే చేసిరి.

సుచ—గజవీరబాబు! కూర్చుండుము.

గజవీరుఁడు నేలపైఁ గూర్చుండెను.

సుచ—మా ప్రభుత్వమునకు శివంకర సంఘముతో సంధి కుదురుటకు మీప్రతినిధి చెప్పిన మూఁడవ షరతడ్డంకిగానున్నది. న్యాయస్థానముయొక్క చేతుల నా షరతు కట్టివేయుచున్నది. తొంబదితొమ్మిదివంతులు న్యాయస్థానము శాంతిసేనా కుమారికను కూలముగానే తీర్పియవచ్చును. ఒకవేళ ప్రతికూలమగునెడల పార్వతీయ మహామండలమును మాచెల్లెలి కిచ్చెదను. మీరు సంధి కంగీకరించెదరా?

గజ—మాకు న్యాయస్థాన విచారణ యక్కఱలేదు. శ్రీవారు మా యాధారమునొకసారి చిత్తగించి యెట్లుచేయుమని సెలవిచ్చిన నట్లు నడుచుకొనెదము.

సుచ—ఆయాధార మిప్పుడు నీ దగ్గఱ నున్నదా?

గజ—ఉన్నది. నే నా పత్రమును తీసుకొనివచ్చితిని. అది చదువుటకు దీపము

కావలసివచ్చునని దీపము వెలిఁగించు సామగ్రిగూడ తీసుకొనివచ్చితిని.

సుచ — అట్లగునెడల దీపము వెలిఁగింపుము.

గజ — ఆజ్ఞప్రకార మట్లే చేసెదను.

గజవీరుఁడు తన కంబళికవచములో నుండి ప్రమిదయు, వత్తియు, నూనెబుడ్డియు, చెకుముకిరాళ్లను తీసి దీపము వెలిఁగించినవాఁ డయ్యెను. ఆ దీపము చూచి దూరములో నున్న రూపచంద్రుఁడు కాలనాథునితో వటవృక్షముక్రింద న్యాయవిచారణ జరుగుచున్నది యని చెప్పెను. గజవీరుఁడు తన జేబులోని పత్రమును సార్వభౌమునిచేతి కందించెను. సార్వభౌముఁడు దానిని చదువుకొనినవాఁ డయ్యెను.

"మహామండలేశ్వర శ్రీ కౌండిన్యమేఘస్వామి భట్టారకులవారు —

తమ దండనాయకులైన నందాపుర దుర్గపాలకులు నందిసేనదొరగారికి వ్రాయించిన ప్రత్యుత్తరము.

మీ యుత్తరమును మా యంతరంగ కార్యదర్శి మాయొద్దఁ జదివినాఁడు. చిరంజీవిని శాంతిసేనాకుమారిని శ్రీశైల మహామండలేశ్వరుని కుమారున కిప్పించి పెండ్లి సేయించుటకు చిన్నమహాదేవి ప్రయత్నించుచుండుట వాస్తవమే యైనను మా యేకపుత్రికను చిత్రకూటరాష్ట్ర సింహాసనోత్తరాధికారిణిని దూరస్థలమున కిచ్చివేయుటకు మే మంగీకరింపలేదు. ఆ విషయములో మీరు భయపడ నక్కఱలేదు. చిన్న మహాదేవి పెంచిన వీరేశ్వరుఁడు మాచే యౌవరాజ్యమున నభిషేకింపఁబడునని మీరు భ్రమపడుట పొరపాటు. రహస్యముగా తన ప్రేరణచే పాఱవేయఁబడిన తన చెల్లెలి కుమారునే చిన్న మహాదేవి పెంచుకొనెనని కొన్ని నిదర్శనముల వలన మాకుఁ దెలియకపోలేదు. అయినను అనపత్యురాలగు రాణి యొకనిని పెంచుకొని వానివలన పుత్రసౌఖ్య మనుభవించుచుండ దానిని మేము భంగపఱచు నవసరము కన్పట్టుటలేదు. ఆ పిల్లవానికొక జాగీరును వ్యయపఱచుట యంత నష్టము కాదనుకొనెదను. గ్రహింపవలెను.

కౌండిన్యమేఘస్వామి వ్రాలు.

ప్రజోత్పత్తి సం॥ చైత్రశుద్ధ చతుర్థీ సోమవారము.

ప్రభువువారి యొఱుకను భార్గవ సోమనాథుఁడు వ్రాసినది."

జాబు చదివి ముగించిన సుచంద్రుని ముఖమును గజవీరుఁడు చూచెను. అది తమ కత్యంతానుకూలముగా కన్పట్టినది.

సుచ — కాలదోష సమస్యకు మీరు భయపడ నక్కఱలేదు. శాంతిసేనా కుమారిచే వ్యాజ్యము తెప్పింపుఁడు. తప్పక యామె సంస్థానము నామె కిచ్చివేసెదను. స్వర్గస్థులగు మాపినతండ్రిగారి యభిప్రాయమునకు నేను తలయొగ్గెదను. నా అసాధారణాధికారము నుపయోగించి యీ సమస్యకు కాలదోషము గమనింపఁబడ నక్కఱలేదని యుత్తరు విచ్చెదను. అసాధారణ

వ్యాజ్యసందర్భములం దట్టి యుత్తరు విచ్చుటకు నా కధికారము గలదు.

గజ—అట్లే చేసెదము.

సుచ—ఇంక మనకు సంధి కుదిరినట్లేనా?

గజ—కుదిరినట్లే. అందులకు సూచకముగా నా సంపూర్ణసంఘములో సార్వభౌముని ప్రభుత్వమునకు నేను కింకరుఁడనైతినని నేనొక విన్నపమును శ్రీవారికి పంపుకొనెదను. నా కైంకర్యము నంగీకరించినట్లు సార్వభౌముఁడు ప్రత్యుత్తరమిప్పించినఁ జాలును.

సుచ—అట్లే కానిమ్ము. అందఱును కలిసి మీసంఘముయొక్క కార్యనిర్వాహక మండలివా రెందఱు?

గజ — అధ్యక్షుఁడుగాక శ్రీకాకుల నగరియందున్నవారు నలువురు—అక్షోభ్య మహాముని యు, ధర్మపాలసూరియు, కాలనాథబాబును, మా అమ్మ సౌదామినియును. చిత్రకూట రాష్ట్రమునందు నందిసేన పుత్రుఁడు వీరసేనుఁడు సర్వాధికారి.

సుచ—ఘనేంద్రునకు మీ సంఘము గుఱించి యేమైనఁ దెలుసునా?

గజ—తెలియదు.

సుచ—ఇంక మీఁదట నీ యసలు పేరుతోనే నీవు సంఘము నేల నడిపింపఁ గూడదు?

గజ—గుప్తముగా నుండుటలోనే దాని శక్తి యధికముగా నుండును. మా కార్యనిర్వాహక సభ్యులకును మా తండ్రికిని మా ప్రభువునకును తెలిసినఁ జాలును.

సుచ—మీ తండ్రి కొడుకులకు శాంతిసేనాకుమారి విషయములో నింత శ్రద్ధ యుండుటకు కారణమేమి?

గజ—మహాప్రభో! అది యొక గొప్ప రహస్యము. ఆరహస్య మక్షోభ్యమహామునికిని మా అమ్మకును తప్ప మా కార్యనిర్వాహక సభ్యులకుఁగూడఁ దెలియదు. సత్యరథ బాబుగారి పూర్ణ కొకరితెకు తెలుసును.

సుచ—అది రహస్య మగునెడల నాకు చెప్ప నక్కఱలేదు.

గజ—శ్రీవారికి చెప్పఁగూడని రహస్య మింక మాదగ్గఱ నుండదు. శాంతిసేనాకుమారి భర్తయగు విమలుఁడే మాతండ్రి ఘోరకుఁడు. దురదృష్ట వశమున నతఁడు తన భార్యచే తూలనాడఁబడి కోపము పట్టఁజాలక యామెను విడిచి వీరపల్లియను గ్రామమునకు వచ్చి యచ్చట జ్ఞానేశ్వరీ చంపావతుల చెల్లెలగు మా అమ్మ సౌదామినిని పెండ్లియాడెను. ఇప్పుడు భాగ్యవశమున తిరిగియు తన ప్రథమభార్య నతఁడు సంధించి యామెదుఃఖమును పోఁగొట్టెను.

సుచ—(అత్యాశ్చర్యముతో) ఘోరకుఁడే విమలుఁడా? మా మేనబావ మా భగినీపతి విమలుఁడు నాయొద్ద మహాప్రతీహారిగా పనిసేయుచున్నాఁడా?

గజ—ఔను. పరమశివునకు నందివలె నాంధ్రేశ్వరునకు విమలుఁడు మహాప్రతీహారిగా నున్నాఁడు. అన్ని రాజసేవలకంటె నదియే గొప్ప రాజసేవ యని యతని శ్రద్ధ.

పదునెనిమిదియవ ప్రకరణము

పూర్ణయే సత్యప్రభ

సుచ — సత్యప్రభను జటాముని యెవరి యింట పెంపకమున కిచ్చెనో నీకుఁ దెలుసునా?

గజ — తెలుసును. ఇతరుల యింటి కెక్కడనుగూడ నీయలేదు. తన పెద్దకుమారుని చేతికే యిచ్చినాఁడు. ఆమె యిప్పుడు శ్రీకాకుల కన్యకామణులలో ప్రథమురాలుగా వెలుఁగుచున్నది. ఆమె తలకు భేదింప శక్యముగాని విషయము లేదు. ఆమె వాక్కుకు గోచరింపని తత్త్వరహస్యము లేదు. ఆమె పాటలతో మాటలాడఁదగినంత యాశుకవీశ్వరి. ఆమె మహేంద్రుని భర్తులలో నగ్రగణ్యురాలు. ఆమెశస్త్ర మతిభీకరము. కాళికసులోచనఁ డేఁబదిమందితో నామెపైఁ దలపడి యొక గాయమైన నామెశరీరమునందు చేయలేక పోయినాఁడు. రాజకాళీదేవి యామె నింద్రాణి యవతారమునుగా భావించును. కాత్యాయని యామెను చతుర్భగినులలో నొకతెనుగా కీర్తించును. ధవలాక్షి యామెను సంచరించు వజ్రసాలభంజికనుగా నెంచును. సౌదామిని యామెను తమ యింటి భాగ్యదేవతనుగా స్తుతించును. రథినీకుమారి యామెను కుండిన సామ్రాజ్యలక్ష్మికి సఖినిగా శ్లాఘించును. ఫలిని యామెను శ్వేతకాళినిగా కొనియాడును. మధువాణి యామెను వీరసరస్వతినిగా పొగడును. ధరణి యామె నాంధ్రదేశముకుటమణినిగా వర్ణించును. ఘనేంద్ర కాలనాథ మల్లికార్జునుల కంటె నామెనుండియే నిశంభుఁ డెక్కువగా భయపడును. జటాముని తన పిల్లలకంటె నెక్కువగా నామెనుమరాలినే ప్రేమించును. అక్షోభ్యముని యామెను ననిమేష సురాంగననుగా పక్ష్మాణించును. ఆమె శుభ్రాంగిని మించిన విద్వాంసురాలు. రాజకాళీదేవిని మించిన కవీశ్వరి కాత్యాయనిని మించిన తాంత్రికరహస్యజ్ఞురాలు. ధవళాక్షిని మించిన మహాయోగిని. రథినీకుమారిని మించిన రాజకీయ తంత్రజ్ఞురాలు. కుండిన వంశముక్తామణి శాంతిసేనాకుమారి మహావీరుఁ డగు కాంకోలవిమలునివలన లాంగలీ తీరమునం దామెను కనినది. కన్నతండ్రి యామెకు పెట్టిన పేరు సత్యప్రభ. ఆమె శరీరప్రభ సత్యము. ఆమె ప్రజ్ఞాప్రభ సత్యము. ఆమె కరవాలప్రభ సత్యము. అందువలన నిజముగా నామె సత్యప్రభయే. పెంచిన తండ్రి యామెకు పెట్టినపేరు పూర్ణ. ఆమె బలమునందు పూర్ణ. విద్యయందు పూర్ణ. ప్రజ్ఞయందు పూర్ణ. గుణములందు పూర్ణ. అందువలన నిజముగా నామె పూర్ణయే. పరమాత్మప్రకాశమే సత్యప్రభ. వ్యాపక చిచ్ఛక్తియే పూర్ణ. ఈ రెంటికిని భేదములేదు. మహాప్రభో! ఇట్లు పూర్ణయే సత్యప్రభ.

పందొమ్మిదియవ ప్రకరణము

"పాటి యెవరు రాజచంద్రుని కింక"

గజవీరుని ప్రకటనము పార్థివునకు సంతోషాశ్చర్యములఁ గలిగించినది. ప్రఫుల్ల నయనములతో నతఁడు గజవీరుని జూచి యిట్లనినాఁడు —

"దుష్టులు పూర్ణజన్మను గుఱించి యేమేమియో కల్పించినారు. అసలు సంగతి

శ్రీ అరవింద జీవితము

ఇంతవఱకే భాషయందు నింత వివరముగా ప్రకటింపబడ లేదు.

జన్మస్థానము, వంశవిశేషము, జాతకము, విద్యాభ్యాసము, విదేశవాసము. ఉద్యోగము, బరోడావాసము, వివాహము, యోగుల పరిచయము, ధర్మపత్నికి వ్రాసిన అద్భుతలేఖలు.

ఉద్యోగ విసర్జనము, జాతీయ కళాశాల, వందేమాతరం పత్రికసంబంధము. రాజద్రోహనేరారోపణము, సూరతు కాంగ్రెస్సు, ఆలీపూరు బాంబుకేసు. జెయిలులో శ్రీ కృష్ణ భగవానుని సందర్శనాదేశముల ననుభవించుట. ఉపన్యాసము, హాజూమ్లము, కర్మయోగి పత్రికానిర్వహణము. తత్పత్రికాలక్ష్యములు, నాదేశీయులకొక బహిరంగలేఖ. పుదుచ్చేరి నివాసము, 'ఆర్య' పత్రికాస్థాపనము, దాని యాదర్శములు, వాఙ్మయము.

ఏకాంతవాసము, రవీంద్రుడు దర్శించి స్తుతించుట, శ్రీ అరవిందాశ్రమము. శ్రీ అరవిందోపదేశము, 'స్వాతంత్ర్య నిర్వచనము', 'ప్రాచ్యులు-పాశ్చాత్యులు.'

'ఆత్మశక్తి', జాతీయత' వీనినిగురించి లోగడ వ్రాసిన వ్యాసములు మున్నగునవి గలవు.

శ్రీ అరవింద దర్శనము

'LIFE DIVINE' అను తమగ్రంథమున

శ్రీ అరవిందులే రచించిన సారసంగ్రహమునకు

బ్ర. వే. చంద్రశేఖరంగారొనర్చిన ఆంధ్రీకరణము

౧. ఇందు దివ్యపరిణామవాదము, ౨. సృష్టియొక నాల్గు దృష్టులు, 3. విజ్ఞానసత్తయొక్క ఆవశ్యకత, ౪. చిన్మయ విజ్ఞానసత్త, ౫. సమాప్తి అను శీర్షికల క్రింద శ్రీ అరవిందుల అపూర్వతత్త్వమంతయు వివరింపబడియున్నది.

'మాయ' యని ప్రపంచమును సన్న్యసించకుండ, నేటి యష్టకష్టములకు క్షోభలకు 'దాసోహం' అని లొంగి మృత్యువుచే ఈడ్వబడకుండ, భాగవతజీవనమును దివ్యజీవనమును అమృతత్వమును అనుభవించగల పరమరహస్యము మార్గము సశాస్త్రీయముగా నిందు వెల్లడింపబడినది.

ప్రతిగ్రంథము ఒక్కొక్క రూపాయి పో॥ వేరు

ఆంధ్ర గ్రంథమాల,

7, తంబుశెట్టివీధి - మద్రాసు.

వినోదశిల్పము

ఇందు అట్టలు, కాగితములు, కర్రముక్కలు, దారములు, గాజుపూసలు, గొట్టములు మొదలగువానితో, ఉపయోగకరములగు వినోద వస్తువులను తయారుచేయు పద్ధతులు వివరింపబడినవి. ప్రాథమిక, మాధ్యమిక, బోధనాభ్యసన పాఠశాలల విద్యార్థులకును, గృహపరిశ్రమాభిలాషులయిన యందరికిని ఇది అమూల్యమైన గ్రంథము. తెలుగున నిప్పటి కిటువంటి పుస్తకము వెలువడ లేదు. సరళశైలిలో, సులభముగ బోధపడుటకు చిత్రసహితముగ రచింపబడినది. భారతియందు ప్రచురింపబడుచువచ్చిన యమూల్యమైన వ్యాసములు ప్రజలకోరికపై ఇట్లు గ్రంథరూపముగ ప్రచురింపబడినవి. విద్యాధికారులును, స్థానిక సంస్థల యధిపతులును మెచ్చి, యాదరించిన గ్రంథము. వెల రూపాయ నాలుగు అణాలు మాత్రము. కొలది ప్రతులే ముద్రింపబడినవి త్వరపడవలయును.

ఆంధ్ర గ్రంథమాల,

౭, తంబుశెట్టి వీధి, మదరాసు.

జీవన ప్రభాతము

అనువాదకులు: శ్రీ పోలవరపు రామబ్రహ్మముగారు, B.A., Murugan the Tiller (మురుగన్ ది టిల్లరు) అను పేరున శ్రీ కే. యస్. వెంకటరమణిగారు ఆంగ్లభాషను రచించిన సుప్రసిద్ధనవల కిది యనువాదము. ఇది రమణీయమయిన సాంఘిక నవల. పాశ్చాత్య విద్యావిధానము, పాశ్చాత్య సంస్కారము, పాశ్చాత్యాదర్శములు మొదలగువానివలన గలుగు కష్టములు ఇందు చక్కగ వర్ణితములయినవి. ఆంధ్రవాఙ్మయమున నిట్టి కథావిధానము గల యీ నవల క్రొత్తది. ఆంధ్రులెల్లరు చదువవలసినది. క్రౌను ౪౭౬ పుటలు. వెల రు. ౧—౮—౦ మాత్రము.

మేనేజరు, ఆంధ్ర గ్రంథమాల,

నెం. ౭, తంబుశెట్టివీధి, మదరాసు.

యిదియా? లక్ష్మి క్షీరాబ్ధిలోఁగాక మఱి యెచ్చటఁ బుట్టును? ఈరోజు మంచిరోజు. నా బంధువులందఱును నాకుఁ దెలియుటయే గాక వారితో సంధిగూడ నాకుఁ గుదిరినది. ఇంక రూపచంద్ర కాలనాథులను పిలువుము.”

గజవీరుఁడు వెళ్లి వారిద్దఱిని పిలిచినవాఁడయ్యెను. మువ్వురును వచ్చి రాజాజ్ఞచే రాజసమీపమునఁ గూర్చుండిరి.

సుచ—(సచివునిజూచి) రూపచంద్ర! శివంకర సంఘముతో నాకు సంధి కుదిరినది. మల్లికార్జునుని మహామంత్రినిగా నియమించి పన్నులను తగ్గించుటకు ముందే యంగీకరించితిని. ఇప్పుడు శాంతిసేనాకుమారి వ్యాజ్యము నసాధారణముగా నంగీకరించి కాలదోషసమస్య యడ్డు లేకుండ విచారించుటకుఁగూడ నిప్పుడొప్పుకొంటిని. (గజవీరుని జూచి) క్రొత్త సేనాపతి నొకనిని నియమింపవలసియున్నది. తగిన యతనిని నీవు సూచింపుము. కాలనాథ రూపచంద్రు లిద్దఱును ఘనేంద్రుని నియమింపుమని కోరుచున్నారు. నీ యభిప్రాయ మేమి?

గజ — మల్లికార్జునుని మించిన మహామంత్రి యెట్లు దొరకఁడో ఘనేంద్రుని మించిన రాష్ట్రియుఁడట్లు దొరకఁడు. సంగ్రామదక్షుఁడగు మహావీరుఁడు సైనాపత్యమునకు చాలును. రాష్ట్రియాధికారమునకు మహావీరుఁడుగా నుండుటయే గాక రహస్యాపరాధ పరిశోధనమునందు మహానిపుణుఁడుగాఁ గూడ నుండవలసినది. ఘనేంద్రుఁడందులకు తగినవాఁడు. అతని నా పదవి నుండి సేనాపతి పదవికి మార్చుట నాకు సమ్మతము గాదు. సైనాపత్యమునకు తగిన వ్యక్తిని మనము వెతకుకొన నక్కఱలేదు. అట్టి మహావీరుఁడు మన రాజధానిలోనే యున్నాఁడు.

సుచ — (కుతూహలముతో) ఎవరతఁడు?

గజ— అతఁడు ధర్మనిష్ఠయందు యుధిష్ఠిరుఁడు. బాహుబలమునందు భీమసేనుఁడు. ధనుర్విద్యయం దర్జునుఁడు. ఖడ్గవిద్యయందు నకులుఁడు. నిష్కపట నీతియందు సహదేవుఁడు. ఔదార్యమునందు కర్ణుఁడు. వ్యూహజ్ఞానమునందు ద్రోణుఁడు. స్వసైన్యరక్షాతంత్రమునందు భీష్ముఁడు. పరసైన్యవిదారణపద్ధతియం దశ్వత్థామ. అశ్వహృదయజ్ఞానమునందు కృష్ణుఁడు. కలలోనైన నబద్ధమాడి యెఱుంగనివాఁడు. సప్రేమ మహాసుందర కన్యల వివిక్తసన్నిధిలోఁ గూడ చలింపని యకలంక బ్రహ్మచారి. స్వార్థత్యాగమునకు పేరువడసిన మహాపురుషుఁడు. పరార్థసాధన వ్యసని. కాశ్యపసుదర్శనుని కృత్రిమపుత్రుఁడు. అతని పేరు కాలనాథుఁడు. తమ ధర్మపత్ని యాంధ్రభూమియొక్క సత్పుత్రులలోనతఁడు శ్రేష్ఠుఁడు. కనిపించుచుండు నతనిని విడిచి సైనాపత్యమున కింకొకనిని వెతకుట యనావశ్యకము.

సుచ—గజవీరబాబు! నీవు చెప్పిన మాట నిశ్చయము. ఇప్పటికి తాత్కాలికముగా చండసేనుని సర్వసేనాపతినిగా రెండు మాసములలో కాలనాథ బాబును దండనాయకపదవివఱ కెక్కించి యనంతర మితనినే సర్వసేనాపతినిగా నియమించుటకు నిశ్చయించుకొంటిని.

రూప—బాగానే యున్నది యీ సంవిధానము.

కాలనాథుఁడేమియు మాట్లాడలేదు.

పని ముగించినందున నందఱును లేచుటకు సిద్ధులైయుండిరి. అంతలో నాచెట్టుప్రక్కనుండి యకస్మాత్తుగా నొక స్త్రీ బయల్వెడలి వచ్చి వారి యెదుట ప్రత్యక్షురాలై యీ క్రిందిపాటలు పాడినది.

"పెద్ద వృక్షముక్రిందఁ బెనుభూత మొకటి
నుద్దెలవాయించు మానిసితోడ
చిన్న దేవత యింటఁ జిత్రభూతంబు
మన్ననఁగూవెడు మన్నీనితోడ
ఘోరమా నడవిలో గొప్పదయ్యంబు
వీరులలో మేటి వీరుని తోడ
రాముని కరుణచే రహి మిత్రమయ్యె
భీమపిశాచంబు భూమిపాలునకు
సతిభార్య దయ్యంబు సఖుఁడు దయ్యంబు
మతిగల తేనికి మఱి చిక్కలేదు
తెల్లని వీరుఁడు తెలుపును ద్రోవ
నల్లని వీరుఁడు నడుపును సేన
జాడలు కనిపెట్టు జన్మశూరుండు
పాడును సత్యము ప్రాణేశిరాణి
మేటిజటాముని మేలును బలుకు
సాటిమెవరు రాజచంద్రున కింక?"

ఆ స్త్రీ మన రాజకాళియే. పార్థివుఁ డామెతో మాట్లాడ నెంచెనుగాని యామె త్వరితగతితో నా స్థలము విడిచి వెళ్లిపోయినది.

ఇరువదియవ ప్రకరణము

చీవాట్లు

ఆ స్థిరవారమునాఁడు రాత్రియే కాళిక సులోచనుఁడు మ్లానవదనముతో నిశంభు ప్రభృతులు దాఁగియుండిన స్థలమునకుఁ బోయెను. గణపవరములో ధవళాక్షి యాశ్రమమున వారిప్పుడు దాఁగియున్నారు-చంద్రసేనుఁడు, పద్మిని, నిశంభుఁడును. ఆశ్రమము చిన్నదియే యైనను లోపల పాతాలగృహ మున్నందున దాని ప్రాముఖ్య మెక్కువగా నున్నది. భయంకర మగు విప్లవ మారంభించుటకు వారు తగిన యాలోచన సేయుచున్నారు. ఇంతట వారియెదుట సులోచనుఁడు ప్రత్యక్షుఁ డయ్యెను.

పాతాలగృహదీప ప్రభలుగూడ సులోచనుని ముఖగతాంధకారమును పోఁగొట్టఁజాలకపోయినవి. పద్మిని నిర్మల హాస చంద్రికలుగూడ నా యంధకారముపై పని సేయఁజాలకపోయినవి.

చంద్ర—సులోచనబాబు! ఏమి చేసుకొని వచ్చితివి?

సులో— లీలావతిని బంధించి తేవలెనను నుద్దేశముతో ప్రథమప్రయత్నము చేసితిని. చంపావతిగారి పుత్రి వచ్చి నాప్రయత్నమునకు విఘ్నమాచరించినది. భోగనాథుని బంధించి తేవలెనని ద్వితీయ ప్రయత్నము చేసితిని. ఘోరకుఁడు సామాన్యుఁడనుకొంటిని. అసాధ్యుఁ డా యుదీచ్యుఁడు. వాఁడు నా ద్వితీయ ప్రయత్నమును వమ్ము చేసినాఁడు.

చంద్ర—సుమా రెనుబదిమంది నాగుల రక్తమును ధారవోసి యపకీర్తి కొనుక్కొని వచ్చితివి. నీ వారెండు యుద్ధములలో నొక దానిలో ప్రాణార్పణ చేసియుండినను కొంత బాగుండెడిది.

పర్ణి—పూర్ణకు ఘనేంద్రుఁడును, ఘోరకునకు ప్రమథనాథుఁడును కొసకు సహాయము చేసిరని వినికిరి. లేనియెడల మన సులోచన బాబు తన కార్యమును సాధించియే యుండును.

పర్ణినియొక్క యీ పరిహాసము సులోచనునకు మఱింత దుర్భరమయ్యెను.

ధవ—కొసకు ప్రమథనాథుఁడు దయతలఁచి విడిచినందుననే యితఁడు మనకు ముఖము చూపఁగలిగినాఁడు.

నిశం—అది యేమి కథ?

ధవలాక్షి కాత్యాయనమ్మ శరణాగతరక్షణ కథను వివరించి చెప్పినది.

నిశంభుఁడు నిట్టూర్పు విడిచెను.

సులో—నన్నిఁక చీవాట్లుపెట్టి చంపవలదు. ఎంత పరాభవము కలిగినను నిన్నరాత్రి యొకలాభము నాకు కలిగినది.

చంద్ర—అది యేది?

సులో—నా ప్రథమ భార్య శ్యామలను నేను చూచితిని.

ధవ—అది లాభమా? అది యింకొక పెద్ద యవమానము. బ్రాహ్మణుఁడ ననిచెప్పి మోసగించి నీ వామెను పెండ్లాడితివి. ఆ మోసము తెలియఁగానే యామె నీపై యేవగించుకొని నీకొడుకును నిషాదవాటికలో పాఱవేసి తాను జటాముని నాశ్రయించి తన ప్రాంతపేరుతో వీరభద్రావధానిని పెండ్లాడి తిరిగియు బ్రాహ్మణులలో తలయెత్తుకొని తిరుగుచున్నది. వంచనమునకు తగిన ప్రతివంచనము జరిగినందులకు నీవు సిగ్గుపడవలసినది. మఱియొకని భార్యగా నుండు నిజభార్యను చూచి లాభమని యానందించు మనిషిని నిన్నొక్కనినే చూచితిని.

సులో—నా కొడుకు నిషాదవాటికలో పాఱవేయఁబడెనా?

ధవ—కృష్ణలో పాఱవేయకుండ నుండినందులకు సంతోషించుము.

సులో—ఆ పిల్లవాఁ డిప్పుడు క్షేమముగా నున్నాఁడా?

ధవ—ఉక్కుగుండులా గున్నాఁడు.

సులో—వాని పేరేమి?

ధవ—మన సంఘములో నతి ప్రసిద్ధుఁడగు శంబరుఁడే వాఁడు. వంచకులలో నిన్ను మించినవాఁడు వాఁడు. నీకంటె వాఁడు పరాక్రమశాలి వాఁడు నీవలె పిఱికిపంద గాఁడు. స్వార్థపరతలో వాని దగ్గఱ నీవు మంచివాఁడ వనిపించుకొందువు.

సులో—శంబరుఁడు నా కొడుకా?

ధవ—సాక్షాత్తుగా నీకొడుకే.

నిశం—మంచి సమర్థుఁడగు కొడుకును కన్నందులకు మా బాబయ్యను నేనభినందించుచున్నాను శంబరుఁడు విప్లవకార్యముల నాచరించు విషయములో నప్రతిమానుఁడు. వానికి తెలిసినన్ని నక్కచిక్కులు మఱి యెవరికిని తెలియవు.

చంద్ర—ఔను.

పర్ణి— భీమనాథుఁడు గొప్ప సమర్థుఁడైన దొంగ. జంభుఁడు క్రూరుఁడైన దొంగ. నగధరుఁడు శాస్త్రజ్ఞుఁడైన దొంగ. శంబరుఁడు వంచకుఁడైన దొంగ.

సులో—నాది యొక ప్రార్థన.

నిశం— అది యేది?

సులో—నా భార్య శ్యామలను నాకు తిరిగియు తెచ్చి యీయఁగోరెదను.

ధవ—ఇది న్యాయ్యమైన కోరిక కాదు. నీ యిప్పటి భార్య కది సమ్మతముగా నుండదు.

నిశం—వాస్తవమే.

సులోచనుఁడు నిరుత్తరుఁ డయ్యెను.

పర్ణి—(ధవలాక్షిని చూచి) మనోహారిణియే శ్యామల యగునెడల సుదర్శనాదులు దహనముచేసివేసిన స్త్రీ మఱి యెవరు?

ధవ—అది వారి నాయనకూఁతురు. నాకేమి తెలుసు నా గొడవ?

పర్ణి — కాలనాథబాబు సులోచనబాబుకొడుకు కాఁడన్నమాట.

ధవ—ఆమహాపురుషుఁడు ఈపిరికివానికొడుకని నీ వెట్లు నమ్మితివి?

సులో — చాలు నీరోజున నాకు చీవాట్లు.

అందఱును నిశ్శబ్దు లైరి.

తృతీయ భాగము సమాప్తము.

దేశభక్త వేంకటప్పయ్య

జొన్నలగడ్డ సత్యనారాయణమూర్తి

పురుషులందు శ్రేష్ఠులు మహాపురుషులు. పలువురిలో వీరు తలమానికములై తనరుచుందురు. వీరి కీ గుణాధిక్యము ఎట్లలవడును? ఒక్కొక తెలుగు కేదార మొక్కొకరీతి పంట నీనునట్లు మహాపురుషుల ప్రసవించు సీమలు కొన్ని, కాపురుషులకు కన్నతల్లులగు విషయములు కొన్ని యుండునా? మహాపురుషులకు ప్రత్యేకములైన రూపులను, చూపులు నుండునా? చతుర్ముఖుని వలె, శంఖచక్ర సమన్వితుని పగిది, దత్తాత్రేయుని చొప్పున, కవచకుండలధారికై వడి పుట్టుకలందే వీరు చోద్యముగ గన్పట్టెదరా? మహాపురుషలక్షణము లెవ్వి? ఇవి నైసర్గికమైనవా? అభ్యాసమువలన నలవడునా? ఈ ప్రశ్నలకు పూర్ణప్రత్యుత్తరము లిచ్చుట కిందు స్థానము లేదు. ఒక్కొక యుత్తరమున కొక్కొక యుద్గ్రంథ మక్కరగును.

ఉత్కృష్టశక్తులకై, మహోన్నత గుణములకై తపించువారు కొలదిమందియే! వీరి యొజ్జబంతి ఈశ్వర శక్తియే! వీరి తప సొకనాటిదికాదు - ఒక పుట్టుకది కాదు. అర్జునునంతటివాని తపసు పండుటకే అసంఖ్యాకములైన భవము లనివార్యము లయ్యెనని భగవద్గీత తెలుపుచున్నది. క్రమతపస్సుకతన లోగలశక్తివృద్ధియగుచునే యుండును. ఒక్కొక పుట్టువున నొక్కొక నిమిత్తముకతన నాశక్తి విజృంభించును. స్వకీయపరిస్థితులును, వివిధములైన సంఘపరిస్థితులును, గురుతర దృష్టాంతములును ఈశ్వరప్రేరితములై లోనిశక్తిని రేకెత్తించి, దాని కుచితమైన యాటపంజిరి జూపును. అభివృద్ధి గాంక్షించునాతనికి జగదీశ్వరుడు చేయూత నొసగును. దుష్టకష్టపరంపరలను సోపానములొనరించి వానినధిష్ఠించితన దెసరండని జిజ్ఞాసువుల నీత డాహ్వానించును. కావున కష్టము లెందున్నవో, దుష్టపరిస్థితు లెందున్నవో మహాపురుషు లందు జన్మించి, అందే తమ క్రియాంగణములను విలోకించి ముందంజవేతురు. ప్రత్యేకమైన భూభాగము వీరు పుట్టు చోటని తెలుపు టొప్పు కాదు. కాని యొక్కొక తావలను తపోభూమి యగుటకు — కురుక్షేత్ర మగుటకు పెక్కు కారణము లుండవచ్చును. కావున నందు మహాపురుషులు మిన్నగ గోచరింతురు. మానవులందు త్తములను, అధములను రూపుచూపుల ననుసరించి నిర్ణయింప వలను పడదు. కాని మన కావ్యకర్తలును, మన కళోపాసకులును కొండొకపద్ధతి నవలంబించిరి. రూపులు చూచియే సామాన్యులు గొనముల నూహింతురు. కావున, కళ బాహ్యాంతరంగసమన్వయమును కాంక్షించును గావున సుచారిత్రులకు సుందర రూపులను, ప్రత్యేకాకారములను సృష్టించిరి. దుర్మతులను వికృతాకారములందు ప్రదర్శించిరి. దేవతలును దేవసములును, అసురులును అసురసములును భిన్న రూపములందే గోచరించిరికదా! మహాపురుష లక్షణములు నైసర్గికములని చెప్పనొప్పను అభ్యాసము వలన నివి పెంపొందును.

మహాపురుషులన యశస్తిలకులే యని చెప్పరాదు. కావ్యకర్త కనుల బడని మహనీయులు, మూలమూలలందుండిరియే తమ పవిత్ర కర్తవ్యములను నెఱపుకొను మహాత్ములు, కీర్తిని కాంక్షింపని ఆదర్శపురుషులు కలరు. చర్చియొక్క ప్రాంగణమున నుపవిష్టుడై యోచనామగ్నుడైన గ్రేకవీంద్రుడు "నీరవుడైన మిల్టను, గ్రామవాసియైన కొండొక హేంప్డన్ ఇందు వరలి యుండు" ననినాడు. అక్కరైన తరుణముల నందని వారు, ఒరులకంట బడనివారు — సుందరవర్తనులు

అనేకులుందురు. "Full many a flower is born to blush unseen" అని కదా థామస్ పలికినాడు. (Vide: Elegy in a country Churchyard) చారిత్రక సాంఘిక హేతువులు కొందఱ నీవలికి గొని వచ్చి తీఱును.

ఏసు నిరుపేదల యింట బుట్టినాడు. గొడ్ల చావడిలో జనించినాడు. మహాపురుషు లుద్భవించినపుడు వియత్తలమున గాని, విశ్వమందలి మఱేకడయందు గాని విడ్డూరములు పొడసూప నక్కఱలేదు. కాని ప్రచారకులును, రచయితలును ఈ విడ్డూరములను గుఱించి చిత్ర విచిత్రములైన గాథలను కల్పించిరి. వీరి నుడువుల యంతరార్థమునే కైకొనుట మేలు. ఏసు జనించినపుడు బెథ్లహేమ్ దిక్కున నంబరమున చక్కనిచుక్క పొడసూపె ననియు, ముగ్గురు ప్రాచీ విజ్ఞాను లాదిక్కుగ పయన మొనరించిరనియు బైబిల్ తెలుపుచున్నది. రాజప్రాసాదమున గాక లుంబినీ వనమున సిద్ధార్థుడు జనించిన పిదప, దేవతలు పద్మముల నాడింభకుని ప్రోల నొడ్డి రనియు, బ్రహ్మాదు లాతని గీర్తించిరనియు, బాలకుడు పుండరీకములపై నడుగులు వేసెననియు చదువుచుందుము.

ఇటీవలి మహాపురుషులు భావికాలమున కావ్యపాత్రలగుచో, వీ రెన్ని చిత్రవర్ణములందో పొడసూపెదరు. పాఠకలోకముయొక్క హృదయము నాకర్షించుటకు కావ్యకర్త వేయివెరవులను రోయవచ్చును. ఈ వెరవులందును ఈ యలంకారములందును గల గభీరార్థమును బుద్ధిమంతులు గ్రహింతురు. ఎంతోకాలము కడచిన యనంతరమే, కావ్యపీఠస్థలి జొచ్చిన యనంతరమే మహాపురుషులు అద్భుతకాంతు లురల జేయుచు గోచరింతురు. కావ్యకర్తకు భక్తిశ్రద్ధలు మెండుగ నుండును. ఇట్లని ప్రజాభిప్రాయ మొప్పని తీఱున తనచిత్తమువచ్చిన తీఱున నీత డత్యుక్తులందు లంఘింప దొరకొనడు. కాష్ఠమువలె నొక్క నిక్క మెదురైయుండ దానికి భుజకీర్తులు లగించి, "దేవదేవుడు సుడీ" యని యొక కళ్లోపాసకు డనినచో నేటిప్రజ లీతనికి చెంపపెట్టు ప్రసాదింపరా? సమకాలికులం దతిశయోక్తులకుగాని, వన్నెవన్నెల యబద్ధములకుగాని చోటు లేదు; సామాన్యాంశములపై మణిమకుటముల నిలుపుటకు సమకాలము సమ్మతింపదు. ఈ విషయ మిట్లుండ నప్రియమైన సత్యమును విని ఇది యపుడపుడు కనులెఱ్ఱజేయును.

కావ్యరచన మన నాకెంతో ప్రీతియే! మనుష్య చరిత్రను గుఱించి, మహాపురుషావిర్భవమును గుఱించి, ఘనతాత్త్వికాంశములనుగుఱించి, ప్రాపంచికవిజ్ఞానమును గుఱించి తెలుపు వృత్తాంతము నిత్యసత్యసందీప్తమై యుండును. కావున దీని వ్యక్తీకరణమును గుఱించి ఎట్టి యిబ్బందియు, నెట్టి ప్రతిఘటనమును దృగ్గోచరము కాదు. నేగావించురచన మిథ్యకాదుకదా. నేటిమహాపురుషులను గుఱించి, ఎల్లరప్రోల ప్రత్యక్షమైన సత్యములను గుఱించి తెలుపుతఱి నాలేఖిని నుద్దేశించి "ఖబడ్దార్!" అని గద్దించి పలుకుచునే యుంటిని. దేవతల లాలిపాటలను నే నీరచనమున వినిపింపజాలను; చిత్రవిచిత్ర గ్రహోదయములను నే నింక జూపజాలను. జ్యోతివలె వెలుగు సత్యమునకు జేజేలు పాడి, విశాలదృష్టితో విజ్ఞానదృష్టితో నీప్రాతకర్తవ్యమును నిర్వహింపవలెనని యాతురంపడుచున్నాను.

మహాపురుషులను గను స్థితిగతులెన్నో మనదేశమున వొచినవి. భారతాంబ వీరప్రసవిని యైనది. సహృదయులైన అన్యదేశీయులుకూడ ఈజనయిత్రి మహత్త్వమును గుర్తించి ఈ మెయి ప్రణమిల్లిరి. జేమ్సుటాడను సుప్రసిద్ధ ఆంగ్లరచయిత శతాబ్దికిమున్ను రాజస్థానమున మసలి "గ్రీక్ దేశమున లియొనిడసను * మహాయోధు డొక్కరుండు వెలసినాడు. రాజస్థానమున నట్టివీరప్రవరు లనేకులు వెలసిరి" అని వచించినాడు' (Vide: Annals of Rajastan," Jame Tod's magnificent work) రాజస్థాన మందే కాదు, సమస్త భారతావనియందును యోధాగ్రేసరు లుద్భవించి రని

---

* థెర్మపలీ కనుమతెరువున కొలదిమంది సైనికులతోడు నంది, పరిష్యను మహావాహినులతో పోరిపోరి అసువులు పాసిన మహావీరు డీతడు.

శ్రీయుత కొండా వెంకటప్పయ్యపంతులుగారు

టాడ్ మహాశయుడు గుర్తించియుండవలసినది. దృష్టాంతములు బహుళములు కదా!

ఉత్తరమున రాజస్థాన మెట్టిదో, పశ్చిమమున మహారాష్ట్ర†మెట్టిదో దక్షిణమున నాంధ్రావని యట్టిది. ఆంధ్రులు ముకుటములుదాల్చిన వీరవరు లని ఆంధ్ర చరిత్ర వేయినోళ్ల ఘోషించుచున్నది.

ఆంధ్రావనిలో ప్రత్యేకభాగము ప్రత్యేకప్రజ్ఞకు రంగస్థలియైనది. పవిత్రగోదావరీసీమ కవులనిలయ మైనట్లు ప్రసిద్ధగుంటూరుభూమి వీరులకు నాలవాలమైనది. పల్నాడు వీరవరుల చరిత్రమును, కొండవీడు రాజన్యులయుదంతము నాంధ్రులకు దెలుపుట చర్వితచర్వణమగును. నాటివలెనే నేడును గుంటూరుసీమ శౌర్యమూర్తులకును, దేశభక్తులకును జన్మస్థలియైనదని ఆధునిక చరిత్ర చెప్పక చెప్పుచున్నది.

ప్రత్యేక కాలపరిస్థితులకతన తొల్లింటివీరులు సమరధరణి ప్రవేశించినను వీరు రణక్రీడాలంపటు లని తలపరాదు. "అజంబుల వెనుకొను వృకంబులవిధమున నెత్తుటదోగు" వారిని, "అంత్యకాలశిఖిదారుణభంగి నమేయమార్గణార్చులు వరగించు" వారిని ఆరాధ్యదేవతలు కాజాలు రని భారతీయు లెన్నడును దలచి యుండలేదు. పూజనీయులైన మనవీరులు సంయమీంద్రులు "ఆహవభూమియం దనేకులను తుండెములు గావించువానికంటె నంతరంగమందలి యరివీరులను నిర్జించువాడే యధికుడు. ఇతడే మహాయోధుడు" అని బుద్ధభగవానుడు వచించె నని "ధమ్మపద" మను పాళీ గ్రంథము తెలుపుచున్నది. భారతఋషులు భారత వీరులు. భారతవీరులు భారతఋషులు. ధర్మసంస్థాపనము, ఉత్తమగుణ దిగ్విజయము, పవిత్రకర్తవ్యనిర్వహణము, పరసేవాపరాయణత్వము ఈ వీరుల దృష్టిలో తేజరిల్లిన మహదాశయములని భారతచరిత్రను పరికించిన సహృదయు లెఱుగుదురు. బుద్ధునివాక్కు భారత వాక్కని, ప్రాచీనసభ్యతనుండి వెడలిన గంభీరోక్తి యని, బుద్ధునకు మున్నుగూడ నిట్టివచనము భారతముఖము నుండి వెడలి సమస్తభూవలయమందును ప్రతిధ్వనించె నని విజ్ఞానులు గ్రహింపగలిగిరి. రెండవబుద్ధుడనదగిన గాంధికాలమున నీ వచనము భారతముఖమునుండి మఱింత గంభీరమై వెడలుచు నష్టదిక్కులందు ముఖరిత మగుచున్నది ఆంధ్రావనిలో నీప్రతిధ్వని గుంటూరు మండలమునుండి, వేంకటప్పయ్య గుండెనుండి వెడలినది.

వీరులతావున నుదయించిన వేంకటప్పయ్య వీర వతంసుడయ్యెను. ఇతడు మహాత్ముని మహోద్యమమున పొడసూపిన సృష్టియే యని తెలుప జెల్లును. ప్రజాసేవ ఈతనియింట బుట్టి, ఈతనియింట బెట్టినది. దక్షిణాఫ్రికాలో గాంధిజీ శాంతిసమరము సలుపు నవసరమున నాంధ్రావనిలో నట్టి సమరాంగణమునందే ఈతడు కవ్వడియై యుండెను. గాంధి కడుంగడుభాగ్యశాలి ఈతని కురుక్షేత్రము వసుమతీవదనమున వఱలి పృథ్వీవాసుల చూడ్కుల నొక్కమాఱుగా నాకర్షింప జాలెను. సత్తువగలవారిని డీకొను తరుణములను, సత్యాన్వేషణమునకై గడంగజాలు తరుణములను, ఇచ్ఛాశక్తి దృఢనిశ్చయములను విజృంభింపజేయజాలు తరుణములను పసిగని గాంధి టాల్‌స్టాయ్ ప్రభృతులదృష్టిని బడినాడు. శక్తిసంపన్నుడైనంతన మనుష్యుడు కీర్తిసమన్వితుడు కాడు. తనను గుఱుతింపగల మఱొక శక్తిమంతుని చూడ్కి నీత డాకర్షించి తీఱవలెను. నాడే ఈతడు శమంతకమణి మాడ్కి మానవలోకమున గాంతిలును. కోహినూరుమణిని గుర్తింపనివారు దానిని కాళ్లబుట్ట యందు పడవైచియుందురు; గుర్తించినవారు మకుటమున నిలిపిరి. రాధాకృష్ణుని రవీంద్రుడు గుఱుతించిన మంగళముహూర్తమందే ఆతని కీర్తిచంద్రికలు దిగంతములను చుంబింప దొడంగినవి. అంతకుమున్న గాంధిని టాల్‌స్టాయ్ గుర్తించి, ఆతనిపై పూలచెండను విసరిన నిముసమున గాంధిలోని జ్యోతికి సర్వసీమలు "జే జే!"

---

† రాజస్థానము వాలుస్తూపములకు నాకరము. మహారాష్ట్రము పర్వతసంకులమైన ప్రదేశము. ఇచ్చటి శీతోష్ణస్థితులు సుఖజీవనమునకు ననుకూలములు కావు. ప్రతికూలప్రకృతితో పోరిపోరి యచటివారు వీరులైరని చరిత్ర తెలుపుచున్నది.

యనినవి. వేంకటప్పయ్య కర్మవీరుడే కాని అన్యదేశీయుల కన్నుల బడినాడు కాడు; అన్య రాష్ట్రీయులు వినునట్లు సింహనాదము గావించినాడు కాడు. మేలిముసుగులోని చంద్రవదనము చందమున మొగులు గముల మఱుగున చిందులాడు విద్యుల్లతవడువున నీత డడగిమణగి యుండెను. ఈతడే కాదు ఆంధ్రకర్మవీరు లందఱు నిభృతమందే నిలిచిపోయిరి. కారణములు బహుళములు. ప్రత్యేకమైన కాంగ్రెసు రాష్ట్రమును పడయునంతదనుక ఆంధ్రులు మదరాసీలంకే బుడుంగున మునింగియుండిరి. అంతకుమున్ను వీరి నెఱిగినవారి సంఖ్య నిండుసున్న. ప్రపంచముతో ముఖ్యసంపర్కములు గలిగి బహుసీమల దృష్టి నాకర్షింపగలుగు నగరము వీరికి లేదు. కావున నాంధ్రవీరు లడ్డుగోడవెనుకనే నిలువంబడిరి. జెండాపూని అన్యసీమల కరుగుటకు వీరిచ్ఛగింపరైరి; మహోన్నతరంగస్థలములందు గోచరింపరైరి.

కాని, మనుష్యశక్తికి విలువగట్టుతటి రంగస్థలములు కొలబద్దలు కావు; సభావేదికలు కొలకుంచములు గావు. నిష్కామకర్మకు వేదిక లాటపందిళ్లు కావు. నిష్కామయోగియైన గాంధిజీ వీని నభిలషింపనే లేదు. ఈతడు తలపని, మఱెవ్వరుగాని యూహింపని హేతువు లీతని సభ్యప్రపంచదిగ్వలయమున నిలిపినవి. ఈ హేతువులకు వేంకటప్పయ్య పెక్కుమడల దూరముండెను. ఈ యాంధ్రుడు నిర్మలచిత్తుడని, ఉత్తమగుణమండితు డని, ఉత్కృష్టాశయములకై అసువులను సమర్పింప సమకట్టు మహోద్యోగుడని ఈతని జీవనవిధానము బహువర్షములనుండి తెలుపుచునే యున్నది. క్రియాంగణము విశాలమైననేమి విశాలము కానిదైన నేమి, కర్తవ్యనిర్వహణ మెత్తుకొండపై జరిగిననేమి లోతులోయలో జరిగిననేమి, పని పెద్దదైననేమి చిన్నదియైననేమి, ఫలము చేకుఱిననేమి చేకుఱకున్న నేమి, ఉద్దేశముత్కృష్టమైనపుడు, ఆశయ ముదాత్తమైనపుడు మనుష్యయత్నము మహత్తరమైనదిగా నెన్నబడును. హనుమదాదులు గిరిశృంగములను త్రుంపి కపలికడుపున గ్రుచ్చి వారధి గట్టిరి. సైకతరేణువులనే యుడుత ఉదధిలో రాల్చినది. ఈశ్వరదృష్టిలో దీనిసేవ మారుతీప్రభృతులసేవకు దీసిపోయెనా? వైశాల్యము ననుసరించి కర్మక్షేత్ర మహత్వము నెవ్వరు గ్రహింతురు? భావగభీరతయే కదా లెక్కలోనికి వచ్చునది!

గాంధి వేంకటప్పయ్యలు కేవలము రాజకీయవాదులే యగుచో వీరిధోరణి వేఱైయుండెడిది. నేడు వసుంధరనేలు రాజకీయములు ప్రతీచీసభ్యత కనిన రక్కసిబిడ్డలు. ఇవి యాత్మసముద్భవములు కావు. శాంతిభంగమునకు, ప్రవంచనమునకు, ఘోరదౌష్ట్యమునకు మార్గదర్శకము లగుచుండె నని నేటి యూరపుఖండ చరిత్ర విశదము గావించుట లేదా? వీని వైఖరి జూచి సహృదయులైన ప్రతీచీ వాసులును, మతబోధకులును ఉలికిపడుచుండుట లేదా? "ఇది పశుబలము. ఏసు ప్రబోధములకు ప్రతికూలమైనది. ఇది మానవుల సద్ధరింపదు" అని వీరు అఱచుచుంట లేదా? Diplomacy పేరున నెన్నో ఎత్తులును జిత్తులును తలలెత్తుచున్నవి. Dictatorship పేరున దురంతమైన నిరంకుశత్వము విజృంభించుచున్నది. మధుకైటభులకును, దేవదేవునకును నెంతసఖ్య ముండెనో, దౌర్జన్య నిరంకుశత్వములకును గాంధికిని అంత నేస్తమే యున్నది. "భారత స్వాతంత్ర్యము దౌర్జన్యమూలమున లభించుచో దానికి త్రోసిరాజంటును" అని మహాత్ముడు బొంబాయి కాంగ్రెసులో పలికెను. ఈ యంశమునే యశస్తిలకుడు రాధాకృష్ణ డిటీవలి యాక్స్ఫర్డు మహోపన్యాసమున నుల్లేఖించినాడు. స్వాతంత్ర్యమనుడు, ఐశ్వర్యమనుడు, అభ్యుదయ పరంపరాభివృద్ధియనుడు, స్వర్గముతో నెకసక్కెములు సలుపు భోగభాగ్యము లనుడు ధర్మపథమున లభించినపుడే భారతీయులకు పరిగ్రహణయోగ్యము లగును. అర్థకామమోక్షములు పురుషార్థములలోనివే! కాని, ఇవి ధర్మయుక్తము లైనపుడే చేబట్టదగినవని ప్రాచీ సారస్వతము తెలుపుచునే యున్నది.

"ఓపి ధర్మార్థకామంబు లొకటి నొకటి
నాశ మొందింపకుండంగ ననుపవలయు;

గాక ధర్మంబు సెడ నర్థ కామములను
గోరు పురుషుండు నిందకుఁ గుదురుగాఁడె".

(భారతము : శల్యపర్వము, ౨ ఆ, ప. ౩౦౨)

ప్రాచీఋషిసత్తముడు ఏసు ఏమనెనో విలోకింపుడు :

" What is a man profited if he shall gain the whole world, and lose his own soul? " (Matt 16: 26)

ఆధ్యాత్మికభావగర్భిత మైన ఉద్యమమే భారతావనియం దాదరణమునందును. పాశ్చాత్య విద్యావ్యామోహాయుక్తుల కిట్టి భావమునెడల విశ్వాసము లేకున్నను, పామరులకుండియలు దది యచలమై యున్నదని యెఱిగి మహాత్ముడు తనపూనికను పామరసులభము గావించినాడు. యథార్థముగ భారతశక్తి— భారతశక్తియే యేల ప్రపంచశక్తి కర్షకులలోను, కార్మికు లనబడెడు పామరులందును కలదు. చరిత్ర తెలుపు డెమక్రసీలన్నియు వీరి బలముమీదనే యాధారపడి యున్నవి. పామరులందు నువ్వెత్తుగ నుదయించు భావోద్వేగము నరికట్టు టెవ్వరికిని శక్యము కాదు. ఇంగ్లీషు చదువుకొనిన కొలదిమంది పెద్దలకే చెందిన కాంగ్రెసు గాంధి వేంకటప్పయ్య ప్రభృతుల పూనికకతన ప్రజాసంస్థ యైనది. "సేద్యగాడను, నేతగాడను" అని తెలుపుకొనిన లోకోత్తర పూరుషుడు భారత మహోద్యమమునకు నేతయై, మహానాయకులకు మేలుబంతి యైనాడు. న్యాయవాది యై యున్ననాటగోలె వేంకటప్పయ్య పేదఱికముతో చుట్టఱికము కలుపుకొనవలె నని మక్కువపడుచు, గాంధి యడుగులందే తన యడుగుల నిడుచుండెను. వీరి యుత్కృష్ట దృష్టాంతములకతన మేటి విద్వాంసులు వెలగల యుడుపులను నిప్పులందు గలిపెట్టి ఫకీరులై సేవకులకు సేవకు లగుచున్నారు. నిన్న గాక మొన్న నరసాపురములో సుహృద్వరుడు వి. వి. గిరి "కాంగ్రెసులో నే నొకబంటును, కార్మికులకు బంటును. దేశమునకును, కార్మికులకును నేను నా సర్వస్వమును సమర్పించి రేపు అవసరమైనచో నురికంబమున నాప్రాణములనుగూడ నిచ్చుటకు సిద్ధముగానున్నానని మీయందఱికిని మనవిచేయుచున్నాను." అని పలికినాడు. "బలే గిరీ! ధన్యవాదములు." గిరి వినయశీలుడు. సేవకులకు సేవకుడైనాడు! * గాంధి వేంకటప్పయ్య గిరి ప్రభృతుల పలుకులును, ఆచరణములును ప్రజాహృదయములందు నూతనమై, యుత్తాలమైన భావతరంగముల నుదయింపజేసినవి. ఈ యద్భుతసంఘటనము గాంధిస్థాపిత మహోద్యమస్థ మతావేశము కతన, నందలి యాధ్యాత్మికశక్తివలన సుసాధ్య మయ్యెను.

ఈ యంశమును ఎమ్. ఎన్. రాయ్ పోలువారు గుర్తింపకుండుట దురదృష్టము. రాయ్ భారతస్వాతంత్ర్యమును కాంక్షించు మహనీయుడు. సేవకుల సముద్ధరణము నపేక్షించుపుణ్యాత్ముడు. అయిన నేమి? విదేశములందు పెక్కుడులు మసలుటచే నచటి భావవాతావరణ మీతనిమనసున గొంత సోకినది. కావున నీతడు "మతమును, రాజకీయములును వేర్వేరై యుండవలెను. కాంగ్రెసు హిందూమతమయ మైనది. దానంజేసి ముసల్మాను లందు నంతగా నెక్కుడు కొల్లకున్నారు" అని వచించినాడు. ఈతడు మతభావమును హృదయంగమము గావించుకొనినాడు కాడు. మతముపేరిట దుర్మతులు సలుపు కలహములు మతసముద్భవములని తలచి మిక్కిలి పొరపడినాడు. భారతోద్యమమందలి యాధ్యాత్మికశక్తి ఒక్క హిందూమతమునకే కాదు, సర్వమతములకును చెందినది. అది మనుష్యహృదయ సముద్భవము. భేదములకు, పొరపొచ్చెములకు, కలహములకు నందు తావులేదు. కావుననే హకీమ్ అజ్మల్ ఖాన్, మౌలానా అబుల్ ఖలమ్ అజాద్, డాక్టర్ అన్సారీ, ఫ్రాంటియర్ గాంధి మున్నగు ముసల్మాను ప్రముఖులును,

* మంత్రియై నగరమందలి సందులందును, గొందులందును నడచుచు బండ్లుతోలువారిని తక్కుంగల పేదలను సమీపించి వారి కష్టసుఖముల నీతడరయుచుంట చూచితిని,

జోసెఫ్ మొదలైన క్రైస్తవప్రముఖులును, తదితర మతస్థులును కాంగ్రెసు మహాంగణమున ప్రవేశించి, దీక్షాజీవులు కాలేదా? "గాంధి ముసల్మాన్ ముఖ్యులలో పెద్ద" అని ఆగాఖా ననినాడు. పల్వురు మహాత్ముని Living Christ అనిరి. కొంద ఱాతని బుద్ధునితో బోల్చిరి. కాని గాంధి ఎవ్వరో ప్రపంచ మెఱుగును. మహాపురుషులును, మహోద్యమములును జాతిమతభేదములకును, కులకక్షలకును పెక్కువేల యడుగులయెత్తున వరలుట కన్నున్న వారు గుర్తింతురు. మిల్టన్ మహాకవీంద్రు నుద్దేశించి వర్డ్స్‌వర్త్ "నీవు నిరుపేదలతో గలసి ధూళియందు మసలినను, నక్షత్రమువలె వియత్తలమున దేజరిల్లితివి" యనినాడు (Vide: Wordsworth's "London 1802"). నక్షత్ర మేజాతికి చెందినది? ఏమతమునకు సంబంధించినది? గాంధియును, గాంధినామాంతరము గల కాంగ్రెసును నేజాతిమతముల ప్రత్యేకపు సొమ్ములు? స్వార్థపరుల ప్రచారములవలన తలసూపు మతకలహములను, జాతి దౌర్జన్యమును సమయింప గాంధి వేంకటప్పయ్య ప్రభృతులు శక్తివంచనలేక ప్రయత్నించుచున్నారు.

ప్రజాళి కాలోక మొసగు ప్రదీపముయొక్క కర్తవ్యము. దివ్యప్రదీపకళికను లోగల మహావ్యక్తికి పరోపకార మొనరించుటయే జీవనాశయమగును. ఈతని యంతరంగమున నఖండము వెలుగును గావున, వీని క్రియలందు మహోద్భుతమైన జ్యోతిర్లీలను గాంతుము. దీనిని గాంధి మంగళగీతిక లాలాపించుచు, క్రియాకర్త మహాత్ముడని నిష్కామయోగియని యోగములును, మహాయోగములును ప్రస్తుతించును. నేటినుండియు దిక్కామినులు గాంధిని గుఱించి దివ్యసంకీర్తనము సలుపులేదా? మతానుష్ఠానమున నాటి తేటి, కర్మయోగియైన వేంకటప్పయ్యను గుర్తించినవారెల్లరు ఆతని హృదయ మహత్త్వమును గుఱించి ప్రబంధములు వ్రాయకమానరు. గుణమందును, భావమందును, జీవనవిధానమందును బాంధవ్యముగల వ్యక్తు లాతని నవలీలగ గుర్తింతురు. కావుననే వేంకటప్పయ్యను గుఱుతించిన వారిలో గాంధి యగ్రగణ్యుడైనాడు.

"He is the greatest man among the Andhras" అని పదునేడేండ్లకు మున్ను మహాత్ముడు కంఠమెత్తి వచించు టెఱుగమా?

తా నభిలషించుగొనమును, తనయందుగల గొనమును, క్రియాంగణమున దాను ప్రత్యక్ష మొనరించు గొనము నొక్కండు వేఱొక వ్యక్తియందు గాంచెనేని, ఆతనితో దానవినాభావసంబంధము గలిగి వర్తించును. గుణసంబంధమును ద్రుంచుటకును, భావబాంధవ్యమును ద్రెంచుటకును ఎవరికి సాధ్యము? పరస్పరారాధనమున నీపవిత్రసంబంధ మాత్మప్రకాశము గావించుకొనును. శివకేశవులు పరస్పరారాధ్యదేవతలును, పరస్పరభక్తులును గారా? గాంధి వేంకటప్పయ్యహృదయ మహత్త్వమును గుర్తుపట్టి "జే!" యనినాడు. మహాత్ముని గుర్తించిన వేంకటప్పయ్య ఆతనిభక్తులం దగ్రగణ్యుడైనాడు. ఒరులకై ఈతనివలె కన్నీరోడ్చువారును, దురంతదురితోత్కట బాధల నాహ్వానించువారును, తమకున్నదానిని వమ్ముజేయ గమకించువారును, కడుంగడు క్లిష్టమైన కర్మక్షేత్రమున లంఘించి సేవాధర్మము ననుష్ఠించి, కొండొక భాస్వదాశయమునకై నిజాసువుల నివాళి గావించువారును మానవులలో, కలుషభూయిష్ఠమైన యీ కాలమున నెందఱున్నారు?

ఒక్కొక యుగమున నొక్కొక యాశయము విశేషప్రాముఖ్యము నందును. సేవాధర్మము ప్రపంచవిజ్ఞానుల దృష్టిని విశేషముగా నాకర్షించుచున్న దని ఆధునిక యుగచరిత్ర తెలుపుచున్నది. పాశ్చాత్యులలో గొటేమహాకవి దీనినుగ్గడించినాడు. పీటరుసైమనుల నుద్దేశించి "Feed my sheep" అని ఏసుపలికిన పలుకులను విశేషముగ మనన మొనరించి, పరసేవను ప్రధానభావము గావించుకొని అద్భుతసాహిత్యసృష్టి గావించిన యూరపు యుగపురుషుడు గొటేకవీంద్రుడు. భారతవిజ్ఞానమందలి గంభీరభావముల నీమహానీయుడు హృదయంగమముగావించుకొనినాడు. స్వీయముక్తికై యడవుల నివసించు యోగికంటె ప్రజానీకమందు నిలిచి పరార్థజీవియై యుండువా డధికు డని ఈతడు వచించినాడు.

సేవాధర్మ మహత్త్వమును భారతీయులు ప్రాచీన కాలమునుండే గుర్తించిరి. భగవద్గీతయందలి ప్రత్యక్షరము నీమహత్త్వమును గుఱించిన ప్రబోధమే! రామానుజుడు, రామానందుడు, కబీరు మున్నగుసంయమీంద్రులు వనముల బ్రవేశింపక, సేవాధర్మపరాయణులై ప్రజలందే వసించిరి. కాని ఈ యాశయమే అన్ని యుగములందును అగ్రస్థానము వహించినదని మనము తలపరాదు. గత శతాబ్దిలో భారతావనియందుగూడ నిది యారంభమందువలె ప్రధానస్థానము నందినది. గౌతే మనకాచార్యుడయ్యెనని తెలుపుట సత్యేతరము. కాని ఈతడు వనినకాలముందే ఈ యాశయము నారాధ్యదేవత గావించిన ఆచార్యులు భారతభూమియందుద్భవించిరి. రామమోహన రామకృష్ణులు ముఖ్యులు. ప్రార్థనమునకంటె సేవకే వీ రధికప్రాముఖ్యము నిచ్చిరనుట పొరపాటు కాదు. వీరి ప్రబోధదృష్టాంతములను మేలుబంతులు గావించుకొనిన తరువాతియాచార్యులును సారస్వతోపాసకులును ఈ యుత్కృష్టాశయమునే ఇష్టదేవత గావించుకొనిరి. "ఒరుల ముక్తికై నరకకూపమున లంఘింపవలసివచ్చినను లంఘింతును" అని వివేకానందు డనినాడు. ఈ యాదర్శము పాశ్చాత్యులకుకూడ నతిప్రియమైన దగుటచే వారి హృదయములందీతని వాక్కు లనుకూలప్రతిధ్వనులను లేపినవి. రామమోహనుని దృష్టాంతముపై కన్ను నిలిపి సేవను ప్రధానభావము గావించి యుద్గ్రంథములను రచించిన మహాకవి రవీంద్రుడు. వనవాసము జేయు మునిమీది యనిష్టమును, పరార్థజీవిమీది యిష్టమును రవికవిరచనమున స్పష్టమై గోచరించును. గత శతాబ్దమున దోచిన యన్ని యుద్యమములకును — సాహిత్యోద్యమములనుడు, మతోద్యమములనుడు, రాజకీయోద్యమములనుడు మఱే యుద్యమములనుడు — సేవయే మూలవిరాట్టయినది. కావున నీ యుద్యమము లవినాభావ సంబంధము గలవియని, వీని నాయకులు సైదోడులని తెలుపుట సత్యదూరము కాదు. విశేషముగ భావప్రకాశమును గావించు నుద్యమము తక్కినవానికి మిగుల దోడుపడును. ఒక ప్రవక్త ప్రబోధము లేకుండ బహుళ సంఖ్యాకుల హృదయకవాటములను తట్టి, అందు భావమణులను ప్రోగొనరించునది సాహిత్యము. కావున సాహిత్యోద్యమము ప్రధానమైనది. సాహిత్యోద్యమమున నాతితేజుని వాడు, భావోపాసనము నెఱుగనివాడు ఏయుద్యమమందును నెగ్గుదల నందడని కంఠమెత్తి వచింతును. బహుళసంఖ్యాకులకు సహజమై సుబోధకమైనది మాతృభాష. కన్నతల్లి యన్ని కోర్కుల దీర్చులాగున మాతృభాషాసాహిత్యమునకు సంబంధించిన మహోద్యమమే బహుళాభ్యుదయప్రదాయిని యనుట నిక్కువము. మనలో నీయంశమును తొలుత గుర్తించినవారు వంగీయులు. రామమోహన రామకృష్ణులు వంగభాషకు నూతన భావసంజీవిని ప్రసాదించిరి. ఈ భావము, సేవకు సంబంధించినదనుట మఱవరాదు. మాతృభాషను సేవను ఎఱిగిన ప్రజ్ఞాధురీణు లన్ని యుద్యమములకు నాయకమణులు కాగలరు.

ప్రస్తుతము మనదృష్టిని విశేషముగ నాకర్షించునది రాజకీయోద్యమము. ఇది మాతృదేశమునకు సంబంధించినది. మాతృదేశోద్యమము మాతృభాషాంగణమున నుదయించుననుట నిర్వివాదాంశము. ఈ యుద్యమము వంగసీమయందు మానవశ్రేష్ఠుల కనులముందు జనించినది. రామమోహన, రామకృష్ణ, వివేకానంద, శివనాథ, దేవేంద్రనాథ, మహేంద్రనాథ, భూపేంద్రనాథ, సురేంద్రనాథ, రవీంద్రనాథ, శరచ్చంద్ర, బంకించంద్ర, నవీనచంద్ర, గిరీశచంద్ర, ఈశ్వరచంద్ర, కేశవచంద్ర, రమేశచంద్ర, బిపిన్‌చంద్ర, ద్విజేంద్ర, డబ్లియు. సి. బెనర్జి, మనోమోహన, లాల్ మోహన, శిశిరకుమార, మోతీలాల్, శ్యామసుందర, అశ్వినీకుమార, అరవింద, అమృతలాల్, అశుతోష, చిత్తరంజన ప్రభృతులు వంగసీమయందు గత శతాబ్దమున నుదయించిరి. వీరిలో పలువురు సమకాలికులు. ఆధునికయుగమున నిందఱు మహాపురుషులు మఱేదేశమందు నొకేకాలమున నుదయింపలేదు. వీరి నాయకత్వమున వంగావనియందు మతసాంఘిక సారస్వత రాజకీయోద్యమములు జనించినవి. వంగసీమయను బ్రహ్మయొక్క నాల్గుమోములు నీ నాలుగుద్యమములని గ్రహించుట పాడి. బ్రహ్మ సారస్వతమునకు

తంత్రికధా! ఇట్లనిన నీయుద్యమములకు ప్రాపైనది సాహితి యని గ్రహింపవలెను. సాహిత్యాంకమందే రాజకీయోద్యమము వర్ధిల్లినది.

రాజకీయోద్యమము ఆంగ్లవిద్యాధికుల పూనిక వలన గదా ౧౮౮౫ లో పొడసూపినదని చదువరులు వచింపవచ్చును. అది యట్లు పొడసూపుట నిక్కువమే. గ్రీకులును, రోమనులును, ఆంగ్లేయులును, అమెరికనులును, ఫ్రెంచివారును స్వాతంత్ర్యమునకై పోరు సలిపిరను నంశమును బహుళచరిత్రల నాంగ్లవిద్యాధికులు కాంచి, వారి దృష్టాంతముల ననుకరించిరి. వారి యాశయమును తమ యాశయము గావించుకొనినను, వారవలంబించిన దౌర్జన్యవిధానము జుగుప్సతో వీక్షించిరి. తొల్లింటి కాంగ్రెసునాయకుల వాక్కులను గమనించితిమేని ఈ యంశము స్పష్టముగ తెల్లమగును. ౧౮౪౮ లో జనించి, డబ్లియు. సి. బెనర్జీకి నాలుగేండ్ల పిన్నయై, నౌరోజీప్రభృతుల నెచ్చెలియై, రెండుమాఱులు కాంగ్రెసున కధ్యక్షుడై, కాంగ్రెసు జనకుడేయైన సురేంద్రుని వచనముల నవలోకింపుడు:

"We, men of the Congress, are the friends of peace and orderly Government. We denounce violence; we condemn violent methods; for we believe in our heart of hearts that order is the first condition of Political progress." (Vide: Surendranath Banerjee's speech delivered at the Amraoti Congress in 1897.)

ఇందు భారతాంతరంగము పొడసూపుట లేదా? తోడ్తోడనే మంసంజవేయు మతోద్యమ మహత్త్వమిందు గోచరించుట లేదా? ఈ మతమహత్త్వము క్రమవృద్ధి నందినది. ౧౯౦౫, ౧౯౦౬, ౧౯౦౭ లలో బాల్, పాల్, లాల్ నాయకుల కృషికతన నిది చక్కనివృద్ధి నంది, భారతభూమియం దెల్లకడలందు ప్రాకినది. తిలక్ మేధస్సు, అరవిందుని లేఖిని, పాల్ రసనము నానదద్భుతమైన భావోద్వేగమును గలిగించినవి. సారస్వత సాంఘిక మత రాజకీయోద్యమములకు మహారాష్ట్రమున లోకమాన్యుడు నాయకుడైనాడు. ఈ యుద్యమముల పరస్పరసంబంధ మెట్టిదో ఈతనిరచనలు బహుముఖముల చాటుచున్నవి. తిలకు గ్రంథములలో ముఖ్యమైనది గీతాభాష్యము. ఇది సేవాధర్మమును గుఱించిన భాష్యమని తెలుపు టొప్పు. ఇట్లని యెఱిగి దివియందలి గోఖేయాత్మ పరమానందమున నృత్యమొనరించినది. తిలకు విజ్ఞానమునకు, తిలకు భావసంపదకు మహామేధావి మేక్సుముల్లరు ప్రణమిల్లినాడు.

కాంగ్రెసు తలసూపిన దినములలో ఆంధ్రప్రజ్ఞ దానిని స్పృశింపకపోలేదు. ఒక కాంగ్రెసు మహాసభ కధ్యక్షుడైన ఆనందాచార్యు లాంధ్రుడే! ముప్పది యెనిమిదేండ్లకుమున్నె ఈయుద్యమాంగణమున నాహ్వానసంఘాధ్యక్షుడైనే డాంధ్ర భీష్ముడై వరలు మేటిపెద్ద నెవ్వ రెఱుగరు? కాని ఆంధ్రభూమియందు విశేషసంచలన ముదయించినది ౧౯౦౫, ౧౯౦౬, ౧౯౦౭ లలోనే!

వంగసీమలో నుదయించు ప్రతియుద్యమము నిశ్చయముగ నాంధ్రవసుంధరలో బహుశాఖలయి వృద్ధి నందుచుండును. భావోద్రేకమున నాంధ్రులును, వంగీయులును నైదోడు లగుట దీనిహేతువు. తెలుగునేలలోని వివిధోద్యమములకు నాయకులయినవారు పల్వురు గుంటూరు బందరువాసులే యనుకొందును. రాజకీయ సాంఘిక సారస్వత మతోద్యమములందు విశేషకృషి సలిపి, చక్కని రచయితయై మహావక్తయై వరలిన బిపిన్‌చంద్రపాల్ తనమహోపన్యాసములచే మనరాజధానిలో నెంతో భావోద్రేకము గలిగించెను. ఆంధ్రహృదయమందలి స్వాతంత్ర్యకాంక్ష యనెడి నెరసుపై విపినచంద్రుని యుపన్యాసములు తీవ్రవాతూలము లయి సోకినవి. ఈతని దృష్టాంతము మననాయకుల యుత్కృష్టోద్దేశమునకు దోహద మొసగినది, అరవింద, లజపతి, తిలకు, సురేంద్రాదుల శంఖారావములు వీరి హృదయముల నుద్వేగసంభరితము లొనరించెను. మదరాసును మనికిపట్టుగావించుకొనిన బెసంటు వీరి మనసుల నుత్సాహ

పూరితములు గావించెను. భోగరాజువారును ముట్నూరి వారును, కాశీనాథుని వారును, ఉన్నవవారును, వల్లూరివారును కోపల్లెవారును, కొండావారును నాడు యువకులై వర్ధిలుచుండిరి. వీరి ధమని స్నాయువులందు, వీరి శరీరనాళములందు ఉష్ణ రక్తము ప్రవహించుచుండెను. దిక్తటములు ప్రతిధ్వనించు లాగున "వందేమాతర" మని సింహనాదము లొనరించి మొక్కవోని విక్రమమున నాటి యుద్యమరంగమున లంఘించిరి. యువకులే యగుటచే ఉత్సాహ విజృంభణ మున దృప్తిగాంచిరి గాని రాజకీయ మత సాంఘిక సార స్వత మహోద్యమముల సంబంధ మెట్టిదో వీ రంతగా గుర్తింపరైరి. సారస్వతాచార్యులు కానిచో, నే యుద్యమమునకు దాము ఆచార్యాచార్యులు కాజాలరని గ్రహింపరైరి. నవయుగ సముత్థిత భావనివహమును వీ రాంధ్రసాహిత్యమున బ్రవేశపెట్టరైరి. ఉష్ణరుధిరము వెల్లుబ్బుటచే వీరు గంభీరోపన్యాసము లొసగిరి. కాని వీరి యాశయము లక్షరస్థములు గాలేదు. వీరి తలపులు వీరి మనసులందే కాపురమున్నవి గాని, అందుండి పామరహృదయములం దింకినవి కావు. Renais-sance పై నాధారపడని Revolution, Reforma-tion లు జయపతాక మెత్తవని వీరు తెలిసికొనిరి కారు. తమ పాంచజన్యములు ప్రజాహృదయములందు ప్రతిధ్వనించిన గాని, తమ యుద్యమము పల్లెలందు శంకుస్థాపనమందినగాని, తాము మతావేశమునంది జనాళి మనసులందు నద్దానిని తద్దయు బొంగించిన గాని, తమకృషికతన నవ్యభావాంకురములు పామరుల మానస కేదారములందు కల్పద్రుమములైన గాని, తమ యుద్దేశములు కుసుమింపవని, తమ యాశయములు ఫలిం పవని వీరు గ్రహించిరి కారు. నాడు తలసూపిన సాం ఘిక సారస్వత మతోద్యమ నాయకులు సయితము ఈమతముల పరస్పర సంబంధమును చక్కగ హృద యంగమము గావించుకొనలేదేమో! ఒక వీరేశలింగము తక్క తక్కిన బ్రహ్మోపాసకులు నేటి లిబరలు నాయకులవలె పట్టణములందలి గగనచుంబి సౌధాగ్రము లందు దేవతలకు వినబడులాగున నాంగ్లమున గురుగంభీ రోపన్యాసము లొసగిరి. బ్రహ్మమతోద్యమము భావో ద్యమమని వీరు గుర్తించి రనుట కెట్టి యాధారములు కానంబడవు. గుర్తించియుండినచో తెలుగునుడినిఁ, తల్లి మాటను ప్రాపు గావించుకొని పామరులగుండెలందు నవ్యభావములను జలజలరాల్చెడువారు; భావస్వాతం త్ర్యమును తారకమునట్లు జనసామాన్యమున కుపదేశిం చెడివారు; పల్లెలనుండియే ప్రజానీకమునుండియే తమ యుద్యమస్పందనము కదలవలసెనని గ్రహించెడు వారు. వీరిలో కొందఱు సముచితవిజ్ఞానసంపద నెఱుగక పోవుటచే బ్రహ్మమతము హిందూమతమునకు ప్రతిద్వం ద్వి యని ప్రజ లూహించుకతనగున హిందూమతతత్త్వ మున కవగతులుకాక మాతృమతమును జాలుకనజేసిరి. సర్వతోముఖమైన నవయుగోద్యమమునకు తమ యుద్య మము మాఱుపేరని వీరు గుర్తించియుండిన మేలయ్యె డిది. వీరేశలింగము సాంఘిక సారస్వతోద్యమముల రెంటను బనిచేసి పున్నెముగట్టుకొనినాడు. కాని ఈతడు రాజకీయములపొంతకు పోలేదు. సాంఘిక దురాచార ములను మాపుచేయుట కీతడు కలమును చేబట్టినాడు; సభావేదికలపై నుపన్యసించినాడు. పెద్దలు పల్వురు మనలో దోచినను, ప్రధానోద్యమములు చేతులు కలుపు కొనకపోవుటచే ఘూర్ఘూమారుతమువలె నివ్వల విజృం భించిన సంచలనము నాంధ్రరాష్ట్రహృదయమున బ్రవే శింపలేదు. మన సీమలో పెక్కుపల్లె లున్నవికదా! ఏ యొక్కపల్లెయందైన బ్రవేశించి, సాంఘిక సార స్వత రాజకీయమతోద్యమములను గుఱించి యెవ్వరి నైన బ్రశ్నించియుంటిమేని, ప్రతివచనము పడయక, యూర్పుగాడ్పుల నుప్పతిలజేసెడివారము. ఇంచుక కాలము కడచినంతన నాగేశ్వరరావు కృష్ణారావులు రాజకీయసారస్వత మతముల యవినాభావసంబంధమును గుర్తించిరి. "ఆంధ్రపత్రిక", "భారతి", "కృష్ణా పత్రిక"ల ననుదినము నాంధ్రావనియందలి మూలమూల లకు పుత్తెంచి, నవయుగభావములను చిరమాంద్యముచే గట్టిపడియున్న రొమ్ములందు గ్రుచ్చదొడగిరి. వ్రేళ్లపై లెక్కింపదగిన నగరములందు పెద్దలు గొప్పగొప్ప యుపన్యాసము లెన్ని యొసగిన నొసగెదరు గాక. ఈ

పత్రికా రాజములు లేకుండినయెడల నసంఖ్యాకములైన మనపల్లెలే యిష్వాకుని గోష్ఠియందో మునింగి యుండెడివి. భోగరాజు, ఉన్నవ, అయ్యదేవర వారల గ్రంథరచనమువలన నిపుడు భావోద్యమమునకు కొంత తోడ్పడుచుండిరి.

గాంధియుగమున పరిస్థితులు విశేషముగ చక్కబడినవి. తొలుత మాతృభావ నిద్రనుండి లేచినది. తోడ్తోడనే ప్రజా హృదయములును మేలుకాంచినవి. మేలుకాంచినయెడందల ప్రోల, విమర్శింప నేర్వ గడంగిన పామరుల సముఖమున వికృతమైన వేషముగాని, సహజముగాని భాషగాని జోడుభామలభంగి తెయ్యిమనగలవా? రాజకీయ మతసాంఘికార్థిక సారస్వతోద్యమముల కలయిక యెట్టిదో చూపి, జగదీశుడు దాసులకు దాసుడనునట్లు, సేవకులకు సేవకుడై ధర్మక్షేత్రమైన కురుక్షేత్రమున గాంధి పాంచజన్యమును పూరించినాడు. నాటిసేవకులు నేడు నాయకులై, ఘనతరశక్తిసమన్వితులై కదనంగను విశాలమైన కర్మక్షేత్రమున లంఘించిరి. పాంచజన్యధ్వానము శ్రుతిగోచరమైనంతన వేంకటప్పయ్య, పట్టాభి, నాగేశ్వరరావు, కృష్ణారావు, లక్ష్మీనారాయణులు క్రమముగ ననంతవిజయ, పౌండ్ర, దేవదత్త, సుఘోష, మణిపుష్పకముల బూరించిరి. పట్టాభి భీమకర్ముండని, వాగ్వాదములందు గదబూను మహాయోధున కెనయైనవాడని ఈ వటిలో దెలిపియుంటిని. వేంకటప్పయ్య ధర్మరాజును దలపించువాడని తెలుపుట నా ప్రస్తుతకర్తవ్యము.

భగవద్గీతలోని శంఖారావ ప్రకరణము గంభీరభావబంధురమైనది. శంఖమును బూరించుటన వీర్యమును,ఓజస్సును,తేజస్సును నిలుపుకొనుట. అంతరంగస్థారిషడ్వర్గము నడంచి విజయడిండిమమును ప్రయోగించుట వీరికే సాధ్యము. కౌరవులు తమ తేజస్సును నిలుపుకొనక ఆధ్యాత్మికశక్తిని గోల్పడుటచే శంఖముల నొత్తజాలరైరి.

సేవాధర్మము నాత్మజీవన ధర్మము గావించుకొనినను వేంకటప్పయ్య సాహిత్యోద్యమ స్యందనమున సారథి కాజాలకపోయెను. ఉత్తమాశయారాధనమున సాహిత్యోపాసన మనివార్యమైనదని, సర్వోద్యమములకు భావశబలత భావసఫలతల జేకూర్చునది సాహితియుద్యమ మని ఈతడు గ్రహించినాడుకాడు. ఈ మహావీరుడు మహావిజ్ఞాని కాకపోవుట ఆంధ్రుల దురదృష్టము. వేంకటప్పయ్య పండితుడు కాడు; కళోపాసకుడు కాడు; భావప్రతుడు కాడు. భాషాసేవకుడు కాడు; వక్త కాడు; వ్రాతగాడు కాడు. మహాపురుషునకు మిగుల ముఖ్యమైన లక్షణము సేవయని వాకొందునుగాని యట్టిసేవ ఏమహాపురుషుని మహానాయకుని గావింపనేరదు. నిష్కళంకమైన దేశభక్తినిజూపి, పడరానిపాట్లు పడినమహనీయు లెందరో మననేలలో గన్పట్టిరి. వీరు యోధులుగాని నాయకులు కారు. హృదయబలమున కీడైన మేధాశక్తిని గలవాడే ప్రజల కాజ్ఞయును, రక్షకుడును కాగలడు. భావబంధురహృదయుడును, ప్రతిభాసమన్వితుడును, ప్రజ్ఞాధురంధరుడు మానవసేవకుడైనప్పుడే బహుళసీమ లాతని మహానాయకునిగావించి, వాని యడుగుజాడల నంటినడచును. రాజకీయములు సేవకేకాక విజ్ఞానమునకుగూడ సంబంధించినవి. వీనిలో నేది కొఱవడినను రాజకీయములందు మనలువాడగ్రస్థానము నందజాలడు. విశేషమేధాశక్తియున్నగాని క్లిష్టసమస్యల నెదుర్కొనలేడు; ఉద్దేశసిద్ధికి దోడ్కొనిపోవు ప్రణాళిక నెద్దానిని నిర్ణయింపజాలడు; ఎట్టితీర్మానమునకునైన నాయువు వోయనేరడు; తనయభిప్రాయమును బహుళమానసములకు మేలుబంతి గావింపజాలడు; శుభంకరమైన భావికాలములోనికి సుగమనిరోధకముగాని తెరువును కన్గొనలేడు. ఈతడు వేయి అడుగులందు జంకుగొంకులైన నుండును, మొండిచొరవయైన నుండును. కావున నీతడు వెనుకనిలిచి మేధావియు, గర్మయోగియునైన మహానాయకుని ముదలను హృదయపూర్వకముగా నిర్వహించుచునుండవలయును.

ఆధునిక భారతరాజకీయములకు నక్కరైన భావశక్తి నిచ్చియుండినచో, వేంకటప్పయ్య, చిత్తరంజన, మోతీలాలుల కెనయైన మహానాయకుడై దిగంతవిశ్రాంతకీర్తిమంతుడై యుండువాడు.

గాంధిజీ ప్రణాళికపై మనసుంచి ౧౯౨౦ సెప్టెంబరులో నీతడు కలకత్తాకు నరుదెంచినాడు. వంగ వలంటీరులలో నాంధ్రవలంటీరునై, వేంకటప్పయ్య ప్రభృతులను ౨౦ వ నెంబరు నెబుతలాలేన్ లోని విడిదికి గొనిపోతిని. దేశభక్తుని నిరాడంబర జీవనమునకు మిక్కిలి యక్కజంపడితిమి. అనతిదూరమున వెల్లింగ్టన్ స్క్వేరులోనే అవసర కాంగ్రెసు మహాసభ సమావేశమైనది. హేమాహేమీలందఱుగూడిరి. లజపతి అధ్యక్షుడు. పాంచాలకేసరిగర్జనము పరిసర ప్రదేశములందు శ్రుతిగోచర మయ్యెను. పిడుగులువోలు నుడువులు బిపిన్‌పాల్ రసననుండి వెడలినవి. చిత్తరంజనుని సింహనాదము గుహావినిర్గత మహానాదమువలె వెలువడినది. మాలవ్యాపండితుని మహోపన్యాసము వేగవంతమై హుగ్లీస్రవంతితో పందెమునకు బూనినది. కెవ్వుకెవ్వుమనుచు లేచి వి. జే. పటేలు దిక్కులను నిదురనుండి లేపినాడు. జితేంద్రలాల్ మాటల 'గామా' యై ప్రేక్షకులచే "అబ్బా!" యనిపించినాడు. వంగీయులే మహావక్తలని ప్రగల్భములు కొట్టు సహాధ్యాయుల నప్రతిభుల జేయుసమకట్టి వేంకటప్పయ్య సింహనాదమును వినిపింప వారితో కాంగ్రెసున ప్రవేశించితిని. సింహనాదము పేరు దేవుడెఱుగును, వేంకటప్పయ్య మాటలాడనేలేదు. మణిబంధమునకు దీక్షాకంకణము గట్టుకొని మాత్రము సభాంగణమున నాతడాసీనుడైనాడు. మూడేండ్లుకడచిన పిదప కాకినాడ కాంగ్రెసున నీతడాహ్వానసంఘాధ్యక్షుడై గోచరించినాడు. శాంతనవుని ప్రతిజ్ఞను దలపించు నిశ్చితాభిప్రాయములీ శాంతమూర్తివచనములం గుండుట స్పష్టమైనను పట్టాభిపలుకులవలె నీవాక్కులు జలదగంభీరము లయి వినబడలేదు. మహాసభాధ్యక్షుడు మహమ్మదాలీ మాటలకును, ఈతని నుడువులకును నెంతో వ్యత్యాసమగపడినది. Subjects committee లో గాని, తదితర సభలందు గాని భావనాయకుడై ఈతడగపడలేదు. వేంకటప్పయ్య "రసబంధుర వాగ్విభవాభిరామధౌరేయుడు" కాలేదు.

వేంకటప్పయ్య అనంతవిజయమును బూరించినాడంటిని. కురుక్షేత్రమున నీతడు నాయకుడు కాలేదు. భూతలమున నవతరించిన రాజకీయవేత్తలలో నగ్రగణ్యుడై మహాద్భుతమేధావియై, కర్మవీరుడైన శ్రీకృష్ణుడే ధర్మక్షేత్రమున నాయకుడైనాడు. శ్రీకృష్ణుడనన్యసామాన్య విజ్ఞానసమన్వితుడని భగవద్గీత తెలుపుచున్నది కదా! ఈతడు దాసదాసుండని, పరార్థజీవి యని లోకము లెఱుగును. ప్రపంచమహానాయకులకును, ప్రపంచ మహాపురుషులకును ఈతని జీవనవిధాన మెుజ్జబంతి. విజ్ఞానియైన కర్మవీరునకే ప్రథమశ్రేణి మహాపురుషులందు స్థాన మొసగెదను.

అంతరాత్మ పలుకుదానికి చెవియొగ్గి, దానియానకు నాదల నొగ్గువాడు వినయశీలుడై, సంయమియై పరలును. ఈయాజ్ఞను పాలించుటన జిత్తమునకు ప్రీతికరములైన,— భౌతికదృష్టిలో నెంతేని విలువగల వస్తునికరములను దూదిపింజలయట్లు విసరివైచుట. సిద్ధార్థుడు తన రాజ్యలక్ష్మిని, తన యర్ధాంగలక్ష్మిని, తన యనుంగునందనుడు రాహులుని పరిత్యజించి, మణిభూషణములకు మాఱు కచికలను చేగొని, రాజవసనములకు బదులు చెన్నుడను గుఱ్ఱపువాని కౌపీనమును దాను ధరించి, పైడిగిన్నెల వీడి భిక్షుకపాత్రను జేబూని, అర్ధశర్వరీసమయమున లక్ష్మినివాసమైన నిజనిలయమునుండి నిర్గమించి, గభీరాంధకారబంధుర సాంద్ర గహనమున ప్రవేశించి, పెక్కుఇక్కట్టుల నాహ్వానించి, ముక్తిదూత యగుటకై బోధిద్రుమతలమున తపస్సొనరించినది తనయంతరాత్మయానకు వాలి నొగ్గియే కదా! సచివుల వంశమున జన్మించిన గాంధి దేశార్థమై కక్షపాలను చేతఁబూనినది ఏతాదృశాజ్ఞకు శిరమును వాంచియే కదా! ఇట్టి మాదలకే తలయొగ్గి తన నెచ్చెలులు తనయుద్యమాంగణమున ప్రవేశింపవలెనని కలకత్తా అవసర కాంగ్రెసు పీఠస్థలినుండి మహాత్ముడు స్పష్టవాక్కుల దెలిపినాడు. సామాన్యాంశములందు సయితము గాంధిజీ హృదయాగారమున నిట్టి యానను వినియే క్రియకు దొడరును. తన యంతరంగ మిత్రులు తనయట్లు లాచరింపవలెనని ఈత డభిలషించును. ఈతని

స్త్రీయచరిత్రయందలి బహుళదృష్టాంతము లీ యంశ
మును ధ్రువపఱచుచున్నవి. విలువగల వస్తువులపై నీతని
కింతేని జుగుప్స కలదు. దక్షిణాఫ్రికాలో తనయంత
రంగమిత్రుడై యుండిన హెర్మన్ కాలెంబాచ్ చేతుల
నుండి వెలగల రెండు దూరదర్శినీ యంత్రములను
గైకొని వివాలున కడలికడుపున కప్పగించుట కాతడు
సంశయింపలేదు. తన నెచ్చెలిహృదయము తనయెడంద
వంటిదని యెఱిఁగియే ఆతఁ డట్టులొనరింప సాహసించి
నాడు. అంతరాత్మకు "దాసోహం" అనువారలు మహ
నీయులు మానవులం దత్యల్పముగ నున్నారు. వీరిలో
వేంకటప్పయ్య యొకండు. ఈతని జీవనపద్ధతులను
పరికించిన వారి కిట్లని బోధపడకమానదు. న్యాయ
వాదియై* సామాన్యదైనికజీవననిర్వహణమునకు నక్క
రైన పైకమును మాత్ర మార్జించి, అవలీలగ నతులైశ్వర్య
మును చేబట్టగలిగియు నట్టులొనరింపను పమకట్టక,
గాంధిజీ యుద్బోధము చెవులబడకమున్నే తనవృత్తికి
తిలతర్పణమువదలి తన శక్తులను జనయిత్రీసేవకై విని
యోగింప దొరకొనినాడు. అమేయ ధనరాసులను
ప్రోగొనరించియు, కుత్తుకలో తులసీజలము పడువఱకు
కోర్టులనుండి కదల నిచ్ఛగింపనివారి సంఖ్య బలిసి

యున్న దినములలో వేంకటప్పయ్య తన నైతికోన్నతిని
జూపి సేవకగణమున ప్రవేశించుట ఘనవిషయముకాదా?
మానవహృదయమునఁ బుట్టి పాలాడ్చు దురాశను దూరీ
కృతమొనరించుట కెట్టి యిచ్ఛాశక్తి, ఎట్టిస్థితప్రజ్ఞ, ఎట్టి
దృఢనిశ్చయముకావలెనదో చదువరులే యూహింతురు
గాక!

ఒక్కని యంతరాత్మ తెల్పిన దొక్కండై,
కోటికోటి లోకులు చెప్పినది వేఱొక్కండై యుండ
వచ్చును. దురూహాలు కొంతకాలము బహుళమానసము
లపై దండెత్తి వానిని దాసుల జేసెనను దృష్టాంతములు
ప్రపంచేతిహాసములందు కొల్లలై కన్పట్టుచున్నవి.
పెద్దదియైన పశుబలము జళిపించు విచ్చుకత్తుల జూచి
గడగడ వడకి, తమ యెడందలనుండి యాత్మవిశ్వాసము
లను వెల్లగించి మనుగడ నిలుపుకొనిన అభాగు లెందఱో
యున్నారు. లాఠీశక్తులు వాడియడిదములు చేబూని
చివాలున గుండెలో గ్రుచ్చినను, స్వయంభువైన శివ
లింగమువలె నందునదరక స్వీయవిశ్వాసమునకు మననాభి
షేకమహోత్సవము నెఱపుచు స్మితముఖులై ఆత్మవిజయ
డిండిమమును మ్రోగించిన మహావీరులు కొలదిమంది
కలరు. నేడుగాడున్న గాఢక్రమమునందైన హృదయస్థ
సద్భావము జయభేరిని మ్రోగింపకమానదు. పశుబల
విజృంభణమున పెద్దలమైతిమని విఱ్ఱవీగిన బహుళసం
ఖ్యాకులు పీనుగు వెంటలై పడియుండ, నాత్మభావ
సంరక్షణార్థము అంగప్రత్యంగములను అత్యాచారము
నకు నంజుకొనబెట్టిన ధీరచిత్తులు కొలదిమందియైననేమి,
నిత్యజీవులై కాలవిదుత్తలమున జుక్కలై వెలింగెదరు;
ప్రతికూలశక్తి తన పాశముచే మనసును బరబరలాగ
దొడరినపుడు, సత్యసంశ్లేషమునుండి దానిని సడలింప
నీయని తాపసవరేణ్యు లనంతజీవులని మన సారస్వతము
తెలుపుచుంటలేదా? ఇట్టిదొడ్డజీవులును, అట్టి ధీరచిత్తు
లును ప్రతీచీ సాహిత్యవిహాయసమందు గూడ నిత్యసం
దీప్తజ్యోతులై వెలుగొందుచున్నారు. ఏసు, సోక్రటీస్,
పైథాగరస్, కోపర్నికస్, లూథర్, న్యూటన్, గలీలి
యోల నెవ్వ రెఱుగరు? ఒకజాతిమానస మున్నతి
నందుటకు చాలకాలము పట్టును. సామాన్య గణమున

---

*న్యాయవాదవృత్తియం దీతడు తన మర్యా
దను చక్కగా గాపాడుకొనినాడు. ఈవృత్తియందే నరక
మునకును, నాకమునకునుగూడ రహదారులు కలవు
కదా! ఇందు కాలిడువానికి నధోగతియు, నూర్ధ్వ
గతియు గూడ ప్రత్యక్షములును గదా! క్రిందికి చూడక
ఊర్ధ్వగతికుండా వేంకటప్పయ్య చరచర సాగిపోయి
నాడు. స్వాతంత్ర్యకామికి కడుంగడు ప్రియమైనవృత్తి
తనదియని గుర్తించినాడు. మాటిమాటికి "Your Hon-
our, Your Honour" అనుచు Semi- Circles
వలె వంగు మహాశయులతో నీతడు కలియలేదు. తన
యాత్మగౌరవమున కెన్నడు ధక్కా తగులనిచ్చినాడు
కాడు. తన పల్లూరిమిత్రుడును, దానును వృత్తిగౌరవ
రక్షణమునకై శ్రమించినతెఱగును గొండొక దృష్టాంత
మున నిటీవల నీతడు వ్యక్తీకరించినాడు.

క్షతీతులైన అల్పసంఖ్యాకు లీ యున్నతి నచిరములో నంది అత్యాచారమునకు గుఱియగుట సర్వసమయము లందును గోచరించు సంఘటనమే! అవలంబింపబడిన భావము బలవత్తర మైనకొలది అత్యాచారము తీవ్రతర మైయుండును. తీవ్రవిషయము లటుండ, సామాన్యాంశ ములందు ఆత్మవిశ్వాసముల నట్టిట్టు లాడించి, పర భావములకే అంజలెత్తి పలుకుబడిని ప్రచారమును పడసి, పులికి, మెఱుపు లీడు రిక్తవస్తువులై, ఈశ్వరప్రసత్త ప్రజ్ఞను దుర్వ్యయ మొనరించి, నిజజీవనములను దుర్మార్గమునకును వమ్మునకును పంచియిచ్చువారికి మహా త్ముని మహత్తర చరిత్రయు, దేశభక్తుని నియమబద్ధజీవ నమును ఘనపాఠములను గఱుపకపోవు.

నియమములను పాటించుటలో సామాన్యాంశము లని, అసామాన్యాంశము లని వ్యత్యాసములను పాటింప రాదు. భంగముగాని, విజయముగాని చేకురు వస్తువు నకును విషయమునకును గాక నియమమునకే, నీతికే! చిల్లిగవ్వను దొంగిలించినను, వరాలమూట నపహరించి నను నియమమునకు తలవంపులు వచ్చితీరును; ఆత్మ పై బురద పడితీరును. కట్టుదిట్టము గలవారు మానవు లం దేకొలదిమందియో కలరు. వీరికిని తక్కుంగల వారికిని భావసంఘర్షణము గలుగుటయు, ఒకరి కుత్సితంపు టూహాలకును, దుర్విమర్శనలకును వీరు గుఱియగుటయు తఱచుగ జరుగు సంఘ టనములు. ఇట్లని గుర్తించినవారిని కనజాలనపుడు మన విషాదము ద్విగుణీకృత మగును. ఈశ్వరుడే సత్యపరిశీలన మొనరించువా డని మనసును కుదుట బఱుచుకొందుము. నియమారాధకులు వ్యతిరేక వర్తనమును గాంచి ఆగ్రహింతురు, దుఃఖింతురు. ఈ దుఃఖాగ్రహములు పవిత్రమైనవని తఱచుగ పదస్ఖలన మున కలవాటుపడినవారును, ప్రత్యేకముహూర్తమునకు ప్రత్యేకనాటక మాడువారును గుర్తింపరు. నీతివర్తను డును, నియమబద్ధజీవియు నైన వేంకటప్పయ్యను వీరి నుండి, నీటినుండి పాలను వేఱుచేయులీల, ప్రత్యేకింప వలెను. అపుడపుడీతనియాగ్రహవిషాదములు విజృం భించుచుండునని చిత్తమువచ్చిన విమర్శనలకు దొడరు వారు వీనిహేతువు లెట్టివో గమనించుట పాడి. చిన్న దృష్టాంతమును విలోకింపుడు. ఇటీవల గుంటూరు మండ లములోని కొండొక సుప్రసిద్ధాశ్రమమున నోచిన లోప మునుగాంచి మహాత్ముడును, దేశభక్తుడును ఇంచుక కనలి, కన్నీళ్లు విడువలేదా?

ప్రపంచ పురోభాగమున నేడు విశేష ప్రాము ఖ్యము నందినవాడు రాజకీయవేత్తయే యైనను, ఈతని వలననే వివిధజీవనాంగణములందు చక్కని సంచలనము కలుగుచున్నను, ఈతనికి గల శత్రువులు మరెవ్వరికిని లేరు. "To be great is to be misunderstood" అని ఎమర్సన్ మహాశయుడూరక వచించినాడా? సంఘీభావము తక్క తక్కిన సర్వలక్షణములు గల భారతీయులయందు పొరపొచ్చెములు లెక్కెత్తించు ప్రతి కూలవాదు లనల్పులై యున్నారు. వంగమహాకవి ద్విజేం ద్రుడు "మీవారుపతన" మను తన నాటకరాజమున "జగదీశుడు భారతమాత ఫాలతలమున 'అభాగినీ! నీ తనయులందు సంఘీభావ ముండదుసుమీ!' అని వ్రాసియుండు" నని వచించినాడు. మీవారుపతనము నాటగాని, ద్విజేంద్రుడు మనియున్న నాటగాని, నేడు గాని నిద్దురనుండి సంఘీభావము లేవకపోవుట భారతీ యుల దౌర్భాగ్యము. విషాదసంభరిత మైన ద్విజకవి వాక్కును చెఱిపివేయు సుదినములు భారతదిగ్వలయము నుండి కనకమరీచుల సారించుచు నెపుడుదయించునో కదా! నేటి భారతరాజకీయవాదులందలి తీవ్ర భేదాభిప్రాయములే భారతకల్యాణమహోత్సవమున చావుబాజా వాయించుచున్నవి. అభిప్రాయభేదములు వ్యక్తిగత దూషణములకును, దురంత వైరమునకును, దుష్ప్రచారమునకును, దుర్విమర్శనమునకును, దుష్ట చేష్టలకును దారిదీయుచున్నవి. ఏ యభిప్రాయమం దైన నెదుటివాడు తనతో నేకీభవింపక పోయినను, అత నిని నెచ్చెలియట్లే వీక్షించు విశాలహృదయుడు వేంక టప్పయ్య. ఎట్టి లాతివానిని గుఱించియైనను, నిజమాన సమున నీతడు దురభిప్రాయమునకు చోటీయడు. విశాల దృష్టితో, నుదారభావముతో మనుష్య చరిత్రను విలో కించుట ఈతని సహజలక్షణము. ఈలక్షణమున దేశ

భక్తవశుజ్జీయైనవాడు దేశోద్ధారకుడు. స్థల పరిమితి కతన దృష్టాంతములను పేర్కొనజాలను. ఇట్టివారు మఱి కొంద ఱున్నారు గాని వీరిసంఖ్య మిక్కిలి తక్కువ. ఈ సంఖ్య ఇంచుక పెరిగిననాడు భారత రాజకీయాంగణమున మల్లెలును, మొల్లలును పూయును. కల్పకమట్లు సంఘీభావమందు పెంపొంది తన కొనరొబ్బలనుండి ఉత్తమాశయఫలములను పుడుకు డని భారతపుత్రులకు సైగజేయును.

వెనుక నాంధ్రోద్యమమునకై నడుముగట్టి పని చేసినవారిలో వేంకటప్పయ్యయొకండు. ఆంధ్రావనిలో నీయుద్యమము గుఱించిన శ్రద్ధ క్షీణించి రెండు దశాబ్దములయ్యెను. ఈ మహోద్యమము భారతోద్యమములో నిదే యని మన నాయకమణులు గుర్తించిరి కారు. అంగ ప్రత్యంగములలో నెద్దానికైన జెబ్బు ఘటిల్లినచో సర్వావయవములకు జంకుకలుగదా? హృదయశక్తికి భంగము వాటిలదా? ఈ యంశమున కవగతులగుటవలననే వంగీయులు భారతోద్ధరణమునకై ముందంజవేయుచు, తోడ్తోడనే సర్వతోముఖవంగాభివృద్ధికై తమ సర్వశక్తులను వినియోగించుచున్నారు. కావుననే ఉత్తమాశయములు వంగమేదినిలో మేలిపంటలై వర్ధిల్లుచున్నవి. వివిధకళలందును, వివిధశాస్త్రములందును జగద్విఖ్యాతి నందిన ప్రజ్ఞాధురీణు లందు దోచిరి. తమ రాష్ట్రము చీలికలుకానున్నతఱి వంగీయు లుత్తేజితులై లేచిరి; వారితో భారతీయులందఱును లేచిరి. తమశక్తిని వంగవాసులు తమ గుండెలందు కేంద్రీకరించిరి కావున వసుంధరలో ననర్ఘమైన ప్రశస్తినందిరి. ఆంధ్రోద్యమము తాత్కాలికోద్రేకసంజనితమైనది. ఆంధ్రహృదయమున నన్యచింతలు ప్రవేశించినంతనే ఈ పవిత్రోద్రేకము ఎడారిలోని నీటిబొట్టువలె నింకిపోయినది. "మనదేల" యను తలంపు రెక్కలు కట్టుకొని ఎందో ఎగసిపోయినది. ఆంధ్రహృదయము చలించుట మానుకొనినది. ఆంధ్రావనిలోని ముఖ్యభాగములను పొందియున్నవారు జున్ను ముక్కలనట్లు చీల్చి తమ రాష్ట్రముఖమున జారవిడిచినను మనసోదరులు తమకు గాదని మిన్నకొనిరి. సీతాపతి మున్నగువారికి జేయూత నీయరైరి. మూడుకోట్ల యాంధ్రుల హృదయములలో నాంధ్రత్వము నిదురించుచుండ మువ్వురు నిరుపేద లేమి చేయగలరు? ఈ Precedent ముందుముందు ఇందున్నవారికి, అందున్నవారికి చక్కని చేయూతయై పని చేయును. ఆంధ్రప్రజలనేకులు అన్య విశ్వవిద్యాలయము నాశ్రయించిరి. ఆంధ్రైక్యముపై నాంధ్రులయుదాసీన భావమే యాఘాతమువైచినది. ఆంధ్రుల శక్తి అట్టిటులాడినది. అన్యరాష్ట్రములందును, అన్యదేశములందును పలుకుబడి నెలుగక, ఒరులేమియనిన దానికి "భళాభళి" యనుచు తెలుగు సైదోడులు జెండాలుచేబూని వెనుకనే నిలువంబడియుండిరి. స్వయోన్నతికి చక్కనైన వ్యవస్థ యేద్దియో వీ రెఱుగరైరి. మాతృభాషామందిరమున నాంధ్రభాషాభివృద్ధికై వేంకటప్పయ్య ప్రభృతులు పాటుపడియుండినచో, పల్లెలందలి బహుళసంఖ్యాకుల గుండియలు కదలికనందెడివి. ఇవి కదలినపుడే ఎట్టియుద్దేశమైన సిద్ధినంది, చతుర్భుజమూర్తివలె ప్రత్యక్షమగును.

వేంకటప్పయ్య వీరుడంటిని; వీరుడు సంయమియంటిని. వీరు డుద్వేగసమన్వితుడై, ఆ యుద్వేగమును చిత్తమువచ్చిన మహార్థములందడంపజాలువాడై యుండును. రాతి కుద్వేగము లేదు; సంయమము ముందే లేదు. రాతికుండెడివానికి పాషాణములందే తావుండును. ఇంద్రియ పటుత్వముగలవాడే జితేంద్రియుడగును; ఈతడే సన్న్యాసి యగుటకు, ఆశ్రమస్వీకారము గావించుటకు నర్హుడు. ఉద్వేగసంయమ గుణములందిచ్ఛాశక్తి దృఢనిశ్చయములు నిహితమైయున్నవి. తన దృఢనిశ్చయ మెట్టిదో, తనధృతి యెట్టిదో, తన యిచ్ఛాశక్తి ఎట్టిదో తన కురుక్షేత్రమున పెక్కుమారులు వేంకటప్పయ్య చూపినాడు. ఈతని యుద్దేశములందలి దివ్యదీప్తులను తిలకించియే, తొలుతనుండియు నీతని మండలవాసులీతనియెడల మిగుల ననురక్తులై యుండిరి. వేంకటప్పయ్య ఎరెస్టయిన నిముసమున గుంటూరులో గగ్గోలు పుట్టెను. న్యాయవాదుల గూడి ఆ పురవాసులు నాల్గునాళ్లు తమపనులను విరమించి దేశభక్తునియెడల దమ సానుభూతిని జూపిరి; ఈతని యుత్కృష్టోద్దేశమునకు

జేజేలు పాడిరి.* ఉద్వేగపూరితమైన సందేశమును గాంధిజీ వారి కంపుట లోకమెఱుగును.

వేంకటప్పయ్య బర్డోలీవిజయముపై కన్నిడి, రెండవబర్డోలిని దనసేలయందు ప్రత్యక్షమొనరింప గమకించుట భారతీయులందఱికిని తెలిసినవిషయమే! ఈతనిసత్త్వ నాడు విజృంభించినట్లు మఱెప్పుడును విజృంభింపలేదు.

సరిహద్దురాష్ట్రములో వేఱొకగాంధి పొడసూపకమున్నే యాంధ్రగాంధి యగపడె నందును. బహుగుణములందు సర్దారుపటేలునకును, ఈతనికిని పోలికలు కలవు. పటేలు చరిత్ర గాంధిచరిత్రకు ప్రతిబింబము. ఇర్వురలో నెంతో పొందు కలదు. కావుననే యొకప్పు డెరవాడా జెయిలులో పరిహాస పూర్వకముగా మహాత్ముడు "మేమిరువురము దంపతుల"మని నాడు. పటేలు వేంకటప్పయ్యలు గాంధిని బోలువారగుచో వీరిరువురు నొకరి నొకరు పోలిన వారే కదా! కావుననే దేశభక్త డాంధ్రబర్డోలీ నాయకుడుగా నుంకించినాడు. "దుర్ఘటకార్యమని పలువురు వెఱగందిరి." భారతీయులందఱు గుంటూరుపై నాతురంపుదృక్కులు నిగిడించిరి. మేరు సమాన ధీరుడై, అద్భుతసాహసోపేతుడై, రసపుత్రవీరునివలె వేంకటప్పయ్య తన యుద్యమాంగణమున లంఘించినాడు. కాని,—కాని,—కాని, సంయమీంద్రుడైన నాయకుడు పరిస్థితులను చక్కగ పరికించి, "ఇది యదనుకాదు; వెన్కకు రమ్మ"ని దేశభక్తునకు ముదల నొసగెను. తానను సంయమికాకున్న వేంకటప్పయ్య నాడు తన స్యందనమునకు రెక్కలగుఱ్ఱములను గట్టి వాని నంబరవీథిని ఘంగు ఘంగున నుడాయించి, దివిగల గీర్వాణులకు మిక్కిలి యక్కజము గొలిపెడువాడు.

కాని, యుఱుక నుద్యమించిన మహావీరుడు చివాలున నిలువగలిగినాడు; లోగల దళతేజుల నాకస్మికముగ మరలింపజాలినాడు. ఉఱుకు లెత్తువా రనేకు లుందురు గాని లంఘించు నిముసమందే దూరమునకు వాడి చూడ్కి సారించి, చివాలున సర్వము గ్రహించి మఱొక మంగళముహూర్తమునకై తడయగలవారు మానవులందు మిక్కిలి తక్కువగా నుందురు. ఆధ్యాత్మికదృష్టితో విలోకించిన, వీరిని Seers అందుము; రాజకీయదృష్టితో నీక్షించిన Statesmen అందుము. Seer and Statesman ఐనగాంధికి గల శక్తి నాడు వేంకటప్పయ్యలో నాత్మప్రతిబింబమును గాంచినది.

గాంధి యుపదేశములయెడల బూర్ణ విశ్వాసముంచి, ఎట్టి యభిప్రాయభేదమునకు చోటీయక తూచాతప్పక ఆతని తీవ్రప్రణాళికను నిజమూలి బూని, నిండుబత్తితో నాతని యడుగుజాడల నంటి చరించిన కొలదిమంది యనుచరులలో వేంకటప్పయ్య ముఖ్యుడు. మహాత్ముడు కారాగృహమందున్నప్పుడు రాజకీయవాదులందు కొన్ని భేదాభిప్రాయములు పొడసూపినవి. No - changers and Swarajists ఒకరి నొకరు డీకొనిరి. గయా కాంగ్రెసు ముగిసినది. చిత్తరంజనుడు సింహనాదము చేసినాడు. జెబ్బగొట్టి Swarajists తమ మహానాయకుని వెంబడి నిలిచిరి. వేంకటప్పయ్య ససేమిరా యని ప్రథమప్రణాళికకే అంజలి ఘటించినాడు. All India Congress Committee దేశభక్తునకు భక్తి పుష్పాంజలిని సమర్పించి, అధ్యక్షపీఠమున నాతని నాసీను గావించెను. దేశబంధునకు పిదప దేశభక్తుడే ఈ పూజ్యస్థానమున కర్హుడని బహుళ సంఖ్యాకులు గ్రహించిరి. వేంకటప్పయ్య నాడందిన సన్మానము తనదియని ఆంధ్రజాతి మఱిమఱి మురిసినది.

శ్యామసుందర, సర్దారు పటేలు, రాజగోపాలాచార్యులవలె నాడు No changer అయియుండిన వేంకటప్పయ్య కాలపరిస్థితులను పరికించి, కాంగ్రెసు ముదల నొదలబూని నేడెన్నికలందు నిలిచి విజయ

* ఈ మండలవాసు లెట్టి యుత్సాహవంతులో, ఎట్టి కార్యదీక్షాపరతంత్రులో తెలుపుటకు మున్ముందు నాకు కొన్నితరుణములు లభింపగలవు......చీరాల పేరాల లేకతలమును భావసంభరి నొనరింపవు?

మందినాడు. * నిర్దిష్ట పంథగుండా నడువ నుంకించుచున్నాడు. ఈతడు వ్రతపీఠమున నాసీనుడైన యుండగనే కొలది నెలలకు మున్ను ఈతని యర్ధాంగలక్ష్మి ఈతని బాసి దివంగతయైనది. వ్రతఫలమును గాంచక మున్నే ఈయమ గతించుట దుఃఖకరము. సంయమి కావున వేంకటప్పయ్య దుఃఖగరళమును మ్రింగి, తనకు మిగుల గూర్చు కర్తవ్యమునకు బుజ మొడ్డినాడు. ఇటీవల దన సర్వస్వమందలి యధిక భాగమును శారదా విద్యాలయమునకు సమర్పించెనని తెలియవచ్చుచున్నది. ఈ మహావ్యక్తి హృదయ మహత్త్వ మెట్టిదో, స్త్రీయుద్యమము నెడల ఈతనికి గల యనురాగ మెంత గాఢమైనదో, త్యాగ మన నీతని కెంత ప్రీతికలదో ఈ మహత్కార్యము వేయినోళుల జాటుచున్నది.

వేంకటప్పయ్య పురోభాగమున నేను నందనమున కెనయైన దృశ్యము గోచరించుట లేదు. భారత రాజకీయములం దిపుడు పెక్కు డొంకతిప్పలగ పడుచున్నవి. ముందంజ వేయుటయో, నిలిచి తెన్ను వెదకుటయో, పూర్వ విధానమును పునరుద్ధరించుటో, నూతన విధానము నావిష్కరణ మొనరించుటో కాల పరిస్థితులును, దేశపరిస్థితులును నిర్ణయింపవలెను. ఏదో ఫలప్రదానమును పడసి, మనను నెట్లో కుదుటబఱచు కొనుట కియ్యకొనువారు కాంగ్రెసువారు కారు. మణికట్టులకు కట్టుకొనిన తోరములను పదవుల కొఱకును, పణముకొఱకును పుటుక్కున త్రెంపుకొను వారు కాంగ్రెసువారు కారు. ఎట్టియికట్టులు పిడుగుల వడుపున గుండెలపై పడినను, వానిని నిరాశ కప్పన మనువారు కాంగ్రెసువారు కారు. అర్థానుస్వార స్వరాజ్యమునకై ఆత్మార్పణ మొనరించుకొనువారు కాంగ్రెసువారు కారు. రాజకీయ కురుక్షేత్రమున నేడింకను మహాత్ముడు ప్రత్యక్షము కాకున్ననేమి, పాంచజన్యధ్వానము కర్ణగోచర మగుచున్నది! ద్విగుణీకృతోత్సాహమున వేంకటప్పయ్య ప్రభృతులనంత విజయ పౌండ్ర దేవదత్త సుఘోష మణిపుష్పకముల మరల బూరింప గలరు!! నేడు గాకున్న రేపై. విజయ పాంచజన్యధ్వని బోరు కలంగుట తథ్యము!!!

రాజకీయ సూత్రము లనంత నిబంధనములు కావు. కాలపరిస్థితుల ననుసరించి, ఎదుటివారి ప్రవర్తనమున తలసూపు పరివర్తనమునుబట్టి అంగాంగసంబంధము గల బహుళప్రాపంచిక సాంఘిక ఆర్థిక రాజకీయస్థితుల ననుసరించి ఇవి మాఱుచుండును. చీటికి మాటికి చిత్తము వచ్చిన చొప్పున మార్పులొనరించి విచ్చలవిడిగా నడువ గడగి స్వార్థమున కక్కరైనజిత్తుల నవలంబించి ఎత్తులు వేయు టెట్టిచెట్టయో ఎల్లవేళలందు మొండిపట్టు పట్టి 'ససేమిరా' యనుటయు నట్టిచెట్టయే! నియమములు ప్రాణయుతములు. Principles, Dogmas కావు. దృఢనిశ్చయము కన్నులు కలది. మొండిపట్టు కనులు లేనిది. బండపట్టు నిరంకుశత్వ మనిపించుకొనును. నిరంకుశత్వమునకు హృదయము హుళిక్కి. హృదయమునకును కన్నులకును అవినాభావ సంబంధము కలదు. హృదయరహితుని నయనములు మూతలుపడియే యుండును. గుండెలేనివాడు ప్రతిపక్షులచరిత్రయందు దోచు పరిణామమును గననొల్లడు. ఎదుటివారి యభిప్రాయ

* ఈ సందర్భమున మహావిజ్ఞాని ఎమర్సన్ పల్కులను పరికింపుడు. "A foolish consistency is the hobgoblin of little minds, adored by little Statesmen and Philosophers and divines. With consistency a great soul has simply nothing to do. He may as well concern himself with his shadow on the wall. Speak what you think now in hard words and tomorrow speak what tomorrow thinks in hard words again, though it contradict everything you said to-day.— 'Ah, so you shall be sure to be misunderstood?'... Is it so bad, then, to be misunderstood ?...........To be great is to be misunderstood." (Vide: Emerson's famous Essay on "Self-reliance")

ములు సక్రమపరివర్తనము నందుటకు నించుకైన నవకాశ
మీయనిది నిరంకుశత్వమే! బండపట్టువలన జెడునవి
యు, ఉదారభావమువలన నెగ్గునవియు ననేకాంశము
లున్నవి. తీవ్రప్రతిఘటనమే నిత్యక్రియా విధాన మని
యెంచునాతడు మేధావి కాడు; విజ్ఞాని కాడు; దూర
దృష్టికలవాడు కాడు; సహృదయుడు కాడు; ఇతడు
Statesman అని యెవ్వరును బలుకరు. నిష్ఠురు డం
దురు. Prestige పై దెబ్బ తగుల నిచ్చుట రాజకీయ
వాదికి తగదు. కాని False prestige చుట్టు
నాతడు రామభజనము చేయుచో తనకును, తన దేశ
మునకును తీఱని, తెలుగని దుష్టకష్టనష్టములను దెచ్చి
పెట్టుకొనును. ప్రతిఘటనము ప్రధానోద్దేశము
గాక, తాత్కాలికముగ, ననివార్యముగ, ననిష్ట
పూర్వకముగ నవలంబింపబడవలసిన క్రియగా
యని యెంచు టొప్పు. కనులు మూసికొని, యొకరి
నొకరు గుమ్ముకొనువారును, పెద్దబారలు కలవు
కదాయని గుభాలున సుడిగుండమున లంఘించువారును
బుద్ధిమంతు లనిపించుకొనరు....మహానాయకునకు వల
సిన ప్రధాన గుణములు సహనము, శాంతము, గభీర
యోచనమును. వీనిపై నాధారపడు ధృతినే జయలక్ష్మి
వరించును. ఎదుటివానిని జయించుటకు నొక్కొకపుడు
బుద్ధిశాలి తీవ్రోక్తులకు చెవి యొగ్గి, ఆత్యాచారమునకు
నన్నొడ్డి, నతమస్తకుడై నిలిచియుండును. అంతియే!
ఉచితమని యూహించి నిముసమునేపు వెనుకంజ వేసి
యుండుట కాతడు సంశయింపడు. తన క్షమాదృష్టి
యందే ఈతడు కల్యాణమహోత్సవమును గాంచును.
ప్రణయ విజయమే చిరవిజయ మని ఈత డెఱుగును.

ఈ మంత్రము లన్నిటికిని నవగతుడైన మహాపురు
షుడు గాంధిజీ. ఇతడు స్థితప్రజ్ఞుడే! మొండిపట్టునకు
మంగళసూత్రమును గట్టి యెఱుగడు. నిరంకుశత్వము
నకు జేజేలం బాడినవాడు కాడు. నేడీతడు అద్భుతమైన
సహనశాంతులు చూపుచు నిలిచియున్నాడు. గుండె
లోని భావోద్వేగము నడంచియుంచి, క్రమపంథలందు
దానిని బాటింప సమకట్టినాడు; పాలకులు దూరదృష్టి
గలిగి, సహకారము నపేక్షించి, కొంత సహకారము
నీయ నుద్యుక్తులైయుంట గనిపెట్టి, నేడుద్యోగస్వీకర
ణమున కనుమతి నొసగినాడు. నాటి సహకార నిరా
కరణమువలె నేటి సహకారము శాంతియుత స్వా
తంత్ర్యసమరమందలి కొండొక క్రియావిధానము
మాత్రమే. ఇది తాత్కాలికమైనదో, స్థిరమైనదో, నిమి
త్తము మాత్రమై నిలువక ఉత్కృష్టాశయము కాగలు
గునో కాజాలదో నేడెవ్వరును జెప్పజాలరు. ఇట్టి నిర్ణ
యమును గావించునవి రేపటి పరిస్థితులు.

ఉద్యోగస్వీకరణము నిమిత్తమాత్ర మైనపుడు,
ఇది కాంగ్రెసు దృష్టిలో గల ప్రస్తుత ప్రణాళికాంశ
మైనపుడు, భారతీయ సిద్ధికై వర్తమాన స్థితుల నను
సరించి నిలుపబడిన సోపాన మైనపుడు వ్యక్తిగతమైన
ప్రాముఖ్యము గలది కాదని తెలుపుట చర్వితచర్వణమే
యగును. "సర్వం కృష్ణార్పణమస్తు" అను మహాభక్తుని
వలె "నిది కాంగ్రెసున కప్పగ"మనుట నేడుద్యోగమును
స్వీకరించినవారు వాకొను టొప్పు. సమరావని నన్నతతి
యోధుడు డేదేని వస్తువును చేపట్టినను, అది తనదేలికదే
యని యెంచి దాని నాతనికి సమర్పించును గదా!...
కాంగ్రెసు ప్రతినిధులై యనుడు, దేశమాతప్రతినిధులై
యనుడు, బువ్వలేని యభాగ్యుల ప్రతినిధులై
యనుడు మన నాయకులు నేడుద్యోగములు స్వీకరిం
చిరి; ఉత్సవములు బోరు కలంగుచున్నవి. దేశార్థము
ప్రస్తుతము కాంగ్రెసు ఉద్యోగములను స్వీకరించిన
దనిన, ఇది ప్రత్యేకవ్యక్తుల స్వీకరణము కాదనిన,
"నీవ్యక్తి కిట్టిపదవి లభించినది. ఆవ్యక్తి కిట్టిపదవియే
లభించినది. మఱొక్కరున కిదియు నదియుగూడ
లభింపలే" దనుభావముల కెందును చోటేలేదు...
కాని, — కాని, - ఇట్టి యుత్కృష్టాశయమునకు మన
మున చోటిచ్చుట సామాన్యక్రియ కాదు. దూరమున
నిలిచి మడిబట్ట గట్టిగ బిగించి, గీతగోవిందములు పాడుట
కష్టముకాదు. ప్రలోభ మెదురైనపుడును, మఱొక్కని
నపుడును ప్రతిజ్ఞ నట్టిటు లాడనీకుండ నుంచుట కష్టమే!
తామరాకుమీది నీటిబొట్టువలె నుద్యోగమున నిలిచి
యుండుట సులభముకాదు. నాటిదీక్షకు భంగము వచ్చు
నేమో యని, ఏవేళ నెట్టిజిడ్డు పట్టుకొనునేమో యని

యసలినవారే యుద్యోగ స్వీకరణమును ప్రతిఘటించి యుండిరి. మహాత్ముని ప్రబోధములను పీచులొగ్గి, ఎట్టకేలకు "ఊఁ" యనిన జవహరు పండితుడు కాంగ్రెసు పతాకము వంగరాదనినాడు. ఈవాక్కును మహాత్ముడు బలపఱచినాడు. మనుష్యప్రకృతి నెఱిగిన మహాత్ముడు "హరిజన" పత్రికలో దీక్షనుసడలించి ఇటీవల భావబంధురమైన వ్యాసమును వ్రాసినాడు. రామ, కృష్ణ, శివాజీ, ప్రతాప, అబూబేకర్, ఉమరుల యుత్కృష్టాశయముల నుగ్గడించినాడు.

ఎంతో త్యాగము చేసిన మహాపురుషుల నుద్దేశించి "మీరు మలనుమాకవారి ప్రతినిధులు సుడీ, సేవకులు సుడీ!" యని తెలుపనక్కరలేదు. మిల్టన్ చెప్పిన Task-master దృష్టిలోవలె, గాంధిజీదృష్టిలో, కాంగ్రెసు మహాసంస్థ దృష్టిలో నుద్యోగములు స్వీకరించిన దేశభక్తవరేణ్యులు నేడు మణికట్టులపై గల తమ కంకణములను వదులు చేతురని, వైరాగ్యమునుండి శృంగారమునకు మఱలుదురని, దీక్షావస్త్రములను దిగజార్చెదరని, వ్రతము పూర్తికాకమున్నె మాతృదేవీ దృష్టి సమక్షమునుండి తరలి విలాసామోదములను "దూ! దూ!!" యని పిలుతురని ఎవ్వరును అనుటనక్కరలేదు. "మీమనోరథ మింకను దూరపు కొండలమీదనే యున్నదని కురుక్షేత్రమున మీరింకను సాగిపోవలసిన దూరము చాల కలదని, నేటి యుద్యోగస్వీకరణము కర్తవ్యాంగణమందలి కొండొక ఘట్టమే సుడీ యని ద్విగుణీకృతోత్సాహముతో శంఖములు పూరింపవలయు సమయము ముందున్నదని" ఈ త్యాగమూర్తుల నుద్దేశించి అస్మదాదులు తెలుపుట సాహసమే యగును.

వేంకటప్పయ్య ఆంధ్రనాయకులలో నొక్కండు. గాంధిజీకి మిగుల సన్నిహితుడై గుంటూరుమండలము నొకప్పుడు భావోద్వేగమున తూగుటుయ్యాలవలె నూపి, బహుళరాష్ట్రీయుల దృష్టి నాకర్షించిన మహాయోధుడు. పట్టాభిజవహరులవలె నీతడెన్నికలను నిలువబడున్నవాడు కాడు. కాని, నేడుద్యోగములను స్వీకరించినవారిలో నీతడొక్కడు కాడు. పండిన తల గలవాడు! అనుభవశాలి! వెనుక నిలిచియే తోడియోధులకు ప్రోత్సాహమీయ నిశ్చయించిన సంయమి యని గ్రహించుట పాడి. "ముందుల నడిచినవారే కాక జగదీశుని మ్రోల నిలిచిన వారును, వెనుకనున్నవారును నీశ్వరకరుణ నందు మహాభక్తు"లని కదా దేశభక్తుడు మిల్టన్ కవీంద్రుడనినాడు. (ఉద్యోగస్వీకరణమునకు వ్యక్తిగతమూల్యము గాని ప్రత్యేకప్రాముఖ్యము గాని లేదని కదా వాక్కొనియుంటిని. స్వీకరించిన వారును, స్వీకరింపనివారును నిష్కామయోగులే). భారతాంబచెంగట నిలిచిన దేశభక్తుడు నాడును దేశభక్తుడే, నేడును దేశభక్తుడే!

డుబుడక్కవాడు
(బళ్లారిమండలము)

జ టా యు వు

చిం తా దీ క్షి తు లు

[దట్టమైన కీకారణ్యము. దండకారణ్యము. బ్రహ్మాండమైన చెట్లు. అక్కడక్కడ పెద్ద కొండలు, మధ్యమధ్య చిన్నవీ పెద్దవీ సరస్సులు. గోదావరీ నది పుష్కలంగా ప్రవహిస్తోంది, ముత్యాల కోవ భూదేవి ధరించినట్లు. వివిధములైన పక్షులధ్వనులు దండకారణ్యము చెట్లలోనుంచి బయలుదేరి అంతరిక్షానికి ఎగసిపోతూన్నవి. మృగముల అలజడి. ఆకులవాసనలూ, పువ్వుల పరిమళములూ, పెనవేసికొని అంతరిక్షాన్న ఆడుతూఉన్నవి ఒక బ్రహ్మాండమైన రావిచెట్టు చివరకొమ్మల్లో ఒక చిన్నకొండవంటిపక్షి కూర్చున్నది. ఆపక్షి జటాయువు. చింతాక్రాంత. ముదుసలి.]

జటాయువు

మనస్సులోపుట్టి మనస్సును చీల్చివేస్తున్న అనిర్వాచ్యమైన నావాంఛను* తీర్చుకోడానికి, అన్న-సంపాతితో పందెము గట్టాను. ఉభయులమూ సూర్యమండలముదాకా ఎగసిపోయినాము. ఫలము—నా కాపద రాకుండా నా అన్న నన్ను రెక్కలతో కప్పడము — నా అన్న రెక్కలు కాలిపోవడము — నేను స్మృతితప్పి భూమిమీద పడిపోవడము— స్మృతివచ్చినతర్వాత నా మనస్సును పరిశీలించిచూచుకొన్నాను. నా వాంఛ తీరనే లేదు—ఎంతటి దారుణవాంఛో అది — నా అన్నను బలిగా తీసుకొన్నది. నన్ను కూడా బలిగా తీసుకొంటుంది కాబోలు — నాతోకూడా అంతరిస్తుంది కాబోలు......

ఏమిటాశబ్దము? — అది పక్షుల పలుకా— కాదు. ఖగసార్వభౌముడను నేను పక్షుల పలుకులే గుర్తించలేనా? చల్లగా చెవులలో పడ్డదే ఆపలుకు — హృదయములో ప్రవేశించి దహించివేస్తూన్నదే—నా వాంఛను రేపుతోందే—నావాంఛనే బలిగా తీసుకోబోతోందే—ఏమిటాపలుకు—ఆలిస్తాను —

అంతరిక్షము

రామా, రామా, రామా.

జటాయువు

దారుణమైన గాలివానలో కోకిలపలుకు వినపడ్డట్లున్నది—ఏమిటి ఈ కోలాహలము— ఈకోలాహలములో ఈ రామనామమేమిటి? ఎక్కడినుంచి వస్తోంది యిది.

[మెడజాపి రెక్కలు విప్పును.]

ప్రచండమారుతమో అన్నట్లు విమానమీ దారిని వస్తూన్నది—ఎవరో అందులో ఉన్నవారు......కాలమేఘమువలె నున్నాడు— ఎవడో రాక్షసుడు కాబోలు — ప్రక్క ఆ వాడిపోయిన పువ్వేవరో? కాంతితరిగిన నక్షత్రమా? ఎవరో సుకుమారివలె ఉన్నది—

---

* నోరి నరసింహశాస్త్రిగారి 'పతంగయానము' చూచేది.

అంతకంత కామూర్తి విస్పష్టముగా కానవస్తున్నది—ఆసుకుమారి భగ్నహృదయము నుండి బయలుదేరి, పెదవులనుండి వెలువడి, కన్నీళ్లతో తడిసి రామశబ్దము నిర్గతమౌతూన్నది.

విమానము

రామా రామా రామా.

జటాయువు

ఆ మూర్తిని చూడగానే నాతల్లి నాకు జ్ఞప్తికి వస్తున్నది. నా హృదయము ఘోషిస్తోంది - ఆ రామనామము నాకు ఉపదేశమూ, ఆదేశమూ కూడా.

[రెక్కలను జాడించును.]

విమానము

రామా, రామా, రావా, కాపాడవా, ఓ మృగములారా, ఓ పక్షుల్లారా, ఓవృక్షములారా — నన్ను నీచుడు చెరబట్టినాడు—నారామునితో నన్ను ఎడబాటు చేసినాడు—విన్నారా మీరంతా ? ఈ దారుణాన్ని చూస్తున్నారా? ఈ అధర్మాన్ని సహిస్తారా? వింటున్నావా గోదావరీ? నా అవస్థ నా భర్తకు చెప్పవూ? వింటున్నారా వృక్షములారా? నా రామున కీసంగతి చెప్పరా? వింటున్నారా పక్షుల్లారా? నా ఆపద కడ్డుపడరా?

రామా— నాపిలుపు నీకు వినిపిస్తోందా — వాయుదేవుడా—త్వరగా పరుగెత్తి ఈ నా పిలుపు నాభర్తచెవులో వెయ్యవు నాయనా? సౌమిత్రీ—రావోయి నాయనా త్వరగా మీ అన్నయ్యను తీసుకొనీ — పంచభూతములారా!

రావణుడు

చక్కనిది లంక, సీతా. ఆలంకలో వైభవాలు స్వర్గములో లేవు సీతా. ఇంద్రుణ్ణి నీ సేవకుణ్ణి చేస్తా సీతా......

సీత

రామా, రామా, రామా.

రావణుడు

కోమలీ— అట్టి లంకలో నివాసము - ఇట్టి విమానములో యానము—నావంటి సార్వభౌమునితో........

సీత

రామా, రావా, రావా, రామా.

రావణుడు

రాముడు మనుష్యమాత్రుడు సుమా తన్వంగీ! —నేనో రాక్షస సార్వభౌముడను—మనోహారిణీ! రామునితో అరణ్య సంచారమా, రావణునితో లంకావాసమా వివేకవతీ - నిర్ణయించుకో.

సీత

రామా, ఈ నా దుర్భరదుఃఖ మెట్లాతీరగలదోయీ; వినవుగదా నా మాటలు రామా. వినవుగదా నామాటలు సౌమిత్రీ; వినరుగదా నామాటలు ఓమృగములారా; వినరుగదా నామాటలు ఓపక్షుల్లారా!

జటాయువు

వింటున్నా, వస్తున్నా, అమ్మా, తల్లీ, సీతా—వస్తున్నా.

సీత

అహో, పన్నీటితో నాహృదయాన్ని తడుపుతున్నావు—ఎవరునాయనా నువ్వు ?

జటాయువు

వస్తున్నా తల్లీ, వస్తున్నా.

రావణుడు

సూర్యబింబాన్ని ఆచ్ఛాదించి నా కడ్డు తగిలే ఈమేఘ మెక్కడినుండి వచ్చిందో ?

సీత

నాపుణ్యము మూర్తీభవించి ఈ రూపమున వచ్చిందా? రామా, నన్ను కాపాడవా ?

రావణుడు

మేఘము కాదిది — నా విమానాన్ని ఆపి వేసింది. అంతరిక్షానికి నావిమానం తీసుకు పోతున్నా డెవ్వడో ఈ బలశాలి — ఎవడవురా నీవు లంకాపతి విమానగమనాని కాటంకము కల్పించినవాడవు ? ఎరుగవా నాభుజశక్తి ?

భయపడకు సీతా, భయపడకు—

జటాయువు

నీచుడా? ఎవ్వడవు నువ్వు, నాతల్లిని చెరబట్టి తీసుకుపోతున్నావు ?

రావణుడు

ఎరుగవా రావణుని—పులస్త్యుని మనుమని —త్రిలోకాధినేతను— ఎరుగవా రావణా బ్రహ్మను—లంకాధిపతిని—

ఇప్పుడు తెలుసుకో— వదలు విమాన— మాయానము నడ్డగించకురా.

జటాయువు

వాలిసందిట నలిగినవాడవు నీవేగా రావణా! నిన్నెరుగుదును. నాతల్లితో నీ కేమిపనిరా, రావణా!

రావణుడు

నన్నధిక్షేపించే నీ వెవ్వడవురా ?

జటాయువు

సంపాతితమ్ముణ్ణి నేను; సూర్యసారథి అనూరుని పుత్రుణ్ణి నేను; విష్ణువాహనుడైన గరుత్మంతుని అన్నకొడుకును నేను; ఖగకుల సార్వభౌముణ్ణి. నేను నీ విమానాన్ని తీసుకు పోయి రాముని సన్నిధానాన్ని పెట్టదలచు కొన్నానురా, రాక్షసుడా !

సీత

తండ్రీ, జటాయువూ ! రామసన్నిధికి కొని పోవయ్యా విమానం; నన్ను రాముని పాదములవద్ద చేర్చవయ్యా, నాయనా.

రావణుడు

ఏల నీ కీ భయము జనకపుత్రీ! త్రిజగన్నేత నీపక్షిగాడా ప్రతిఘటించేది !
ఓరీ పక్షీ! పండని భ్రమించి ఈ విమానాన్ని పట్టావేమో, విడవరా.

జటాయువు

అధికప్రసంగము విహంగజాతి లక్షణము కాదు. కాబట్టి ఒక్కమాట చెప్పుతున్నాను. నాతల్లిని సీతను విడిచిపెట్టు.నీయింటిమార్గము పట్టు. లేదా నా తీక్ష్ణనఖ చంచువుల దండన నీవు సహించలేవుసుమా రాక్షసుడా !

రావణుడు

సీతా, భయపడకుమా; ఈ ముసలిపక్షికి బుద్ధిచెప్పబోతున్నాను. నాపరాక్రమ మెట్టిదో నీవుకు చూతువుగాని— నిన్ను కోరిన ఈ లంకాధిపతి సామాన్యుడు కాడని నీవు చూచి మెచ్చుకొనుటకు మంచితరుణము

వచ్చినది లే. నా పరాక్రమ విజృంభణము నీకు భయకారణము కాకూడదు సుమా. ఆ రాముడే గొప్పవా డనుకొని వరించావు కా బోలు—నేడు చూడు మా రాముని మించిన పరాక్రమశాలిని—నేడు వరించవా, రాముని మించిన సుందరమూర్తిని సీతా—

సీత

అయ్యో ఎంతపాపము చేసుకొన్నవో, రామా, నా చెవులు. ఏల సహిస్తున్నావు వాయుదేవుడా, ఈ మాటలతో మలిన మయి నా చెవిదూరుటకు—రామా, నీసతి కెంతటి దుర్యోగము పట్టిందో చూస్తున్నా వా! రామా నీపాదములవద్ద నన్ను చేర్చే వా రెవరూ లేరా ?

జటాయువు

లేకేమి, తల్లీ, నేను చేరుస్తున్నాగా! దిగులు పడకుమా అమ్మా, నా రెక్కలలో శక్తి ఉండగా ఈదుర్మార్గుడు లంకవైపు నిన్నొక అడుగుమేరఅయినా తీసుకుపోలేడు తల్లీ !

రావణుడు

విమానము ముందుకు బదులు వెనుకకు పోతోంది. నావిమాన శక్తిని మించిన శక్తి ఈపక్షికి ఎక్కడినుంచి వచ్చిందో !

జటాయువు

శ్రీరామమూర్తివద్దనుంచిరా, రావణా.

రావణుడు

అయితే ఇప్పుడు చూతువుగాని రావణుని శక్తిఎట్టిదో... భద్రముగా కూర్చో సుమా, సీతా ! త్రుటిలో వస్తాను.

[రావణుడు ఖడ్గపాణియై విమానమునుంచి బయటకువచ్చి జటాయువుపై కత్తి దూస్తాడు. జటాయువు విమానము వదలి రావణునితో కలియపడతాడు. సూతుడు విమానాన్ని దూరముగా నిలుపుతాడు.]

సీత

అయ్యో నాయనా, ముసలిపక్షివి ఆ దుర్మార్గుడితో ఎలాగ యుద్ధంచేయగలవు, నాయనా.

జటాయువు

[ముక్కుతో రావణునిఖడ్గము విరిచివేస్తాడు. గోళ్లతో వక్షస్థలాన్ని చీసుతూ రెక్కలతో మొహాన్ని కప్పి బాహువులు తుండముతో ఖండించివేస్తాడు.]

రావణుడు

[బాహువులు మళ్లీ మొలుస్తాయి. ఇరువై బాహువులతోనూ జటాయువును పట్టుకొని రెక్కలు పెకవిరిచి మెడ నులివేసి దూరముగా విసురుతాడు.]

జటాయువు

[సొమ్మసిలి పడిపోబోతూంటే]

సీత

అయ్యో నాతండ్రీ — రామా, ఈ నీచుడు నన్ను చెరబట్టవలసిందేనా — అధర్మానికి రెక్కలు మొలిచి ధర్మము సొమ్మసిలి పడి పోవలసిందేనా ? అయ్యో, ఈధర్మశీలునకు సహాయము చేసేవా రెవరూ లేరా ? నా ఏడ్పు ఎవరికీ వినపడ్డంలేదా? రామా, రామా!

జటాయువు

భయము లేదు తల్లీ—భయపడకు—నీ దీన వాక్యములు నా రెక్కలలో బలము పోస్తున్నవి.—

రావణుడు

[విమానము ప్రవేశించి విల్లూ బాణములూ తీసుకొని జటాయువును బాణములతో కొడతాడు]

జటాయువు

[తరంపగా వచ్చే బాణాలను ముక్కుతోనూ, పాదనఖములతోనూ ఖండిస్తూ సమీపించి విల్లులాగి విరిచేస్తాడు. విమానాన్ని కరగగొడతాడు. గొడుగు లాగివేస్తాడు. సూతుని మెడ కొరికివేస్తాడు.]

సీత

నాతండ్రి విజృంభిస్తున్నాడు — పక్షులు కల కల సంతోషిస్తున్నవి — ప్రకృతి ఉత్సాహము చెందుతోంది—నా హృదయములో ఆశాభానుడుదయిస్తున్నాడు; రామా, లక్ష్మణా ఈపక్షికి సహాయం చెయ్యడానికి రారా, త్వరగా, రారా.

జటాయువు

[విరిగిపడిపోతూన్న విమానములోని సీతను జటాయువు రెక్కలతో పొదివి పట్టుతాడు. విమానంపెద్ద శబ్దముతో పడిపోతుంది]

రావణుడు

[ఇరవై చేతుల్తోనూ యిరవై ఖడ్గాలు పట్టుకొని జటాయువుమీద పడి పాదములు నరుకుతాడు. జటాయువు ఒకక్షణము అవశుడు కాగా సీతను రావణుడు లాక్కొని అంకము మీద నిలిపి పట్టుకొంటాడు]

సీత

అయ్యో! రామా, ఎంతపని జరిగిందో రామా; నాజటాయువుపాదములు తెగినవి. నన్నెవ రింక రామా, కాపాడేవారు —

రావణుడు

[సీతను పట్టుకొని లంకవైపు పారిపోతూంటే జంటలుజంటలుగా వచ్చి చక్రవాకాలూ, పావురాలూ, పిచికలూ, గువ్వలూ, గోరింకలూ అతనికి అడ్డుతగులుతవి. గుంపులు గుంపులుగానూ, బారులు బారులుగానూ చిలకలూ, కోకిలలూ, గ్రద్దలూ, బకములూ, పాలపిట్టలూ, నీటిపక్షులూ అతనిని చుట్టుముట్టుతవి: కత్తులుతిప్పుతూ వాటినికొట్టుతూ దారిచేసుకొంటాడు]

సీత

ఏడీ నాజటాయు వేడీ; నా జటాయు సైన్యం నన్ను రక్షించ పూనుకొందా! రామా! ఈ తరుణం మించిపోనిస్తావా! నన్ను కాపాడడానికి రావా రామా.

జటాయువు

[రావణుని వెనకే ఎగిరి వెళ్లి అతని వీపు ముక్కుతో పీకి గాయపరుస్తాడు. జుట్టు ముక్కుతో పట్టి అతన్ని ఆపుతాడు.]

రావణుడు

[వెనుదిరిగి జటాయువుతో తలపడతాడు. పక్షులు వళ్లూ, జుట్టూ, చేతులూ, కాళ్లూ, చెవులూ పీకుతూంటవి. రావణుడు లక్ష్యపెట్టడు.]

జటాయువు

రాజదార నపహరిస్తావురా నీచుడా! పర పదారాహరణము శ్రేయస్కామి చేయదగ్గదేనా దుర్మార్గుడా? భర్త యింటలేనివేళ వైదేహిని లోకమాత నెత్తుకుపోతావురా లుచండాడా — ఇదిగో చూచావా, తెగిన నాపాదములశక్తి, ఇదిగో చూడు వజ్రతుల్యమైన నాతుండము బలము, ఇదిగో చవి చూడు దుష్టా నారెక్కలశక్తి — నాతల్లి బాష్పములతో నిండిన కన్నులు నీకు జాలి పుట్టించడం లేదా కఠినహృదయుడా.

రావణుడు

సీతా, నిన్ని చెట్టుక్రింద కూర్చోబెట్టుతున్నాను — భయపడక కూర్చో! నగము చచ్చిన ఈ పక్షికి స్వర్గమిప్పించి వస్తాను.

సీత

[దిగాలుపడి చెట్టుక్రింద కూచుంది. పక్షులూ, మృగములూ ఆమెచుట్టూ చేరి పర్ణశాలకు దారి చూపుతాము రమ్మంటున్నవి.]

రావణుడు

నాకు నీతులు చెప్పేపాటివాడవా పక్షీ, నువ్వు! నీపక్షికూతలు విన్నానులే; ఏదీ నీ రెక్కల శక్తి.

జటాయువు

[ఎన్నిమారులు బాహువులు ముక్కుతో ఖండించినామళ్లీ మళ్లీ బాహువులు మొలుస్తూండడంవల్ల ఏమి చెయ్యడానికీ తోచక సీతను పర్ణశాలకు తీసుకొనిపోవచ్చునని సీతదగ్గిరికి వచ్చి రెక్కలతో ఆమెను ఎత్తుకొనుచుండగా]

రావణుడు

[వెనకే పరుగునవచ్చి జటాయువు రెక్కలు నరుకుతాడు. జటాయువు నేలమీదకు దొర్లిపోతాడు.]

సీత

[జటాయువుమీదపడి]

నాయనా, తండ్రీ, జటాయూ, నామూలాన్ని నీకు పాదములు తెగినవా; నామూలాన్ని నీకు రెక్కలు తెగినవా; నాకోసము నీవు ప్రాణాలు విడుస్తున్నావా? తండ్రీ, నీమేలు నే మరవగలనా? పరదారను రక్షించబూనిన నీ సనాతనధర్మపరత్వమునకు శాశ్వతత్వము తప్పదుగదోయీ తండ్రీ—నీసత్యబుద్ధి భావికాలమున కొజ్జబంతి కాగలదోయీ నాయనా! అయ్యో తండ్రీ యెన్ని గాయములో దేహమునిండా; నీ బాధానివారణ మెట్లా చేయగలనో కదా; నాచీరకొంగుతో ఈ రక్తధారలు తుడుతునా; నా కన్నీళ్లతో ఈ గాయములు కడుగుదునా? నాచేతుతో నీ దేహము నిమురుదునా?

జటాయువు

తల్లీ, సీతా, నాతల్లిచేతులవలెనే నీచేతులూ చల్లగా నాదేహమునకు తగిలి బాధ తగ్గిస్తాన్నవమ్మా; నీమాటలు నాతల్లి జోలపాటలు గావటమ్మా; అమ్మా, ఈదుర్మార్గుడు నిన్ను తీసుకుపోతాడు కాబోలు—శక్తి లేదుగదా, లేవలేనుగదా— ఏమిచేతునమ్మా—అయ్యో— నాతల్లి కుపకారము చెయ్యలేని ఎంతటి చేతకానివాణ్ణయితినో—అమ్మా, సీతా— శ్రీరామదర్శనార్థ మిక్కడే ప్రాణములు నిలుపు

కొనిఉంటానమ్మా, నీ దీనావస్థ చెబతా నమ్మా.

సీత

దారుణము గదా ఈదుఃఖము—నా రాముని అవస్థ తలుచుకొని దుఃఖించనా? — నా నిస్సహాయస్థితి చూచుకొని దుఃఖించనా?— నీ బాధలు తలుచుకొని దుఃఖించనా?— రామా.

రావణుడు

రా, సీతా, పక్షిపై నీ కంత ప్రణయ మెందుకు? రా, సీతా—లంకావాయువులు వీస్తున్నవి—త్వరలో లంక చేరుదాము—

జటాయువు

ఉన్నావురా, అక్కడ నీచుడా—[అని లేవ బోయి క్రిందకు పడిపోవును.]

సీత

[జటాయువుమెడ కౌగలించుకొని] రెక్కలు తెగిన్నీ నన్ను కాపాడ ప్రయత్నిస్తున్నావా, తండ్రీ— నాతండ్రి జనకునికన్న, నాతల్లి భూదేవికన్న నీ కెక్కువ నామీద వాత్సల్యము చూపావు నాయనా; కాపాడజాలక పోయావు నన్ను — ఇప్పటిమట్టుకు పశుబలానికే జయము కలిగిందిగా — నన్ను కాపాడదలచిన ఈరెక్క లెంత ప్రియములో నాకు—నన్ను కాపాడదలచిన ఈ నీ తుండ మెంత ఘన మైనదో — నన్ను కాపాడ దలచిన నీదేహ మెంత పవిత్రమైనదో? తండ్రీ రాముని దర్శించు— నా అభాగ్యస్థితి చెప్పు—

రావణుడు

[సీతను తలపట్టుకులాగుతూ] రావుగా, సీతా, లంకేశ్వరునిమాట మన్నించవుగా, శాస్తి అనుభవిస్తావు సుమా.

సీత

అయ్యో, అయ్యో, జటాయూ, తండ్రీ, నన్ను లాగుతున్నాడు, తీసుకుపోతున్నాడు. ఓ గోదావరీ, నన్ను రక్షించవా; ఓ కొండల్లారా, ఓ మృగముల్లారా; వినరా నా యేడ్పు—రామునకు చెప్పరా — నాతండ్రీ జటాయూ, లేవలేవుగదా, నాయనా, ఓ మునుల్లారా, ఓ దేవతలారా, ఈ అధర్మము మీకు గోచరము కావడంలేదా— రామా, ఎక్కడున్నావు — ఏడీ లక్ష్మణుడు — అయ్యో.

రావణుడు

[సీతను అంకముపై నిల్పి పట్టుకొని ఎగిరి లంకదిక్కుకు పోతాడు.]

సీత

జటాయూ, తండ్రీ.........

జటాయువు

[మెడయెత్తిచూచి కోపముతో ఒక్కమారు బలమంతా ఉపయోగించి ఉవ్వెత్తుగా కొన్ని గజముల దూరము పైకి లేచి రెక్కలు లేక క్రిందపడిపోతాడు.]

అయ్యో, రామా.

రావణుడు

చూచావా సీతా, నాపరాక్రమ విజృంభణము —కనిపెట్టావా, సీతా, నాబలౌన్నత్యము

— కోపింపకుమా, సీతా, నీతలపట్టిలాగానని- చక్కనిది లంక, సీతా, ఆలంకలో వైభవాలు స్వర్గములో లేవు సీతా—

సీత

రామా, జటాయూ, తండ్రీ—

జటాయువు

అమ్మా, సీతా, రామా.

సీత

[పైకిపోతూన్న సీతజడలోంచి ఒక పువ్వు ఎదురుతిరిగివచ్చి, కృతజ్ఞతా సూచకంగా దీవనమై జటాయువు శిరస్సున పడుతుంది.]

జటాయువు

[పక్షులు జటాయువును చుట్టుకొని బాధోపశమనార్థమై రామగీతములు పాడుతవి.]

సీత

[దూరమునుంచి అస్పష్టముగా]
రామ్, రామ్, రామ్.

జటాయువు

[ఆలించి] రామ్, రామ్, రామ్. నాతల్లి ఉపదేశమంత్రమైన రామమంత్రమువల్ల— పాంచభౌతికమైన రెక్కలు తెగిన నాకు— ఆధ్యాత్మికమైన రెక్కలు మొలిచినవి.

నే నీ [illegible]డాలు దాటిపోగలను — సూర్య చంద్ర[illegible]టి పోగలను. పుణ్యలోకాల్లో నా రెక్కల[illegible] సంచరించగలను.

శ్రీరామ శ్రీచరణ దర్శనార్థమై అందాకా ఈ నా రెక్కలు ముడుచుకొని యిక్కడ వేచిఉంటాను.

నాతల్లి సీతమ్మ తనకు ప్రళయాగ్నిజ్వాల అనే మాట తెలియక ఆమూఢుడు ఆమెను తనకొంగులో మూట కట్టుకు పోతున్నాడు. వాడి పురాకృత కర్మ ఫలమై ఆహుతి చేస్తుంది వాణ్ణి. నేను తప్పించగలనా?...... నా కుపకారియే అయినాడు. సీతాదేవికై దేహార్పణము చేయించాడు నా సీత ...... శ్రీరామదర్శనం కాబోతోంది.

అన్నా, సంపాతీ, నీవు కాపాడిన ఈ నా దేహము పవిత్ర కార్యానికై వినియోగపడింది చూశావా ?

నావాంఛ నేటికిగదా తీరింది! అన్నా, నీ దగ్గిరికి వస్తున్నాను సుమా — శ్రీ రాముణ్ణి దర్శించుకొని— శ్రీరాముణ్ణి పూజించుకొని—

రామ్, రామ్, రామ్.

ముగ్గు —వేణుగోపాల్.

కావ్యాలంకారచూడామణి: దోషప్రకరణము

బులుసు వేంకటరమణయ్య

ప్రధానములగు ప్రాచీనాంధ్రాలంకార గ్రంథములలో కావ్యాలంకారచూడామణి యొకటి. దీనిని విన్నకోట పెద్దయకవి రచించి విశ్వేశ్వరభూపాలున కంకితమొనర్చెను. తెలుగున వెలువడిన తొలియలంకార గ్రంథము నిదియే.

తక్కిన అలంకారగ్రంథములవలెనే చూడామణియు సంస్కృతానుసారియే. అయినను వానివలె నియ్యది యేదేనొకగ్రంథమున కనువాదము కాక అనేక గ్రంథముల ననుసరించుచున్నది. ఇందలి కావ్యస్వరూపము, అర్థాలంకారములు, గుణములును దండ్యాచార్యుని కావ్యాదర్శము ననుసరించుచున్నవి. నాయక లక్షణములు, నాయికాలక్షణములు, భావరసలక్షణములు, విశేషించి దోషములును విద్యానాథ పండితుని ప్రతాపరుద్రయశోభూషణము (ప్రతాపరుద్రీయము) ననుసరించుచున్నవి. కొన్నియెడల మమ్మటాచార్యుని కావ్యప్రకాశములోని విషయములను గ్రహింపఁబడియున్నవి.

లాక్షణికుఁడు తన లక్షణగ్రంథములో లక్ష్య, లక్షణములను రెండింటిని స్పష్టముగ వివరింపవలెను. అట్లు కానపుడా గ్రంథమువలన తగిన ప్రయోజనము కలుగదు. చూడామణిలోని లక్ష్యలక్షణములు చాలవఱకును అననుకూలములుగ ఉన్నవి. తక్కినవానికి ఏదో ఒక విధమున లక్ష్యలక్షణము లున్నను దోషప్రకరణమున మాత్రము చాల దోషములకు దోషము పేరు, ఉదాహరణము, కొంచెపు సమన్వయమును కనబడుచున్నవి. అవియు ఒక్కొక్క పద్యముననే. లక్షణము లీయబడలేదు. ప్రతాపరుద్రీయమును జదువుకొనినగాని ఆ లక్షణములు తెలియవు. ఉన్న ఉదాహరణములును అవకతవకగ ఉన్నవి. సంస్కృతాలంకార గ్రంథ పరిచయము లేనివారికి ఇందలి విషయము దురవగాహము. సందర్భము లిట్లున్నను ఆంధ్ర విశ్వకళా పరిషత్తువారును, మద్రపుర విశ్వవిద్యాలయము వారును చూడామణిని ప్రతి వత్సరమును ఉత్తమతరగతి పరీక్షలకు ఏదో ఒక విభాగమున పఠనీయముగ నిర్ణయించుచునే యున్నారు. కావున, పరీక్షాభ్యర్థుల సౌకర్యము కొఱకును, జిజ్ఞాసువులకు తత్త్వము నెఱుకపఱచుటకును ప్రస్తుతము ముద్రితప్రతి ననుసరించి చూడామణిలోని దోషవిషయము వివరింపఁబడుచున్నది.

చూడామణికి దోషవివేకమున స్థూలమూల మగు ప్రతాపరుద్రీయమున పదునేడు పదదోషములు, ఇరువది నాలుగు వాక్యదోషములు, పదునెనిమిది అర్థదోషములును చెప్పఁబడినవి. చూడామణిలో మాత్రము పదునైదు పదదోషములును, పదునాలు వాక్యదోషములును వివరింపఁబడియున్నవి. అర్థదోషపరిగణనమున 'అశ్లీలము' మాత్రము విడువఁబడినది.౧

---

౧. ముద్రితప్రతిలో ఈ సంఖ్యాపరిగణనము తప్పుగ నున్నది. 'అనఁగఁ బదియేడు విధములై యతిశయిల్లుఁ - గావ్యమున దోషములు పదగతము లగుచు' [పు. ౭౧.] అనుచోట 'పదియేడు'ను 'పదునైదు'గా దిద్దుకొనవలెను. ఇట్లే 'అనఁగఁ బదియేను విధులఁ గావ్యములయందు - వాక్యదోషంబు లుదయించు' [పు. ౭౪] అనునెడ 'పదియేను'కు బదులు 'పదునాలు' అని సరిచేయవలెను.

మూలమునఁ గల క్లిష్టము, గ్రామ్యము నను పదదోషము లిందు విడువఁబడినవి. మూలమునందలి 'అప్రయోజనము' ఇం 'దప్రయోజన సంక్లిష్టము'గను, 'గూఢార్థము' 'క్లిష్టగూఢార్థము'గను మార్పఁబడినవి మూలమందలి వాక్యదోషములలోని 'శబ్దహీన, వాక్య సంకీర్ణ, అపూర్ణ, వాక్యగర్భిత, అరీతిక, విసర్గలుప్త, అస్థానసమాస, సంబంధ వర్జితములు విడువఁబడినవి. 'వాచ్యవర్జితము' 'న్యూనపదము'గా మార్పఁబడినది. గ్రహింపఁబడిన దోషములవలెనే విడువఁబడినదోషములు కూడ కావ్యతత్త్వజ్ఞుల కామోదనీయములే. అట్టి యుపయుక్త విషయములను విడుచుటయు, అప్రయోజన, గూఢార్థముల పేరులు మార్చుటయు, ఆంధ్రవాఙ్మయమున నుపయుక్తమగు ప్రాసభంగదోషమును పరిగణింపకుండుటయు నిందలి ప్రధానలోపములు.

పదదోషములు:

'చెవి కసుఖావ్రదము లగునవి దోషము' లని చూడామణిలోని దోషలక్షణము. ఇందలి పదదోషము లీ క్రిందివిధమునఁ బేర్కొనఁబడినవి.

"అప్రయుక్తము, నపుష్టార్థకంబును, నన
మర్థకంబును, నిరర్థాహ్వయంబు,
నపసంస్కృతంబు, నేయార్థంబు, సందిగ్ధ,
నప్రయోజన క్లిష్టములును,
గాఢ పరిక్లిష్ట గూఢార్థకంబులుం [౧]
నప్రతీతికము, నన్యార్థకంబు,
నవిమృష్టక విధేయకాంశంబు, నశ్లీల,
పరుష, విరుద్ధార్థ భాషితములు
గీ.................................."

[చూడామణి, ప్ర. ౮౧.]

౧. 'కవులు ప్రయోగింపని పద మప్రయుక్త' మని మూలములోని లక్షణము. తెలుఁగునను సంస్కృతమునందువలెనే 'దైవతుఁడు' అని దైవత శబ్దమునకుఁ బుల్లింగత్వము ఉదాహరణముగ నీయఁబడినది; వివరణము మాత్రము 'వాఁడిరిఁ-బుల్లింగత్వము దైవతపదమునకు దఱచు దనరక యునికిన్' అని యున్నది. అది సరి కాదు. ఆంధ్రలక్షణ గ్రంథమున ఉదాహరణములు కూడ కేవలము భాషాంతరీకరణపద్ధతి నుండుట సముచిత ప్రయోజనమును కల్గింపనేరదు.

౨. ప్రకృతమున నుపయోగింపని యర్థము అపుష్టార్థము. ఇందలి ఉదాహరణమును మూలానుసారియే.

౩. రూఢియందుఁగాక యోగమాత్రముననే ప్రసిద్ధమగు నర్థము అసమర్థము. 'వనధిపరివృత' మనుటకు 'వనధరపరివృత' మని వాడుట దుష్టమని యిం దుదాహరింపఁబడినది.

౪. పాదపూరణమాత్ర ప్రయోజనము కలది నిరర్థకము. అది యిందొకచో 'అనర్థకము'గాఁ జెప్పఁబడినది. ఇందులకు '-లి, ఒగి' ఉదాహృతములు.

౫. వ్యాకరణమునకు విరుద్ధముగ నున్నయది చ్యుతసంస్కారము. చ్యుతసంస్కార మిందు 'అపసంస్కృతము'గా పేర్కొనఁబడినది. 'స్పరిశనము, దరిశనము' అనునవి ఉదాహృతులు. వివృతియందు 'ఇవి వ్యాకరణదుష్టములు' అని లేదు. 'తద్గురుత్వ మద్యక్షరములఁ గూడక యునికిన్ - అపసంస్కృత మగు' అని మాత్ర మున్నది. ఆద్యక్షరములను 'స్పారిశనము, దారిశనము' అని మార్చి గురుత్వమును కూర్చినచో సరిపడునా? 'స్పర్శనము, దర్శనము' అని యుండవలెనని కాఁబోలు పెద్దయకవి తలం..! ఇచ్చటి వివృతి ఉచితముగ లేదు.

౬. తాను సంకేతించుకొనిన అర్థమునందే ప్రసిద్ధమగునది నేయార్థము. మూలమున 'వ్యత్యస్తనవవృత్తయః' అని ఉదాహృతి కలదు. వ్యత్యస్తనవ—అనఁగా—వన; వనవృత్తయః = వనమునఁ దిరుగువారు! ఇది కవి కల్పించుకొనిన పదము; కాన నేయార్థకము. తెలుఁగున 'వరుళిపయిఁ గూర్మి వనితకు నిరవగ్రహ మెపుడు' నని ఉదాహరింపఁబడినది; నిరవగ్రహపదము ప్రసిద్ధముగాని కవికల్పితము కాదు. ఇది వ్యత్యస్తనవమువంటిది కాదు. ఇచటి వివృతి 'నిరవగ్రహాశబ్దా

౧. 'గూఢార్థకంబును' అని యుండవలెను.

ర్థము తిరముగ నేతవ్యసరణిం దెలియుటచేతన్' అని యున్నది. అనఁగా అర్థమేమో బోధపడకున్నది.

౭. 'ఇదియా, అదియా' అను సందిగ్ధమగు నర్థమున వాడఁబడినచో సందిగ్ధము. మూలమునను, తెలుఁగునను ఉదాహరణము సమానము.

౮. అవిశేష విధాయకమగునది అప్రయోజకమనియు, దూరదూరాన్వయము కలది క్లిష్టమనియు మూలమున రెండు దోషములు కలవు. ఆ రెండిటికిని గలిపి

'అప్రయోజన, క్లిష్టే యథా—
హన్త! వర్తామహే వజ్ర
ఘట్టనాత్ ప్రాక్ చలాత్మసు,
నభిస్వదళనారాతి
ధ్వజాగ్రజవిరోధిషు.'

అని ఒకశ్లోక ముదాహరింపఁబడినది. ఇందలి మొదటి సగపాలున అప్రయోజనము, రెండవ యర్థమున క్లిష్టమును గలవు.

ఆంధ్రమున అప్రయోజనము అప్రయోజనక్లిష్టముగాఁ బేర్కొనఁబడి, పయి శ్లోకభాగమే 'సమీరణాశనారాతికృతకేతనాగ్రజన్మ శత్రుతటముల నిల్తురు శత్రు'లని ఉదాహరింపఁబడి 'ఏతదర్థంబు గిరులకు నేగిరనుట' అని సమన్వయింపఁబడినది. ఆ సమన్వయ సరణి చాల అస్పష్టముగనున్నది. 'వజ్రఘట్టనమునకుఁ బూర్వము తిరుగుచుండిన పర్వతములపై శత్రువులు నిల్తు'రనిన అప్రయోజన దోషమున కుదాహృతి యగును; ఉదాహృతవిషయము దూరదూరాన్వితమగుట క్లిష్టమున కుదాహరణమగుటయే యుచితము. తెలుఁగున ఆ దోషపుఁబ్రసక్తియే లేదు.

౯. అప్రసిద్ధార్థమునఁ బ్రయోగింపఁబడినది గూఢార్థమని మూలము. పామర వ్యవహారమాత్ర ప్రసిద్ధము గ్రామ్యము. రూఢార్థమును విడిచి యోగార్థమున నుపయోగింపఁబడినది అన్యార్థము. పయి మూఁడు దోషములకును క్రింది శ్లోకము మూలమున ఉదాహృతము:

'శోణితాబ్జదృశః కామం
శ్యామగల్లకటిస్థలాః,
విదగ్ధహృదయాః శ్లోక
వహ్నినా రాజకన్యకాః'

ఇందలి మొదటి బంతి గూఢార్థమునకును, రెండవ పంక్తి గ్రామ్యార్థమునకును, మూఁడవ బంతి అన్యార్థమునకును ఉదాహరణములు.

పెద్దయకవి విలక్షణముగ 'క్లిష్ట గూఢార్థము'ను గ్రహించి పయి శ్లోకమునే ఆంధ్రీకరించి, యుదాహరించి, వివరించినాఁడు. చూఁడుఁడు—

'తే. క్షతజ కంజేక్షణలు, శ్యామగల్లకటలు,
ఘనవిదగ్ధాత్మికలుఁ, బరకాంత లనఁగఁ,
గ్లిష్టగూఢార్థ మనఁజనుఁ, గ్లేశసరణిఁ
దత్తదర్థంబు నెఱిఁగెడి తలఁపుచేత.'

ఇచట 'క్షతజ' అనుచోటనే గూఢార్థము కలదు. పెద్దయ అన్నింటిని గూఢార్థము లనియే చెప్పినాఁడు. ఇచటి పదముల కన్నింటికిని అర్థము క్లిష్టము కాదు. గూఢార్థమునకు 'క్లేశసరణిఁ దత్తదర్థంబు నెఱుఁగుట' లక్షణము కాదు.

౧౦. శాస్త్రములందు మాత్రము ప్రసిద్ధమగు పదము అప్రతీతికము. శాస్త్రమునందే 'మంత్రము' అను నర్థము గల 'మను' పదము మూలమున ఉదాహృతము. తెలుఁగున 'క్షితిబాడబులకు మనుస్థితి యుచితము' అని ఉదాహరింపఁబడి 'విశ్రుత బాడబ, మనువులకు వితతార్థము లెందుఁ బెక్కువిధములగుటచేన్' అని వివరింపఁబడినది. పయి పదద్వయము శాస్త్రమాత్ర ప్రసిద్ధము కాదు. ఆ పదములకు అర్థములు పెక్కువిధములగుట అప్రతీతిక లక్షణమును కాదు.

౧౧. రూఢ్యర్థమును విడిచినది అన్యార్థమనియు, 'విదగ్ధహృదయులు' (విశేషముగ దగ్ధమగు హృదయము కలవారు అను నర్థమున) అనునది దాని కుదాహృతి యనియు నీవలకే చెప్పఁబడినది. చూడామణిలోని ఉదాహరణ, సమన్వయములఁ గనుఁడు—

'క. అదటు నింద్రుని జగదా
హ్లాదంబునఁ జంద్రుఁడనిన నన్యార్థము సం

పొదిల్లు నియతనామ
ప్రాదుర్భావముల నెన్నఁబడకుండుటచేన్.'

పయి ఉదాహరణ, సమన్వయము లవగతములు కాకున్నవి. ఒకరు చేయుపనిని వేఱొకరి కంటఁగట్టుట అన్యాయ్యమని పెద్దయ అభిప్రాయపడెనేమో!

౧౨. విధేయమును అప్రధానముగఁ జెప్పినచో అవిమృష్ట విధేయాంశ మగును. దీని నుదాహరించుపట్ల చూడామణికర్త కావ్యప్రకాశోదాహరణమును గ్రహించెను. అందు కాళిదాసుని కుమార సంభవములోని "ద్వితీయ మౌర్వీమివ కార్ముకస్య" అను శ్లోకభాగ ముదాహృతము. అచట ("రెండవ నారివోలె" అని) మౌర్వియొక్క ద్వితీయత్వము విధేయము. సమాసము చేయఁబడినచో ఉద్దేశ్యమగు మౌర్వీపదమే ప్రధానమగును. అందుచే "మౌర్వీం ద్వితీయామివ కార్ముకస్య" అను పాఠము నంగీకరించినచో దోషము నశించునని మమ్మటుని అభిప్రాయము.

పెద్దిరాజు - అనఁగా పెద్దయకవి మూలాభిప్రాయము నవగతము చేసికొనక క్రిందిరీతిని వ్రాసెను.

"క. ఉవిదకు మొలనూలు మనో
భవు రెండవనారి వోలెఁ బరఁగె ననంగా
అవిమృష్ట విధేయాంశం
బవు నతనికి రెండు నారు లడరకయునికిన్."

ఈసమన్వయ మెంతయు నుచితరీతి లేదనుట స్పష్టము.

౧౩. వ్రీడాయమంగళ జుగుప్సలను గలిగించునది అశ్లీలము. దీనికిమాత్రము తెలుఁగునను లక్షణము కలదు. ఉదాహరణములును ఉచితముగనే యున్నవి.

౧౪. పరుషాక్షరములు కలది పరుషము. 'కార్తార్థ్యార్థిత్వము' అనునది తెలుఁగున-

క. 'పరుర్కరకర్కశ బర్బర
తిర్కృత మవ్విటుని సురతతంత్రం బనుచున్
జేర్కొన్నఁ బరుష మనఁజను
దార్కొను శ్రుతికటువుననఁగఁ దజ్జ్ఞులచేతన్.'

ఇది పరుషోదాహరణముకంటె అశ్లీలమున కుదాహరణ మగుట యుచితము.

౧౫. విపరీతమగు నర్థమును బోధించునది విరుద్ధము. మూలమున 'అంబికారమణ స్వాంఘ్రిసేవా కృతార్థా కథం భవేత్' అని యుదాహృతము. ఇచటి 'అంబికారమణ'పదము శివుఁడనే అర్థమునే కాక తల్లితో రమించువాఁడను విపరీతార్థము కలుగుచున్నది. చూడామణిలో

తే. 'మిత్రుఁ డుదయింపఁ గువలయోన్మేష మొదవె
నన విరుద్ధంబు సఖునకు నవనికైన
గలువలకు నర్కునకునైనఁ గలుగు మైత్త్య
కారణం బొక్కనెపమునఁ గానబడమి.'

అని లక్ష్య, వివృతు లున్నవి. ఇది యేమో బోధపడకున్నది. ఒకవేళ కలువలకు నర్కునకును మైత్రి వర్ణింపఁబడుట దుష్టమైనచో అది అర్థదోష మగును గాని పదదోషము కాఁజాలదు.

వాక్యదోషములు:

చూడామణిలోని వాక్యదోషము లీ క్రిందివిధమున పేర్కొనఁబడినవి.

సీ. 'క్రమభంగమును, విసంధికంబును, బునరుక్తి
కంబును, వ్యాకీర్ణకంబు నాఁగ,
భిన్నవచస్కంబు, భిన్నలింగంబు, ఛం
దోభంగ యతిభంగ దోషములును,
న్యూనాధికోపమా, న్యూనపదంబులు
నట సమాప్తక పునరాత్తకంబు,
నశరీరకంబును, నధికపదంబుఁ, బ్ర
క్రమభంగము పతత్ప్రకర్షకంబు,'

౧. శబ్దముగాని, అర్థముగాని క్రమమును తప్పియున్నచో క్రమభ్రష్టము. ఇదియే ఇట 'క్రమభంగము'గ చెప్పఁబడినది. 'కీర్తి, ప్రతాపములతో రాజీవేందీవర మిత్రులు చెలిమి కావింతు' రనునది ఉదాహృతి.

౨. చేయవలసిన చోట సంధిని విడుచుట, అక్కఱలేనిచోట చేయుటయు విసంధికము. ఈయెడ చూడామణిలో

క. 'కుల అంబుజ అరుణాంశిల
　బలిఇంద్ర ఉదారుఁ డనెడు పలుకులలో న
　చ్చులు హల్లులతోఁ గూడం
　గలయకయుండిన విసంధికంబగుఁ గృతులన్'

అని కలదు. సంధి చేయకుండుట ఒక్కటియే విసంధిక లక్షణమని పెద్దన తలఁచెఁగాబోలు! ఈ యుదాహరణమున తెలుఁగుఁదన మేమాత్రమును లేదు. అచ్చులు హల్లులతోఁ గూడియుండుటయే సంధియని వివరణము వల్ల తెల్లమగుచున్నది. ఇది సరికాదు. పయి ఉదాహరణమున సంధి కలుఁగవలసినది అచ్చులకుఁగాని హల్లులకుఁ గాదు.

౩. చెప్పిన యర్థమునుగాని, శబ్దమునుగాని తిరిగి చెప్పుట పునరుక్తము. 'చక్రి చక్రాయుధుఁడు' అనునది శబ్దపునరుక్తికిని, 'శార్ఙ్గి చాపాస్త్రుఁడు' అనునది అర్థపునరుక్తికిని ఉదాహరణములు. వీనికి తెలుఁగున వివృతి లేదు.

౪. సంకీర్ణపదములు కల వాక్యము వ్యాకీర్ణము. 'తలల వరాహాంక మరంబుల నాజ్ఞయుఁదాల్చి విశ్వభూవిభుఁ గొలువం దలఁపుదు రరులు' అనునది ఉదాహృతి. తలల నాజ్ఞ, నరముల వరాహాంకమును ధరింతురని అన్వయక్రమము. దీనికిని వివరణము లేదు.

౫. ఉపమానోపమేయముల వచనము భేదించిన భిన్నవచనమగును. 'జలనిధంగంబులును, ససేవ్యములునైన యంబునిధులట్లు గంభీరమగు మనంబు' అని యుదాహృతి. ఇచటి వివృతి 'పెక్కుమాటల నొకమాట భేద్యమగుట' అని కలదు. అది సమన్వయమున అస్పష్టముగ నున్నది.

౬. ఉపమానోపమేయముల లింగము వేర్వేరుగ నుండిన భిన్నలింగమగును. 'త్రిశూలంబునుబోని సేన' అనునది ఉదాహృతి ఇచట వివృతిలేదు. త్రిశూలము అమహత్తు; సేన మహతి.

౭. ఛందస్సు తప్పిపోయినచో ఛందోభంగమగును.

క. 'ఎందున నీ రాజున కే
　చందంబున లేదు సరి జగంబుల నెందున్
　సుందరతను, శూరత నన
　ఛందోభంగంబు కృతులఁ జను దోషంబై.'

అనునది ఉదాహృతి. దీనికి వివృతిలేదు. యథాస్థితముగ నీ పద్యము ఛందోభంగమున కుదాహరణము కాఁజాలదు; యతిభంగమునకే ఉదాహరణము అగును. 'చందంబున లేదు సరి జగములనెల్లన్' అని దిద్దుకొనినచో ఇది ఛందోభంగోదాహృతి కాఁగలదు.

౮. చెప్పవలసినచోట యతిని చెప్పకుండినచో యతిభంగము. ఉదాహరణము —

క. 'చెప్పినయెడ నిలుపక వడి
　దప్పిన యతిభంగ మనఁగఁజను సత్కృతి నీ
　చొప్పు నెఱుంగుఁడు తెలుఁగున
　మెప్పడును విరామభంగ, మెన్నరు కృతులన్.'

ఈ యతిభంగ మొక్కదానికి మాత్రము పెద్దయ కవి లక్షణమును చెప్పినాఁడు: వివృతిమాత్రము లేదు.

౯. ఉపమేయముకంటె ఉపమానము తక్కువగ (కొఱతకలిగి) యుండిన న్యూనోపమ.

గీ. 'చంద్రతారాభిరామమై చదలు వొలిచెఁ
　బుండరీకాంక కాసారఖండ మనఁగ
　నట్లు చెప్పిన న్యూనోపమాఖ్య యయ్యె
　నుపమ తారకాపథంబున కూనమగుట.'

అని ఉదాహృతి, వివృతులు. ఇచట 'తారాపథంబునకు' అనుట తప్పు. 'తారా పదమునకు' అని యుండవలెను. ఉపమేయపదమగు 'తారా' పదమునకు సరియగు నుపమానపద మిందు లేదని భావము.

౧౦. ఉపమేయములకంటె ఉపమానముల సంఖ్య ఎక్కువైన అధికోపమ యగును. తెలుఁగులోని ఉదాహృతి, వివృతు లనుగుణముగనే యున్నవి.

౧౧. చెప్పవలసినదానిని చెప్పక విడుచుట వాచ్యవర్జితము; ఇదియే చూడామణిలో 'న్యూనపదము'గాఁ

చెప్పఁబడినది. దీని యుదాహరణ, వివరణము లుచితము గనే యున్నవి.

౧౨. వాక్యము పూర్తియైనను, వేఱొక విశేషణమును అపిదపఁ జెప్పి వాక్యమున సంబంధింపఁ జేయుట సమాప్తపునరాత్తము. తెలుఁగునందలి ఉదాహరణము సరిగ ఉన్నది; వివరణము లేదు.

౧౩. క్రియ లేనిది అశరీరకము. ఉదాహృతియు, వివృతియు స్పష్టముగనున్నవి.

౧౪. అక్కఱలేని పదములఁ జెప్పుట అధిక పదము. ఉదాహరణాదు లుచితములు.

౧౫. ప్రారంభింపఁబడిన నియమమును చెడకొట్టుట ప్రక్రమభంగము. ఉదాహరణము, వివృతి, తగు రీతినే ఈయఁబడినవి.

౧౬. ప్రకర్షక్రమమును తప్పించి చెప్పుట పతత్ప్రకర్షము. దృష్టాంతము, సమన్వయము తీరుగ ఉన్నవి. ('బలు'లను 'బులు'లని దిద్దవలెను.)

ఇవియేకాక మూలమున మఱి ఎనిమిది దోషములు చెప్పఁబడినవి. కాన వాని స్వరూపమాత్ర మిట వివరింపఁబడును.

౧. వ్యాకరణమునకు విరుద్ధమగునది శబ్దహీనము.

౨. వాక్యాంతరములోని పదములు కలిసినది వాక్యసంకీర్ణము.

౩. సంపూర్ణమగు క్రియాన్వయము లేనిది అపూర్ణము.

౪. ఒకవాక్యమునడుమ వేఱొక వాక్య ముండిన వాక్యగర్భితము.

౫. రసమున కనుగుణము కాని రీతి యుండిన అరీతికము.

౬. తఱచుగ విసర్గమునకు ఓత్వము చేయుట, లోపము చేయుటయు విసర్గలుప్తము.

౭. కావలసినచోట మాని, అక్కఱ లేనిచోట సమాస ముపయోగించుట అస్థానసమాజము.

౮. ఇష్టమగు అన్వయము లేకుండిన సంబంధ వర్జితము.

ఇందొక్క విసర్గలుప్తము తప్ప తక్కిన వన్నియును తెలుఁగునకును సంబద్ధములు.

అర్థదోషములు :

అర్థదోషములు చూడామణియందీ క్రిందివి పేర్కొనఁబడినవి.

'సీ. వరుస నపార్థంబు, వ్యర్థంబు, హీనాధి
 కోపమంబులు, సంశయోక్తికంబు,
నతిమాత్రికంబు, నేకార్థంబు, భిన్నంబు,
 జరపద క్రమమును, బరుషకంబు,
నసదృశోపమమును, నప్రసిద్ధోపమ
 మును, హేతు శూన్యార్థమును, దనర్చు
విరసాహ్వయంబును, నిరలంకృతియు, విరు
 ద్ధంబు, నసంగతత్వంబు ననఁగ.'

గీ ....

౧. సముదాయార్థము లేనిది అపార్థము. ఇట 'వాచికార్థము కామిన్' అను వివృతిమాత్రము అస్పష్టముగ నున్నది.

౨. ప్రయోజనశూన్యము వ్యర్థము. ఇది స్పష్టముగ వివరింపఁబడినది.

౩. ఉపమానము హీనమగునెడల హీనోపమము. దీని యుదాహరణ మీయఁబడినను సమన్వయరీతి వివరింపబడలేదు.

౪. ఉపమాన ముపమేయముకంటె గొప్పదిగ చెప్పఁబడిన అధికోపమము. ఇదియుఁ బైరీతినే ఉన్నది.

౫. వాక్యార్థము సందిగ్ధముగ నుండినచో ససంశయ మగును. ఇదియే చూడామణిలోని 'సంశయము.' దీని సమన్వయపద్ధతి గూఢముగ నున్నది.

౬. 'పలికిన యర్థము క్రమ్మఱఁ బలుకుట యేకార్థ'మని పెద్దనయే ఏకార్థమును నిర్వచించి ఉదాహరించెను.

౭. సర్వలోకాతీత మగు వర్ణన మతిమాత్రము. పెద్దయకవి 'అతిభాషితమున నతిమాత్రంబగు'నని లక్షణము చెప్పి ఉదాహరించియున్నాఁడు.

౮. సంబంధము లేనివానిని చెప్పుట భిన్నము. ఇది భిన్నసంబంధ మనియు చూడామణియందు చెప్పఁబడినది. ఇం దుదాహృతి మాత్రము కలదు.

౯. పూర్వాపర సందర్భము తారుమారయిన అపక్రమ మగును. చూడామణిలోని వివృతి 'కృత్యంబు గడచి అకలిపని సేయుమనని చెప్పునట్టి కృతుల'అని స్పష్టముగాక యున్నది.

౧౦. అతికఠినమగు నర్థముతోఁ గూడినది పరుషము. ఉదాహరణ, సమన్వయము లుచితముగ నున్నవి.

౧౧. తుల్యము కాని యుపమానోపమేయ భావ మసదృశోపమము. ఉదాహరణ మచితముగ నున్నది.

౧౨. ప్రసిద్ధముగ లేని ఉపమానోప మేయభావము అప్రసిద్ధోపమము. ఉదాహరణ, సమన్వయములు లెస్సగ నున్నవి.

౧౩. హేతువు లేకుండ దేనినైనఁ జెప్పినచో హేతుశూన్యమగును. చూడామణిలోని యుదాహృతి సరసముగ లేదు.

౧౪. సందర్భమునకు తగని రసమును వర్ణించిన విరసమగును. చూడామణిలోని ఉదాహరణము సరళముగ లేదు.

౧౫. అలంకారము లేనిది నిరలంకృతి. చూడామణిలోని యుదాహరణము సముచితముగ లేదు.

౧౬. దేశము, కాలము లోనగువానికి విరుద్ధమగు నర్థము విరుద్ధము. 'జగదసమ్మతమగు నర్థము విరుద్ధ' మనియు, నది దేశ - కాల - లోక - ది - క్రమయ భేదముల నైదు విధములనియు విద్దయకవి చెప్పెను. ఒక్క దిగ్విరుద్ధమును విడిచి తక్కిన వన్నియు నిందు సరిగా నున్నవి. దిగ్విరుద్ధము.

క. 'ఉదగంబుధివీచుల ను
న్మదుఁడై క్రీడించె దాక్షిణాత్యుఁ డనంగా,
మదిలో వినియెడువారల
యెద నించును దిగ్విరుద్ధమును నర్థంబై.'

ఇయ్యది ఉచితముగ లేదు. దాక్షిణాత్యుఁడు ఉదగంబుధివీచులఁ గ్రీడించిన క్రీడింపవచ్చును. మూలమున తగిన ఉదాహృతి కలదు.

'దిక్ష్యుత్తరస్యాం నేదీయా
నుద్వేలో లవణార్ణవః'

అని. ఉత్తరదిక్కున దగ్గఱగా సముద్రముండుట దిగ్విరుద్ధము; దూరముగా ఉన్నదని అభిప్రాయము.

౧౭. సమానములు కానివానిఁ గూర్చుట సహచరభ్రష్టము. చూడామణిలో నిది 'అసంగతి, సహచరభ్రంశము' అను పేరులతో వాడఁబడినది. అన్వయపద్ధతిని గాక ఉదాహరణము వ్యతిరేకపద్ధతి నీయఁబడినది.

పయి పదునేడు దోషములును గాక 'అశ్లీల' మను నర్థదోషము మూలమునఁ గలదు. అశ్లీలమగు నర్థమును చెప్పుట అశ్లీలము. తన్నిరూపణ మావశ్యకమయి నను చూడామణియందు విడువఁబడినది.

ప్రతాపరుద్రీయమున గుణవివరణ సందర్భమున ఏయే దోషములను పరిహరించుటకు ఏయే గుణములు గ్రహింపఁబడి యున్నవో క్రిందివిధముగ వివరింపఁబడి యున్నవి.

'......గ్రామ్యదోష నిరాకరణాయ కాన్తిః స్వీకృతా...... న్యూనాధికపద నివారణాయ సమ్మితత్వం మతమ్......అనుచితార్థ నిరాకరణార్థ ముదాత్తతా స్వీకృతా. విసంధి నిరాకరణాయ ఔర్జిత్యం మతమ్. పతత్ప్రకర్ష నిరాకరణాయ రీతిరిష్టా. అశ్లీల పరిహారార్థ ముక్తిః స్వీకృతా. చ్యుత సంస్కార పరిహారార్థం సౌశబ్ద్య మిష్టమ్......పరుషదోష నివృత్త్యర్థం ప్రేయాన్ మతః'

అట్టి సందర్భమునందే చూడామణియందు పయి విషయములే భాషాంతరీకరణపద్ధతిని క్రిందిరీతి వివరింపఁబడినవి.

'క..................
చతురతఁ గాంతి ఘటించుట
వితతగ్రామ్యార్థ హరణవిశ్రుతిఁ జేయున్.
....

సతతన్యూనాధికపద
యుతిహతికై సమతఁ జెప్పనొప్పుం గృతులన్.

తే. అనుచితార్థ నిరాకరణాప్తికొఱకు
నగు నుదాత్తతఁ గావ్యములందుఁ జొనుప
యుక్తపాదవిసంధి విచ్యుతి యొనర్చు
పనికి నూర్జస్వి కర్జంబు పద్యములను.

ఆ. తుదిఁ బతత్ప్రకర్ష దోషాపహతికినై
యుక్తిరీతిఁ గావ్య మొగి నొనర్చ,
....

క. చ్యుతసంస్కృతి మానుటకై
యతిమధురసుశబ్దవృత్త మగు నొనరింపన్,
....
ప్రేయోఽలంకారము దా
శ్లేషంబగుఁ బరుషదోష శిథిలతకొఱకై,
చేయఁదగు సూక్తితంత్రము
హేయాశ్లీలంబుఁ దొలఁగ నెగుచుటకొఱకై.'

[చూడామణి, పుట ౨౯.]

మూలమునఁ జెప్పఁబడి, అనువాదకుఁడు గ్రహించిన పయి గుణములలో ఏదియును చూడామణిలో వివరింపఁబడలేదు. పెద్దయకవిమతమున గుణములు పది మాత్రమే. ఈ యంశము అతని

క. 'క్రమమున నౌదార్య, శ్లే
షములును, సుకుమారతా, ప్రసాద, మధురతా,
సమతా, ర్థవ్య, క్త్యోజ,
స్సమాధి, కాంతులును దగు దశప్రాణములై.'

అను పద్యమే తెలుపుచున్నది.

పెద్దయకవి తాను తొలుత చెప్పిన గుణములను గుర్తింపక విరోధమును లెక్కింపక పయి మూలవిషయమును భాషాంతరీకరించుట ఎంతయు నసంగతము. అతఁడు తాను విడిచిన గ్రామ్య, అశ్లీల దోషములను కూడ వీనిలోఁ జేర్చుట అనుచితము. ఈ యనువాదము కూడ ఇందసంగతముగ నున్నది. న్యూనాధికపదదోష నివారణమునకు మూలకారుఁ డంగీకరించినది సమ్మితత్వము కాని సమత కాదు. పరుషదోషవిచ్యుతి కంగీకరింపఁబడినది ప్రేయోగుణము కాని అనువాదమున నున్నట్లు 'ప్రేయోఽలంకారము' కాదు.

అనువాదకుఁడు దోషనిరూపణమున 'అపసంస్కృతము'ను చెప్పియున్నాఁడు. ఆ యంశమును మఱి యిచట మూలము ననుసరించి 'చ్యుతసంస్కృతి'ని గ్రహించుట సరసముగ లేదు.

దోషవిషయమున మూలానువాదములకుఁ గల భేద మీరీతిది. ఈ వ్యాసమునకు [౧]యథార్థవిషయవివేచన ముద్దిష్టాంశము; కాని గ్రంథదూషణము కాదని మనవి. పండితు లీవిషయముల సామంజస్యమును వివరింతురేని గ్రంథాధ్యయనము సుకరము కాఁగలదు.

---

౧. ఈ వ్యాసమున నా 'ఆంధ్రాలంకార వాఙ్మయ చరిత్రము'లోని విషయము కొంత సంగృహీతము.

చాటువూ - తెఱచాటువూ

జి. వి. సుబ్బారావు

ఏవనితల్ మముందలంప నేమిపనో తమరాడువారుగా
రో వలపించు నేర్పెఱుగరో తమ కౌఁగిటిలోన నుండగా
'రావది యేమిరా విజయరామ' యటంచు పిలుదురాటె బల్ సైఁ
దీవరకత్తెనై పెనఁగి తీసుకవచ్చితినా తలోదరీ!

లతాగుల్మము

ఆహా! భోగంపడుచా! ఎంత ముద్దులొలికే పద్యం చెప్పావే నీవు! మాట మాటకు చాంతాడంత వ్యాఖ్యానాలు చేయటానికి పురికొల్పుతున్నావే నన్ను! భగవద్గీతలకు కొంతకాలానికన్నా ముగిస్తుందేమో కాని నీ గీతలకు ముగియుదేమో నని జంకుతున్నాను నేను! బుద్ధదేవుడి పన్ను స్వర్ణపేటికలో దొరికితే బౌద్ధ మతస్థుల కెంత ఆవేశం కలుగుతుందో అంతకన్న వేయి రెట్లు ఈ ప్రేమపిపాసికి కలిగించావే నీవు! నీ రసస్థితి గుర్తించాను, నీ వాగమృతాలు చవి చూచాను, నీ కవిత్వానికి "అచ్చెరనచ్చలేంటి అచ్చెరకో ట్టిచ్చేసినా" తీసికెళ్లు. అవును!! ఎవరైతేమటుకు, అసలు నీవూ సెత్తడ మెందుకు? నీ త్రోవను నీవు బ్రతుకుతున్నావే! ఎవరిజోలికైనా పోతున్నావా? లేదే! పైగా అందఱూ నీజోలికే వస్తూవుంటే! ఎవరింటికైనా పట్టుమని ఓ శుభానికి పేరంటమేమన్నా పోతున్నావా? లేదే! ప్రతి పోరగాడు ముడుపులు చెల్లించుకోటానికి నీ యింటికే వస్తూవుంటే!

పైకి అందఱూ నీకులాన్ని అన్నివిధాల తిట్టి దుమ్మెత్తిపోసేవారే; లోపల మళ్లా నీ కొంగైనా తగిలితే చాలునని వ్రేలు కొఱుక్కునేవారే. పైన పటారం, లోపల లొటారం!

పగటిపూట నువ్వో కళావిహీన మైన పాడుదేవాలయానివా! రెండు సంధ్యల మధ్యా కళాప్రపూర్ణమైన కామ దేవాలయానివా! అక్కడ ఒక్క దినమైనా నిమీలించనివాళ్లు దినదినం నీ సన్నిధానంలో నిర్వృతిజెంది పరబ్రహ్మానుసంధానం పొందుతున్నారా! ఒకప్పుడు నీవు కావాలి! మఱోప్పు డవసరం లేదూ? మంటబడి, దుమ్ము ధూళిలో గలిసి అంతర్ధాన మైపోవాలీ! బాగుంది! బాగుంది! ఇకమీద సృష్టికర్తను, దీనికైనా నిన్ను గురించి ప్రత్యక్షం చేసుకొని నీకులానికి అమరత్వం ప్రసాదించేటట్లు వరం లాక్కొస్తాను—కంట నీ రెట్టకు— పగతైనా కళ్లబడకుండా వుంటే యీ శాపాదపులు శరాదపులు కొంత తప్పతాయేమో నీకు!

పిచ్చపిల్లా! నివ్విలా పన్నుబిగించి నీ హైన్యంకొద్ది, ఇంత నిష్ఠురంగా పలికితే, నా మనస్సుకూడా చివుక్కుమన్నది సుమా! ఈజవాబు ఓ కులస్త్రీకి, అందులో ఓ వృత్తము రాజకన్యక కన్న సంగతి మఱచిన ట్లున్నావు. ఈ మాటలు వింటే ఆ యిల్లాలి హృదయం వ్రక్కలై పో దనుకున్నావా? ఏమో!

అనుకొనేవుంటావని నావూహ. నీ నాలిక, మఱిచాను - నీహస్తం, ఎంత తీవ్రించిందో, నీహృదయం అంత ద్రవించేవుండాలి, నువ్వూ ఓ స్త్రీవే గనక. తలుపేసుకొని మెత్తెక్కి శయ్యమీద వ్రాలి పశ్చాత్తాపంతో నీవు వెక్కుతూవున్నప్పుడు నీ కంటినీరు తుడిచాను, మఱిచావు కాబోలు! క్రొమ్ముడి సడలి, పాన్పున బడిన చామంతిచెండు, దాని నేవళం వాసిపోకుండా యీ దినంవఱకు నా మనఃపేటికలో దాచివుంచాను.

టక్కరుదానా! "వలపించు నే స్వైరు గరో" అని ఎంత సులభంగా అన్నావే నీవు! వలపించటం మీ స్త్రీజాతికంతా ఓ విలక్షణమేగా. పరమేశ్వరుడు దీన్ని చెయిజార్చే విశ్వాన్ని నడిపిస్తూ ఈదినం వఱకు కొంత అప్పుడప్పుడూ చింతిల్లుతున్నాడు! కష్టపడి అయినా కొంతకృషిచేసి వలపించటం చాతైన వారికూడా ఇదేగతి పట్టిస్తున్నావుగా! దీని కేం జవాబిస్తావు? పోనీ లే! ఆ సంగతి వదుల్తాను, చిక్కు గల ప్రశ్న గనక. ఇంత మాత్రమైనా దీని కీలకం కొంత చెప్పావు: అందుకు సంతోషం. కాని, పిల్లా! నీ వన్న వలపించటం కొంతవఱకు చాతకావచ్చునేమో కాని, దాని నేర్పరితనంగాని, పనితనం గాని కులాంగనల కెలా లభ్యమౌతాయే? ఆ పాండిత్య శౌండిత్యాలు మీ సొమ్మే! నాలుగువేదాలూ అగ్రజాతి కెలా దాపుడుధనమో, రతీపతులు పలవరించిన కామవేదం మీకు పైగా సర్వస్వామ్య సంకలితం. ఎంత వేడినా ఇతర గృహాలకు వెంచేయని ఆ దేవుళ్లు మీ యిండ్లకు ద్వారపాలకులై నిలబడతారు. లలితకళల నుపాసించమనీ, వాటి కుద్దీపన మొసగమనీ మీగురుదేవులవరం మీకు. పరమయోగులకూడా లభ్యం కాని బృందాధినాథుడు మీయిళ్లల్లో ప్రేమసుధలు ముచ్చిలించి మీకు గిలిగింతలుపెట్టి మందహాసాలను చేస్తున్నాడు భూలోకంలో స్వర్గీయ విహారాలు మానవుడు మీ గృహాల కల్పించుకొని దేహయాత్రాతపాన్ని అపనయించుకొంటున్నాడు. సహాయసంపత్తులు ఇన్ని గల్గిన మీకుగాని అచ్ఛమైన కుటుంబినుల కెలా లభ్యాలే ఆ నేర్పరితనాలు?

నిజం! నిజం! ముమ్మాటికీ నిజం! నే సాక్ష్యంకూడాను. నీ విల్లూ దూఱలేదు—బలవంతమూ చేయలేదు—పెనగనూలేదు—మాఱీవచ్చి, నీ యింటికి యీడ్చుకొనీ రాలేదు—అతగాడే వచ్చాడు! అందులో యెలావచ్చాడు? ఏదో ఓసూదంటురాయి లోహాన్ని ఆకర్షిస్తే అదెలా రివ్వున పోయి అతుకుతుందో, అలాంటివేగంతోనే నీఖాసాసాన్నిధ్యానికి దాసోహమంటూ వచ్చాడు. దీనికి నిన్నేమాత్రం నిందించటం లేదు. తప్పంతా రాజుదే. ఈషణ్మాత్రమైనా నీది కాదు.

* * * *

తోడి భూపాలుడి బిడ్డను చేపట్టాడు—చంద్రబింబాన్ని హసించే దివ్యమంగళవిగ్రహాన్ని. సాటిరాచకొడుకు లెందఱో కళావతిని వరించినా, అందఱికీ మిన్న ఇతగాడే అంటూ విజయరామున్నే వరించింది. ఇంతకు ముందు ఎందఱు రాజకన్యలో చూచు

న్నాడు; నచ్చలేదు. తనను సకల కళాభిరాముణ్ణి, తప్పక చేపట్టుతుందనే ఆశతోనే స్వయంవరానికి వెళ్లాడు. కోర్కెలు ఫలించినాయి. తానో మధ్యందిన సూర్యబింబంలా దేదీప్యమానంగా వెలిగిపోయ్యాడు. తోడి వారల తలవంపులు చూచి లోలోన కొంత ఆనందతరంగాలకూడా లోనయ్యాడు. తన రాజధానికి శుభముహూర్తాన వేంచేశాడు—వేలవేల దివ్వటీలతో. ఆబాల గోపాలం ఆనందసాగరంలో స్వేచ్ఛాజలకాలాడారు.

కళావతి పుట్టినింటిని వదలి మెట్టినింటికి వచ్చింది. తన రక్తాన్ని అర్పనమిచ్చి విజయరాముని వంశాన్ని నిలపటానికి వుత్సహించి ఉవ్విళ్లూరుతూ సాగివచ్చింది. తల్లిదండ్రుల ఆశీస్సు లందుకొని, పేరంటాండ్ర కుంకుమ పెట్టుకొని, రాజబంధువుల ఆనందబాష్ప ప్రవాహాన బడి మైమఱచి ఇల్లువదిలి ది. అన్నగారు రాజసింహుడు "అమ్మా వెళ్లుతున్నావు గాని, ఇది పూనపాటివారి కోవ సుమా! కడుజాగ్రత్తగా మెలగాలి! మన వంశమర్యాద నిలబెట్టాలి." అని చెప్పిన హెచ్చరికలుకూడా ఓ తన్మయావస్థలోనే అందుకుంది.

* * * *

ఇప్పుడు మఱో రాజభవనం తన స్వగృహ మైంది. తన శోభనగృహం దేదీప్యమానంగా వెలిగిపోతూవుంది. పరిచారికలంతా అమిర్చి సిద్ధం చేశారు. సుగంధద్రవ్యాల ఘుగ్గుమలతోను, వింతవింత వెలుగులతోను, ముత్తైదువుల గిలిగింతల నవ్వులతోను పుష్పశరుడు ఆహ్వానింపబడి చోటుదొరక్క అంతటా తారట్లాడుతున్నాడు. రాణీవారివ్వబోయే కానుకలకు అందఱూ ఉబ్బిట్లూగుతున్నారు. కాని ఇంతవఱకూ రాజు రాలేదు. శయ్యాతలాన కళావతి కొంత మోమెత్తి దివ్యాభరణశోభితయై ఉదయించే శశిబింబంగా ఆచిన్నికళాప్రపంచాన్ని ముంచివేస్తూవుంది. కాని రాలేదు రాజింకా. సౌందర్యంమిసమిసలాడుతూ కుబుసాలు విప్పి కళావతిని ఆవరించివేసింది. రతీదేవని వచ్చిన పుష్పశరుడు తనబాణాన్ని శయ్యమీదవుంచి వొదిగి దవ్వుల నిలబడ్డాడు. వయసుగేహినులుకూడా తమ మొదటిరేయి జ్ఞప్తికి వచ్చి, కళావతిని చూచి మైమఱచి పులకించుకొంటున్నారు. రసతరంగాలు భావప్రవాహం మీద తుంపురులు గట్టి వెల్లివిరిసిపోతున్నాయి. అన్నా, రాజింకా రాలేదు! ముహూర్త మేమో మించిపోయింది!

హృదయం వేచివేచి వేగిరపడి స్తంభించిపోయింది కళావతికి. ఎట్టకేలకు గుండె రాయిచేసుకొని ప్రక్క నున్న రదనికను పిలిచి "శ్రీవారు ఆలస్యంగా వేంచేస్తారని కబురు వచ్చినట్లదనికి చెప్పి, వెంటనే తమతమ కానుకలను స్వీకరించి తమ గృహములకు పోవలసినదిగా నాఆజ్ఞ" అని తన నిశ్చితం తెలిపింది. తెప్పపాటుకాలంలో కళకళలాడుతూవున్న రాజభవనం నిర్మానుష్యమైపోయింది.

కొంతసేపటికి రాజుగారి అంతరంగిక మిత్రుడు మైత్రేయుడుమాత్రం రివ్వురివ్వున నడుస్తూవచ్చి శోభనగృహంముందు నిల

బడ్డాడు. సవ్వడి విని రదనిక బైటికివచ్చింది. సంజ్ఞాసంభాషణ కొంతజరిగింది. "నే చెప్పలేదూటే రదనికా, పూసపాటివారి కీ వేశ్యాసంపర్కం పారంపర్యావస్తూంది. పానకంలో పుడకలా యీ విలాసవతి యెక్కడదాపరించిందే సిద్ధాన్నాన్ని కొనగోట చిమ్మెయ్యటానికి? ఏమిటి కర్తవ్యం?" అన్నాడు మైత్రేయుడు. ప్రశీతమారుతం తగిల్తే గుండె ఎలా ఝల్లుమంటుందో ఉజ్వలానందమయమైన శయ్యానదనం అలా వణికి నిర్జీవమైపోయింది. నిర్విణ్ణమై పాన్పుమీద వ్రాలిపోయింది కళావతి. పుష్పాలూ, సుగంధద్రవ్యాలు కమ్మతావులు కమ్మటం మానేశాయి. చిలకబడ్డ శ్రీగంధం తటాల్న వెలవెలబోయింది. పుష్పబాణుడు తొంగిచూచి తన అస్త్రాల్ని చేజిక్కించుకొని అంతర్ధాన మయ్యాడు. తలుపులు మూయబడ్డ అమ్మవారి దేవాలయంలా అంతా హఠాత్ స్తంభిత మైపోయింది. తొంగలిరెప్పలను తొలగత్రోస్తూ కన్నీటిధారతో కళావతి భవిష్యత్తును చెండాడి చూస్తూంది. "అమ్మా, విలాసవతనే తొత్తింటికి రాజుగారు వేంచేశారట" అంది రదనిక గద్గదస్వరంతో. "విధి నెవ్వరూ తప్పలేరే రదనికా! నన్ని దుఃఖం అనుభవించమని వుంటే, ఇతరుల నని లాభం లేదే. సరే! రాజీగుమ్మం తొక్కనలకూ ఈ మందిరం వదిలిరాను. భోజనసౌకర్యాలన్నీ ఇక్కడే నాకు ఏర్పాటు" అంది కళావతి.

* * * *

ఆరుమాసాలు గడిచి ఏడో మాసం సగం జొరబడ్డది. మనోవ్యథచేత కళావతి కృశీభూతురాలైంది.

"ఇక నే నోపలేనే రదనికా! చీకటిపడ్డ తత్క్షణం ప్రచ్ఛన్నంగా నీవు విలాసవతి యింటికి వెళ్లి, యీవొక్క రాత్రికైనా..."

ఎన్నిదినాలు చూచినా తన రాణీవాసం వైపు రాజు కన్నువేయటమే మానేశాడు. తానోగొప్పయింటిబిడ్డను బాన చేసి కల్యాణం చేసుకొన్న వృత్తాంతం మఱచేపొయ్యాడు. విలాసవతి తగులాటమే రాజగేహాన్ని శూన్యగేహాన్ని చేసి కళావతిని శోభనమందిరంలో ప్రవాసిని చేసిందని రాజ్యమంతా మ్రోగిపోయింది. ఎదుటపడి "నాథా! ఆనాడు సూత్రధారణ చేసి తమపట్టణం తీసుకొనివచ్చిన ఈ దీనురాలిని గుర్తింతురా" అని వేడుకొనుటకైనా రాజదర్శనమే కాలేదు.

వియోగాగ్ని రగులుకొనిరగులుకొని కళావతి నాపరించివేసింది. "నా నాథుడిక రాడు" అనే నిరాశ పూర్తిగా నాటిపోయింది. ఆనాడు బిరుదునిశానీలను క్రిందపెట్టిన మదనుడు కసిదీఱ తన గుండెకి నిర్దయపెట్టసాగెను. గత్యంతరం లేక, అభిమానాన్ని చంపుకొని, అపరసంధ్యవేళ తన చేటిని పిలిచి "ఇక నే నోపలేనే రదనికా! చీకటిపడ్డ తక్షణం ప్రచ్ఛన్నంగా నీవు విలాసవతియింటికి వెళ్లి, యీ వొక్క రాత్రికైనా శ్రీవారు ఇక్కడకు వచ్చునట్లు చేయమని నా వేడుకోలుగా తెల్పవే" అంది.

రద—అమ్మా! ఎంత తప్పు! మీరేమిటి, తొత్తుకూతురికి కబురంపట మేమిటి! తగదమ్మా యీ యోచన.

కళా—నిజమేనే. కాని మఱేం చేయమంటావు? ఈదినం నానాథుణ్ణి ఏవిధంగానైనా కంటచూడక నే బ్రతకలేనే!

రద—అమ్మా! కాని ఆ మాయలాడి ముండయింటికి నన్ను వెళ్లమంటారా?

కళా—ఇది నీపని కాదు గదా? నా అవసరం. నువ్వో దూతికవు. నేనూ నిన్ను పంపుతూంది. నా నాథుడే దాని యింటికి వెళ్లుతూఉంటే నీ కేం తలవంపు లుంటాయే ఇందులో?

రద—అమ్మా! సరే వెళ్తాను గాని వుత్తర మేమన్నా వ్రాసియిస్తారా?

కళా—ఏమీ యివ్వను. నేను చెప్పిన మాటలు మాత్రం నీవు చెప్పు. అంతే చాలును.

రద—ఆలాగే తల్లీ! ఆలాగే! వేళ్లకూడా అవుతూంది. సెలవుపుచ్చుకుంటాను.

అంటూ అధరాన్ని పైపంట నొక్కి మోమువంచి బొటనవ్రేలితో రత్నకంబళాన్ని రాటిస్తూ నిలబడ్డది. కళావతి తన చంద్రహారంతీసి రదనికమెల్లోవేసి "ఇది నీది" అని భుజాన్నితట్టింది.

* * * *

ప్రదోషకాలమైంది. నిండుచంద్రుడు తూర్పున వుదయించి తనబారి తప్పించుకొని పరువిడుతూవున్న నిశాదేవిని బాహువల్లరులతో చాచి వొడిసిపట్టుకొంటున్నాడు. రాజవీధులలో మనుష్య సంచారము పలచ

బడ్డది. ప్రచ్ఛన్న వేషంతో రదనిక తనయిల్లు బయల్దేరింది. మార్జాలం ఒకటి తటాల్న ఎదురై వెనక్కు తిరిగి వచ్చినతోవనే పారి పోయింది. "ఏం దుశ్శకునమైందే ఈదినం! ఇంతకన్న మంచిశకునం ఇవ్వడెలా అద్భుతుం దిలే! ఓ మార్జాలం మఱో మార్జాల మింటికి నన్ను ఆహ్వానించి వెంటతీసుకువెళ్లుతూంది. ఇందులో తప్పేముంది? అంతా సరీగ్గానే కుది రింది" అనుకున్నది రదనిక.

మార్గానపడి కొంతదూరం పోయింది. ప్రచ్ఛన్న వేషంతో తన నాథుడు త్రోవల్లో కనపడి, వెన్నంటి మందమందంగా పరిక్ర మిస్తూ విలాసవతియింటికి త్రోవసూచి స్తున్నాడు. కొంత సేపటికో రెండంతస్థులమేడ సమీపించేవఱకు "ఒసే! ఇంటిదానా! దా నిల్లిదే. ఈ క్రీనీడను ఆసరా చేసుకొని నక్కుంటాను. త్వరలో కార్యం పూర్తిచేసు కురా— ఊరికే సోదిపెట్టుకోక" అన్నాడు వసంతుడు. రదనిక రివ్వున గృహంలోకి దూరింది.

మొగసాల్లో వేశ్యమాత కనకవల్లి యెదురై "అమ్మా! ఎవరు మీరు?" అంది.

రద—నివ్వా విలాసవతి తల్లివి?

కన—అవునమ్మా నేనే. కూర్చోండి.

రద—తొందరపనుండి వచ్చాను. నే కూర్చుంటే ఎలా? మీ అమ్మాయి వుందా ఇంట్లో?

కన—ఆహా, వుంది. మేడపైన గదిలో తలదువ్వుకుంటున్నారు-అక్కా చెల్లెలూను. రెండు ఝాములనుంచీ అదేపనమ్మా. నేనూ ఇంతకన్నా ఎక్కువ వెలిగించినదాన్నే. ఏం సింగారాలమ్మా, కూటికీగుడ్డకూ కొఱగానివి?

రద—ఏం, అలా అంటావు! జుగా రేమో చేపట్టారటగా, మీ అమ్మాయిని? సరే! అందుకే అనుకోరాదూ!

కన— చేపట్టారు లెండి! కాదన్నానా? కాని, అమ్మా! ఓ రహస్యం చెబుతాను, వినండి—పేరూ ప్రతిష్ఠలకే గాని నిజమైన సుఖంతక్కువ. ఎప్పుడూ ఏదో మర్యాదా కోసం, హడావుడీ హంగామాలకోసం గుబ్బిన లాడుకు చస్తూ వుండవలసిందే: నిజంగా నమ్మరు గాని, నలిగి నక్కోరు పడినాను ఈ ఆరు నెలలనుంచీ.

రద—కాదూ మఱి! యీవయస్సులో నడుము వంచి చాకిరీ చేయాల్నంటే ప్రాణం మీదికే వస్తుంది. ఇదేనా మేడపైకి దోవ? వెళ్లి అమ్మాయితో మాట్లాడివస్తాను. మీ కేం లే అమ్మా, అంతా నిక్షేపంలా జరుగుతూవుంటే!

అంటూ మెట్లెక్కి హృదయంలో దడ నాపుకొంటూ, ఓ నవ్వుధ్వని నా ధారం చేసుకొని, వారశయ్యాసదనం చేరి ద్వారంవద్ద నిలబడ్డది. శబ్దంవిని కోడెత్రాచు పిల్ల రూపావతి తటుక్కున, తొంగి చూచి

బెళుకున్న వెనక్కి తిరిగి "అక్కా! ఎవరో భాగ్యశాలి వచ్చారే నీకోసం" అంది. ఎదుటి గోడమీ దున్న చిత్రపటం తదే కంగా చూస్తూ నిలబడ్డది రదనిక. "ఈ సమ యంలో మనింటి కొచ్చే భాగ్యశాలి యెవ రుంటారే పిచ్చిదానా" అంటూ తొంగితొంగి వచ్చి విలాసవతి వామహస్తంతో ద్వార బంధంపట్టుకొని దక్షిణహస్తంతో తల్లో పూలుసవరించుకొంటూ పాలిండ్లపొంగుతో నిలబడ్డది. "అమ్మా, రండి లోపలికి. ఏదో అవసరంమీద వచ్చినట్లున్నారు మీరు. అను మానించక లోపలికి రండి. ఓసే రూపా! నీవు క్రిందికి పో. వేళ్ల కాలేదుకాని వస్తా రేమో వెంటనే పైకొచ్చి చెప్పు సుమా!" అంది. రూపావతి క్రిందికి దిగిపోయింది. రదనిక గదిలో ప్రవేశించి శృంగార రస పోషణ కచ్చెరువొందుతూ అలంకారసము దాయాన్నంతా పరిశీలిస్తూ నిలవబడ్డది బల వంతంమీద ఓళయ్యాతలాన చేరి.

రద—అమ్మాయీ! నివ్వేనా విలాస వతివి?

విలా— ఔనమ్మా. అసలుపేరేమో రంగనాయకి.

రద—ఇప్పుడు క్రిందికి వెళ్లిన పిల్ల?

విలా—నా చెల్లెలు రూపావతి. దాని రెండోపేరు కృష్ణవేణి.

రద—ఆలాగా! క్రింద నాక్కనపడ్డ మనిషి నీ తల్లిగారన్నమాట.

విలా—ఔను. దానిపేరు కనకవల్లి.

రద—అసలు సంతానమా, పెంపుడా?

విలా—నేనేమో సంతానమూ, మా చెల్లెలు పెంపుడూనూ.

రద—అందుకనే ఇద్దర్లోను వర్చస్సులో ఇంత తారతమ్య ముంది. పిల్లా! నీది అచ్చ మైన వైష్ణవకళ సుమా!

విలా—నాతండ్రి భట్టాచార్యులవారని చెప్పింది మాఅమ్మ. మొన్న మొన్ననేగా అమ్మా వారు పరమపదించింది.

రద—ఆ-ఆ. రాజగురువులు శ్రీమాన్ పెరుమాళ్ల రంగనాథ భట్టాచార్యులవారా?

విలా—మీరు నాలోచూసిన కళ లేమన్నావుంటే ఆ గురుప్రసాదమే అనుకుం టాను.

రద—సందేహమేముంది? ఇప్పుడు వారి కవళికలు ఎన్నో నీలో వ్యక్తమౌతూ వుంటే?

విలా—(ఊరకుండును)

రద—శ్రీవారు విజయరామరాజు గారు గురువుల మతధర్మాలు అనుసరించినా అనుసరించకపోయినా ఈనాటికి వారి ప్రసా దాన్నైనా స్వీకరించి వారి ఆత్మకు శాంతి చేకూరుస్తున్నారు. సద్గురువులు ఏవిధంగా

నైనా తమ దక్షిణను రాబట్టుకొంటారు సుమా!

విలా—ఇదంతా వారి ఆశీఃప్రభావ మని వారికి దినమూ ప్రణమిల్లుతూ వుంటాను.

రద—వారి వుత్తమగుణాలే నీకు పట్టుబడివుండాలి. సరేకాని, అమ్మాయీ, మన సిచ్చి మాట్లాడుతున్నావు గనుక అడుగుతాను. ఈవిషయం రాజుగారికి తెలియదన్న మాట.

విలా—ఏమాత్రం తెలియదు. మా అమ్మ నాచాత ఒట్టేయించుకుంటే?

రద—రాజుగారు చాలా బుద్ధిసూక్ష్మం కలవారని వింటాను. వారికేం సమాధానం చెప్పావు?

విలా—నాది అగ్రజాతి కోవ అని మాత్రం చెప్పాను. అటుపైన వారు నన్నేం బలవంతపెట్టలేదు.

రద—సరేకాని, ఎన్నేళ్లే అమ్మాయి నీకు?

విలా—మాఅమ్మలెక్క పదహారు, నా లెక్క ఇరవై.

రద—మతే రాజుగారి లెక్క?

విలా—నామాట నమ్మితేగా వారు? వారి కెప్పుడూ నే నో నవోఢనేట.

రద—ప్రేమ కలా అనిపిస్తుందే పిల్లా. ఇదేకాదు, ఈ విశ్వమంతా ఒకేస్థితిలో ఆగిపోయి ఉన్మత్తనృత్యం చేస్తూన్నట్లు కనిపిస్తుంది. నువ్వు నిజంగా భూలోకరంభవే! సందేహమేముంది? నీ సౌందర్య సుధల్లో జీవులను స్నానాలాడిస్తావు. నాకే నీమీద ఓ వింతమరులు కలిగితే, రసికశిఖామణులు రాజుగారి క్కలగట మేం లెక్క?

విలా—అమ్మా, తమరు నా మీదుండే దయవల్ల అలా అంటూవున్నారు గాని, నా సౌందర్యం ఏపాటిది? నాకంటె నిజమైన రంభ లెందఱో యీ భూలోకాన వున్నారు. అంతెందుకు, ఈ పట్నంలో లేరా?

రద—లేరని ముమ్మాటికీ నిశ్చయంగా చెప్పగలను.

విలా—మీ రాణీగారికంటె మించిన సౌందర్యం ఎవరి కుంది చెప్పండి.

రద—ఏం! మీ రాణీగా రంటున్నావేం కొంపదీసి?

విలా—అమ్మా, అలా అనుమానం కలిగింది నాకు: మీరు రాణీవారి మంత్రిణులు కారు గదా?

రద—పోనీ. నీ మూ టెందుకు కాదనాలి. ఆలాగే అనుకో.

విలా—అందుకనే మీరు న న్నింత వూరికే పొగడుతూన్నారు.

రద—ఒట్టు! పిల్లా, ఒట్టు! అలా అనుకోకు. పైగా, నిన్ను ఇంకా సరిగా వర్ణించలేకపోయినందుకు నన్ను నీవు మన్నించాలి.

విలా—అయితే మీరు నా నమస్కా-రాలు.

రద—"నిరంతర నిత్యయౌవన సుఖీభవ" అని ఆశీర్వదిస్తున్నాను. కాని, పిల్లా! ఓమాట: నీలాంటి దివ్య సుందరవిగ్రహాన్ని కడుపున గని మీ అమ్మ మఱోపిల్లను పెంపుడెందుకు చేసుకుంది?

విలా—అది మా కులం కట్టుబాటు.

రద—ఇదేం కట్టుబాటే?

విలా—మాయింటి ఆచారమటమ్మా అది: తరతరంగా వస్తూంది.

రద—కావచ్చును—కాని—

విలా—ఏదో పెద్ద వ్యూహంతోనే చేసుంటుంది మా జిత్తులమారిముండ. దృష్టి బలిహోరాని కని ఎవరితోనో అంటున్నది ఓమారు.

రద—ఆ పెద్దదాన్ని వూర్కే ఇలా నిందించకు. ఇంత సంపాదించి నీ కిచ్చి, పైగా రాజును నీయింటి దాసుణ్ణి చేసింది.

విలా—అమ్మా, దీంట్లో దాని సంపాదనేమాత్రం లేదు. దాని సంపాదన తానే రాగిడబ్బు లేకుండా వ్యయపెట్టుకుంది. ఈ సౌభాగ్య మంతా, అదిగో! శ్రీవారి ఆకోర మీసాన్ని వెలిగించే ఆ చిఱునవ్వే.

రద—అలాగా! అమ్మాయీ! మరి చాను; ఈ చిత్రపటం ఎవరిచేత వ్రాయించావు?

విలా—ఎవరిచే తెందుకు? నేనే వ్రాశాను.

రద—నువ్వా: నిజంగాను? ఎంత రమ్యంగా చిత్రించావు పిల్లా నీవు! ఎన్నాళ్లయింది?

విలా—శ్రీ వారి కల్యాణానికి పూర్వం.

రద—నిన్ను చేపట్టకముందే?

విలా—అవును. ఒకదినం వారు వేటకు పోతూవుంటే హఠాత్తుగా చూశాను. వెంటనే ఆమూర్తిని హృదయఫలకంమీద హత్తుకొన్నాను: తర్వాత ఆపటంమీదికి వేరుచేశాను-అంతే.

రద—అందుకనే నీరచన ఇంత సజీవంగా వుంది. కాని, ఆ నేత్రాలుమాత్రం మఱింత విశాలంగా చిత్రించావేమో నని అనిపిస్తూందే-అంతే.

విలా—క్రీడోత్సాహంలోవున్న నేత్రాలవ్వి. అవ్వే, నన్ను వెన్నంటి వేటాడి జయించినాయి. తర్వాత ఎప్పుడూనూ అంత భాసమానంగానే నాకు కనపడ్డాయి.

రద—ఎంత చక్కగా విప్పిచెప్పావే: సంతోషం! సరే! నిన్నేమో వారు విలాసార్థం పోయి జయించారు: నువ్వు వారి నెప్పుడు జయించావు?

విలా—వారిఎదట నే నభినయించి నప్పుడు.

రద—అదెప్పుడు?

విలా—మేజువాణీలో.

రద—అంటే?

విలా—ఊరేగింపు టుత్సవం తర్వాత దర్బారులో.

రద—ఓహో! ఆదినం వచ్చిన మేళం మీాదా?

విలా—అవును.

రద—అదే నిన్ను శ్రీవారు ప్రథమంలో చూట్టంకాబోలు!

విలా—ఏమో! అలాగనే అనుకుంటాను. నేపాడిన మువ్వగోపాలపదం వారికి నామీాద ఎంతో జాలికలిగించిందట.

రద—ఆ పదమేమిటే, పదం?

విలా—"ఎవడే వాడు పవ్వళించిన వేళ? అన్నపదం.

రద—తప్పకుండా ఆ పల్లవితోనే ముగ్ధులై వుంటారు రాజుగారు.

విలా—కాదుట: తర్వాత చరణాల్లో "వీధివారలెల్ల వింతచూచుటె కాని, దాదూ ఫిరాదూలు ధరణిలో లేవాయె" అభినయించినప్పుడు నా కోడిపోయ్యారట.

రద—తేలింది. కాబట్టి ఇద్దర్లోనూ ముందోడిపోయింది నీవన్న మాట. అంతేగా? అయితే మీా సంయోగం గాఢమైన రస పాకంలోనే పడ్డది.

విలా—ఇంటి కొచ్చి వోణీ విప్పానో లేదో రాజుగారి చెలికొట్టె వచ్చి మీా రిందాక నిలబడ్డారే, అక్కడ నిలబడ్డాడు.

రద—ఓహో! దొంగముండావాడు మైత్రేయుడా నీకు దూత?

విలా—నాదూత కాదు, రాజదూత. రాజు పట్టలేని మోహంతో ప్రచ్ఛన్నంగా వేంచేసి క్రింద నున్నట్లు వెంటనే నా చెవులోవూదాడు. ఏంచేసేది? నాఅదృష్టాన్ని నేను నమ్మలేక కొయ్యలా నిలబడ్డాను.

రద—వెంటనే గుర్తడిగావు కాబోలు, అంతేనా?

విలా—మరేం జేసేది? ఛంగున రాజముద్రికను చూపించాడా మంత్రగాడు. హృదయం ధక్కా ప్రోత్రగా కొట్టుకోటం మొదలెట్టింది. భయమేసింది. దేహమంతా గగుర్పొడిచింది. ఒళ్లు తెలియలేదు. క్రిందికి దిగివెళ్లాను.

రద—వోణీ లేకుండానే?

విలా—ఏమో వొళ్లు తెలియదని చెప్పితినిగా. నమస్కరించి వాకిట నిలబడ్డాను. కంట నీరు కమ్మింది. రాజు లేచి వచ్చి చేయి పట్టుకొని "ఏదీ నీ ఫిర్యాదీ" అన్నాడు. పాదాలమీాద వ్రాలాను

రద—తర్వాత?

విలా—తర్వాత ఏముంది! ఆశయ్యాతలాన వారు నా నేత్రాలు ముద్దెట్టుకుంటున్నప్పుడు మళ్లా నావొళ్లు నాకు తెలిసింది.

రద—మరి నీ ఫిర్యాదీ చెప్పావా?

విలా—ముద్దాయీలు తమరే నని చెప్పాను.

రద—తర్వాత?

విలా—ఇదేమిచోద్యమమ్మా ? ఇంకా తర్వాత ఏముంది ? ఈదినంవఱకు తర్వాత నేది మా యిద్దఱికీ లేకుండాపోయిందని క్లుప్తంగా చెప్తాను.

రద—ఏం ఈ దిన మ టున్నావు.

విలా — మహాత్ము లూరికే రారని సామెత లేదమ్మా ? శశి బింబిస్తూవున్న నిర్మలోదకంలా ఏ అలజడి లేకుండా వుంది మా అన్యోన్యప్రేమజీవనం. మఱి మీ రొచ్చిన పనేమో చెప్పరూ ?

రద—నీ అవ్యక్తధోరణిన పడి నిన్ను పూర్ణముగా మోహించి నేను కర్తవ్యం మఱచినందుకూ, నీవు జ్ఞప్తికి తెచ్చినందుకూ నీకు నా అభివాదాలు.

విలా—మీరు పెద్దలు. నన్నలా అనటం సమంజసంగా లేదు మీరు వచ్చినపని విచారించక ఇంత కాలయాపన చేసినందుకు నన్నే మీరు క్షమించాలి.

రద—నీ నమ్రభావానికి ఎంతో ఆశ్చర్యంగా వుంది నాకు. నీ పావనరక్తం నిన్ను పతితపావనిగా చేస్తూంది,

విలా—శ్రీవారు వచ్చేవేళ కూడా అయింది. మీపనేమిటో చెప్పండి.

రద—ఓ చిన్నవృత్తాంతం చెపుతాను ముందు. "ఊ" కొడతావు ?

విలా—ఆహా ! మీ రేంచెప్పినా వింటాను.

రద—మన పట్నంప్రక్క గ్రామంలో ఓ గొప్ప ధనికుడు మఱోగొప్పఇంటిబిడ్డను వివాహం చేసుకొన్నాడు.

విలా—క్షత్రియకుటుంబమా ?

రద—కాదులే ! రైతుబిడ్డ. నిషేకముహూర్తం కానిచ్చుకొని ఇంటికి భార్యను తీసుకొచ్చాడు.

విలా—సరే, తీసుకొచ్చాడు.

రద—తన యింటిదగ్గరా అచ్చటా ముచ్చటా జరగాలా లేదా ?

విలా—అమ్మా ! కాదని ఎవరంటారు ?

రద—శోభన గృహంలో చేసుకొన్న భార్య శయ్యమీదుంది - ముత్తయిదువులంతా వుల్లాసంగా వున్నసమయం !

విలా—కాదూ మఱి!

రద—ముహూర్తం మించిపోయింది: భర్త పరారయినాడు. అమ్మలక్కలంతా ఇండ్లకుచేరారు. అప్పుడా భార్య కెలావుంటుందో చెప్పు.

విలా—ఎంతచిత్రం ! ఏమో ఎప్పుడూ నావూహకు తగలని విషయం చెప్పారు. కానీ: రాజుగారీదినం రాకపోతే నా కెలా వుంటుందో నే చెప్పగలను గాని, ఈ విషయాలు నాచాత గావు.

రద—చూశావు? పరారై ఎన్ని నెలలకూ రాలేదు, ఆ మగధీరుడు.

విలా—ఏం ఎందువల్ల ?

రద—ఎందువల్లా ? ఓ వారకాంతను చేపట్టి, కృశిస్తూవున్న ఆ భార్యావేపు కన్నే వేయకుండా, ఈ పట్నంలో కులుకుతూ వున్నాట్ట మఱి అక్కడ ఆభార్యాగతేమిటో చెప్పు.

విలా—చెప్పలేను గాని ప్రయత్నిస్తాను. భర్త వచ్చేవరకు వాంఛల్ని చంపుకొని రూపాన్ని మనస్సులో చిత్రించుకోటం మంచిది.

రద—మరా భార్య నీలాంటి చిత్రకారిణి కాకపోతే ?

విలా—వియోగం అనుభవించక తప్పదనుకొంటాను.

రద—చెప్పవే ? ఎంతకాలం ఈవుప్పూ పులుసూ తినే స్త్రీ అనుభవించగలదో ?

విలా—తాను గట్టిగా తల్చుకుంటే ఏ స్త్రీ అయినా యావజ్జీవం అనుభవించగలదనుకొంటాను. ఈ విషయంలో అబలలం కాము, సబలలం మన మంతా. పురుషులకే ఈ సాధన చేతకా దనుకొంటాను

రద—మహా చక్కగా చెప్పావే ! కాని, యిదిచేతకానివాళ్లకు తరణోపాయం ఏమిటని ఉల్లా నిన్నడుగుతాను.

విలా—ఏదో కొంతవఱకు చెప్పాను గాని ఈ సమస్య నేను విప్పలేను. అట్టివాళ్లకు ప్రాణత్యాగమే శరణ్య మేమో !

రద—అంతకన్న పాపకార్యం లేదని మన ధర్మశాస్త్రం చెపుతూందిగా ?

విలా—అమ్మా , ఇక మీకు నమస్కారం ! జవాబు చెప్పలేని యిరకాటంలోకి దించారు. మఱి మీరు వచ్చిన పని చెప్పండి. చాలా ఆలస్య మైంది.

రద—ఇదే.

విలా—అంటే ?

రద—ఆ రైతే రాజు. వియోగాగ్ని సహించలేక, గత్యంతరం తోచక, ప్రాణత్యాగ పాపానికి జంకి కృశించిపోతూవున్న శ్రీరాణీవారు తనమాటగా చెప్పమన్నారు.

విలా—రాణీగారా ? నాతోనా ? ఏమని ?

రద—"నిమేషమాత్రమే చవిచూచిన నాఅమృతభాండం విధివ్రాతకొద్దీ నీకు కైవసమైంది. నా వ వంతలు గ్రహించి, దాన్ని నీవొక్క రాత్రికైనా ప్రసన్నను చేయుమని వేడుకోలు" అని.

విలా—అమ్మా ! అమ్మా ! ఎంతమాట ! ఎంతమాట ! ఆ అమృత స్వరూపాన్ని—ఆ కామధేనువును—ఆ విలాసమూర్తిని—నేను దొంగిలించానా ? ఎంతమాట ? ఎంతమాట ? నా అదృష్టంవల్ల లభ్యమైన ప్రేమమూర్తులే వారు నాకు ! ఇది నాకు కాని పని, నాచేతగాని పని. మా నిర్మల హ్రదంలో రాయి రువ్వారు మీ రీ క్షణం. మా ప్రేమలతకు వేళ్లు తెగ్గొట్టి రక్తం పోశారు. ఈ విషయమని తెలిసుంటే సంభాషణ యింతదూరం రానిచ్చేదాన్నే కాను. ఎంత తెలివితక్కువ ! ఎంత తెలివితక్కువ ! కానివ్వండి. అమ్మా, జరిగిం దేదో జరిగిపోయింది. మీరు క్రిందికి పోయి, మాఅమ్మదగ్గిర వుండండి. నే నిప్పుడే వచ్చి జవాబిచ్చి పంపుతాను.

రదనిక క్రిందికి పోయినవెంటనే విలాసవతి రాజుగారి చిత్రపటం కన్నీటిధారతో క్రిందికిదించి, వక్షస్థలానికి చేర్చుకొని, ముద్దాడుకుంది. "రాజశిఖామణీ ! చిత్తహరుడా ! మనోవల్లభా ! ఈనాటితో

ఋణముతీతెనా?" అని కలస్వనంతో వ్రాతికే వాపోయింది. సౌఖ్యాలు బుద్బుదాలని తెలివితెచ్చుకొని పటం వెనక్కు త్రిప్పి మూల పడ్డ తనకుంచెలను తీసి ఓ పద్యాన్ని వ్రాసి క్రిందికి దిగివచ్చి

"అమ్మా! మీరు త్వరగా వేంచెయ్యాలె. "నేను పంపగలిగిన అమృత భాండ మిదే"నని యీ పటాన్ని రాణీవారికిచ్చి నా నమస్కారాలు అర్పించండి. వెనుక వైపున చిత్రించిన పద్యాన్ని మీరుమాత్రమే చదువుకోండి. బాసచేసి వివరమడిగితే రాణీవారికి దాని పరమార్థం చెప్పండి. మగవారి కంటబడితే పెడర్థాలు తీస్తారు గనుక దీని నెవ్వరికీ చదవమని యివ్వకండి. ఇంతకు మించిన పనేమైనా చేయాల్నని నాకున్నా, అదుగో! ఆముండ నాగొంతుపిసికి శ్రీ రంగనాధుడి కోనేరులో పడతోస్తుందని విప్పి చెప్పండి. నమస్కారం."

అని బొట్టుపెట్టి తాంబూలం చేతికిచ్చింది.

కార్యం సాధించలేనందుకు వగస్తూ, గడగడ వణకుతూ, వేశ్యా చిత్రితాన్ని చీర చాటుచేసి, ఉస్సూరంటూ బైటపడ్డది రజనిక.

"నే చెప్పలా? మీ ఆడవాళ్లకున్న తెగులెందుకు పోని

స్తావు? ఈపాడువీధిలో జాగరణ చేసిచేసి కళ్లూ, కాళ్లూ పీక్కో పోతున్నాయి. కార్యమేమైనా సానుకూలం చేశావా మఱి" అన్నాడు వసంతుడు.

వెంటనే మెళ్లో హారంతీసి "ఆడవాళ్లే ఆడవాళ్లని జయించలేకపోతే ఈ కానుకెందుకు నాకు"! అంటూ భర్త మెళ్లో వేసింది.

"మఱి నా మెళ్లో ఎందుకేశావు దీన్ని?" అన్నాడు వసంతుడు.

"మాచేత గాంది మీది. మీ స్నేహితుడు మైత్రేయుడేటయ్యా మైత్రి కల్పించింది. మళ్లా మిత్రభేదం అతగాడి వల్లనే

"నేను పంపగలిగిన అమృతభాండ మిదే"

కావాలి. రహస్యం చెప్తాపదండి. అందాకా మీవద్దనే వుంచండి హారాన్ని" అంది రదనిక.

* * * *

వసంతుడూ, రదనికా రాజభవనం చేరారు.

శోభనగృహంలో కళావతి ఎన్నడూ లేని గాఢసుషుప్తిలో "నాథా! నాథా!" అని పలవరిస్తూవుంది. రదనిక పటాన్ని గోడకు తగిలించి ఆభరణాల్ని ఝళిపించి ధ్వని చేసింది. చివాల్న లేచి అరుణనేత్రాల్తో దూతికను గుటిచేసి "వండా, వచ్చా" అని అడిగింది కాముశోషిణి కళావతి.

"అమ్మా, దొరకాయే! త్వరలోనే వండుతుంది" అంది రదనిక.

కళా—ఓసీ నానాథుడా? నానాథుడి చిత్రపటమా అది? ఇదెక్కడిది?

రద—అమ్మా, వారి చిత్రపటమే! ఇదే మీ అమృతభాండమని ఆ భోగం చిన్నది పంపించింది.

కళా—ఇదేమిటే నీపందు?

రద—త్వరపడకమ్మా! త్వరపడకు. ఏశుభముహూర్తానికి శ్రీవారు మిమ్ము మఱచిరో ఆ ముహూర్తానికే మిమ్ము జ్ఞప్తికి తెచ్చుకొంటారు. ఈ రాత్రి మూడోయామానికి వారిక్కడికి రాకతప్పదు: లేకుంటే, ఈ కృపాణంతో నేను పొడుచుకొని చచ్చిపోతాను.

కళా—ప్రాణప్రియా, రదనికా, ఇటురా (అని దగ్గరకు తీసి నుదురు ముద్దు పెట్టుకొని) అంత చక్కనిదిటే విలాసవతి?

రద—ఏం చెప్పనమ్మా! నిజంగా చక్కనిచుక్క! సందేహ మేముంది? కాని మీ కెక్కడి సాపత్న్యమమ్మా? దానిది బ్రాహ్మణ కళ! మీది రాచకళ! దాన్ని పరీక్షగా కొంతసేపు చూడొచ్చు; మిమ్ము చూస్తూనే కళ్లు మూతలుపడుతాయి. అది చంద్రబింబం; మీరు సూర్యబింబం.

* * * *

ఓ పానశాలలో వసంతుడు మైత్రేయుణ్ణి వెతికి పట్టుకొన్నాడు. వెంటనే అతగాడు రాజును వుద్యానవనంలో చిక్కించుకొన్నాడు. కొంత సంభాషణలోకి దించాడు. విలాసవతి అట్టుపుట్టానవాళ్లన్నీ తిరగేసి చెప్పాడు. అంతే.

* * * *

రాత్రి మూడోయామాన ఖిన్నవదనంతో చిన్నపోయి కళావతిశయ్యాసదనం ముందు విజయరామరాజు నిలబడ్డాడు. మైత్రేయుడి భుజంమీదఒకచెయ్యివుంచాడు: రెండో హస్తం రదనిక పట్టుకుంది. మెల్లమెల్లగా తలుపుకొట్టూ "దేవీ! దేవీ! విలంబనాలు సైరించి, తలుపులు తెఱచి, ప్రసన్నురాలవు కమ్ము" అంది రాచకార్యతంత్రిణి రదనిక. కిటకిటా తెఱవబడ్డాయి తలుపులు. అరుణవదనంతో పాదాలమీద వ్రాలబోయ్యే అర్ధాంగిని రాజు చివాల్న తన వక్షస్థలాని కంకించుకున్నాడు.

(సశేషం)

పాణినీయము - కావ్యభాష

పోతుకుచ్చి సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి

బ్ర. శ్రీ వఝ్ఝల చిన సీతారామస్వామిశాస్త్రి గారు తాము రచించిన చింతామణి విమర్శనపరిశోధనమునఁ బాణినీయము కావ్యభాషానుశాసకము కాదనియుఁ దదనుశాసకమగు మఱియొక వ్యాకరణ మావశ్యకమనియు నొక పరమసిద్ధాంతమును బ్రకటించిరి. దాని కనుకూలముగా మఱికొన్ని సిద్ధాంతములను గూడ నేర్పఱిచిరి. వీనికన్నింటికిని మహాభాష్యమే ప్రమాణమనియు నుదాహరించిరి. నే నెంతయో కుతూహలపడి యది యంతయు విమర్శనాదృష్టితోఁ బరిశోధించి చూచితిని. కాని నాకవి న్యాయసమ్మతములు కావని తోఁచుటచేఁ దత్త్వజిజ్ఞాసువునై నే నీవ్యాసమును బ్రకటించియుంటిని.

'పృషోదరాదీని యథోపదిష్టమ్'

"కై రుపదిష్టాః, శిష్టైః, ...యది తర్హి శిష్టాః శబ్దేషు ప్రమాణం కిమష్టాధ్యాయ్యా క్రియతే, శిష్టపరిజ్ఞానార్థాఽష్టాధ్యాయీ, కథంపున రష్టాధ్యాయ్యా శిష్టాః శక్యా విజ్ఞాతుమ్

అష్టాధ్యాయీ మధీయానోఽన్యం పశ్యత్యనధీయానమ్, యేఽత్ర విహితా శ్శబ్దాస్తాన్ ప్రయుఞ్జానం పశ్యతి, నూన మస్య దైవానుగ్రహ స్స్వభావో వా యోఽయం నచాష్టాధ్యాయీ మధీతే, యే చాస్యాం విహితా శ్శబ్దాస్తాన్ ప్రయుఙ్క్తే, నూన మయ మన్యానపి జానాతీతి, ఏవ మేషా శిష్టపరిజ్ఞానార్థాఽష్టాధ్యాయీతి."

(మహాభాష్యము ౬ అధ్యా. 3 పాద. 3 ఆహ్ని.)

పై సూత్రభాష్యములను బట్టి బ్ర. శ్రీ. వఝ్ఝల చిన సీతారామస్వామి శాస్త్రిగారు పాణిని పతంజలుల కాలమున శిష్టవ్యవహారభాష యను నొకభాష ప్రత్యేకముగాఁ బ్రసిద్ధివహించియుండెడిదనియు, నద్దాని నాధారముగాఁ జేసికొనియే పాణినీయము రచింపఁబడినదనియు, నందుచే నాశాస్త్రమెల్లను శిష్టవ్యవహార భాషామాత్రానుశాసకమే యయియున్నదనియు సిద్ధాంతీకరించిరి. కాని పైసూత్ర భాష్యములను బరిశీలించి చూచినచో శ్రీ శాస్త్రిగారు వ్రాసినవిధముగా నాకాలమున శిష్టవ్యవహారభాష యను నొకభాష యుండెననుటకుఁ గాని, దాని నాధారముగాఁ జేసికొనియే పాణిని తనశాస్త్రమును రచించె ననుటకుఁగాని యేమాత్రమును పైసూత్రభాష్యములు ప్రమాణములై యుండలేదు. భ్రమప్రమాదములకు లోనుగాని శిష్టోపదేశమును మాత్రము ప్రమాణీకరించికొని పాణిని మహర్షి తన శాస్త్రమును రచించెనని పై సూత్రభాష్యములు సుస్పష్టముగా నుద్ఘోషించుచున్నవి. ఒక్క పాణినీయమనేల ప్రతిశాస్త్రమును శిష్టసంప్రదాయమును మూలముగాఁ గొనియే వ్రాయఁబడియున్నది. ఈ విషయమున ధర్మవ్యవస్థయే మనకుఁ బ్రబల నిదర్శనమై యున్నది. ధర్మమున కేప్రకారముగా శిష్టాచారము మూలమునఁదగి యున్నదియో యావిధముగానే వ్యాకరణమునకును శిష్టోపదేశమే నిదానమని మన మంగీకరింపక తప్పదు. శిష్టాచారమేరీతిని స్మృత్యనుమాపకమై ప్రమాణపదము నధిరోహించుచున్నదియో శిష్టోపదేశమును నారీతిగనే పూర్వపూర్వవ్యాకరణానుమాపకమై ప్రమాణమగుచున్నది. ఈ శిష్టాచారమునని యేవిధముగాఁ గొందఱకు మాత్రమే యాచరణీయముగాను, మఱికొందఱకనాచరణీయముగాను నేర్పఱుపఁబడియుండలేదో యావిధముగానే యీ శిష్టసంప్రదాయమును నదియుఁ గొందఱకు మాత్రమే యనుల్లంఘ్యముగాను మఱికొందఱకుల్లంఘనీయముగాను నేర్పఱుపఁబడియుండలేదు. కావున నెల్లవారలకును ధర్మవిషయమున శిష్టాచారము

వలెనే భాషావిషయమున శిష్ట సంప్రదాయమును ననతిక్రమణీయమై యున్నదనుట సిద్ధాంతితము. కావునఁ గవులైన నీశిష్టసంప్రదాయము ననుసరించియే కావ్యములను విరచింపవలసినవారగుచున్నారు. ఈపాణినీయ సాధ్యములు శిష్టసంప్రదాయసిద్ధ శబ్దానతిరిక్తములే యని పైభాష్యమే యుద్ఘోషించుచుండుటచేఁ బాణినీయమునుగూడఁ గవు లనుసరింపవలసినవారనుట సుస్పష్టము. శిష్టాచారము నుల్లంఘించినవారి యాచారముల నెట్లు దుష్టాచారములుగాఁ బరిగణింతుమో యట్టులే శిష్టోపదేశమూలకమగు పాణినీయము నతిక్రమించిన కవిప్రయోగములు సమ్మతము దుష్టము లనక తీరదు. ఈ విషయమునే మహాభాష్యకర్త 'యాస్త్రీశబ్దానదీ' అను సూత్ర వ్యాఖ్యానావసరమున నొకకవి ప్రయోగమును బ్రమాణీకరించి శాస్త్రమునే కవు లనుసరింపవలయునుగాని యవ్వారి ననుసరింపవలసిన యావశ్యకత శాస్త్రమునకు లేదనియు, శాస్త్రము ననుసరింపని కవిప్రయోగము లసాధువులేయనియు "ఛందోవత్కవయః కుర్వన్తి, నహ్యేషా ఇష్టిః," అని స్పష్టీకరించెను. పైభాష్యమున "ఛందోవత్కవయః కుర్వన్తి" అని యుండుటచే "ఛందసి దృష్టానువిధిః" అను వాక్యము ననుసరించి కవు లేదిప్రయోగించిన నదియే పరమప్రమాణమనియుఁ దదనుశాసకమగు మఱియొక వ్యాకరణ మావశ్యకమనియు నెవ్వరేని భ్రమించెదరనియే కైయటుఁడీ క్రిందిరీతిని సుస్పష్టముగా వ్యాఖ్యానించెను. "నహ్యేషేతి. అసాధవ ఏ వైవమాదయః, నతు తత్ప్రమాణ్యాత్ సాధుత్వవ్యవస్థా" అనఁగా "ఛందోవత్కవయః కుర్వన్తి" అను దానికిఁ బైరీతి నర్థము చెప్పుట భాష్యకారాభిప్రేతము కాదనియుఁ, గవులు పైని చెప్పినరీతిని శిష్టసంప్రదాయము ననుసరింపవలసినవారే యైనను ఛందస్సు మొదలుగాఁగల కావ్యనియమముల ననుసరింపవలసినవారగుటచే "అపి మాషం మషం కుర్యా చ్ఛందోభంగం నకారయేత్" అనురీతిని బ్రమాదమువలననో, కావ్యనియమానుసరణముచేతనో యసాధుశబ్దములను బ్రయోగించి శిష్టసంప్రదాయము నుల్లంఘించి యుచ్ఛృంఖలులై ప్రవర్తించుటయుఁ గలదనియు నట్టిప్రయోగములను బ్రమాణీకరించికొని శాస్త్రవ్యవస్థ నేర్పరచుటకు వీలు లేదనియు, నట్టిప్రయోగములు శాస్త్రాననుగృహీతములగుచో నసాధువులేయనియుఁ, గవులు నిరంకుశులని చెప్పుటలోనే పైఛందోదృష్టాంతము చూపఁబడినదనియు, నట్టిఛందస్సు నన్నివిషయముల దృష్టాంతీకరించుచో "నహ్యేషా ఇష్టిః" అను భాష్యమసంగతమే యగుననియుఁ బైకైయటమునకుఁ దాత్పర్యమై యున్నది. పైభాష్యకైయటములనుబట్టి కవిప్రయోగములైనను నెంతవఱకు శాస్త్రానుగృహీతములగునో యంతవఱకే ప్రమాణభూతములగుననియు, నెప్పుడయ్యవి శాస్త్రము ననుసరించి యుండవో యప్పుడయ్యవి ప్రమాణములే కావనియు మనము నిర్ణయింపవచ్చునుగదా. ఇఁకఁ గావ్యములలోఁ బాణినీయాననుగృహీతములై యసాధువు లనఁదగు నే ప్రయోగములో కొన్ని కలవని చూపి యవ్వాటిని సాధించుటకుఁగా మఱియొక వ్యాకరణము గావలసి యున్నదను శ్రీ. శాస్త్రిగారి వాదమునకు మన ముత్తర వాదుల మగావలసిన యవసరము లేదు ఇది యిటు లుండ పై భాష్యకైయటములనే ప్రమాణీకరించికొని పాణినీయము కావ్యభాషా శాసకముగాదని శ్రీ శాస్త్రిగారు ప్రాయుసాహసించిరి. మహాభాష్య ధోరణి యిటులుండ శ్రీ శాస్త్రిగారి వాదము నెట్టియటుఁడైన నంగీకరించువాఁడగునో. గావ్యభాషానుశాసకమే కాని యీవ్యాకరణమునట్టి పైకైతి "అసాధవ ఏ వైవమాదయః" అని వ్రాసియుండఁడు గదా? భాష్యకారుఁడైనను "సోఽప్యదోషో భవతి" అని మఱలఁ దా నాప్రయోగమును ("బ్రాహ్మణేభ్యః ప్రియాఖ్యేభ్యః" అనుదానిని) సమర్థించియుండఁడు. ఇంతయేల, "ఘుషి రవిశబ్దనే" అను సూత్రమున "కి మేతస్య జ్ఞాపనే ప్రయోజనమ్" "మహీపాలవచశ్శ్రుత్వా జుఘుషుః పుష్యమాణవాః" అనియు "కర్మణో రోమన్థ తపోభ్యాం వర్తిచరోః" అను సూత్రమున "కథం తపస్యతో లోకజిగీషు రగ్నిః" అనియు "శబ్దవైర కలహాభ్రకణ్వమేఘేభ్యః కరణే" మొదలగు సూత్రములలో "బహూనా మప్యచిత్తానా మేకో భవతి చిత్తవాన్, పశ్య వానర సైన్యేఽ

స్మిక్ యదర్క ముపతిష్ఠతే" "మైనం మంస్థాస్య ...... ఏషోఽపిహి యథావయమ్" "ఏతదప్యస్య కాపేయం యదర్క ముపతిష్ఠతి" "వరతను సంప్రవదంతి కుక్కుటాః" "జఘాన కంసంకిల వాసుదేవః" "ఆత్మన్భరి శ్చరతి యూథ మసేవమానః" "అసిద్వితీయోఽనుససార పార్థమ్" అనియు రామాయణ భారత భాగవతాదులలోని ప్రయోగము లెన్నెన్నియో భాష్యమున సాధింపఁబడియున్నవి. ఇట్టి ప్రయోగసాధనమే పాణినీయము కావ్యభాషానుశాసకమని వేనోళ్ల నుద్ఘోషించుచున్నది. ఇది యిట్లుండ శ్రీశాస్త్రిగారు "వైదిక కర్మప్రయోగి శిష్టవ్యవహార భాష" యనియుఁ "గావ్యభాష" యనియు రెండుభాషలను వేర్కొని మొదటిదానికే పాణినీయ మనుశాసకమై యున్నదనియు రెండవదానికిఁ బాణినీయ మనుశాసకమై యుండలేదనియు వ్రాసిరి. కాని పైన మేము చెప్పినరీతిని గావ్యభాషయు శిష్టసంప్రదాయమూలకమే యగుటచేఁ దదతిరిక్తముగాఁ గావ్యభాష యొకటి లేదనుట సిద్ధాంతితము. కవులా శిష్టసంప్రదాయమునే మూలముగాఁ గొని వచ్చుచు మానవ సహజములగు భ్రమ ప్రమాదముల వలన నెచ్చటనో యొకచోట శాస్త్రాననుగృహీతములగు ప్రయోగములను బ్రయోగించినయంతమాత్రమున నా భాష కొక వైలక్షణ్యము గలిగిన దనుకొని యదియొక భాషా విభాగముగా నంగీకరించి యద్దాని కొక వ్యాకరణము గావలయుననుట న్యాయ్యముగాదు. ఇటులు సూక్ష్మ సూక్ష్మభేదములనుబుచ్చుకొని భాషావిభాగము నేర్పఱుపఁదలఁచినచో సౌత్రభాషయనియు నార్ష భాషయనియు శాస్త్రభాషయనియు నాటకభాష యనియుఁ బత్త్రికాభాష యనియు నెన్నెన్నియో విభాగములు కలుగవలసియుండును. ఆయాభాషల కొక్కొక్క వ్యాకరణమును నావశ్యకమనవలసివచ్చును. ఇదియేగాక 'వైదికకర్మప్రయోగి భాష' కే పాణినీయ మనుశాసకమగునాఁడు తత్కర్మప్రయోగి పదజాలమును మాత్రమే పాణినీయ మనుశాసింపవలసియుండ వైదికకర్మప్రయోగికాక లోకవ్యవహారములో సుప్రసిద్ధముగానున్న శబ్దజాతమును రామాయణ భారతాది ప్రాచీన వాఙ్మయములోని 'దాశరథిః' 'కైకేయీ' 'దుర్యోధనః' 'దుర్మర్షణః' మొదలుగాంగల యనంతమగు పదజాతమును సాధింపనేల? పోనిండు. శ్రీశాస్త్రిగారు వ్రాసినట్లు మునిత్రయమువారు తమ నాఁటికే ప్రాచీనముగా నేర్పడియున్న కావ్యపురాణేతిహాసాదులలోని ప్రయోగముల ననేకముల సాధింపకుండుటచే నియ్యది తదనుశాసకము గాదని మన మంగీకరించెదమనినను నట్టి ప్రయోగములేవియుఁ గానిపించకున్నవి. ఇఁక శాస్త్రిగారు తలఁచినట్టి 'సీతాయాఃపతయేనమః' మొదలగు నార్షత్వాత్సానువులనఁదగు ప్రయోగములన్నవో ప్రమాదపతితము లగుటచే మనకు గ్రాహ్యములు కావు. ఆకవి యాగ్రంథమున నట్టి ('పతయేవంటి') ప్రయోగములను దద్వ్యతిరిక్తములగు (శాస్త్రానుగృహీతములగు 'పత్యే'వంటి) ప్రయోగములను నెన్నిసారులు ప్రయోగించెనో మన మెంచి బహుళదృష్టితో వీక్షించినచో నట్టి (శాస్త్రాననుగృహీతములగు) ప్రయోగము లేకోలఁదిగానో కానిపించుటయే మన కయ్యవి ప్రమాదపతితములనుటకు నిదర్శనము కానోపును. ఏవి ప్రమాదపతితములో యవి గ్రాహ్యములుకావని పతంజలి భగవానుఁడే "యత్త్వప్రమత్తగీత స్తత్ప్రమాణమ్" అని చెప్పియున్నాఁడు. ఇట్టిస్థితిలో సకలభాషాపరిశోధకాగ్రేసరులగు సుప్రసిద్ధవైయాకరణులును, సకలవిద్యాపారంగతులగు నాలంకారిక శిరోమణులును, విమతవాది దుర్వాదనిర్వాపణ పటిష్ఠులగు నైయాయిక చూడామణులును, సాంగోపాంగవేదవిజ్ఞాన సంపన్నులగు మీమాంసకోత్తములును, తత్త్వనిర్ణాయకులగు వేదాంతవేత్తలును, మఱియు నెందఱో తదితరమతస్థులును పాణినీయము సకల సంస్కృతవాఙ్మయానుశాసకమని సుస్పష్టముగాఁ దమ గ్రంథములలో నాఁటినుండి నేఁటివఱకును నుద్ఘోషించుచుండ నవియెల్లను భ్రమమూలకములని వ్రాసిన వ్రాఁతలకు లోక మాశ్చర్యపడవలసియున్నది. ఇఁక "పృషోదరాదీని యథోపదిష్టమ్" అనుసూత్రమును దద్భాష్యమును మూలముగాఁ గొని తామేర్పఱిచికొనిన 'శిష్టవ్యవహారభాష' "యజ్ఞకర్మణి సనియమోఽన్యత్రానియమః, యాజ్ఞే కర్మణి పున ర్నాపభాషన్తే" (మహాభాష్యము ౧ అధ్యా.

౧ పా. ౧ ఆహ్ని) అను భాష్యమునుబట్టి వైదిక కర్మోపయోగిగాఁ గానిపించుచున్నదని తలంచి పైనుదాహరించిన మొదటి విభాగమును శ్రీ శాస్త్రిగా రంగీకరించిరని మన మూహింపవచ్చును. ఇదియేగాక "మ్లేచ్ఛా మాభూమే త్యధ్యేయం వ్యాకరణమ్... దుష్టాఞ్ శబ్దాన్ మా ప్రయుక్ష్మహీ త్యధ్యేయం వ్యాకరణమ్, నమ్లేచ్ఛితవై, నాపభాషితవై, మ్లేచ్ఛో హవా ఏష యదపశబ్దః" మొదలగు వాక్యములను బురస్కరించుకొని కొందఱు "అపశబ్దం ప్రయుఞ్జానో రౌరవం నరకం వ్రజే" త్తని కావ్యకర్తకు నరకదండమును విధించియుండిరనియు వారుదాహరించిన పై ప్రమాణవాక్యములెల్లను "యజ్ఞకర్మణి సనియమో ఽన్యత్రానియమః ... యర్వాణ స్తర్వాణో నామ ఋషయో బభూవుః, ప్రత్యక్షధర్మాణః పరాపరజ్ఞాః విదితవేదితవ్యా అధిగతయాథాతథ్యాః తే తత్రభవన్తః యద్వానస్తద్వాన ఇతి ప్రయోక్తవ్యే యర్వాణస్తర్వాణ ఇతి ప్రయుఞ్జతే, యాజ్ఞే పునః కర్మణి నాపభాషన్తే" అను భాష్యమునుబట్టి శ్రౌతస్మార్తాది పుణ్యకర్మ విషయకములే యగుటచేఁ బైవారివాదము మజ్ఞానమూలకమే యనియు వ్రాసిరి. శాస్త్రిగారీ భాష్యమును మాత్రమే యూఁతగాఁ గొని వ్రాసిన వ్రాఁత లెంతవఱకు సమంజసములో విమర్శింతము, మహాభాష్యకర్త "ఏకశ్శబ్దస్సమ్యగ్జ్ఞాతశ్శాస్త్రాన్వితస్సుష్ఠుప్రయుక్తస్స్వర్గే లోకే కామధుగ్భవతి" అను శ్రుతికి నర్థనిర్ణాయకములగు "జ్ఞానే ధర్మ ఇతిచే త్తథాఽధర్మః" మొదలగు వార్తికముల వ్యాఖ్యానించు సందర్భమున సాధుశబ్దజ్ఞానమునసే ధర్మము సిద్ధించునా, లేక సాధుశబ్దప్రయోగమునసే తత్సిద్ధియా, లేక శాస్త్రజ్ఞానపూర్వకసాధుశబ్ద ప్రయోగమునసా యని విమర్శించుచు మొదటిరెండు పక్షములలోను దురుద్ధరములగు కొన్ని దోషములు గానిపించుచుండుటచే నయ్యవి సిద్ధాంతితములు గావని నిరాకరించి "శాస్త్రపూర్వకే ప్రయోగేఽభ్యుదయ స్తత్తుల్యం వేదశబ్దేన" అనువార్తికము ననుసరించి మూఁడవపక్షమునే సిద్ధాంతీకరించెను. తరువాత మరల "అథవా పున రస్తు జ్ఞానఏవ ధర్మః" అని చెప్పి మొదటఁ దాను సిద్ధాంతితములుగావని నిరాకరించిన పక్షములలో నొకటియగు "జ్ఞానే ధర్మః" అను పక్షమునే మరల ప్రపంచించెను. అప్పుడు పూర్వపక్షియుఁ దాను మొదటనుద్ఘాటించిన దోషములలో నొకటియగు "ఆచారే నియమః" అనుదోషమును జూపించెను. అప్పుడు దానిని సమర్థించుటకే వెలవును గానక భాష్యకారుఁడీ పైభాష్యము నుదాహరించెను. మొట్టమొదలు దోషభూయిష్ఠమగుటచే సిద్ధాంతితమే కాదని నిరాకరించియుఁ మరల నాపక్షమునే గ్రహించుటనుబట్టి పరిశీలించినచో "తుష్యతు దుర్జనః" అను న్యాయమునసో, యీపక్షమునైనను మేము సమర్థించి నిలుపఁజాలుదుమను తమ యభినివేశమును వెల్లడించుటకుఁ గానో తా నీపక్షము నుపన్యసించెనని తోఁపక పోదు. "అథవా పునరస్తు జ్ఞాన ఏవ ధర్మః" అను రచనయు దీనినే దృఢీకరింపఁజాలియున్నది. అదియేగాక "యదేవ విద్యయా కరోతి తదేవ వీర్యవత్తరం భవతి" అను శ్రుత్యనుగృహీతమగు "సర్వత్రైవహి విజ్ఞానం సంస్కారత్వేన గమ్యతే, పరాఙ్గం చాత్మవిజ్ఞానా దన్యత్రేత్యవధార్యతామ్" అను ప్రామాణికోక్తి ననుసరించి యాత్మవిజ్ఞానమునకన్న నతిరిక్తమగు విజ్ఞానమెల్లను పరాంగమై సంస్కారి గావలసియుండఁగా శ్రుత్యనుగృహీతమగు తత్ప్రామాణ్యమునుగూడ వదలి విజ్ఞానము నంగిగా నొనరించి సంస్కార్యముగాఁ జేయవలసివచ్చుటయుఁ బైపక్షము సిద్ధాంతితము గాదనుటకు నిదర్శనమైయున్నది. ఇదియేఁగాక జ్ఞానమాత్రమునకే యభ్యుదయకారిత్వ మంగీకరించుచో సర్వత్ర యనుష్ఠానమునకు వైయర్థ్యము తప్పకున్నది. పైపక్షములకెల్లను మూలమగు "ఏకశ్శబ్దస్సమ్యగ్జ్ఞాతశ్శాస్త్రాన్విత స్సుష్ఠుప్రయుక్త స్స్వర్గే లోకే కామధుగ్భవతి" అనుపైశ్రుతియు జ్ఞానపక్షమున విరోధించుచున్నది. పైశ్రుతి "సుష్ఠుప్రయుక్తః" అని చెప్పుచు సాధుశబ్దము సమ్యగ్జ్ఞాతమై శాస్త్రాన్నుగృహీతముగాఁ బ్రయోగింపఁబడునప్పుడే ధర్మజనకమగునని ముక్తకంఠముగా నుద్ఘోషించుచుండ సాధుశబ్దజ్ఞానమాత్రమే యభ్యుదయకారియనుట యీశ్రుతికి విరుద్ధమనక తీరదు. పోనిండు, మొట్ట

మొదట భాష్యకర్త చూపిన మూఁడవపక్షము (సాధు శబ్ద జ్ఞానపూర్వక ప్రయోగముననే ధర్మోత్పత్తియను పక్షము) "శాస్త్రపూర్వకే ప్రయోగే అభ్యుదయ స్తత్తుల్యం వేదశబ్దేన" అను వార్త్తికానుసృతమై యుండుటచే లయ్యాది వార్త్తిక కార మతము మాత్రమే యయియుండు ననియు దాని ననుసరించియే మొదటి రెండుపక్షములును నిరాకరింపఁబడి మూఁడవపక్షము స్థాపింపఁబడి యున్నదనియుఁ దరువాత భాష్యకర్త సిద్ధాంతితమగు తన మతమును నిరూపింపఁదలఁచియే తా నీపక్షమును మరల స్వీకరించెననియుఁ జెప్పుట కెవ్వరైనను సాహసింపవచ్చును. కాని భాష్యకారునికి వార్త్తికకారుని మత మంగీకరణీయమే కానిచో స్వమత స్థాపనమునది పరమత నిరాస పూర్వకమే యగుటచే భాష్యకారుఁడు వార్త్తికకృన్మతమును ఖండింపవలసినవాఁ డగుచున్నాఁడు. ఎట్టి మత స్థాపకుఁడును బరమతమం దేదియో తన కరుచి యుండుటవలననే గదా తదతిరిక్తమగు నొకమతమును దా నాశ్రయింపవలసినవాఁడగుచున్నాఁడు. అట్టియరుచియేదియు వార్త్తిక కార మతమున భాష్యకర్త సూచింపకుండుటయే యిది భాష్య మతము కాదనుటకుఁ బ్రబల నిదర్శనమైయున్నది. ఇదియేగాక "యాజ్ఞే పునః కర్మణి నాపభాషన్తే" అను భాష్యమును బురస్కరించికొని శ్రీ శాస్త్రిగారివాదమే సిద్ధాంతమని యంగీకరించుచో బూర్వోత్తర భాష్యము లెన్నియో విరోధించుచున్నవి. ఈభాష్యమునకు మునుముందు వ్యాకరణ ప్రయోజన నిరూపణ సందర్భమున "యస్తు ప్రయుఙ్క్తే కుశలో విశేషే శబ్దాన్ యథావ ద్వ్యవహారకాలే, సోఽనన్త మాప్నోతి జయం పరత్ర వాగ్యోగవి ద్దుష్యతి చాపశబ్దైః" అను కాత్యాయనుని శ్లోకమును బ్రమాణముగాఁ దీసికొని దానిని జాలవఱకు విమర్శించి యపశబ్ద ప్రయోగము దోషదూషితమనియు సాధుశబ్ద ప్రయోగ మభ్యుదయ కారి యనియు సామాన్యాకారముగానే స్థాపించెను. పై శ్లోకమున "వ్యవహారకాలే" అని చెప్పఁబడి యుండుటచే నపశబ్ద ప్రయోగము సర్వత్ర దోషదూషితమనుట స్పష్టీకృతము. దీనికి నిదర్శనముగా "అచే ర్వృశి ఘుఙఃషోః" అను సూత్రమున నొకవైయాకరణ సంవాదమొకటి యుదాహరింపఁబడియున్నది. ఈసంవాదమును బట్టి చూచుచోఁ గావ్యములలో నన నేల సామాన్య వ్యవహారములో సయితము నపశబ్ద ప్రయోగము దోషదూషితమని తోఁపకపోదు. ఈసంవాదమును బట్టియే పైశ్లోకములోని "వ్యవహారకాలే" అనువానికి 'యజ్ఞవ్యవహారకాలే' అని సంకోచింపఁజూచుటయు న్యాయదూర మనకతప్పదు కావునఁ బూర్వోత్తర భాష్యములు "యాజ్ఞే కర్మణి పున ర్నాపభాషన్తే" అను భాష్యమునకు విరుద్ధములనుట సత్యదూరము కాదు. ఒకవేళ పై భాష్యము సిద్ధాంత భాష్యమేయని యంగీకరించినను పక్షాంతరోపపాదకమేయగుటచే శ్రీ శాస్త్రిగారి వాదమునకుఁ బ్రబలప్రమాణము కానేరదు. "యద్వానః, తద్వానః" అని ప్రయోగించుటకు బదులుగా "యర్వాణః తర్వాణః" అని ప్రయోగించుచుండిరిగాన నాకాలములోనివారు వారిని యర్వాణులనియుఁ, దర్వాణులనియుఁ బిల్చుచుండిరని పైభాష్యము వలననే విశదపడుచుండుటచే వ్యవహారములో సయిత మపశబ్దప్రయోగ మప్పుడును నాక్షేపాపాదకముగానే యుండెననుటకు సంశయములేదు. ఇట్టిస్థితిలోఁ బైభాష్యము నాధారముగాఁగొని పాణినీయము వైదికకర్మోపయోగి భాషామాత్రానుశాసకమేయని నిరూపించుటయు "అపశబ్దం ప్రయుఞ్జానో రౌరవం నరకం వ్రజే"త్తని విజ్ఞులు వ్రాసినవ్రాఁత లజ్ఞతామూలకములని యుపపాదించుటయు నెంతవఱకుఁ దగియున్నవియో విమర్శించుటకుఁగాఁ బండితలోకమునకే వదలి శ్రీ శాస్త్రిగారు ప్రామాణికులని యంగీకరించిన మునిత్రయమువారైనను దమవాదమున కేమాత్ర మనుకూలురుగా నున్నారో విమర్శించి చూపెదను.

(సశేషము)

దీ ర్ఘా లో చ న K. K.

మధురదేవాలయమందలి రూపశిల్పము

కళయొక్క వాస్తవికతను హిందూమతము సమ్మతించుటలేదని ఒక ప్రవాద మేర్పడి పోయినది. దీనికుపబలకముగా శుక్రాచార్యుని శ్లోకమొకటి గలదు. దాని సారాంశ మిది:

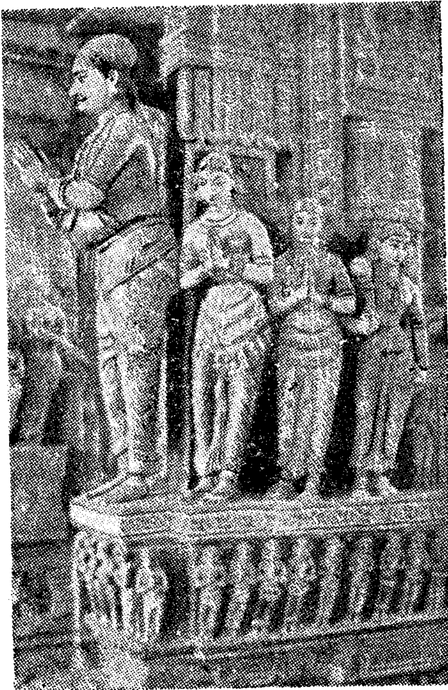
"చిత్రకారుడు దేవతాప్రతిమలను చిత్రించుట చాలమంచిదే. కాని మానవ రూపములనుమాత్ర మతడు చిత్రింపరాదు. అది చాలదోషము."

అనాకారిగా నున్నప్పటికిని దేవతా ప్రతిమకు బాధలేదట గాని, ఎంత ఆకారిగా నున్నను మానవ విగ్రహము దూష్యము. ఈ సిద్ధాంతమున కర్థమేమైయుండును? ఆదర్శ రూపములయొక్కయు, సాంకేతిక రూపములయొక్కయు చిత్రణములకంటెను అనుకరణము, రూపచిత్రణము అనునవి హీనములనియే కదా! శుక్రాచార్యుని పద్ధతిమేరకు చూచినచో చిత్రకారుడు రూపమును రూపముగా గాక దివ్యత్వసమ్మిళితముగా ప్రదర్శించుటలోనే దృష్టి యుంచవలయునని తెలియుచున్నది. ఈ వాదమును పురస్కరించుకొనియే డా: వి. ఏ. స్మిత్తుగారు "ఇండియాలో చక్కని, శాస్త్రసమ్మతమైన రూపవిగ్రహములే అరుదైపోయిన"వని చెప్పజాలిరి. ఇది వాస్తవముకానే కాదు. మధుర దేవాలయమొక్కటే రూపశిల్పసంపదకొక గొప్ప ప్రదర్శనాలయమై వెలయుచున్నది. దక్షిణహిందూ

విశ్వనాథనాయకుడు

దేశమందలి దేవాలయములను కొంచెము పరిశీలనగా చూచినయెడల రూపశిల్పకళయందుగూడ భారతీయ శిల్పి యూరపు శిల్పిని తలదన్నగలుగుచున్నాడని నిక్కచ్చిగా తెలియగలదు. భారతీయ శిల్పి రూపముయొక్క సత్యాంశయందే నిమగ్నుడైన

తిరుమలనాయకుడు : అతని రాణులు

మాట వాస్తవమే, కాదనము. కాని అవసరము వచ్చినప్పుడు, అనుకొన్నప్పుడు అతడు అనుకరణకళయందుకూడ తన మహామహోపాధ్యాయత్వమును స్థాపింపగలడనుటలో సందేహము లేదు.

మధుర దేవాలయములో వాస్తవమైన రూపప్రతిబింబము లెన్నియో యున్నవి. ఆ దేవాలయములోనికి పోయినమనకండ్లయెదుట వివిధములైన వాస్తవిక విగ్రహములు స్తంభములమీద గోచరమగును. వీరులేకాదు, రాతులేకాదు, నాట్యాంగనలేకాదు, గొల్లలే కాదు, వర్తకులేకాదు, మంత్రులేకాదు, రాజపోషకులే కాదు, భక్తులాంధ్రగు రాణులే కాదు, సుప్రసిద్ధు లగు సన్యాసులే కాదు, ఎన్నెన్ని రకముల మానవ విగ్రహములో మన యెదుట సాక్షాత్కరించుచుండును. ముఖకవళిక, అంగ నిర్మాణము, వేషభూషలు, దేహసౌష్ఠవము మొదలగువానియందలి తారతమ్యములను గమనించినవారి కవి కేవల కృత్రిమ విగ్రహములు కావనియు, అచ్చుగ్రుద్దిన రూప ప్రతిబింబము లనియు స్ఫురింపగలదు. ఇందలి సత్యాసత్యములను తెలియగోరువారు తిరుమల నాయకుని వేసవిభవనమగు 'పుదుమంటపము' లోనికి వెళ్లిచూడవచ్చును. ఆ రమణీయ భవనములో 'నాయక' వంశమువారైన విశ్వనాథ నాయకుడు మొదలు తిరుమలనాయకుని వరకు గల పదిమంది సుప్రసిద్ధ రాజుల యెదుట ముఖాముఖిగా నిలిచినట్లే యెంచుకొనజాలినంతటి రూపప్రతిబింబములు నెలకొల్పబడియున్నవి. చిట్టచివర నిలిచియున్న తిరుమలనాయకుడే యీ రూపవిగ్రహముల ప్రతిష్ఠాపనకు కారకుడైనట్లు తెలియుచున్నది. విగ్రహములన్నియు అసలుపరిమాణము గలిగియున్నవి. ఒక్కొక్కదాని యడుగునను ఆయా వ్యక్తుల పేర్లు చెక్కబడియున్నవి. తిరుమలనాయకుని లంబోదరమును, మహాకాయమును, పరిఘలవంటి భుజములును, శిరస్త్రాణమును ప్రేక్షకులకు ఆశ్చర్యాద్భుతములను గలిగించుచుండును. ఎక్కడ ఏ మూల నున్నను సరియే తిరుమలనాయకుని విగ్రహమును ఏ వీథినబోవువాడుకూడ గుర్తుపట్టగలుగుచుండుటయే అది అతని అచ్చపు రూప ప్రతిబింబ మనుటకు బలమైన నిదర్శనమగుచున్నది. మధురలోను, ఆ చుట్టుపట్టులందును ఈ తిరుమల నాయకుని విగ

హములు అనేకమున్నవి. తిరుప్పరం కుండ్రములో ఒకటున్నది ; శ్రీవిల్లిపుత్తూరులో ఒకటున్నది; అళగర్ కోవెలలో ఒకటున్నది; తిరుప్పూవనములో ఒకటున్నది. ఇవి యన్నియుగూడ ఒకటేపోలికగా నుండి, భారతీయ శిల్పి అనుకరణకళనుగూడ సమగ్రముగా కైవస మొనర్చుకొనినాడని చాటుటకు చాలియున్నవి.

తిరుమలనాయకుని విగ్రహములన్నియు నొకటే పోలికగా నుండుటయు, తక్కిన విగ్రహములకును ఈ విగ్రహములకును భేదము లగుపడుచుండుటయు గమనించినచో ఈ విగ్రహములు ఆ రాజుయొక్క సరియైన ప్రతిబింబములని నమ్మ వలనుపడుచున్నది. పాఠకులు మరియొక విశేషము నీ సందర్భమున గమనింపవచ్చును. తిరుమలనాయకునికి వెనుక కనబడుచున్న అతని రాణులలోనొకామె కుడితొడలో నొకమచ్చ వ్యక్తముగాపడియున్నది. జాగ్రత్తగా చూడుడు. దీనిని గురించి యొక కథ విననగుచున్నది. ఈ విగ్రహములను తయారుచేసిన సుందరఆశారి అను శిల్పి ఆ మచ్చను తెలియనీయకుండ కప్పిపుచ్చవలయునని యెంతో ప్రయత్నము చేసినాడట. కాని దానిని కప్పిపుచ్చజాలలేకపోయినాడట. వెంటనే ఆసంగతి నతడుపోయి తిరుమల నాయకుని మంత్రియగు నీలకంఠ దీక్షితులకు విన్నవించెనట. దీక్షితులు గొప్ప శివభక్తుడగుటవలన ఆ మచ్చకు కారణమేమో దివ్యదృష్టితో చూచి తెలిసికొనగలిగెను. కప్పిపుచ్చజూచినను శిల్పికి లొంగని మచ్చకు (విగ్రహమండలి) హేతువుండకపోదని యాతడూహించినట్లే యాయెను. రాణి శరీరములో నదే చోట ఒక మచ్చయుండినట్లు, విచారణచేసిన మీదట, నిజము తెలిసినది. అందువలన ఆదీక్షితులు మచ్చను మరుగుపరచవలసిన యావశ్యకత కనుపించదనియు, దాని నట్లే యుండనీవచ్చుననియు చెప్పి శిల్పిని పంపివేసెను. ఈ వర్తమానము రాజునకు తెలిసెను. తెలియగానే అతడు మంత్రి గుణముల యెడలను, భార్య పాతివ్రత్యము నెడలను వృథా సందేహపడెను. ఈకథ తర్వాత ఎట్లెట్లు ముగిసినదో మనకవసరము లేదు కాని దీనినిబట్టి శిల్పకళయం దానాడు వాస్తవికత యెంతమట్టుకు అవలంబింపబడుచుండినదో, ఆ వాస్తవికతను ప్రదర్శించుటలో శిల్పులు ఎంతటి సూక్ష్మ, వికట విషయములను గూడ

మంత్రి అరియనాథముదలి

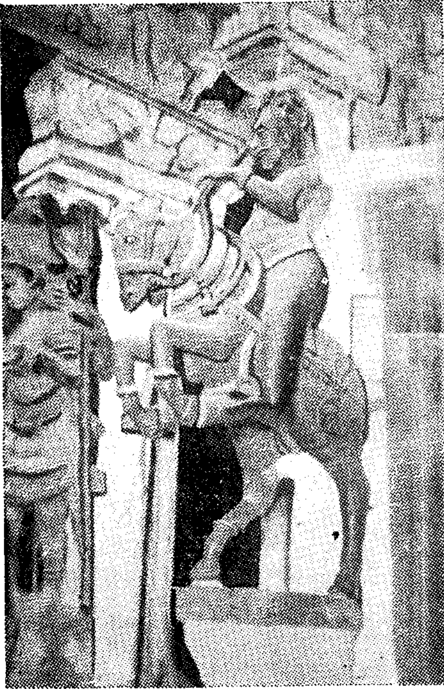

ముత్తురామఅయ్యారు : అతనిభార్య

నరకుచేయకుండిరో మాత్రము తేటతెల్ల
ముగా బోధపడుచున్నది. విషయమిట్లుండగా
"మానవసహజములగు భావములను, ముఖ
వికారములను మొదలైనవానిని ప్రదర్శిం
చుటలో భారతీయకళలు వెనుకంజయే
వేయుచువచ్చిన" వని స్మిత్తుగారే యాధా
రముమీద చెప్పగలిగిరో బోధపడకున్నది.

స్పష్టముగా చెప్పవలసివచ్చినచో, పైని
బేర్కొన్న పదివిగ్రహములును పది విగ్రహ
సముదాయములని చెప్పవచ్చును. ఒక్కొక్క
విగ్రహము జతలోను కొంతమంది రాణులో,
ప్రియురాండ్రో కలిసియే చెక్కబడియుండుట
పొడగట్టుచున్నది. ఒకటిరెండు స్తంభముల
యందు రాజుగారి సంతతి ప్రతిబింబములు
గూడ గలవు. కాని అన్నిటను ప్రధానవిగ్ర
హమే యెక్కువముఖ్యముగా మలచబడుచు
వచ్చినది. ఈ చెప్పిన విగ్రహశ్రేణిలో మొట్ట
మొదటిది విశ్వనాథ నాయకునిది. అతడు
'నాయక'వంశమునకు మూలపురుషుడు. ఏడ
వది కస్తూరిరంగప్ప విగ్రహము. విశ్వనాథుని
విగ్రహమును రంగప్పవిగ్రహమును తార
తమ్య దృష్టితో పరిశీలించినయెడల నా
రెంటిలో నుండు సామ్యమో వైషమ్యమో
ప్రస్ఫుటముగా తెలియును. విశ్వనాథుని విగ్ర
హములో గల పరిమాణమునుగాని, అంగ
నిర్మాణ వైఖరిగాని కస్తూరిరంగప్ప విగ్రహ
ములో లేవు. ఈ రెండు విగ్రహములకును
ఏమూలలోగూడ సామ్యమనునది కను
పించదు.

తరువాతిది ముత్తుకృష్ణప్ప విగ్రహము.
అందులో అత డొకవైపుకు చాల వంగి
యుండుటచేత ప్రేక్షకుల కతని కాళ్లలో
నొకటి రెక్కినదానియంత నిడుపుగలది
కాదేమో యను భ్రమకూడ కలుగుచున్నది.
ఈ విగ్రహము లన్నియును వంశావళివరుస
చొప్పున క్రమముగా అమర్చబడియున్నవి.
జీవద్విగ్రహముల వలెనే యుండవలయునను
నభిలాషతో విగ్రహములకు రంగుల పూత
కూడ వేసినట్లు కనబడుచున్నది. భారతీయ
శిల్పుల కళావాస్తవికతను సందేహించు
వారు శ్రీవిల్లిపుత్తూరు దేవాలయమందలి
తిరుమలుని యొక్కయు, అతని తమ్ముని
యొక్కయు రూప ప్రతిబింబ విగ్రహములను
చూచుట మంచిది. ఆ విగ్రహములను చూ
చిన తక్షణమే, ఎవరి అవసరము లేకుండనే,
అవి నిరూపించు వ్యక్తు లొకరికొకరు దగ్గరి

ఒకానొక గుఱ్ఱపురౌతు

చుట్టములై యుండవలెనని ఎట్టివారికయినను తప్పక స్ఫురించును.

ఈ విగ్రహముల వలెనే మరియొక విగ్రహముకూడ ఈ దేవాలయములో వింత గొల్పుచున్నది. అది ముత్తురామ అయ్యరు యొక్కయు, అతని భార్యయొక్కయు విగ్రహము. నున్నగ గొరిగించుకొన్న తల, విశాలమైన వక్షము, వ్రేలాడు బొజ్జ గల అయ్యరు ప్రతిమప్రక్కనే అతని భార్యప్రతిమ కూడ ఉన్నది. ఆమె, భారతీయ సౌశీల్యమే మూర్తీభవించినదో యన్నట్లు మలచబడి యున్నది ముత్తురామఅయ్యరు విగ్రహా మున కనతి దూరముననే జస్టిస్ సర్ సుబ్రహ్మణ్య అయ్యరుగారి తండ్రియగు సురవళి సుబ్బఅయ్యరు విగ్రహము గలదు. అది చాల ఇటీవలిది కాబట్టి దానినిగురించి వ్యాఖ్యానమే అవసరములేదు. ఈ దేవాలయము నిండుగా రూపశిల్పసంపద యున్నదని నిరూపించుటకే దాని ప్రస్తావ మిక్కడ వచ్చినది. ఆతరువాత విశ్వనాథనాయకుని సుప్రసిద్ధ మంత్రియగు అరియనాథముదలి విగ్రహము గలదు. అరియనాథునిని గురించి చదివి యుండువారు ఆ విగ్రహమందు శిల్పి చూపిన నేర్పును అభిమానింపగలరు. అరియనాథుని ముఖములో అలసట నెరుగని శక్తి, తరుగని కళాకాంతులు, అసమానమైన మేధాప్రతిభలను స్పష్టముగా గోచరింపజాలి యున్నవి.

[మాడరన్ రివ్యూ]

స హ జ లా వ ణ్య ము — K. K.

కాంగ్రెసుమంత్రుల మొదటి బడ్జెట్టు

గాడిచర్ల హరిసర్వోత్తమరావు

కాంగ్రెసువారు మంత్రిపదవులు స్వీకరించినారు. ఈశుభోదయము మన మద్రాసు రాష్ట్రములో కడచిన జూనుమాసము ౧౪ వ తేదిని జరిగినది. సెప్టెంబరు నెల ఆఖరు నాటివరకు రాజ్యకార్యముల కగు వ్యయములను నేటి చట్టముక్రింద గవర్నరు మంజూరు చేసియుండినాడు. అక్టోబరు మొదటి తేదీనాటికి ఆతనిమంజూరు తీరిపోవును. ఆలోపున మరి యారు మాసముల కర్చును క్రొత్త శాసనసభలు చేరి యాలోచించి తీర్మానించని యెడల వ్యవహారము జరుగుటకు వీలులేదు. కాబట్టి అధికారమునకు వచ్చిన క్రొత్తమంత్రులు ఆగస్టు మాసాంతములోపుగ తా మీయారుమాసములలో చేయ దలచుకొనిన పనిని నిర్ణయించుకొని, అందులకగు కర్చు లింత యని తేల్చి ఆమొత్తము వచ్చుమార్గము లిట్టివని స్థిరపరచుకొని సంవత్సరమంతటికిని కలిపి బడ్జెట్టును శాసనసభలయెదుట పెట్టవలసిన అవసర మేర్పడినది. అసెంబ్లీసభ్యులు ౨౧౫గురు. కౌన్సిలుసభ్యులు౫౫ గురు. మొత్తము ౨౭౦ గురున్నారు. వీరందరకును మంత్రు లేర్పరచిన బడ్జెట్టు — అనగా ఆదాయవ్యయముల అంచెనా—అచ్చయి సకాలమునకు చేతి కందవలెను గదా. కాబట్టి ఆగస్టు ఆరంభముననే అచ్చుకు కాగితము లిచ్చి కావలెను. ఇన్ని కారణములను బట్టి కాంగ్రెసు మంత్రులు తాము అధికారమునకు వచ్చిన ఆరువారము లలో ఇదివరలో అమలులో నున్న సర్వవిషయములను మనస్సునకు దెచ్చుకొని, "ఈయీపన్నులవలన ఈయీ ఆదాయమార్గములలో ప్రభుత్వానికి ఇంతఇంత మొత్తము చేతికివచ్చుచున్నది. ఈయీబాబతులగు పనులకు ఇంతఇంత మొత్తము కర్చగుచున్నది." అనుసంగతు లన్నిటిని, ప్రతి సూక్ష్మవివరణతోను అర్థము చేసికొని తాము రాచకార్యాలలో ఇప్పటి పరిస్థితులలో ప్రజోపయోగమునకై యేమి యేమి చేయుటకు అవకాశమున్నదో యెంతమట్టుకు మార్పులు చేయవచ్చునో నిశ్చయించుకొని లెక్కల నన్నిటిని సిద్ధము చేయవలసియుండినది. ఆర్థికమంత్రి సి. రాజగోపాలాచారిగారు—ఇతడే ప్రధానమంత్రి—చేసిన యుపన్యాసము కాక సభ్యులచేతికి అందజేసిన లెక్కలకట్ట ౭౧౬ అచ్చు అరటావుల గ్రంథ మయినదంటే మన మంత్రులు ఆరువారములలో మోసిన కార్యపుబరువు ఎంత ఉండవచ్చునో అర్థముకాగలదు.

*   *   *

సర్కారువారు పెట్టే కర్చు రెండు ముఖ్యమైన బాబతులుగా వర్ణించవచ్చును. పన్నుల మూలకముగా నైతేనేమి వ్యాపారపు వైఖరిని పనిచేసి గడించే సంపాదనమూలకముగా నైతేనేమి వీరికి చెందే ఆదాయము నుంచి పెట్టే కర్చు ఒకబాపతు. డబ్బు అప్పు దెచ్చి, అడ్వాన్సులుగా తీసికొని పెట్టేటటువంటి కర్చు రెండవ బాబతు. మొదటిబాబతుది ఆనాటికానాటి ఫలంతో తీరిపోయే పనులకు పెట్టుకోతగినది. ఆనాటికానాడంటే సర్కారు పనులకు సంబంధించి ఆ సంవత్సరమని, అథవా హ్రస్వకాలమని అర్థము చేసుకోవలెను. బహుకాలముమీదట కర్చు పెట్టవలసియుండి బహుకాలముమీదట ఫలము కనుపడే విషయాలలో చేసే కర్చు రెండవ బాపతుది. అనుదినము గడనగా బొక్కసమునకు చేరే ద్రవ్యమును ఇంగ్లీషులో 'రెవిన్యూ' అంటారు. పెట్టుబడిగా వినియోగపడే ద్రవ్యమును 'కాపిటలు' అంటారు. కాబట్టి ఏ కర్చు పెట్టినా 'రెవిన్యూ'లోనుంచి పెట్టుచున్నారా, 'కాపిటలు'లో నుంచి పెట్టుచున్నారా అనే అంశము మొదట తేల్చుకోవలె.

ఇక ప్రాంతీయ ప్రభుత్వమువారు—దీనికే ప్రావిన్షియల్ గవర్నమెంటు అని పేరు—పెట్టే కర్చులు ఆకర్చులయొక్క స్వభావమునుబట్టి మూడువర్గాలక్రింద నేర్పరచుకొనవచ్చును. మొదటివర్గముక్రిందికి వచ్చే కర్చు విశేషభాగము ఇదివరకే నిశ్చయ మయిపోయినది. అన్ని జిల్లాలలోని ఆఫీసరుల జీతాలు, బత్తాలు, వారిసిబ్బందీ, వారి ఆఫీసుల కర్చులు, ప్రాంతీయప్రభుత్వానికి చెందిన అన్ని డిపార్టుమెంటుల ఆఫీసర్ల జీతములు, బత్తెములు, సిబ్బందీ వగైరాలు, కరణము మునసబులు వగైరా జిల్లాలలోని ఇతర నౌకరుల జీతము బత్తెములు ఇవియన్నియు నొకవిధమైన కంట్రాక్టులో చేరియుండును. అదేపనిగా కొన్ని హోదాలే కొట్టివేసినప్పుడుగాని నూటి కింత తగ్గించవలసినదని సర్వముగా తీర్మానించినప్పుడుగాని ఇవి సంవత్సరమునుండి సంవత్సరమునకు రమారమిగా నొకటే రీతిని స్వస్వరూపమున ప్రత్యక్ష మగుచుండవలసినవే. ఇంక్రిమెంటలు స్కేళ్లు—అనగా సంవత్సరమున కొకసారి యింతేసి పెరుగవలసిన దని ఏర్పడిన జీతాల దర్జాలు—ఉన్నచోట్ల ఈ మొత్తము వృద్ధి అగుచునే యుండును. అంతేకాక, ఇప్పటి ప్రభుత్వ విధానమున పైదర్జాయుద్యోగుల జీతాలు—ఐ. సి. యస్., ఐ. ఎమ్. ఎస్. వగైరాలవి—శాసనసభవారికి అంటరానివి. కాబట్టి వానివిషయములో కోతలు పెట్టడము సాధ్యము కాదు. ఇతరజీతములలో కాంగ్రెసు మంత్రులు నూటికి ౨౦ మొదలు ౩౦ వరకు కోతలు పెట్టదలచినారు కాని అవిషయ మాలోచనయందున్నది. ఈలోపుగ మంత్రులు తాము రు. ౫౦౦ ల జీతము తీసికొనుటను ఉదాహరణముగా కంటియెదుట జూపి ప్రజాక్షేమమునకయి యితరోద్యోగస్థులును ఐచ్ఛికముగా జీతములు తగ్గించుకొనవలసినదని సహృదయులకు (మన) బీదలపరముగా వేడికోలు చెల్లించుకొన్నారు. ఈ వేడికోలు ఫల మింతత్వరలో తేలునదికాదు కాబట్టి అది ఈబడ్జెట్టులో కనుపడదు. రెవిన్యూలోనుంచి కర్చుపెట్టుతూ సంవత్సరాలతరబడిని జరుగవలసిన కార్యక్రమము ఇదివరలో మంజూరైపోయినది ఇతరత్రగూడ నెంతో యుండును. ఉదాహరణము తీసికొని చూతము. పంటనీటివసతులు—దీనినే ఇర్రిగేషన్ అందురు—కొన్ని రివిన్యూలెక్కలోనుంచే చేయడము కలదు. అవి ప్రాత ఇర్రిగేషన్ పనులకు హెచ్చువిలువను కలుగజేసే రిపేరీలు పునర్నిర్మాణాలువగైరాలు కావచ్చును. లేదా కొద్దిమొత్తముతో సాగగల ప్రత్యేకపు పనులైనను కావచ్చును. ఉత్తరగోదావరి పరికలలో అన్నవరముగ్రామములో కుంటకట్టడము ఒక ఐటెముగా నేటి బడ్జెట్టులో కన్పించును. అదే ప్రకారముగా చిత్తూరు ఇర్రిగేషన్ జిల్లాలో పెద్దచెరువు పునర్నిర్మాణముకూడ కన్పించును. మొదటిది గోదావరి డెల్టాపని. రెండవది ప్రత్యేకముపని. రెంటికిని ఎస్టిమేట్లు ఎన్నడో తయారైనవి. ఒకటి రు. ౨౨,౩౦౦ లు. రెండవది రు. ౧౨,౮౦౦ లు. పని యారంభమైనది, ౧౯౩౫-౩౬, ౧౯౩౬-౩౭ లలో కొంత కర్చుకూడ జరిగినది. ఇట్టిపనికి ఇంకను పెట్టవలసిన సొమ్ము పెట్టక యేమిచేయగలరు? ఇట్టివియే యితర డిపార్టుమెంటులలోను ఉండును. ఉదాహరణము మలేరియా నిర్మూలనోపాయముల యాలోచన విశాఖపట్టణముజిల్లాలో ఆరంభించినారు. పని యారంభించినారు. జరుగుచున్నది. పూర్తియగువరకు కర్చుపెట్టక తీరదు. ఇట్లే పెట్టుబడిసొమ్మునుండి వ్యయపరచే బాబతులలో కూడ ఇదివరకే నిర్ణయమై చాలీగా కర్చుపెట్టితీరవలసినవి ఉన్నవి. ఈబాబతులు ముఖ్యముగా ఇర్రిగేషను లోను, కట్టడములలోను కన్పించును. కావేరీ-మెట్టూరు ప్రాజెక్టు ఇట్టిది. ఇక ప్రత్యేకము క్షామనిధి యొకటి ప్రాంతీయప్రభుత్వమువారి చేతిలో నున్నది. అం దిదివరకు తప్పక నలువది లక్షలు నిలువయుండేది. క్రొత్తచట్టముచేత ఆమితి అరువదిలక్షలు చేసినారు. అందులోనుంచి కొన్ని ఇర్రిగేషన్ పనులు ఇదివరకే ఆరంభించినవి కలవు. తిప్పాయపాలెం ప్రాజెక్టు అట్టిది. ఇటువంటి అన్ని బాపతులలో గవర్నమెంటువారు ఇదివరకు జరిగిన కార్యక్రమమును ముందుకు సాగించవలసినదే. ఈకార్యక్రమమును బడ్జెట్టులో పార్టు I స్కీములందురు—అనగా మొదటివిభాగము స్కీములన్నమాట.

క్రొత్తగా ఆ సంవత్సరములోనే ఆరంభించి చేయుట కేర్పరచే కార్యక్రమము—ముందుకు కొన్ని సంవత్సరములవరకు ఆ కార్యక్రమము సాగవలసినదే యైనా—పార్టు II స్కీములలో చేరుతురు.

కాని ఇది సత్యమును బయటపెట్టే విభాగము కాదు. ఎందువలన నందురా? పార్టు I స్కీములలో విద్యావిధానము, ఆరోగ్యము, వైద్యము, వ్యవసాయము, పశుచికిత్స, పరపతిసంఘములు, పరిశ్రమలు వగైరాలకు ఎక్కువగా చేసే వ్యయమంతయు ఇమిడిపోవును. నిజమునకు, ఒకొకప్పుడు, పార్టు II స్కీములు క్రొత్తరోడ్లు, కట్టడములు వగైరాలు—కొంత ఆపివేసి— ఈ సంవత్సర మట్టుకే ఆపినారు —పార్టు I స్కీములను బలపరచవలసిన యావశ్యక ముండును. కాబట్టి ఈ సంవత్సరము క్రొత్తమంత్రులు బడ్జెట్టును తయారుచేయడమునందు క్రొత్తగా పెట్టే అన్నివిధము లయిన కర్చులు శెక్రటరీగారిచేత సిద్ధము చేయించి ప్రకటింపించినారు. ఆ వివరములన్నిటిని ఇచ్చు నిచ్చుటకురాదు. తెలిసికొనగోరువారు ౧౯౩౬-౩౭ వ సంవత్సరపు బడ్జెట్టు మెమోరాండములో ౧౫౨ పేజీ మొదలు తుదివరకును చూచుకొనవచ్చును. ఈవిధమైనట్టి మొత్తపుకర్చు ఒకే పర్యాయము పెట్టదగినది రు. ౫౦,౪౦,౨౦౦ లును, ప్రతిసంవత్సరమును పెట్టదగినది రు. ౪,౩౯,౧౦౦ లును అంచెనావేసి ౧౯౩౬-౩౭ లకు మొదటిబాపతు రు. ౧౧,౫౬,౩౦౦ లును, రెండవ బాపతు రు. ౨,౧౩,౨౦౦ లును, మంజూరు కోరినారు. ఇది సాధారణపు రివిన్యూలోనుండి నిర్వహించే కార్యవర్గము. పెట్టుబడి సొమ్ములోనుంచి నిర్వహించే కార్యాలకు మొత్తము అంచెనా ఒకేపర్యాయము కర్చుపెట్టదగినది రు. ౫౧,౬౯,౪౦౦ అంచెనావేసి రు ౨౦,౨౬,౨౦౦ మంజూరు కోరినారు. మంజూరు కోరిన మొత్తములలో ఏయేడిపార్టుమెంటు కెంతెంత చెందినదో తెలిసికొనుట యవసరము.

*　　*　　*　　*

జైళ్ల డిపార్టుమెంటులో సాలీనా బాపతు క్రింద రు ౫౩,౧౦౦ లు ఒకేపర్యాయపు కర్చు బాపతు క్రింద రు. ౩౦౦ లు కోరినారు. ఇందులో రు. ౫౦,౦౦౦లు సాధారణ ఖయిదీలకు మజ్జిగ పోయించుటకు కోరినది. పరిశ్రమలక్రింద ఒకేమొత్తము బాపతు రు. ౨,౨౯,౧౦౦ లు ప్రతిసంవత్సరపు కర్చు బాపతు రు ౨౦౦ లు కలదు. ఇందులో రెండు లక్షల రూపాయలు ప్రత్యేకము చేతినూలు వడుకు పరిశ్రమను ప్రోత్సాహపరచుటకు నియమితమైనది. చిల్లర డిపార్టుమెంటులలో మొత్తముగా వ్యయపడే బాపతు రూ. ౧,౨౬,౬౦౦ లును, సాలీనా వ్యయము బాపతు రూ. ౧౯,౯౦౦ లును కన్పించును. ఇందులో రేడియోలు పల్లెటూళ్లలో పెట్టుటకు రు. ౧౦,౦౦౦ లు చేర్చినారు. లేబరు డిపార్టుమెంటు వారు త్రవ్వించే బావులు వగైరాలకు రు. ౧,౩౩,౦౦౦ కోరినారు. గుంటూరు శ్రీకృష్ణాశ్రమమునకు సంవత్సరమునకు రు. ౧౦౦ ల గ్రాంటు ఇవ్వదలచినారు. చదువులక్రింద మొత్తపుకర్చు గ్రాంటులు రు. ౧,౪౫,౭౦౦ లును సాలీనా వ్యయపు బాపతు రు. ౪౪,౨౦౦ లును గోచరించును. ఇందులో రు. ౧,౬౫,౬౦౦ లు యూరోపియనేతర ప్రైవేటు స్కూళ్లు, కాలేజీలు, స్వంతలు స్కూళ్ల ఎక్విప్మెంటు గ్రాంటులకోసర మేర్పడినది. ఆరోగ్యము క్రింద మొత్తపుకర్చు గ్రాంటులు రు. ౪,౪౨,౫౦౦; సాలీనా వ్యయముక్రింద రు. ౧,౧౦౦ లు కలదు. ఇందులో రు. ౧,౫౦,౦౦౦ లు గ్రామసీమలలో మంచినీటివసతులు కల్పించుటకు, లోకలుబోర్డులకు గ్రాంటు లిచ్చుటకు ప్రత్యేకించినారు. వారును సమభాగ మియ్యవలసి యుండురు కావున ఇవి మూడులక్ష లగును. ఇది గాక తెలుగు దేశమునకు సంబంధించినవరకు కడప, గుంటూరు, బెజవాడ త్రాగుడునీటి సరఫరా లభివృద్ధి చేయుటకు రు. ౫౦,౦౦౦లు, రు. ౨౪,౦౦౦లు, రు. ౬౫,౦౦౦ లును, తిరుపతి మునిసిపాలిటీ మురుగుడు కాలువల నిర్మాణమునకు రు ౨౩,౭౦౦ లు. విశాఖపట్టణము ఏజెన్సీలోను హాస్పేట మునిసిపాలిటీలోను మలేరియానివారణకు రు. ౧,౦౦౦లు, రు. ౫౦౦లు మంజూరు కోరినారు. మంత్రి డాక్టరు రాజన్ గారు 'పల్లెటూళ్లో, పల్లెటూళ్లో' యని యెంత బిగ్గరగా పల్కినా ఈ క్రొత్తకర్చు నాలుగు

లక్షుల నలువది రెండున్నరవేలలో మూడులక్షులకు పై బడి పట్టణమాసములకే వ్యయమగుచున్నది. వైద్యము క్రింద మొత్తపువ్యయము బాపతు రు. ౧,౦౪,౯౦౦ లును, సాలీనా రు. ౫౭,౮౦౦ లును క్రొత్తవ్యయముగా చూపినారు. ఇందులో రూరల్ డిస్పెన్సరీలకు గ్రాంటు లకు కోరిన రు. ౭౯,౧౦౦ లు తప్ప రమారమి తక్కిన మొత్తమంతయు కూడ పట్టణమాసములకు చెందినదే. కాని పట్టణమానపు ఆస్పత్రులు పల్లెటూరి వారికిని ఉప యోగకరములే యనినను డాక్టరు రాజన్‌గా రన వచ్చును. పెట్టుబడి బాబతుక్రింద ఎలెక్ట్రిసిటీస్కీముల కయి రు. ౨,౧౫,౫౦౦ లు మంజూరు కోరినారు. అందులో తెలుగు దేశమునకు సంబంధించిన దేదియు కన్పించదు. వడ్డీకి అప్పులుగాను అడ్వాన్సులు గాను ఇచ్చేకర్చు మొత్తము రు. ౨౦,౨౭,౦౦౦. ఇందులో బెజవాడ నీటి సరఫరాకు రూ. ౭౫,౦౦౦ లు, ఎలెక్ట్రిసిటీకి రు. ౨౬,౨౦౦ లు, కడప, గుంటూరు నీటిసరఫరాస్కీములకు రు.౨౪,౦౦౦లు, రు. ౫౦,౦౦౦ లు, ఒంగోలు సిమెంటు కాంక్రీటింగు రోడ్డులకు రు. ౭,౬౦౦ లు, బళ్లారిరోడ్డులకు (షెల్‌క్రీటింగు) లక్ష రూపాయిలు, కాకినాడరోడ్లకు రు. ౨౫,౦౦౦లు, తాడి పత్రి మునిసిపలు స్కూలు బిల్డింగులకు రు. ౮,౯౦౭ లు తెలుగుదేశపు బాపతులు కన్పించుచున్నవి.

మొత్తముమీద అన్ని జిల్లాలకును పంచవలసిన బాపతులలో తెలుగు దేశానికి ఎంతభాగము సంక్రమించునో తెలియదు గాని క్రొత్తఖర్చులని వేయ బడిన ఈ జాబితాలో ప్రత్యేకము స్థలను ఉద్దేశము రెండును నిర్ణయించి వేసిన ఒట్టు మొత్తములలో ఆంధ్ర ప్రాంతాలకు చాల తక్కువ వచ్చినది. రివిన్యూలో నుంచి పెట్టే సుమారు రు ౯,౫౦,౦౦౦ లతో మద్రా సు మింగిపోయే సుమారు రు ౧,౫౯,౭౦౦ పోగా మిగత సుమారు ఎనిమిది లక్షులలో తెలుగుదేశానికి చెందేది సుమారు రు ౨,౮౦,౦౦౦ లు కన్పించు చున్నది. అప్పులు అడ్వాన్సులలో నుండి ఇచ్చే రు ౨౦,౨౭,౨౦౦ లలో మద్రాసుభాగము సుమారు ౭ లక్షులు పోతే మిగతా రు ౧౩,౨౭,౨౦౦ లలో తెలుగుప్రాంతాలకు చెందేది సుమారు ౩,౦౦,౦౦౦ లు. తెలుగు జిల్లాల ప్రతినిధులు కొంత మేల్కొని పని చేసి కొనవలసియుండురనుట కిది యొకహెచ్చరిక యని వేరుగా చెప్పనక్కరలేదు.

తెలుగుప్రాంతమునకును ఇతర ప్రాంతములకును ఉండే పోలికలమాట యెట్లున్నను పైన వ్రాసిన విష యమునుబట్టి కాంగ్రెసు ప్రభుత్వమువారు మంచిపను లకుగాను ఈసంవత్సరం కొంతవ్యయము నిర్ణయించినా రనడము తెలియగలదు. కాని, ముందుసంవత్సరముతో పోల్చిచూచినప్పుడే వీరు చేయదలచుకొనిన ప్రజోప కారముపరిమితి బడ్జెట్టులో విశదపడగలదు.

* * * * *

సర్కారువారు నెరవేర్చే ధర్మములను మూడు విధాలుగా వివరింపవచ్చును. వారు ప్రాతిపదికముగా చేసుకోవలసిన పనులు కొన్ని యున్నవి. పన్నులు వసూలుచేసికొనడము, పోలీసువగైరాల నేర్పరచుకొన డము, న్యాయవిచారణ కేర్పరచడము, జైళ్లు మొదలై నవి నిర్వహించడము, జిల్లాలలోను ముఖ్యపట్టణములోను పరిపాలకుల నిర్ణయించుకొనడము ఇత్యాదులు ప్రాతి పదిక ధర్మములు. ప్రజాభివృద్ధి కార్యక్రమము రెండవ వర్గము. ఇందులో ఇరిగేషను, విద్య, వ్యవసాయము, ఆరోగ్యము, పరపతి, వైద్యము, ఎలెక్ట్రిసిటీ, పశు చికిత్స, కార్మికులసంరక్షణ, రోడ్లు వంతెనలు ఇత్యాదు లన్నియును చేరను. ఈ రెంటికిని క్రమముగా పనికివచ్చు ఋణనిర్వహణ, పెన్షనులు, అచ్చువగైరా పనులను మూడవవర్గములో చేర్చవచ్చును. ఈ మూడువర్గముల క్రిందను అగు కర్చులను మూడేండ్ల తారతమ్యమును కనుపరచుచు ప్రభుత్వమువారు ప్రకటించినారు. దానిని బట్టి చూడగా ప్రభుత్వమువారి ప్రాతిపదికవ్యయములు ౧౯౩౫-౩౬, ౧౯౩౬-౩౭, ౧౯౩౭-౩౮ వ సం వత్సరములలో ౬౯౧.౭౯; ౬౭౨.౬౧; ౬౭౮.౬౨ లక్షలుగ కన్పించును. మొత్తముకర్చులో నూటికి ౭౩.౩; ౭౨.౩; ౭౨.౦౦ లగుచున్నది. అనగా ఈకర్చు తగ్గతగినది తగ్గినది. తగినంత తగ్గిన దని

యనుటకు వీలులేదు. జీతముల బత్తెములు బాగుగా తగ్గినప్పుడు ఆరీతియగు తగ్గుదల కన్పించును. జీతములు తగ్గింపువిషయములో మంత్రులు చేయుచుండు ఆలోచన ఇదివరలో సూచించడమయినది. అయిన ఒక్క హెచ్చరికమాట మాత్రము చెప్పదగియున్నది. పైజీతములు తాకుటకు వీలు లేదుకదా యని డబ్బు మిగుల్చుటకు బహు సంఖ్యాకులైన బీదజీతగాండ్ల జీతములు తగ్గించుటమాత్రము పొరపాటగును. రు. ౫౦ లకు లోబడిన జీతములను తాకనేరాదు. రు. ౩౦ లకు తగ్గు జీతములను హెచ్చింపవలెను.

ప్రజోపయోగకరములగు అభివృద్ధికార్యముల కేర్పడిన వ్యయము సంగతిలో కాంగ్రెసు మంత్రులు చక్కని పురోగమనమును కనుపరచినారు. ఈబాపతు ౧౯౩౫-౩౬ లో మొత్తము ౭౪౮.౯౪ లక్షలు. ౧౯౩౬-౩౭ లో ౭౫౯.౮౪ లక్షలు. ౧౯౩౭-౩౮ కి ౮౧౨.౩౨ లక్షలు. అనగా కర్చులలో నూటికి వరుసగా ౪౬.౮; ౪౭.౭; ౫౦.౩ భాగములుగా నేర్పడినది. సగమునకు పైగా ప్రజోపయోగకార్యక్రమమునకు ద్రవ్యముకర్చుపడుట కీనాటిమంత్రు లేర్పరచినారు.

మూడవ వర్గపు కర్చులు ౧౫౮.౬౪; ౧౫౯.౩౭; ౧౨౨.౭౩ లక్షలు మూడేండ్లకు వరుసగా చూపబడినది. నూట ౯.౯; ౧౦.౦; ౭.౭ భాగము లగుచున్నది. ఈ విషయమున నిప్పటి మంత్రివర్గపు చర్య మిక్కిలి ప్రశంసనీయముగ కన్పించును.

అభివృద్ధి శాఖలవారిగా పరీక్షించినయెడల ౧౯౩౬-౩౭ కన్న ౧౯౩౭-౩౮ లో తలపెట్టిన కార్యముల కెక్కువ వ్యయపరుచనుద్దేశించియుండుట తోచును. ఇర్రిగేషన్ కర్చు ౪.౪౭ లక్షలు పెరిగినది. లెక్కల కతాయింపుచే నిందులో కొంత పెరిగిన మాట వాస్తవమేకాని మొత్తముమీద కొంత నవీనకార్యము తలపెట్టియుండుటయు నిశ్చయము. దువ్వలేరుప్రాజెక్టుకు ౫౦ వేలు ప్రత్యేకించినారు. రాయలసీమలో (౧)బోరువెల్సు వలన నీరు పైకి తెచ్చు ప్రయత్నమునకు (౨) పెన్నేరు సముద్వతీ (౩) తుంగభద్ర ప్రాజెక్టులకు నీటికొలతలు తీసికొనుటకు కర్చులు పెట్టదలచినారు. చదువుల డిపార్టుమెంటులో ౨.౪౫ లక్షల పెంపక మున్నది కాని గ్రంథాలయములకు ఇచ్చుచుండిన గ్రాంటులు మాత్రము చాలకయుండిన రు ౧౨,౦౦౦ నుండి రు ౫౦౦౦ లకు కృశించినవి. ఆరోగ్యమునకు నిర్ణయించిన కర్చులలో మహత్తమవృద్ధి యున్నది. ఆకర్చు ౨౪.౨౧ లక్షల నుంచి ౩౩.౭౬ కు పెరిగినవి. ఒక్క ఏడాదిలో ౯.౫౫ లక్షల పొంగుదల. నూటికి ౩౯ వంతున హెచ్చుదల. ఇది యంతయు గ్రాంటుల క్రింది హెచ్చుదలయే. వ్యవసాయశాఖలో లక్ష ఎనుబదినాలుగువేల హెచ్చుకర్చు కేర్పరచినారు. పండ్లపంట పరిశోధనస్థానమునకును గ్రామములలోని పాడి పశువుల స్థితులను గురించిన విచారణకును ప్రత్యేకము చేయబడుమ్మాను మిందులో చేరినది. పశుచికిత్సకు ఎనుబదిమూడువేలు హెచ్చుగా మంజూరు కోరినారు. పరపతి సంఘములశాఖకు ౨ లక్షల ౧౬ వేలు జాస్తిగా మంజూరుకు పెట్టినారు. జైళ్లు, పరిశ్రమల శాఖలలో ఖయిదీలకు మజ్జిగ పోయుటకు చేతినూలు పరిశ్రమాభివృద్ధి గ్రాంటుకు చేసిన ఏర్పాటు లిదివరకే తెలుపడమయినది. ఈ కారణముచేతను ఇతరమగు కారణముల చేతను ఆ శాఖలలో ౯౩ వేలును ౪ లక్షల ౫౨ వేలును హెచ్చు మంజూరులు కన్పించును ఎలెక్ట్రిసిటీ డిపార్టుమెంటులో ౪.౫౮ లక్షల జాస్తీ మంజూరున్నది. లేబరు డిపార్టుమెంటు కర్చులకును లక్ష ఎనిమిదివేలు ఎక్కువగా నిర్ణయించినారు. పెట్టుబడి బాపతు కర్చులలో ఎలెక్ట్రిసిటీ క్రింద ౪౯ లక్షల ౯౯ వేలరూపాయల అదనపుకర్చున కేర్పాటు కలదు. అందులో విశాఖపట్టణము థర్మల్ స్టేషనుకు ౧౬.౯౩ లక్షలును బెజవాడ థర్మల్ స్టేషనుకు ౧౩.౮౮ లక్షలును నిర్ణయించినారు. గుంతకల్లు థర్మల్ స్టేషనుమాట కర్చులలో కానరాలేదు. కాని ఇదియు నంద్యాల, కాకినాడ, పాలకొల్లుల స్కీములను ఆలోచనయందున్నవనిమాత్రము సూచితమైనది. వ్యవసాయదారులకు అప్పులు స్వల్పవడ్డీల కిచ్చుటకు ౩౭.౨౩ లక్షల కేర్పరచినారు. ౧౯౩౬-౩౭ లో ౨౬.౨౬ లక్షలకుమాత్రమే యేర్పాటుండేది.

* * *

ప్రాంతీయ ప్రభుత్వానికి సంబంధించిన (౧) రివిన్యూ (౨) కాపిటలు మొత్తములనుండి పెట్టే పై వివరణపు కర్చులు గాక ఇండియా ప్రభుత్వము వారివద్ద నిలవడబ్బులో నుండి గ్రామ పునర్నిర్మాణమున కని కొంత గ్రాంటు, పరపతి ఉద్యమాభివృద్ధికని కొంత గ్రాంటు ఇదివరలో ఇచ్చినారు. ౧౯౩౭-౩౮ కిని ఇవ్వగలరు. ఈ మొత్తమును వ్యయపెట్టుటలో గ్రామపు హోలులు, రీడింగురూములకు గూడ మంత్రివర్గము వారు తా విచ్చియుండుటకు సంతోషింపదగి యున్నది.

* * * *

ఇదివరకు వ్రాసినదంతయును గూడ సర్కారు వారు చేయ నిశ్చయించిన వ్యయములకు సంబంధించి వ్రాయడమయినది. ఆ విషయములో ప్రభుత్వమువారు ప్రజలకు చేయగలిగిన సేవ యెంత కలదనుటను నిరూపించుట యయినది. కాని ఈసేవమాత్రముతో మంత్రి వర్గము తృప్తిపడియుండిన నెక్కువ ప్రయోజనమును సాధించినవారై యుండరు. వచ్చే ఆదాయమును పోగొట్టుకొనవలసినను వెదియక ప్రజోపయోగమును సాధించుటలో కాంగ్రెసు మంత్రివర్గమువారు క్రొత్త దారిత్రొక్కి మార్గదర్శకు లయినారు.

* * * *

ఇందులో మొదట నమూదుచేయదగినది త్రాగుడును నిరోధించేప్రయత్నము. మద్రాసు ప్రాంతమంతటను త్రాగుడులేకుండ తుడిచివేయుట యుద్దేశము. అయిన నంతటను నొకేపర్యాయ మీ ప్రయత్నము చేయుట ఇప్పటి పరిస్థితులలో సాధ్యముకాని పని. అందుచేత ఈ సంవత్సరము సేలము జిల్లామట్టుకు ప్రయత్నము చేయుచున్నారు. దీనివలన మొత్తము రు. ౨౬,౦౦,౦౦౦ ల ఆదాయము పోగొట్టుకొనవలసి వచ్చును. ఈ బడ్జెట్టు కాలములో మిగిలినది ఆరు మాసములే కాబట్టి ఇప్పటికి ౧౩ లక్షల నష్టముతో కార్యము సాగగలదు. ఈ ప్రయత్నము మహోత్తమప్రయత్నమనుటకు సందేహము లేదు. ప్రధానమంత్రి రాజగోపాలాచారిగారు వేసే అంచనానుబట్టి ౨౬ లక్షలు సర్కారుకు నష్టమైనా త్రాగుడుమానుకొని మనుష్యులు బుద్ధిమంతు లయి తమతమపనులు చక్కగా చేసుకోవడము మూలకముగా ప్రజలకు కోటిరూపాయిలు మిగుల గలదు. ఇది సత్యము. కాని ఈ విషయమునందు విమర్శలు విస్తారముగా చేసినవారున్నారు. ఇతరదేశాలలో —ముఖ్యముగా అమెరికాలో— ఈ ప్రయత్నము చేసి విఫలమనోరథులయి మానుకున్నారు. ఇచ్చటను అదే గతి పట్టునని కొందరన్నారు. దీనికి రెండుజవాబులు. ఒకచోట జరుగనిపని ఇంకొకచోట జరుగదనడము వట్టి మనోదౌర్బల్యము. అంతే కాదు. మనభూమిలో పరిస్థితులే వేరు. పశ్చాత్యనాగరకములో త్రాగడము దూష్యము గాదు. అతిగా త్రాగడము కూడదని బోధించడమున్నది. త్రాగడ మారంభించెదరు కాబట్టి త్రాగుబోతు లౌచున్నారని ఆబ్రహాము లింకను పలికినపలుకు సత్యము. ఇష్టాగోష్ఠిలో ఇది నిజమని పడమటిదేశాల బుద్ధిమంతులు ఒప్పుకొందురు. కాని వ్యవహారములో మాత్రము త్రాగుడు తుడిచివేయడము సాంఘికముగా వారు పొసగనివ్వరు. అది హేయమనుభావము వారిలో లేకపోవడము దీనికి కారణము.

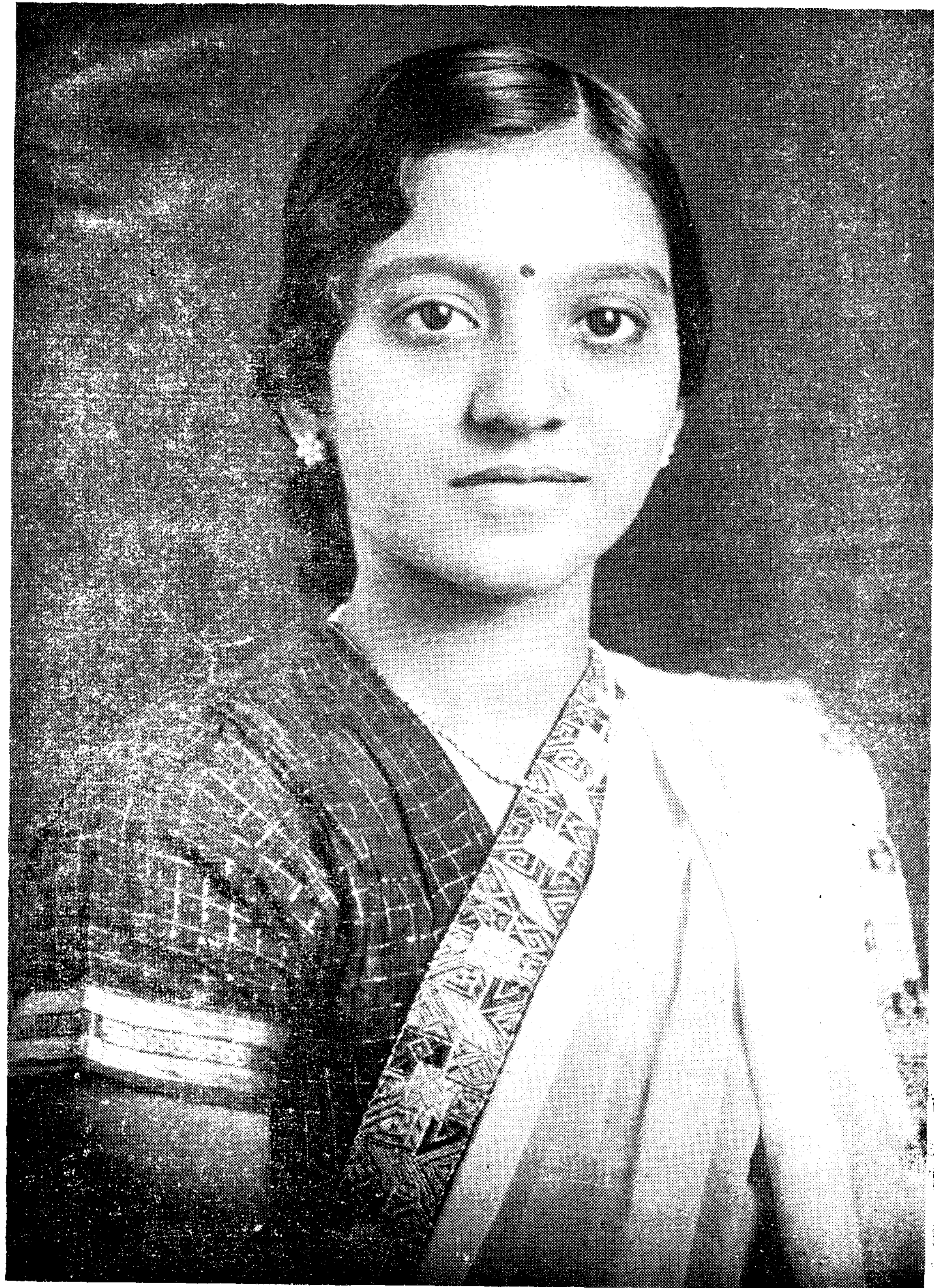
మన దేశములో త్రాగడ మంటేనే పాపము. త్రాగేవాడు తన్ను తానే చిన్నబుచ్చుకొన్నట్లుగా తలపంపులు పడుతాడు. త్రాగుడు అంటనివారు మనలో చాల ఎక్కువ. పాశ్చాత్యనాగరకదేశాలలో త్రాగుడు అంటనివారు అరుదు. మహానుభావులు. అందుచేత వారి ఉదాహరణము తీసికొని మనము కనుకంజవేయవలసిన పని లేనేలేదు.

ఈ సంస్కారము పూర్తిగా జరిగితే నాలుగు కోట్లరూపాయిల ఆదాయము నష్టపడవలసివచ్చునుగదా, దానిని పూడ్చే పద్ధతి యేమి? అనునట్టి ఆక్షేపణ రెండవది. ఈ ఆక్షేపణకు గూడ నర్థము లేదు. ప్రజలనీతిని చెరిచి వ్యర్థులను చేసి మన మానవత్వమునే నశింపజేయుచుండు రాక్షసాభ్యాసమును సంహారము చేయుటకు "విల్లుకర్చు, అమ్ములకర్చు"లకు జంకి వెనుదీయుటకంటె వెర్రితన ముండునా? పెద్దహోదాలలోని యుద్యోగస్థు

అనుకరణము

ముగ్ధ

ప్రౌ ఢ

లకు జీతాలు పెంచడమునకు మనదేశ మొక్కొక్క దెబ్బన పదులకోట్లు సమర్పించుకొన్నది కదా! ఆక్షేపకులు దాని నెట్లు మరచుచున్నారో? యుద్ధప్రక్రియల కొరకు అనంతముగా పెరిగిపోవుచుండు పదులకోట్లు వందలకోట్లు దేశదేశము సర్దుకొనుచున్నదే. అదెట్లు జరుగుచున్నదో? ఆరాజనీతితత్త్వ మాక్షేపకులు తెలిసికొనవలదా? ఐదుకోట్లను నాల్గింతలు ౨౦ కోట్లప్రయోజనము ప్రజలకుకల్గిన నాటికి ప్రజలలో కలుగు పరివర్తనము చేత ఆ ౫ కోట్ల నష్ట మొకలెక్కలోనిదిగా నుండదని అంతర్దృష్టితో చూడలేని రిత్తమానిసులు రాజ్య మేలుట కర్హులుకాగలరా? రాష్ట్రపాలనమనిన వట్టిరూపాయలణాల గుణింతమా? కాదు, కాదు. అది మరవరాదు. ఆక్షేపకులలో నొక రెడ్డినాయుడుగారు తప్ప తక్కిన వారెల్లరును ఈ సంస్కారము చేసితీరవలసినదే యని యంగీకరించిరి. ప్రభుత్వమున కెదుటిపార్టీ నాయకులు సర్ ఉస్మాన్ గారు మంత్రుల ప్రయత్నమును పూర్తిగా మెచ్చుకొని హృదయపూర్వకముగా అభివందించిరి. దేశము తోడ్పడినచో జరుగలేనికార్య ముండదు. కావుననే మంత్రి రాజగోపాలాచార్లు ప్రత్యుత్తర మొసంగుటలో తన ధర్మమును తాను నెరవేర్చి దేశప్రజల యెదుట నిలుతు ననియెను. వా రేమి తీర్మాన మిచ్చిన నది శిరసావహింతు ననియె.

* * * *

సర్కారు ఆదాయమునకు నష్టము సంఘటిల్లు మరియొక సేవ భూమిశిస్తుతగ్గింపు. ఇది మొత్తము ౭౫ లక్షలవరకు ముజరా యిచ్చుటకు కాంగ్రెసు మంత్రివర్గమువారు తీర్మానించినారు. ఇదివరలో ఇచ్చిన రీతిని ఇప్పుడుకూడ ఇది రైతుకు కనబరచు తాత్కాలికపు ముజరాగాను పన్నుభాగము రద్దుపట కాదని యాక్షేపణ కలదు. మంత్రులావిషయమున స్పష్టమయిన నిర్ధారణను రావలసియుండురు. అందులోను ఈ ముజరా అంత యెక్కువైనది కాదనియు ననదగి యున్నది. ౧౩౪౬ వ ఫసలీకే యీవిధమగు ముజరా— ఇచ్చినట్లు ఇవ్వనట్లు- ౫౬.౫౫ లక్షలవర కేర్పడి యుండినది. కాబట్టి కాంగ్రెసు మంత్రివర్గమువారు ఈ భాగమును పూర్తిగా రద్దు చేసినట్లు ప్రకటించేవరకు వారు చేసిన మేలు ౧౯ లక్షలు మాత్రమునకే వ్యాపించు ననుటకు వీలున్నది. కె. వి. రెడ్డినాయుడుగారు తమ మంత్రిత్వములోనే తా మీనిర్ణయము చేసితిమని వ్రాక్రుచ్చి తమ కీర్తిచెందవలసి యుండునని వాదించిరి. మంత్రి రాజగోపాలాచార్లు దీనికి ప్రత్యుత్తర మిచ్చుచు ఉత్తరువు చేయువారు నాయుడుగారు చలామణి చేయవలసినది కాంగ్రెసు మంత్రివర్గమని తెలిసియుండి మూడుమాసములయధికారపు ముచ్చటగా తా మీకీర్తి కోరుదురేని రెడ్డినాయుడుగారు అరీతిగానే సంతోషింపవచ్చు ననిరి. అంతకంటె విశేష మింకొకటి చెప్పిరి. పన్నుతగ్గుదల చేసికొన్నవాడు రైతేగాని తామెవ్వరు కాదనిరి. ఎంతోకాలముగా మొరపెట్టుచున్నరైతుకోరిక ఈనాటికి ఫలించినదని సూచించిరి. వారు చెప్పిన ఈవరాలమాటనుబట్టియే తమ ధర్మమింతటితో తీరిపోయినదని వారనుకొనరనుట స్పష్టము ముజరా ఇచ్చుచున్నా మనడము, ఏదో విచిత్రమయిన విధానాలాముజరాల అనులు కేర్పరచడము, తుద కా ముజరా రైతుకంటికి కనుపించునట్టిదిగా లేకపోవడము, ఆ కారణముచేత ఇచ్చినముజరా యైనను పూర్తిగా స్పష్టముగా అతనికి చేరకపోవడము ఇదివరలో జరిగినది. కాంగ్రెసు మంత్రివర్గమువారు జాగ్రత్తగా నాలోచించి ముజరా విషయమునందు మెలగవలసి యుండురు. ఖిలువలో తారుమారగుచుండే నాణ్యముల రూపకముగ పన్నులు వసూలుచేయును సర్కారు నౌకరులకు అదే రీతిగా జీతము లిచ్చుచు పన్నులో తగ్గింపు చేసినంత మాత్రమున నిజమును శాశ్వతమును నగు ప్రయోజనము రైతుకు కలుగునా యను సంగతి ఆలోచింపవలసి యుండురు. అతడు పండించుపంటలో నిమ్నర్ణయగు భాగముమాత్రము-నాణ్యములతో సంబంధములేకుండా- తాము తీసికొన్నప్పుడే, తమ నౌకరులలో స్థానికులైన వారికైనా వస్తురూపకమైన ప్రతిఫలము సాధ్యమైనంత వరకు ఇవ్వగలిగినప్పుడే బీదరైతుయొక్క కష్టములు గట్టెక్కగలవని తోచుచున్నది. ఇంతకంటె ఎక్కువ వివరణము ఈవిషయమునుగురించి వ్రాయుట కీవ్యాసమున ప్రస్తుతముగాదు.

* * * *

కాంగ్రెసుమంత్రుల బడ్జెట్టు ఆరంభ మగునప్పటికి కోటి రూబదిలక్షలు వారప్పుచేయడము లోకము కంటికి కనుపించినది. ఇది విపరీతమునుగాదు, క్రొత్తదియును గాదు. కాపిటలుకర్చులు పెట్టడానికి అప్పులు అడ్వాన్సులు ఇవ్వడానకు ప్రభుత్వాలు ఎప్పుడును అప్పులు తీసికొంటూరు. అట్లుచేయడము ఆవశ్యము, ధర్మము. నేటిచట్టము అమలులోకి వచ్చుటకుముందు ప్రాంతీయ ప్రభుత్వములకు కావలసిన ఈ విధమైన యప్పులను ప్రాంతీయప్రభుత్వములు తీసికొను చుండలేదు. ఇండియాప్రభుత్వమువా రప్పుతీసికొని వీరి కిచ్చుచుండువారు. ఇప్పుడు ప్రాంతీయ ప్రభుత్వములు స్వతంత్రము లయినవి కాబట్టి అప్పులు తీసికొనే జవాబుదారీయు వీరిదే యైనది. ఆ జవాబుదారీని నిర్వహించడము తప్ప ఈ అప్పులో వేరే అర్థమేమియు లేదు. వేరే అర్థము తీయుటకు వీలుకూడ లేదు.

* * * *

పైన చెప్పిన ఆదాయవ్యయ వివరము లన్నిటి ఫలము ఈ దినపుబడ్జెట్టునిలవలో చూపుదురు. ఇప్పటి ఎస్టిమేట్సుప్రకారము మన ప్రాంతీయ ప్రభుత్వమువారి రివిన్యూ రు. ౧౫,౯౩,౭౩,౨౦౦ లు; కర్చు రు. ౧౫,౯౩,౬౭,౩౦౦; నిలవ రు. ౫,౯౦౦. ఇంత కొద్ది నిలవ యుంచడమా? ఇది యేటిబడ్జెట్టని యొక యాక్షేపణ. ప్రజలనుండి వసూళ్లెక్కువజేసి ఫలయుతముగా వారికి చేయవలసిన సేవను సంకోచము చేసినయెడల నిలవలు ఎక్కువగానే చూపవచ్చును. కాని అది ప్రజాసేవమాత్రముకాదు. నిలవ కొద్దియగుటవలన హఠాత్తుగా పైబడునష్టములు—వరదలు, భూకంపములు, క్షామములు—పూడ్చుట యెట్లని వెంకటరెడ్డిగారు ప్రశ్నించిరి. ఇట్టిబెడదలు రానేవలదు. వచ్చినను ఆ ప్రశ్నకు శ్రీ రాజగోపాలాచారిగా రిచ్చిన ప్రత్యుత్తరమే ప్రత్యుత్తరము. క్షామనివారకనిధిలో ౬౦ లక్ష లున్నవి. అది ఇట్టి యుపయోగముల కేర్పడినదే. నిలవలు నిలవ లని పెంచి జీతాలు బత్తాలు వగైరా ఏనాడో పెంపుదల చేసికోడానికి వినియోగింపకుండా నిర్బంధముగు ఈ నష్టనివారణనిధిమీద నాధారపడడము మిక్కిలి సమంజసము.

* * * *

ఈనాటి బడ్జెట్టు సరిపరచుటకు కాంగ్రెసు మంత్రివర్గమువారు మరియొక విషయమునందు ప్రాతక్రొత్తపోక నవీనమార్గమును దీసినారు. ఇటీవల ఏర్పడిన ఒకచట్టమునుబట్టి సర్కారు ఉద్యోగములు చేసి పెన్షనులు పుచ్చుకొనినవారు తమ పెన్షను లంతటినిగాని కొంతటినిగాని సర్కారువారికి వదలివేసి దానికి బదులు కొంతమొత్త మారంభమునందే తీసికొనవచ్చును. దీని ఫలితముగా పెన్షన్ పొందిన చాలమంది అప్పటికప్పుడు పెద్దమొత్తములు తీసికొనడము సంభవించుచున్నది. ౧౯౩౭-౩౮ లో దీనికిగాను ౧౦.౯౩ లక్షలు అంచెనా వేసినారు. ఇదివరకు ఈ బాపతుకర్చు సాదారివిన్యూనుండి పెట్టేవారు. కాని నిజమైన అర్థనీతి ప్రకారము ఆలోచించినయెడల ఈ కర్చు కాపిటలు నుండి పెట్టడము దోషము కాదు. పెన్షనులముందు మొత్తము లీనాడు తీసికొనుటలో ఆమట్టుకువడ్డీ ఎదురు కట్టిచ్చిరే తీసికొనవలసియుందురు. కాబట్టి తాము వడ్డీకి తెచ్చిన డబ్బులో నుండి యీ కర్చుపెట్టి క్రమముగా ఇవ్వవలసియున్న పెన్షనులలోని నిలవభాగము వడ్డీక్రింద ప్రభుత్వమువారు ఇచ్చుట యగును కాని వేరు కాదు. అందులోను త్రాగుడు నిర్మూలోద్యమము, చేతినూలు ప్రోత్సాహము, భూమిశిస్తు తగ్గింపు, మరి పైని వర్ణించిన ఖయిదీలకు మజ్జిగసరఫరా, నీటివసతుల వ్యాప్తి వగైరా బరువులు పెట్టుకొనిన కాంగ్రెసు మంత్రివర్గమువారు తాత్కాలికముగా, పూర్ణమైన పద్ధతిని కనిపెట్టుకొనేవరకు, ఈ యార్థికనీతి నవలంబించుటయం దేదోషమును కన్పించదు.

* * * *

ప్రభుత్వమువారి అధికారములో ఉండి కూడ వారి లెక్కలలోనికి రాని హిందూధర్మాదాయముల బోర్డుశాఖ కలదు. ఇట్టి వర్గములో కాకపోయినా ప్రత్యేక శాసనాలక్రింద స్వతంత్రముగా నడిచే తిరుపతి వంటి సంస్థలు కలవు. ఇట్టి సంస్థలలో ఎక్కువ ఆదా

యము కలదు; వ్యయమును కలదు. ఇవి ప్రజాప్రతినిధుల దృష్టిలోనికి వచ్చుటకు తగినంత అవకాశములు లేవు. తగిన ఏర్పాటులు కాంగ్రెసుమంత్రులు చేయుదు రని ప్రజ లెదురుచూడగలరు.

* * * *

చేయదగిన పనులు చాల యున్నను ఆరువారము లలో కాంగ్రెసు మంత్రివర్గమువారు కనపరచిన బుద్ధి కౌశల్యమునకు, ప్రజాపక్షోత్సాహమునకు, దూరదృష్టికి, స్థిరశాంతప్రవర్తనకు ఈ బడ్జెట్టు నిదర్శన మని లోకామోదమును పడసినారు. శుభంబగుగాక !

మబ్బు, గుట్టలు

—K. K.

పశువులకొరం

"కరుణకుమార"

లి తియ్యి: మామా! వాకిలి,

డ్డ పుంజులాగ, చెవులు బార
ుంగా ఆలకించాడు ఆ పిలుపు-
లీను చేస్తున్న రొబ్బయ్య; వడి
విలుకు తీసి తలుపు తెరిచాడు,
చెల్లి ఆహ్వానంచేస్తూనా.

ుచుకొన్నావేందయ్యా, పంజ
లాడుతుండావా ఏంది?" అని
ంచెలి.

ండా" అన్నాడు బింకంగా,

..........." అని తెల్ల మొగం

..........."అని సరాగంగా

........." అని దీర్ఘం తీస్తూ
రెండుచేతులతోనూ పట్టుకొని
ంచెలి. గిల్లితే పాలగారే దాని
ట్టి గడ్డిగంప తన రెండుచేతు
రొబ్బడు.

డి దర్శనంతోనే తన శరీరం
ంచెలికి నెత్తిమీది గంపకూడా
ఎగిరి రొబ్బడితోకూడా గుర్రపు

ానికి గడ్డి మట్టపంచేసి తెస్తుండా
ు పడలేక, ఈపొద్దు చేతులు
ోకి దోకి, తెచ్చాను చూడు!
అరిచేతు లెట్లా పుళ్లుపడ్డాయో?" అని రెండుచేతులూ రొబ్బడికి చూపింది. తన రెండుచేతులతోనూ పెంచెలి పాణిగ్రహణంచేసి ఆమెను చూస్తున్నాడు రొబ్బడు.

"ఎండలు ముదిరినై మామా! పచ్చని గరికపోచ సిక్కడంలేదు. నేల తడి ఆరి గట్టిపడి రాయిలాగ పొద్దు గూకులూ ఎంతదోకినా - దోకుడుపార అటీగి మొద్దు బారడం, చేతులు పుళ్లెక్కడం తప్ప- గంపమట్టానికి కూడా రావడంలేదు గడ్డి. ఇక తేకుంటే మామ కోపం చేస్తాడుగాబోసని మోసుకొనితెచ్చా" అని తలపైకెత్తి మామకళ్లల్లోకి చూచింది పెంచెలి.

"కష్టం చేయకుంటే కడుపులోకి బువ్వ ఏడ నుంచి వస్తుందనుకొన్నావు?" అంటూ బొబ్బలెక్కిన పెంచెలిచేతులు తన కళ్లల్లో పెట్టుకొని ఆమెను దగ్గరగా లాక్కొన్నాడు రొబ్బడు. పెంచలి బాహువల్లరులు రొబ్బడి కంఠసీమను చుట్టవేసుకొన్నవి. నుదుటి మీది నీటిచుక్కలు చేత్తో తుడిచి, ఆమెను సందిట్లోకి లాక్కొని ఫాలభాగంమీద తన పెదిమెలు మెదిపాడు రొబ్బడు. పెంచెలికి ఆదినంచేసిన కాయ కష్టం అంత పారించి ఆనందం పొంగింది.

"వొదులు మామా! వొదులు: ఎవరన్నా సూస్తే సిగ్గుబోయేను" అని విడిపించుకోబోయింది పెంచెలి.

పైట జారగా రవికలో బిర్రెక్కిన చిన్నిరొమ్ము ఒక్కసారిగా కంపించి చలించినట్లుతోచింది రొబ్బడి దృష్టికి. ఆచలనంలోనే అతని హస్తచిత్తచాంచల్యాలు కూడా ఒక్కసారిగా అలుముకొన్నాయి.

"ఇహీహిహిహీ" అంటూ గుర్రం సకిలించింది.

పరధ్యానంలో వినబడ్డ సకిలింపుకి ఉలిక్కిపడి...

"అమ్మో! ఎవరో వస్తుండా"రని పట్టు విడిపించుకొని పైట సవరించుకొంది పెంచెలి.

పశువుల కోఠం

"కరుణకుమార"

"మామా! వాకిలి తియ్యి: మామా! వాకిలి, వాకిలి!"

పెట్టకూత వినబడ్డ పుంజులాగ, చెవులు బారెడేసి చేసుకొని ఆప్యాయంగా ఆలకించాడు ఆ పిలుపు- సాలలో గుర్రానికి మాలీసు చేస్తున్న రొబ్బయ్య; వడి వడిగాపోయి వాకిలి చిలకు తీసి తలుపు తెరిచాడు, గడపలో నిలబడ్డ పెంచెల్ని ఆహ్వానం చేస్తూను.

"వాకిలి బిగించుకొన్నావేందయ్యా, పంజ కాడ? లోగా చిల్లాబలాడుతుండావా ఏంది?" అని కిసుక్కున నవ్వింది పెంచెలి.

"ఆడుతూనే వుండా" అన్నాడు బింకంగా, రొబ్బయ్య.

"దేనితో?................" అని తెల్ల మొగం చేసింది పెంచెలి.

"నీ తోనే..............."అని సరాగంగా అన్నాడు రొబ్బడు.

"ఊఁ!..............." అని దీర్ఘం తీస్తూ నెత్తిమీది గడ్డిగంప రెండుచేతులతోనూ పట్టుకొని ఒక మెట్టెక్కింది పెంచెలి. గిల్లితే పాలుగారే దాని బుగ్గమీద చిటికెతో కొట్టి గడ్డిగంప తన రెండుచేతుల్లోకి తీసుకొన్నాడు రొబ్బడు.

వాకిట్లో రొబ్బడి దర్శనంతోనే తన శరీరం తేలిక అయిపోయిన పెంచెలికి నెత్తిమీది గంపకూడా తొలగేవరకు పిట్టలాగ ఎగిరి రొబ్బడితోకూడా గుర్రపు సాలలోకి దూకిందని.

"మామా! గుర్రానికి గడ్డి మట్టసంచేసి తెస్తుండా నని, దినమ్మా నీపొగు పడలేక, ఈపొద్దు చేతులు బొబ్బ లెక్కేటట్టు దోకి దోకి, తెచ్చాను చూడు! అరిచేతు లెట్లా పుళ్లుపడ్డాయో?" అని రెండుచేతులూ రొబ్బడికి చూపింది. తన రెండుచేతులతోనూ పెంచెలి పాణిగ్రహణంచేసి ఆమెను చూస్తున్నాడు రొబ్బడు.

"ఎండలు ముదిరినై మామా! పచ్చని గరికపోచ సిక్కడంలేదు. నేల తడి ఆరి గట్టిపడి రాయిలాగ పొద్దు గూకులూ ఎంతదోకినా - దోకుడుపార అటిగి మొద్దు బారడం, చేతులు పుళ్లెక్కడం తప్ప- గంపమట్టానికి కూడా రావడంలేదు గడ్డి. ఇక తేకుంటే మామ కోపం చేస్తాడుగాబోసని మోసుకొని తెచ్చా" అని తలపైకెత్తి మామకళ్లల్లోకి చూచింది పెంచెలి.

"కష్టం చేయకుంటే కడుపులోకి బువ్వ ఏడ నుంచి వస్తుందనుకొన్నావు?" అంటూ బొబ్బలెక్కిన పెంచెలిచేతులు తన కళ్లల్లో పెట్టుకొని ఆమెను దగ్గరగా లాక్కొన్నాడు రొబ్బడు. పెంచలి బాహువల్లరులు రొబ్బడి కంఠసీమను చుట్టవేసుకొన్నవి. నుదుటి మీది నీటిచుక్కలు చేత్తో తుడిచి, ఆమెను సందిట్లోకి లాక్కొని ఫాలభాగంమీద తన పెదిమెలు మెదిపాడు రొబ్బడు. పెంచెలికి ఆదినంచేసిన కాయ కష్టం అంతా హరించి ఆనందం పొంగింది.

"వొదులు మామా! వొదులు: ఎవరన్నా సూస్తే సిగ్గు బోయేను" అని విడిపించుకోబోయింది పెంచెలి.

పైట జారగా రవికెలో బిర్రెక్కిన చిన్నిరొమ్ము ఒక్కసారిగా కంపించి చలించినట్లుతోచింది రొబ్బడి దృష్టికి. ఆచలనంలోనే అతని హస్తచిత్తచాంచల్యాలు కూడా ఒక్కసారిగా అలుముకొన్నాయి.

"ఇహిహిహిహీ" అంటూ గుర్రం సకిలించింది. పరధ్యానంలో వినబడ్డ సకిలింపుకి ఉలిక్కి పడి...

"అమ్మో! ఎవరో వస్తుండా"రని పట్టు విడిపించుకొని పైట సవరించుకొంది పెంచెలి.

"ఎంత పిరికిపిల్లవే!" అంటూ గుర్రంవైపు మళ్లీ మాలీసు ఆరంభించాడు రొబ్బడు.

చీరకొంగున కట్టిన మూట విప్పి వక్కముక్క పంటిసందున కటిక్కుమని కొరికి, సగంముక్క మూటలోనే వేసుకొని, ఆకు చుట్టి నోట్లోపెట్టుకొంటూ, గోడకానుకొని కూర్చుంది పెంచెలి.

రొబ్బడు గుర్రానికి మాలీసుచేస్తున్నాడు; తొడ లందగని లంగోటీ, కండలుతిరిగినదేహం, నిడుదైన వక్షస్థలం — పిక్కలమీది కండలు చెండుల్లాగ ఉబికేటట్టు, నేలకు కాళ్లురెండూ బిగదన్ని, గుర్రం డొక్కలికి తల మోటించి, ఊపిరి బిగబట్టి రెండుచేతులతోనూ తనశక్తి కొద్దీ గుర్రానికి మాలీసుచేస్తున్నాడు రొబ్బడు. మోటు రాళ్లనుపిడిగుద్దులచే ముక్కలు చేయగలబలం; లేవ బాటి టెంకకట్టినయౌవనం: తన బలమేమో, ఎదురుగా నిలబడ్డగుర్రం బలమేమోకూడా భేదం తెలుసుకోలేని నిర్లక్ష్యం — చేతులు మంటలెత్తేటట్లు గుర్రాన్ని రుద్దుతున్నాడు రొబ్బడు. గుర్రంకూడా పొట్టకిందా, మెడకిందా, నడుములమీదా నొప్పులు తీరేటట్టు మర్దనా చేయించుకొంటూ, తన్నాస్థలంలోనుంచి అడుగుదీసి అడుగుపెట్టేటట్టు కదిలించు చూతామంటూ, వెనకకాళ్లు వెనక్కీ, ముందుకాళ్లు ముందుకీ గట్టిగా తన్నిపట్టి నిలబడేఉంది. గుర్రమూ, రొబ్బడూ ఒకరిమీద ఒకరు పంతాలువేసుకొని కలియబడ్డారు. కాని ప్రపంచంలో గల జవం అంతా బ్రహ్మదేవుడు తన నాలుగు కాళ్లలోనే పెట్టినసంగతి ఆగుర్రం మరిచింది. కాళ్లు నేలకి తన్నిపట్టి తల గుర్రాని కానించి, "హుమ్మ"ని హుంకరిస్తూ మర్దించేవరకు, ఏనుగవంటి ఆగుర్రంనడుము ఉండిలబద్దలాగ జవజవలాడుతూ వంగి, వెనకకాళ్లు రెండూ కలగదొక్కుకొని అపక్కకి కిందపడబోయింది.

"ఆఁ! భద్రం! మోటుతనం చేయవోక!" అని గోడ కానుకొన్న పెంచెలి రొబ్బణ్ని హెచ్చరించింది.

కిచకిచలు పెట్టిన పిల్లలు నవ్వినట్లుగా "ఇహీ హిహీహీ" అంటూ గుర్రం మళ్లా సకిలించింది.

రొబ్బడు ఎడంగావచ్చి చేతులు దులుపుకొన్నాడు.

"ఏందీ, ఒళ్లంతా ఆ చెమటలు! అయ్యో! నీళ్లల్లో మునిగి లేచినట్టుండావే! మరీ అంతమోటుతనమా? ఇట్టా రా! ఇట్టా వచ్చి కూకో, ఒళ్లోపాలి తుడుస్తాను రక్వంత తాలి మళ్లా పట్టొచ్చుతే!" అని మామను పిలిచింది పెంచెలి.

"ఉస్సు" మంటూ పెంచెలి కెదురుగ్గా మోకాళ్ల మీద మోచేతులు పెట్టుకొని కూర్చున్నాడు. రొబ్బడు. చీరకొంగు తీసి అతని వక్షస్థలం, వీపూ, చేతులూ, ముఖం- అన్నీ తుడిచింది పెంచెలి.

రొబ్బడికి అలుపుతీరింది చెదిరిపోయిన అతని క్రాపింగులోని వెంట్రుకలు చేత్తో సవరిస్తోంది పెంచెలి.

"పిల్లా! బిడ్డల్నికనే ఈడు వచ్చిందికూడా, మనిద్దరికీ ఎన్నాళ్లీదొంగచేష్టలు?"

"అయితే నాకు పెళ్లి చేయమని మా అయ్యనీ, అమ్మనీ నానోటితో ఎట్లా అడిగేసి, నువ్వే చెప్పు?"

"ఏమి అడిగితే ఎగ్గా?"

"ఎంత బాగుండ దీ యిద్దూరం! అంత ఉబలాటంగా ఉన్నవాడివైతే, నువ్వే వచ్చి మా అయ్యనడగ్గూడదూ?"

"మొగజన్మెత్తి మూతిమీద మీసంగలవాడు, ఓ పరాయి మొగాణ్ణి పిల్లనివ్వమని నాలిక తెగ్గోసినా అడగ్గలడా?"

"నీ కెంకరోషం ఉండదో, ఆడదాన్ని నాకూ అంతే ఉండది"

"అయితే పెళ్లి చేసుకోకుండా ఈమోయిన కూకుంటావా?"

"మొగోడివి నీకు లేని తొందర నాకేమొచ్చె? నువ్వు అజ్జాయిస్తే, నేనూ అజ్జాయించే ఊరుకొంటా టికే—ఎకానీ అప్పటిదాకా టికిప యిరి."మో

అని రొబ్బడివెనక చేరి వీపుమీదిమట్టి నలుస్తూ కూర్చుంది పెంచెలి.

రవ్వంత నిదానించాడు రొబ్బడు.

"ఇంక గడువుపెట్టి క్రియ లేదు. ఎప్పుడు నీమెళ్లో తాళిబొట్టు కట్టేసా, గుర్రంమీద నిన్నెక్కించుకొని ఎప్పుడు ఉత్సవం చేసుకొనేనా, ఎప్పుడు నీ బుగ్గలు పులిమేనా-అని నాకూ ఉబలాటంగానే ఉంటది. మా సూపరెంటుదొరనికూడా అడిగాను. ఓ! అభ్యంతరం లేకుండా తీసుకొని పొమ్మన్నాడు గుర్రాన్ని. పిల్లా! పసుపుబట్టలు కట్టుకొని, ఈ చింతపువ్వువన్నె గుర్రంమీద నిన్ను కూకోబెట్టుకొని, గాజు దీపాలేసుకొని, డోట్లు పేల్చుకొంటూ, ఉత్సవం చేసుకొంటే, నేను రాజులాగా ఉండనంటే!" అని మెడ వనక్కు వాలేసి పెంచెలి ఒడిలోకి ఒరిగాడు రొబ్బడు.

"నువ్వు రాజులాగుంటే నేనుమాత్రం రాణిలాగ ఉండనంటయ్యా?" అని అతని చెక్కిళ్లమీద రెండు చిట్టి దెబ్బలు కొట్టింది పెంచెలి. "ఏదీ ఒక్క ముద్దియ్యవే పిల్లా!" అంటూ ఆమెముఖం తనముఖంలోకి లాక్కున్నాడు రొబ్బడు.

"నిజంగా మీదొర గుర్రాన్ని ఇస్తానన్నాడా మామా?" అని ఆత్రంతో అడిగింది పెంచెలి.

"నిజంగానే: నేనంటే మా దొరకి గుండెలో గుండెకాయ. అయిదువందలు కరుకులుపోసి మోజుపడి కొనుక్కొన్నజీవం. దాన్ని డబ్బిచ్చి ఆయన కొనుక్కోవడమేందో, దానిపోషణకి నా చేతిలో పెట్టడం ఏందో-అంతే! ఇంక దొర మళ్లా గుర్రంమాట మరిచిపొయ్యేటట్లు చేశానుగాని ఏమరి ఉండానను కొన్నావా? రేపవేళ అనకుండా, మాపవేళ అనకుండా బిడ్డని సాకినట్లు సాకుతుండాను గనకనే తలవెంటికివాసికూడా తగ్గిపోకుండా ఏనుగలాగ ఎట్లా ఉండదో సూడు. వేడుకగా పెళ్లి చేసుకొంటానంటే ఉత్సవానికి ఒక్కపూట గుర్రమే ఇవ్వననడానికి ఆయనకి నోరువస్తదా మొదలు?"

"మామా! నాకు గుర్రంమీద కూకోవాలంటే భయమే."

"నేనుండానుగా. వెనకతట్టు కూచోని పట్టుకోనూ?"

"అబ్బో: ఆమాట తలుసుకొంటూంటే ఒళ్లు జలదరిస్తోం దయ్యా! మరి గుర్రం ఉండి ఉండి ఒక్కసారి పేరెంగిస్తేనో?"

"తీస్తదా? మనం నిలుచోమంటే నిలుచోవాలె! కదంతొక్కమంటే తొక్కాలె! తరటుపొమ్మంటే పోవాలె! గాలప్ తీయమంటే తీయాలె! అంతేగాని దానిష్టప్రకారం పోడానికి గుండెలుండాయా?"

గుర్రం మళ్లా సకిలించింది.

"మామా! అగుర్ర మెక్కి మావూరు వూరంతా వూరేగాలె. ఈజన్మ ఇక ఈడేరినట్లే అవుతదినాకు."

"మీ వూరే అన్నమాటేందే పిల్లా! ఈ నగరం అంతా తిప్పనంటే! గుర్రాన్ని లొంగగొట్టడంలో రొబ్బడంతటి సైను ఉండాడా అనిపించుకొన్నా! ఓ! నీసరదా తీరేటట్లు దేశం అంతా తిప్పతా గుర్రం దిగకుండా."

"అట్టయితే నే సీర్యాతికే మాఅమ్మకగ్గర అంటానుండు పెళ్లిసంగతి. మామా! నువ్వన్నట్లు మన కీ దొంగచెల్లాటాలు బాగులేదే! ఏం దీకర్మ: మనిద్దరం ఇష్టపడ్డాక ఇంక నలుగు డేమొచ్చె!"

రొబ్బడు పరేనని లేచి నిలబడి చెడ్డీ కంటుకొన్న మట్టి దులుపుకొన్నాడు.

తనకు కాబోయ్యేమగడూ, అతని ఎత్తునే నిలబడ్డ ఉన్నతమైన గుర్రమూ, ఇద్దరూ రెండు పురుషసింహాల్లాగ గోచరించారు పెంచెలికళ్లకు. ఆ ఇద్దరినీ ఆప్యాయంగా చూచుకొని మనస్సులో నేపొంగిపోయింది పెంచెలి.

"సీకటిపడింది: పరుగుదూరం పోవాలె, మామా! రేపు మళ్లా వస్తా........" నని గడ్డికంప చంకనబెట్టుకొంది. జారిపోయిన కొప్పుముడి సవరించుకొంటూ,

కట్టుకొన్న కుచ్చిళ్లు చక్కజేసుకొంటూ, పైట కొంగు నడుంచుట్టూ తిప్పుకొంటూ జరజర, జరజర నడచి పోయింది పెంచెలి. పోతూఉండే పెంచెల్ని అట్టే పరకాయించి చూచి చూచి, గడప దిగి వీధిలోనికి పోంగనే,

"నేనుకొంటే ఇట్లాంటిపిల్లనే నేసుకోవాలె; సుకపడాలె"నని అనుకొంటూ, గుర్రానికి దాణా పెట్ట డానికి ఉలవలసంచీ మూతి విప్పాడు రొబ్బడు.

౨

పెంచెలికాపురంవుండేవూరు ఆ నగరానికి పరుగుదూరంలో వుంది. చీకటి దట్టంగాకముందే ఇల్లు చేరుకోవాలని పరుగులుతీస్తూ ఇంటిదారిపట్టి పోతోంది పెంచెలి: మంచియౌవనంలోఉన్న రొబ్బడూ, తనూ రొబ్బడూ కలిసికూచొని ఊరంతా ఊరేగగలచే యెత్తు గుర్రమూ, తన మాలవాడలో ఏవధూవరులకీ లభ్యపడని అపూర్వమైన అశ్వారోహణభాగ్యమూ – ఈ తలపులన్నీ పెంచెలి మనస్సు వికసింపజేసి, శరీరం పులకరించి, ఆమె ఒక విధమైన ఉత్సాహంతోనూ, ఉద్రేకంతోనూ తొందరగా పోతోంది.

తనవూరు ఇక అరమైలుదూరం ఉంది. కని చీకటి పడుతూపడుతూఉంది. డబడబమని అకాశంలో పెద్ద ఉరుము ఉరిమి, పెంచెలి హృదయాన్ని చెదర గొట్టింది. అమ్మో! ఎక్కడనో పిడుగు పడిందే అను కొంటూ తటాలున వెనక్కి తిరిగి ఆకాశంలోకి చూచింది. సూర్యభగవానుడేలోకంలోకి జారిపోయాడో కాని నల్లని కాటుకకొండలు రెక్కలు కట్టుకొని ఆకాశంలోకి ఎగిరి పెంచెల్ని తరుముకొని వస్తున్నాయి. పెద్దగాలీ వానా వచ్చి తాను తడిసిపోతానన్నభయంచేత పెంచెలి కాలివేగం వృద్ధిచేసింది. కాని అంతా కను రెప్పపాటు దృశ్యం. కళ్లు చీకట్లుకమ్మే మెరుపులు మెరవడ మేమిటో, మేఘాలు పరస్పరమూ పరామర్శ చేసుకొని ఒరుసుకొని గర్జించడ మేమిటో, తూర్పు సముద్రం మీదుగా ఎగిరివచ్చే గాడ్పులు పశ్చిమగోళం వరకూ వ్యాపించడ మేమిటో— అంతా అయిదు నిమి షాలలోనే. నల్లని ఆకాశం కరిగి నీరయిపోయింది. వడ గళ్లరాళ్లవాన దౌష్ట్యానికి పెంచెలి ఓర్చుకోలేకపో యింది. వడగళ్లతాకుడు— కావలెనని ఎవరో దుండ గీండ్రు ఆమెను రాళ్లతో విసిరివిసిరి కొట్టుతున్నట్లుగా వుంది. రొబ్బణ్ణి ఎంతస్మరించుకొన్నా తన నాదుకోను రాలేకపోతున్నాడు. రాళ్లదెబ్బలు తప్పించుకొనే ఉపాయం ఊహించుకొనేలోపలనే, ఆమె ఆపాద మస్తకమూ తడిసి ముద్దయిపోయింది. తలమీద వడగళ్ల దెబ్బతగలకుండా కాపాడుకొనేనిమిత్తం చంకన వున్న ఖాళీ గడ్డిగంప నెత్తిని బోర్లించుకొంది. అప్పటికప్పుడే కారుమబ్బులు దశదిక్కులా ఆక్రమించుకొన్నవి. పొద్దంతపోయిందోకాని, కటికిచీకటి కుంభవృష్టితో పాటు లోకాన్ని ముంచెత్తివేస్తోంది. నెత్తిమీది గంప తనవృష్టికి కొంతఅడ్డుతగిలేవరకు, దారి వెతుక్కొంటూ, అడుగులో అడుగు పెట్టుకొంటూ పోయే పెంచెల్ని, ఒక పెనుగాలి చేతుల్లోఎత్తుకొని, ఇరవైగజాలదూరంలో ఒకకానుగచెట్టు మొదటిలోకి తీసుకొనిపోయి దింపింది.

నెత్తిమీదిగంప పైకెత్తి పక్కగా చూచేసరికి, సమీపంలోనే వున్న నొకపెద్దపశువుల కొటం. తల దాచుకోను రక్షదొరికినందుకు సంతోషిస్తూ ఆ పశువుల పాకలోకి దుడుంగున దూరింది పెంచెలి; వానజల్లు తగలకుండా ఆ పాకలో ఒకమూల ఒదిగి, చలికి గడగడ వణికే దేహాన్ని కాపాడుకొంటోంది. బయట వానదేవుడూ, వాయుదేవుడూ ఒకరితో ఒకరు పంతాలువేసుకొని ప్రాణికోటులకు తగిలేదీ, తప్పేదీ తెలుసుకోకుండా విచ్చలవిడిగా విహరిస్తున్నారు. తళు క్కుమని మెరుపులు మెరిసినపుడల్లా ఆ కొటంలో రెండువరసలుగా దగ్గరదగ్గరగా కట్టివేసి, గాటిలో గడ్డి మేస్తూఉండిన ఆ బోతులలాంటి పడమ యెద్దులూ, తెల్లని వాటి మూపురాలూ, అందమైనకొమ్ములూ, గాంభీర్యమైన వాటిముఖంలోని నేత్రాలూ— అన్నీ ఒక్కసారిగా పెంచెలికళ్లకు గోచరిస్తున్నాయి. ఆ ఆపత్సమయంలో ఆ ప్రదేశం అంతా నిర్జనప్రదేశంగా ఆమెకు పొడగట్టినప్పటికీ, రొబ్బడిలాగ, రొబ్బడి చేతుల్లో పెరిగే గుర్రంలాగ, బలిష్ఠమై దేహసౌష్ఠవం

గల, అన్ని వృషభరాజములు ఆమె దండనుండగా చూచుకొనేవరకు, తన ప్రాణానికేమీ భయంలేదని ఆ అబల కొకవిధమైన ధైర్యం కలిగింది. గాలీ, వానా రవంత తెరిపిచ్చిస్తే, ఎంతలోపోవాలి ఇంటికి! ఇంక ఊరు పదిపగ్గాల దూరంలో ఉంటుందేమో!

తడిసిపోయిన రవికె శరీరాని కంటుకొని పోయింది నీళ్లుకారే పైటకొంగు తీసి పిండుకోవడానికి ఒకటి రెండుసార్లు ప్రయత్నించింది గాని అన్ని ఎద్దుల సమక్షంలో పైట తొలగించుకోనిచ్చిందికాదు ఆమె శీలం.

ఎద్దుముందు గాటిలోని ఎండుగడ్డి విదిలించి, వామిలోనుంచి తెచ్చిన జొన్న చొప్పకట్టల్ని విరిచి ఎద్దులముందు వేసుకొంటూ ఆ చివరనుంచి ఈ చివరికి వస్తున్నాడు రాయుడి సేద్యగాడు మతరాచు సుబ్బడు. ఆ పాకలో మనిషిసంచారం సవ్వడి తెలుసుకొనేవరకు కుదుటబడవలసిన పెంచెలిమనస్సు భీతిచెందింది—ఎందువల్ల? మతరాచు సుబ్బడివి వేటకుక్క ముక్కులా ఏమిటి, లేకుంటే ఆ గాఢాంధకారంలో పెంచెలి సవ్వడి అతడెట్లా పసికట్టగలిగాడు!

"ఎవరా మనిషి?" అని ప్రశ్నించాడు సుబ్బడు.

బదులు లేదు.

"ఎవరంటే మాట్లాడవేం?" అని సమీపించాడు సుబ్బడు.

"నేను చిన్నాయనా! పెంచెల్ని"

"ఏ పెంచెలివే?"

"నేనయ్యా, వెంకటిగాడి కూతుర్నయ్యా! గడ్డి అమ్ముకొనివస్తుంటే వానకు తడిసి ఇట్టా వచ్చా" అన్నది పెంచెలి.

"ఎవర్రా ఆ మనిషి?" అని ఆపాక చివరినుండి ఆ చీకట్లో ఇంకో ప్రశ్న బయల్దేరింది.

జవాబు లేదు.

"ఒరే సుబ్బా! ఎవర్రా ఆ మనిషి?" అని మళ్లా వచ్చింది ప్రశ్న!

జవాబు చెప్పకుండానే సుబ్బడు పెంచెల్ని విడిచి ఎద్దుల్లో దొరబడి ఆ చివరికి వెళ్లిపోయాడు.

"ఎవరితోరా నువ్వు మాట్లాడుతుండేదీ?"

"అదే........."

"అదే అంటే?........."

"అదే సామీ! నువ్వు కోరుకొన్న మనిషే! వెంకటిగాడి కూతురు."

"పెంచెలే! ఈడ కెందుకొచ్చిందీ?"

"గడ్డిఅమ్ముకొని ఇంటికి పోతుండదంట! వాన వచ్చేవరకు పాకలోకి దూరింది."

"ఒరేయ్: సుబ్బా: ఇదేరా సమయం. చిక్కింది లే! లంజ. ఇక పోలేదులే ——"

"..............."

"నేను ఈడుండానని దానితో చెప్పకుండా చెయ్యిపట్టుకొని దాన్నిట్లా లాక్కురా!"

"తలా, ఒళ్లూ, గుడ్డా అన్నీ తడిసి ముద్దయి పోయిందే: అబ్బే. ఈకడవ పోనీ. ఇంకోపాలి పిలుచుకొని వస్తాలే."

"అట్టా కాదురా. ఆలంజ చెయ్యిజారితే మనకు చిక్కదురా—నీకు తెలీదు. దాని కోసరం ఇప్పటికి ముగ్గురిచేత కబురుచేశాను. అది రానని చెప్పింది. ఈ సమయం పోగొట్టుకొని ఉపయోగం లేదు."

"................."

"నీ కెందుకు నువ్వుపోయి దాన్నిట్లా లాక్కొని వద్దూ. తరువాతసంగతి నేను సరసపెట్టుకొంటాను."

ఫెళఫెళమని పెద్ద ఉరుము ఉరిమింది. పరధ్యానంలో ఉండిన పెంచెలి జడుసుకొని మెరుపుతీగలాగే దాని శరీరం కంపించి వంకలు తీసింది. నోటిలోకి తీసుకొన్న గడ్డి నోటిలోనే పెట్టుకొని, నములడం చాలించి, మెడలెత్తి నిర్ఘాంతపోయి చూస్తున్నాయి ఆ వృషభ రాజములు. గాలీవానా చేయీచేయీ కలుపుకొని వాటి ఇష్టంవచ్చినట్లు చెలగాటా లాడుతున్నాయి.

"ట్రుఁ" మని ఎద్దుల్ని అదిలించుకొంటూ, దారి తొలిగించుకొంటూ పెంచెలిదగ్గరికి వచ్చాడు సుబ్బడు. ఏదో సమాధిలో ఉండినట్లు తదేకధ్యానంలో కదలకుండా మెదలకుండా నిలబడేఉంది పెంచెలి.

"ఏమే" అని పలకరించాడు సుబ్బడు.

"అమ్మో! ఎంతవానో! ఎంతగాలో! ఇదేం ఖర్మమయ్యా, ఇయ్యేల ఇంటికి పోనిచ్చేటట్లు లేదే, ఈ మాయదారివాన!" అన్నది పెంచెలి.

"ఇంటికి పోవచ్చుగాని, రాయుడు చెప్పిపంపితే రానన్నావట! నీకేమంతపొగరే!" అన్నాడు సుబ్బడు.

జల్లుమని కంపించింది పెంచెలిదేహం: అప్పటికి స్ఫురణకువచ్చింది తాను దూరిన కొంతం రాయుడి దని. కాని, రాయుడు అప్పుడు అక్కడనే ఉన్నా డని ఆమె కింకా తెలియదు.

"నిన్నే! అడుగుతుంటే పలకవేమే? మాలలంజవు: నీ బతుకుకు అట్టాంటి మారాజు వెయ్యిజన్మాలెత్తినా చిక్కతాడా? లచ్చనంగా ఇంతబంగారు పెడతాడు. డబ్బూ, దసక్కమూ ఇస్తాడు: నీ కేమంత గాడా! ఆయన రమ్మంటే రానన్నావుట-ఎందువల్ల?"

"ఊరుకోవయ్యా! సుబ్బయ్యా! ఇట్టాంటి ముచ్చట్లు నాకాడ ఎత్తవోకయ్యోవు, బాగుండదు!"

"బాగుండక చేదా ఏందే! రాయుడు మోజుపడి కులమయినా పాటించకుండా అడుగుతుంటే ఎన్నాళ్లని ఇట్టా ఎగర్తించి పోగలవే! పిచ్చిపిచ్చి చేష్టాలు చేయవోక. నే తీసుకొనిపోతా, రా!"

ఆకాశంలో మేఘాలు ఒరుసుకొన్నట్లే పెంచెలిగుండెలుకూడా రాపిళ్లుపడుతున్నాయి. పెంచెలి నోరువిప్పలేదు.

"రా. రాయుడు ఈడనే వుండాడు. రా! ఆయన్ని ఎగర్తించి పోబోక: చెడిపోగలవు" అన్నాడు సుబ్బడు.

అసమయంలో రాయుడు ఆ కొంతంలోనే ఉన్నాడన్న సంగతి వినేవరకు పెంచెలికి దడపుట్టింది.

"అమ్మయ్యో! ఈడకెందు కొస్తినే! పెద్దపులి నోట చిక్కతినే దేవుడా" అని లోలోపలనే భయపడింది.

"ఇట్టా రా!" అని దానిచెయ్యిపట్ట బోయాడు సుబ్బడు.

గల్లుగల్లుమని దాని చేతిలోని గాజులు పెద్దశబ్దం చేశాయి. అంబా అని ఒక ముసలిఎద్దు అరిచింది.

"సుబ్బా! లాక్కొనిరారా లంజని: దాని సొయ్య మణచాలి" అని అచివరినుండి గర్జిస్తూనే ఉంది రాయుడు సింహం.

"బాబో, వీళ్లు నన్ను బతకనివ్వ" రని అంటూ కింద పెట్టిన గడ్డికంప చేతికి తీసుకొని వాకిట్లోకి దూకింది పెంచెలి.

"ఏడకి పోతావే!" అని మీదికి దూకి గంప పట్టుకొన్నాడు సుబ్బడు.

"పోనియ్యబోకురా" అని అరుస్తూనే ఉన్నాడు రాయడు.

"నీ తల బద్దలు కానూ, నీకే మంతపొయ్యేకాలమయ్యా! సుబ్బయ్యా!" అని పెద్దఅరపు అరిచి సుబ్బడి చేతిలో గడ్డికంప విడిచిపెట్టి చీకట్లోకి పారిపోయింది పెంచెలి. దాన్ని వెన్నంటి తరుమబోయిన సుబ్బడు కాలుజారి కిందపడిపోయి, లేచేలోపల పెంచెలిజాడ అయోమయమైన ట్లనిపించింది సుబ్బడికి.

"పోనిచ్చావేమిరా పెద్దమ్మ?" అన్నాడు రాయుడు.

"దాని కిష్టంలేనిది మనం ఎంతచేస్తేమట్టుకు చిక్కతుందా ఆసది?"

"ఏడవక పోయినావు. పెద్దమ్మ:—కాదురా: చేతికిచిక్కిన ఆసదాన్ని పట్టుకొని రాలేకపోయినావే— ఏడవనా నువ్వుండి!"

"నన్నేం చెయ్యమన్నావయ్యా; అది తప్పించుకొని పారిపోయేను.

"ఆఘోరించావులే. ఇంతట పోగొట్టితే పోగొట్టావు కాని రేపు తెల్లవారి దాన్ని నువ్వు ఖండితంగా అడిగి తెలుసుకో; తెలిసిందా ?"

"సరే: అట్టానే అడుగుతాలే."

"చూడు: పదిసవరలు బంగారు ఇస్తానని చెప్పు: మంచి పగడాలవండ ఇస్తానని చెప్పు. ఒప్పుకొంటుందిలే: ఇంకా పసిది కాబట్టి జంకుతున్నది."

"అట్టనే" అన్నాడు సుబ్బయ్య.

వానరవ్వంత తెరపి ఇచ్చినతర్వాత ఇద్దరూ ఇళ్ళకి పోయారు.

పెంచెలి ఎట్లా ఇంటికి ఘటం చేరవేసిందో- తనదేహం తనకి స్మృతి తెలియలేదు. పొద్దుపోయి, గాలీ వానాలో పిల్ల ఇంకా ఇంటికి రాలేదని దిగులుపడి ఎదురుచూచే తల్లిదండ్రుల మనస్సుకి ఆమెఆగమనం స్థిమితం చేకూర్చింది. కాని పెంచెలి మనస్సుకు స్థిమితం చేకూరేది ఎన్నటికి ?

ఇంటికి పోంగనే తడిగుడ్డలు విడిచి, పొడిగుడ్డలు కట్టుకొని, తడిసినతల తుడుచుకొని, తనకు ఆకలిలేదంటూ ఆరాత్రి ఉపవాసంచేసి పండుకొంది పెంచెలి.

పెంచెలి కారాత్రి కంటికి నిద్రరాలేదు. ఎట్లా వస్తుంది? రాయుడు తనగుండెల్లో పెట్టిన అగ్నికణాన్ని రగుల్కొల్పి పెద్దదిచేస్తున్నాడు. చిన్నతనం చపలత్వంచేత తనకు చెప్పి పంపించాడని ఆరంభంలో ఆమె లక్ష్యపెట్టకుండా తోసేసుకొంటూ వచ్చింది. కాని చూడగా అతడు పెద్దఆలోచనమీదనే ఉన్నట్టుగా ఉన్నాడు. వీలయితే తనను దౌర్జన్యంమీదనైనా లోబరుచుకోవలెననే ప్రయత్నంమీద ఉన్నాడు. లక్షాధికారి! బలవంతుడు! ఆయన అంతరం ఎంత, మాలకులంలో పుట్టిన తన అంతరం ఎంత? ఆదొరకు తనమీద ఎందుకీ భ్రమ ? ఆనాటిరాత్రి తన రోజు బాగుండి ఎట్లనో తప్పించుకొని పారిపోగలిగింది కాని, ఆ పెద్దపులిని తప్పించుకొని ఎన్నాళ్ళని తా నాగడ్డమీద తిరగగలదు? పోనీ, ఈ సంగతి రొబ్బడితో చెప్పి, తొందరగా పెళ్ళిచేసి తీసుకొని పొమ్మంటేనో! అమ్మో, ఈ విషయం అతని చెవికిపోతే తనను గురించి అత డేమి సంశయిస్తాడో! అసలు తాను నోరువిడిచి ఇట్టా ఇట్టా జరిగిందని అతనితో చెప్పడం ఎట్లా?

పోనీ, తల్లితోగాని, తండ్రితోగాని తన బాధ చెప్పుకొంటే ?—చెప్పి ఉపయోగం ఏముంది? వాళ్ళిద్దరి మనస్సుకూ లేనిపోని దిగులూ, విచారమూ కొనితెచ్చి పెట్టడంతప్ప. వాళ్ళబ్రతుకిక్కవాండ్లుపోయి ఈవిషయమై రాయుడితో తగువులాడగలరా? — ఎంత ఆలోచించుకొన్నా ఆమెకు గత్యంతరం తోచలేదు. తా నీవిషయమై నోరు విప్పినట్టయితే నలుగురునోటా పెళ్ళికాని పిల్ల, తనే రచ్చా రావిడీ అల్లరీ పడేట్టుగా కనిపించింది కాని తా నెంత వ్యక్తికల ఆడదయినా, కేవలం లోకానుభవంలేని తనవంటి బాలికకు, ఆస్థితిలో సంభవించిన విపత్తు నెదుర్కొని నిగ్రహించడానికి ఆమెకు గుండెనిబ్బరంచాలలేదు. కడుపులో పెద్దభయమూ దుఃఖమూ పుట్టుకొనివచ్చినవి. తండ్రికీ తల్లికీ తెలియకుండా ఆరాత్రి తెల్లవార్లూ ఏడుస్తూనే పండుకొన్నది పెంచెలి.

రాయుడికిమాత్రం ఆరాత్రి కంటికి కునుకు ఎట్లా వస్తుంది? రాత్రి భోజనంచేసుకొని, మిద్దెమీద రెండో అంతస్తుగదిలో పందిరిపట్టెమంచంమీద శయనించినప్పటికీ, మాలవాడలో తాటాకుగుడిసెలో నులకకుక్కిమీద పడి పొర్లుతూఉండే పెంచెలిస్థితికంటె హీనంగా ఉన్నది అతగాడిస్థితి. కళ్లెంతెగిన గుర్రంలాగ, విచ్చలవిడిగా సంచరిస్తోంది అతని మనస్సు. ఆరునెలలకిందట తనచేలో వరినాటు వేళలకి చూచినపుడు తన హృదయఫలకంమీద హత్తిపోయిన పెంచెలి బింబం అతన్ని పిశాచంలాగ పట్టుకొని పీక్కొని తింటోంది. మనోగతమైన ఆ బింబాన్ని సాకారంగా హస్తగతంచేసి తీరుతానని అతని ధనలక్ష్మి అత డాశపడుతున్నకొద్దీ అభయహస్తమిస్తూనే వుంది అతనికి- తాను కామించింది ఆ స్త్రీఅవయవసౌభాగ్యసంపత్తికాని, ఆమాలదాని కులంకాదుగా! తనవల్ల నిత్యమూ ఎన్నో సహాయాలుపొందే

ఒకబీదమాలకుటుంబంలో పుట్టిన ఆపిల్ల తనయెడల అంతమాత్రం కృతజ్ఞత చూపలేదూ!

పెంచెల్ని సాధించడం ఎట్లా ? ? ?
తల పగిలిపోతోంది రాయుడికి.

ఆ రాత్రి మాలవాడలోని పెంచెలికీ, మేడమీది రాయుడికీ కాళరాత్రే! గుర్రపుసాలలో చింకిరిచాప మీద శయనించిన రొబ్బడుమాత్రం ఒళ్లెరగడు — గాఢసుషుప్తిలో!

3

కాలవైపరీత్యం — బళ్లు ఓడలూ, ఓడలు బళ్లూ అవుతూఉంటవి! మనరాయుడితాత, తనహయాంలో ఉప్పుకావిళ్లు మోసుకొని జీవించేవాడట! అయితేనేం? అది ఎప్పటిసంగతో — పురాతనం నాటిసంగతి; రాయుడి కుటుంబానికి, అతని తండ్రిహయాంలోనే అందు కొన్నది — శుక్రమహాదశ! ఆరంభంలో అతగాడు అయిదువందల రూపాయలు అప్పుచేసి, పూనా బొంబాయి ప్రాంతాల్లో ఆరంభించిన ముత్యం, పగడాల వ్యాపారం, ఓ టెగడ్డమీది తోటకూరకాడలాగ రెప రెప లాడుతూ నిమిషాలమీదా, ఘడియలమీదా ఎక్కివచ్చి, ప్రాణం హరీ అనేవరకు అతడు లక్షరూపాయల ఆస్తిని గడించి, కొడుకు రాయుడిచేతిలో పెట్టి మరీ చచ్చిపోయాడు. ఇంతకీ అదృష్టమంటే రాయుడిదిగాని, నిజంలో అతని తండ్రిది కానేకాదు. తండ్రి సంపాదించి యిచ్చిపోయిన నూరు ఎకరాలమీదా ఏటా పండే నూరుపుట్ల ధాన్యమూ, ఇంటిచుట్టూ కొట్లు కట్టించి నిలవచేసుకొని, కోస్తాలో ధాన్యానికి ధర ఎప్పుడు ఉబుకుతుందా అని తపస్సు చేయవలసిన జద నాయంతప్ప, ఇక ఇతరవిధమైన బాధ్యతగాని, చీకుగాని, చింతగాని ఎరగడు ఆ మానవుడు! పుట్టుభోగి: ముఖర్యోళ్లు నిండిన నిండుజవ్వనం! ఏడుకావిళ్ల రూపాయల సంచులతో మొన్ననే కాపరానికి వచ్చినభార్య — పెంచెలికంటె కూడా తనకి పచ్చిపచ్చిగా, వగరు వగరుగా ఉంది ఇంకా! అందీ అందనట్టు ఉవ్విళ్లూరించే దోరకాయ — ఆ పెంచెలి తన మనస్సులో విషం కలిపి ఊరకలిచివేస్తోంది.

పెంచెలి తన చెయ్యిజారిపోయిన రాత్రికి అనంతరం వారంరోజుల కొకనాడు సాయంత్రం రాయుడు మిద్దెమీద వసారాలో గచ్చు అరుగుమీద రెడ్డికం వేసుకొని చుట్టకాల్చుకొంటూ పండుకొన్నాడు. ఆనాటి రాత్రి పశువులకొట్టంలో వ్యవహారం అంతా చెడగొట్టిన చవట పెద్దమ్మ, మూతరాచు సుబ్బిశు మిద్దెక్కి,

"దానికప్పుడే పెళ్లిమనువుకూడా ఖాయంఅయిందంట" అని అన్నాడు.

రాయుడు ఉలిక్కిపడ్డాడు.

"దేనికిరా?"

"పెంచెలికే!"

"ఏవూళ్లో ?"

"వాడి స్వంతవూరు పడమట బద్వేలి! మా అడదానివూరే వాడిదికూడా. నేను వాణ్ణి బాగా ఎరుగుదును. నేను నగరంసంతకి పోయినపుడల్లా వాడు నాకగుపడుతూనే వుంటాడు. తమ రెన్నడూ వాణ్ణి చూడలేదూ?"

"ఎవడురా వాడూ?"

"అదేందిసామీ! పోలీసునూపరెంటుగుర్రం కాడ ఉంటున్నాడు నల్లంగా పొడుగ్గా- భారీమనిషి! తమరుకూడా చూసేవుంటారు గుర్తులేదేమో ?"

"నూపరెంటు గుర్రంకాడ ఉంటాడా ? వాడి పేరు ?"

"వాడిపేరు రొబ్బడు. నెలకి పదిహేనో ఇరవయ్యో కాబోలు వాడికి జీతం! ఇప్పటికప్పుడే ఏడెనిమిదినెల్లనించీ, వాళ్లిద్దరూ పెళ్లిచేసుకోవాలని తీర్మానం చేసుకొన్నారంట! వాడెన్నడూ నాతో అననే లే దీసంగతి: నిన్న తెలిసింది నాకు మాలవాడలో!"

"అట్లనా ?"

"మనకు తెలియనే తెలియదు సామీ! ఈ పిల్ల దినమ్మూ గడ్డిఎత్తుకొని వాడిదగ్గరికి పోయివస్తూనే ఉంట

దంట! వాడేమో సూపరెంటుఆసరా చూసుకొని, పెళ్లికి గుర్రమెక్కి ఊళ్లో ఊరేగాలనికూడా పట్టుపట్టాడనీ, అందరు మాలవాళ్లుకూడా సరేనన్నారనీ మాలవాడంతా గోలగోలగా ఉండది."

"మనవూళ్లో మాలవాళ్లు గుర్రమెక్కి ఉత్సవం చేసుకొనే ఆచారం లేదు కాబోలు కదరా?"

"లేదు-సరే. వాడికి తేరగా గుర్రంచేతిలో ఉండె. పైగా పోలీసు సూపరెంటుఆసరా ఒకటి ఉండె. పెద్దమాలవాడు అంకడూ, పెంచెలి అబ్బ వెంకటిగాడూ—పెద్దతలకాయలు, గుర్రమెక్కి ఊళ్లోకి వస్తే, తమబోటి గొప్పోళ్లంతా ఏం చేస్తారో అని అజ్జాయిస్తూ ఉన్నారంట! కాని- ఇప్పుడిప్పుడు బయల్దేరుతూ ఉంటారే, ముందరిజుట్లు పెట్టుకొనే కుర్రకారు—వాళ్లుమాత్రం సంబరం చేసుకో వలసిందే అని హఠం పట్టి ఉండారంట."

"అబ్బో! శానాకథ పెరిగిందే!......"

"పాపం! మనసేద్యగాడు రోశిగాడు, ఒకటే గోల, ఈ పెళ్లి ఖాయమైనప్పటినుంచీని......"

"ఎందుకూ?"

"ఎందుకంటే, వాడు తల్లితండ్రి లేని దిక్కులేని పచ్చి! 'నీకు పిల్లనిచ్చి పెళ్లిచేస్తా'ననీ, 'ఇల్లరికం పెట్టుకొంటా'ననీ,' చిన్నప్పటినించీ వాడి మేనమామ వెంకటిగాడు ఆశపెట్టి, వాడికి తమరు ఏటాయిచ్చే జీతంవడ్లు పుట్టే ఏదుంగింజలూ వెంకటిగాడే కాజేస్తూ, తీరా ఇప్పుడు ఆపిల్లకి పెళ్లిఈడు వచ్చేవరకు, దాన్ని పరాయిచోట యిచ్చిచేస్తున్నాడని, రోశిగాడు ఒకటే గోల...పాపం!"

"అయితే మన రోశిగాడికి, వెంకటిగాడు సయానా మేనమామా?"

"ఓ వేలం విడిచిన మేనమామకాబోలు! అయితే మట్టుకు, ఇన్నేళ్లుగా ఆశపెట్టి, నోరులేనివెధవ, వాడిచేత అన్నిపనులూ చేయించుకొని, మాడండి, ఇప్పుడెట్లా ఎదురు తిరిగారో వాళ్లంద రూకూడా......"

"అసలు పిల్ల ఏమంటుందీ?"

"అదో మిడిమేలపులంజ: దానికి ఆపడమటాడి మీదనే మరులు! ఆ గుర్రం, ఆ సంబరం, ఆ ఊరేగడం ...ఈదరువుమీదనే ఉండ దది. ఇట్టాంటి చవటల్ని దగ్గరకి రానిస్తుందా మొదలు?"

"అట్లనా?............"

"అరోశిగాడు - నోరులేని కుంక- ఒకటేగోల! అందులో ఆపిల్ల ఎర్రగా వుల్లగా కాస్త కంటికి నదరుగా అగుపడే చట్టమైన పిల్లేమో — దాన్ని విడిచిపెట్టుకోవాలంటే, వాడు దిగులుపడి చస్తుండాడు."

"ఆ వెధవసంగతికేంగాని, నువ్వు మళ్లా దాన్ని అడగ లేదటరా?"

"అడగకేం! ఈవారం రోజులుగా అడిగి అడిగి, ప్రాణం చాలొచ్చింది నాకు. అబ్బో! అది అసాధ్యపు లంజ సామీ! మనం ఒక్కమాట మాట్లాడితే, అది పది మాటలు చెప్పుతుంది. అది మనకి అలివి అయ్యే మనిషి కాదు—"

"...................."

"మా దొర నిన్నేం చేయదులేవే! ఒక్కపాలి ఆయనకాడికి వచ్చి ఒక్కమాట మాట్లాడిపోదువుగాని రమ్మంటే, రాను పొమ్మన్ని దాని నోకటే పాట! ఇక దాన్నడగడమే నాకు చిన్నతనంగా ఉండది సామీ!"

"సరే! ఇక నువ్వు దానితో ఈ ప్రస్తావం ఏమీ చేయనేవద్దు. పుుకుండా ఊరుకో!......"

"చిత్తం!......కాని దొరలు ఎట్లనయినా, ఈపెళ్లి నిలుపుదల అయ్యేటట్టు చేయిస్తిరా, దానిరోగం కుదురుతుంది; అటుతర్వాత మన చెప్పుకింద తేలయి పడిఉంటది-" అంటూ మిద్దెదిగి వెళ్లిపోయాడు సుబ్బడు.

రాయుడికి మనస్థిమితం చెడింది: పరిపరివిధాల పోతోంది అతనిమనస్సు: అతని నోటిలోనిచుట్ట చివర ఎర్రడాలు ప్రస్ఫుటంగా గోచరిస్తోంది. పెంచెలి చెయ్యిజారిపోతోందని అతనికి ఒకవిధమైన ఖంగారు

పుట్టింది. పోతేపోయింది. తనయెడల అదిచూపిన అవి ధేయతకు దానికి తగినశాస్తి చేసి విడిచిపెట్టితేనే గాని వీల్లేదని అతనికి క్రోధం ఉద్రేకించింది. తనగ్రామం అంత నిర్భయంగా ప్రవేశించి, తాను కాంక్షించిన వస్తువును తీసుకొని పోదలచిన ఆ మొనగాడెవరా అని అతనికి ఆలోచన కలిగింది! అతనికి చికాకనిపించి పండుకొన్న మనిషి లేచి వసారాలో ఇటూ అటూ పచారులారంభించాడు.

రాయుడుది పిన్నవయస్సయినా మొదటినుంచీ పట్టుదలమనిషీ, హఠవాదీని. తనను ఎదిరించిన మనిషిని సాధించి, రాచిరంపాన్న పెట్టేవరకూ అతగాడికి నిద్ర పట్టదు. పైగా అతగాడికి ఆగ్రామంలో ఎదురులేదు. ఆఖరుకు తనంతటి మనిషికి ఒకమాలదానివల్ల పరాభవం కలిగిందే అని అతనికి అరికాలిమంట నెత్తికెక్కింది. చిన్నపిల్ల, నిదానంమీద అదే అంగీకరిస్తుందని ఎంతదూరం ఓర్పు వహించినా, చివరకు అతనిచేలతనమే బయట పడిందిగాని—కార్యసాఫల్యం కానేలేదు. "ఛా! నోరువిడిచి ఎందుకు అడిగాను దాన్ని"అని జుగుప్సపడ్డాడతడు.......కానీ.........చూతాం...... అనుకొన్నాడు. ఈవిషయం మళ్లా రెండో చెవికి రానే కూడదనుకొన్నాడు. ఆరాత్రితెల్లవార్లూ, తన బుద్ధికి పదును పెట్టి ఆలోచన సాగించాడు. మెదడు వేడెక్కుతోంది. కాని, పద్మవ్యూహానికి పడకం కుదరడం లేదు.

తెల్లవారుజామున కోడికూతవేళకు అతని కొక పథకం కుదిరింది. అప్పటి పరిస్థితుల్లో పనిచేయదగ్గది అదొక్కటే మందు: 'అగరళం' పనిచేస్తే చేసినట్టూ లేకుంటే లేనట్టూను అనుకొన్నాడు.

ఉదయం నిద్ర లేచీలేవడంతోనే ముతరాచు సుబ్బడికి కబురుచేశాడు. వాడితో ఏదేదో మాటాడి, చివరకు ఈ విషయంలో తన పేరు బయటికివస్తే గొంతుక పిసుకుతానని చెప్పి వాణ్ణి పంపివేశాడు.

"చిత్తం. ఆ పని అంతా నేను చక్కబెట్టుకొని వస్తానుగా—" తమరి కొసందేహం ఏమీ పనిలేదు. అంటూ వెళ్లిపోయాడు సుబ్బడు.

తెల్లవారి ఉదయం నాలుగు ఘడియల పొద్దెక్కిన తర్వాత గ్రామంలో ఇతర పెద్దతలకాయలను—చలమానాయుణ్ణీ, సభాపతినీ, శింగరశెట్టినీ పిలిపించాడు రాయుడు; వాండ్లతో రహస్యంగా మంతనాలుచేసి గ్రామంలో మాలవాళ్లు కొత్తగా గుర్రా లెక్కి ఉత్సవంచేసుకొంటూ ఉంటే పెద్దతలకాయలు నలుగురూ ఊరుకొంటారా, మీకుపౌరుషం లేదా, మీకు పరువులేదా అని వాండ్లనుచివాట్లుపెట్టి శివ మెత్తించాడు. మాలవాళ్లు గనుక గుర్రంఎక్కి వీధిలోకి వచ్చినట్టయితే, గ్రామ రైతు లందరూచేరి, తలకాయలు పగలగొట్టడానికి తయారుగా ఉన్నారు కాబట్టి జాగ్రత్త అని మాలవాండ్లకు తెలిసేలాగున ఊళ్లో ఒకవిధమైన పుకారు లేవదీశాడు—తాను తెరచాటునే నిలబడ్డాడు.

౫

పెంచెలి – ఏ ముహూర్తాన తన వివాహవిషయమై తలపెట్టిందోకాని ఆక్షణం లగాయతు ఆమెకన్నీ కడగళ్లుగానే కనపడుతున్నవి. ఆమె మనస్సు శాంతీ, సంతోషమూ ఎట్లాంటివో ఎరగదు. గ్రామమూ, మాలవాడా కూడా, అట్టుడికినట్లు ఉడికిపోతున్నది. మాలవాడు గుర్రమెక్కి ఊళ్లో అడుగు పెట్టినట్లయితే ముక్కలూ, ముక్కలుగా చెండాడుతామని ఊళ్లో రైతులూ, ఏమైనప్పటికీ ఈ పెళ్లికి మాత్రం వెనక్కి జంకకూడదని మాలవాళ్లూ— అప్పుడే రోషా లెక్కి వీరావేశంమీద కత్తులూ, కటార్లూ నూరుతున్నారు. మాలవాడలో పెద్ద పెద్ద తలకాయలు పదిమందీ కలిసి, ఇంతదూరం వ్యవహారం రాకుండానే, నెమ్మది మీదనే చక్కపెట్టుకొందామని యోచనతో గ్రామంలో పెద్దరైతులదగ్గరకు పోయి— ఈ ఆచారం ఒకవేళ ఆగ్రామంలో లేకపోయి నప్పటికీ, ఆచుట్టుపక్కల చాలా గ్రామాలలో అమలులో ఉన్నదనీ, పెళ్లికొడుకూ, పెళ్లికూతురూ ముచ్చటపడి వేడుక చేసుకోదలచినారనీ చెప్తూ, ఉత్సవం చేసుకోవడానికి ఉత్తర్వు ఇవ్వవలసిందని గ్రామపెద్దలనందరినీ ఆశ్రయించి అర్థించారు. కాని

ఉపయోగం కనిపించలేదు; రాయుడి దగ్గరికి పోయి ఆయనగారి రెండుకాళ్లూ పట్టుకొన్నారు. 'గ్రామంలో ఇతర పెద్దలందరూ ఇష్టపడితే తన ఆక్షేపణ ఏమీలే' ఏని మాలలతో బహిరంగంగా తియ్యనిమాటలు చెప్పుతూ — గ్రామంలో మాలవాళ్లకొత్తగా కోరే హక్కును వాళ్లకు ప్రసాదించినందుకు, మాలలందరూ కలిసి, ఆగ్రామ ఉమ్మడి ఖర్చులకు గాను పోగుచేసిన చందుకు 300-0-0 లు నజరానా చెల్లించినట్టయితే ఈ హక్కు శాశ్వతంగా మాలవాళ్లకి విక్రయం చేయడానికి గ్రామస్థులు సిద్ధంగా ఉన్నారని — లోపాయికారీగా రాయుడు మాలలకి కబురు చేయించాడు. కానివాళ్లదగ్గర అంతశక్తి ఏదీ? మాలవాడలో ఎందరిసంసారాల్లోని కుండబోచ్చెలు పోగుచేస్తే మూడువందల దమ్మిడీలు కాగలవు? ఎన్ని గుడిసెలు కూలదోస్తే మూడువందల చిన్నడబ్బులు కాగలవు? ఎన్నిసంసారాలు దిబ్బచేస్తే మూడువందల అణాలు కాగలవు? బాబో! మావల్లకాదంటే, మావల్ల కాదని గుండెలుకొట్టుకొన్నారు మాలలు: అంతగా వ్యవహారం చల్ల తప్పి, సెలిబశ్శితే కొండంత ఆసరా నూపరెంటునోర ఉండనే ఉండాడని వాళ్లలోవాళ్లు ఇక ధైర్యం తెచ్చుకొని కూర్చున్నారు. అయితే అయింది, ఎంతకయినా తెగబడుదామని మాలవాండ్లు నడుముకు ధట్టీలు బిగిస్తున్నారు.

పెళ్లికొడుకు నూపరెంటుదగ్గర ఉండేవాడన్న జంకుతోనే, రాయుడు తాను బహిరంగంగా ఏమీ కలహం పెట్టుకోకుండా, ఊళ్లో యితరరైతులనుమాత్రం లేవదీసి, వెనకతట్టు తాళహంగుచేస్తూ తాను తెరచాటునే నిలబడ్డాడు. అతనికి తెలుసు — దండోపాయం ఉపయోగంలేదని. అందువల్లనే తిరుగులేని యెత్తు ఎత్తాడు. లోకానుభవం గలవాడు. దీనికి సాధ్యంకాని దంటూ ఉండదని తెలుసు నతనికి.

మాలవాడలో జరిగే ఈ గలభాకి పెంచెలి తాళలేకపోయింది. తన మూలాన్ని కొంపలూ కొంపలూ అంటుకొనిపోయేటట్లుగా ఆమెకు తోచింది.

"దానిట వాన గురిసిన గుర్రం! సంబరం లేకుంటే మానె! ఆయనా నేనూ ఇంత పప్పూకూడూ తిని, కంకణాలు కట్టుకొని పెళ్లిఅయిందనిపించుకొంటే శాన! ఆ రాయడు నన్నెట్టాగా బతకనిచ్చేటట్టులేదు: ఈ రచ్చ అంతా ఆయనగారు లేవదీసిందే! అశ్వలూ, ఆవులూ కుమ్ముకొని లేగల్ని తన్నినట్లు, ఈ కొట్లాటలో నా పెనిమిటి కేం కీడుచేస్తారో, ఆయనా తల్లి తండ్రీలేని దిక్కులేని పచ్చి! నామీదనే కళ్లుపెట్టుకొని బతుకుతుండాడు: ఏమో! మా ఇద్దరి ప్రాణం పల్లంగుంటే ఇంత బొద్దామా నీళ్లూ తాగి బతుకుతాం! ఏమైనా సరే, ఈ సంబరం ముగించుకోమని ఆయన కాళ్లు పట్టుకొంటూను. ఒప్పుకొంటాడులే నే చెప్పితే వింటాడులే మామ!" అని మధ్యాహ్నం పన్నెండు గంటలకు ఎర్రటి ఎండ అని అయినా అనుకోకుండా బయలుదేరింది రొబ్బడిదగ్గరికి పెంచెలి.

నడినెత్తికి వచ్చి తేరి చూడడానికి వీల్లేకుండా నిప్పులు కక్కుతున్నాడు ప్రచండభాస్కరుడు. ఎండ తగలకుండా నెత్తిమీద కొంగుముసుగు కప్పింది పెంచెలి; గుర్రాన్నిగనక ఊళ్లోకి తీసుకొనిరాకుంటే ఇక తనపెళ్లికేమీ కష్టాలులేవని స్థిమితపడింది; గుర్రాన్ని తీసుకొనిరాకుండా పెళ్లికొడుకు రొబ్బణ్ణే ఒప్పించినట్లయితే తనకే బాధా ఉండదని ఆశించింది. వీధివాకిలి లోపలికినెట్టి గుర్రపుసాలలోకి పోయింది పెంచెలి.

మంచి నడిజాముపొద్దు. ప్రజలు భోజనాలుచేసే సమయం, భోజనానంతరం విశ్రాంతి తీసుకొనే సమయమూను. రొబ్బడు అపూట అన్నంతిన్నాడో లేదో, గుర్రపుసాలలో చాపమీద ముసుగుతన్ని పండుకొని గాఢనిద్రలో ఉన్నాడు. గుర్రంకూడా వాడివైపు చూస్తూ ఏదో విచారాన్ని సూచిస్తూ ముడుచుకొని పోయి నిలబడిఉన్నది. అంత గాఢనిద్రావస్థలో ఉండిన తన ప్రియుణ్ణి లేవగొట్టనా వద్దా అని సందేహించింది పెంచెలి: కాని ఆమె తన మనస్సులోని ఆత్రం అరికట్ట లేకపోయింది. ఎర్రటి ఎండలో పేరెంమీదవచ్చిన వగర్పుతోనే—

"మామా! మామా!" అని అతనిపక్కనే కూర్చొని తలమీద ముసుగుతీసి రొబ్బణ్ణి నిద్రలేపింది. త్రుళ్లిపడి

నిద్రలేచాడు రొబ్బడు. ఎర్రటి చింతనిప్పు కణాలలాగ ముఖంలోకి ఉబికి నెత్తురు కక్కుతున్నాయి అతగాడి నేత్రాలు. పెంచెలికే ఆ ముఖవీక్షణం భయంకర మయింది; నిద్రలో లేచినందువల్ల ఆ విధంగా ఉన్నా డనుకొన్నది.

"మామా! మామా! మన కా గుర్రమూ వద్దు, ఆ సంబరమూ వద్దు, మామా!"

"నా కా గుర్రమూ వద్దు, ఆ సంబరమూ వద్దు, ఆ పెళ్లీ వద్దు" అన్నాడు రొబ్బడు.

ఉలిక్కిపడింది పెంచెలి:

"మామా! నిద్రకళ్ల నేందీ ఆ మాటలు! శుభ మల్లె పెళ్లెందుకు వద్దు?"

"సంబర మెందుకు వద్దు?"

"మాలాంటు గుర్ర మెక్కి వూళ్లో సంబరం చేసుకొంటే, తలకాయ పగులకొట్టుతామని ఊళ్లో పెద్ద పెద్ద ఆసాములందరూ కత్తికట్టి ఉండారు."

"మిండగాళ్లని మరిగినలంజ, నన్ను మోసంమీద పెళ్లి చేసుకోవాలని వస్తే తలకాయ పగలకొట్టాలని కర్ర చేతపట్టి ఉండాను — ఈ రొబ్బడు."

"ఏందీ మామా! ఈ మాటలూ?"

"ఏందేలంజా! ఈ తప్పుడుచేష్టలూ?" అని లేచి పెంచెలి కుడిప్రక్కన ఒక్క తన్ను తన్నాడు రొబ్బడు. పెంచెలి కేమీ అర్థంకాలేదీ వైఖరి. నిర్ఘాంతపోతోంది. అతన్ని అడుగుదామని అనుకొంటుంది — కాని నోరువిడి బడడంలేదు. ఇంతలోనే రొబ్బడు దానిజుట్టుపట్టుకొని "ఊళ్లో వాళ్లనందరినీ మరిగి నన్ను పెళ్లాడాలని తయారవుతావా లంజా?" అని దానితల కిందికి వంచి వీపు మీద పిడిగుద్దులు కురిపించాడు.

బాబోయి, బాబోయి అని అరవడానికి కూడా నోరురాలేదా పడుచుకి! అతనివైఖరి కాశ్చర్యపోవడం తప్ప దుఃఖించడం చేతకాలేదా అబలకి. ముఖంమీద విడిబడ్డ కురులు సవరించుకొనేలోపలనే ఎప్పుడు తెచ్చాడో పదిబారల జనపనారపగ్గం ఒకటి తెచ్చి పెంచెలి రెండుచేతులూ వెనక్కి విరిచికట్టి ఆమెను బరబర లాక్కొనిపోయి గుంజకు కట్టివేశాడు రొబ్బడు. నోరు విప్పలేదు ఆభూదేవి! కళ్లు చారెడు చేసుకొని అతని ముఖంలోకి చూస్తూ నిలబడింది కొయ్యలాగ!

గుర్రాన్నితోలే కంచీ చేత తీసుకొని ఎదురుగా నిలబడ్డాడు ఆమె ప్రేమ హరించిన ప్రియుడు.

"నిజం చెప్తావా చెప్పవా?"

ఆమె పెదిమెలు కంపించాయి.

"నువ్వు నీ మేనత్తకొడుకు రోశిగాణ్ణి పెట్టుకొన్నావా లేదా?"

"రామ! రామ!" అంది ఆమె హీనస్వరంతో

"ఏడే నీ రాముడు?" అని అతడు ఉచ్చరించే లోపలనే ఆమె దేహంమీద కంచీ ఛెళ్లుమని పలికింది.

"మామా!..........." అని మాత్రమే అనగలిగింది ఆశీలవతి.

"ఆనాడు నువ్వు నాకాడనించి పోయినపొద్దు మీవూరుకాపు రాయుడి పసువుల కొట్టంలో దూరావా?"

"దూరాను" అని సత్యవాణి పలికింది.

"ఎందుకు దూరావు?"

"వాన జల్లుకి భయపడి—"

"రంకుతనం అంటే భయంలేని దానికి నీకు వాన జల్లంటే భయమా?" అని తీవ్రంగా హెచ్చరించింది కంచీ!

"మామా ..."

"ఆ పాకలో ఏమి జరిగిందో నిజం చెప్పు!"

పెంచెలిముఖంలో మిడిగ్రుడ్లే అతనికి జవాబిచ్చాయి!

"పలకవేం?"—అని కంచీ ఆడించాడు రొబ్బడు—

ఆకంచీ చేసేధ్వనికి, దాని రుచితెలిసిన ఆ స్వరం భయపడి, బెదిరి కలగతోక్కుకొంటోంది—

పెంచెలి గొంతెండిపోయింది: గుటక పడడం లేదు. కళ్లు చీకట్లు కమ్ముతున్నాయి: కాని రెప్ప లాడడంలేదు—నిజం చెప్పతావా చెప్పవా అని రొబ్బడిచేతిలోని కంచీ యింకా సత్యాన్వేషణకొరకు పెంచెలిరక్తాన్ని కూడా పరిశీలిస్తోంది.

"మామా—" అని నోరార పిలవాలని ఆమె కోరిక. తన ప్రియుని కరువుతీరా కౌగిలించుకోవాలని ఆమె ఉబలాటం! తనమీద ఎంతప్రేమా, ఎంత విశ్వాసమూ లేనిదీ ఆ అమాయకుడికి, లోకం చెప్పిన చెప్పుడు మాటలమీద అంత ఆగ్రహంవస్తుందా అని ఆమెసంతోషం. ప్రేమసూచకములా?-ఆకంచీదెబ్బలకు ఆమెశరీరం ఉప్పొంగిపోతోంది—కాని ఆ అపూర్వమైన అనుభవంలో ఆమె బదులు చెప్పలేక నిశ్చేష్టయై తన్ను కట్టివేసిన కొయ్యస్తంభంలాగే కొయ్యలా నిలబడి ఉన్నది పెంచెలి—

మౌనం అర్ధాంగీకారసూచకమా? 'తనప్రశ్నకు జవాబు చెప్పకుండా, చేసినతప్పు ఒప్పుకొంటోంది ఈలంజ!', అనుకొన్నాడు రొబ్బడు. వాడికసి తీరడంలేదు. తానింకా పెండ్లాడని పిల్లే, ఆపిల్లమీద తానంత తీవ్రమైనఅధికారం చెలాయించవచ్చునా అనేయోచన మనస్సుకు తట్టలేదు ఆ పెళ్లికొడుక్కి. ఒకసంవత్సరంగా తనతో కపటస్నేహంచేసి మోసగించిందని అతనికి శరీరంయావత్తూ భగ్గున మంటలెత్తి పోతోంది! అందులో పోలీసు సూపరెంటుదొరదగ్గర నౌకరీచేస్తుండే మనిషి తాను, వివాహం కాకపోయినప్పటికీ, తనమనస్సూ, తనదేహమూ, తన సర్వస్వమూ తన అధీనం చేసి వేసినట్టునటించింది పెంచెలి. అతనికి వీరావేశం విజృంభించడానికి, ఇంకా ధూపం ఎందుకూ?

పెంచెలికి కట్టినకట్లు విప్పాడు! ఆమెదేహం తనంతట అదే అప్రయత్నంగా అతని పాదాలమీద పడిపోయింది- కాని, ఆక్రోధమూర్తికి జాలిఏదీ?

"చావు లంజా! " అని తనశక్తికొద్దీ దాని వీపుమీద ఒక్క పిడిగుద్దు గుద్దాడు రొబ్బడు. తన కనిగుడ్డులోని ఎరుపురంగుతో దీటయినరక్తం ఆమెనోట జల్లున ఒకగుక్కెడు కక్కుకొనేటప్పటికి అతనికి ఈప్రపంచం తెలిసింది.

"ఓసీ! ఇంత మోసమా! చెప్పకో, నీ దిక్కున్న చోట చెప్పుకో! నా కాపెళ్లీవద్దు, ఆ గుర్రమూ వద్దు, ఆ సంబరమూ వద్దు. ఈ సూపరెంటు దగ్గర నాకీ నౌకరీకూడా పనిలేదు. ఇప్పుడే లేచి పోతాను మా వూరికి" అని పై మీద గుడ్డవేసుకొని నోటివెంట నురుగులు కక్కుకొంటూ ఆక్షణమే లేచి చక్కా పోయాడు రొబ్బడు.

సాయంత్రం అయిదుగంటలయింది! అప్పటికి చల్లబడింది ప్రచండసూర్యబింబం. పెంచెలికి స్పృహ కలిగింది. లేచి కూర్చుంది. నలువైపులా చూచుకొంది! తాను ఏకాకిగా ఉన్నదా ఆవరణలో. ఒడలూ, గుడ్డలూ చూచుకొంది. నెత్తురుమరకలు ఆమె గుండె చెదరగొట్టాయి! ఆమె లేచి నిలబడింది. రెండుచేతులూ ఎత్తి గుర్రానికి దణ్ణం పెట్టింది. పెద్దనవ్వు నవ్వింది...మామా... మామా...అని పిలిచింది: పెద్ద ఏడుపు ఏడిచింది. సూర్యాస్తమయం కాబోతోంది. పెంచెలి వీధిలోకి పోయింది.

విరబోసుకొన్న జుట్టు: చిరిగిపోయిన రవిక గాట్లుపడ్డ దేహం! బూడిదలో పొర్లాడిన నెత్తురు మరకల చీర! వికృతాకారం! వికటాట్టహాసం! వెర్రి చూపులు! కారణంలేని ఏడుపు—ఆహా! ఇక మూడు రోజులకు మెడలో మంగళసూత్రధారణ చేయించుకోవలసిన పెండ్లికూతురా—ఆఅవతారం!

వీధిలో తిరిగేకుక్కలు మొర్రో అని అరుచుకొంటూ ఆమె వెంటబడ్డాయి. తనని కరవమని వాటినోటికి తన చేతు లందిస్తుంది—పెంచెలి వీధుల్లో ఆడుకొనే పిల్లలు చిన్నచిన్న రాళ్లుతీసి ఆమెమీద రువ్వుతూ దూరంగా పోయి కేకలుపెట్టుతున్నారు. తనతల ఫగలగొట్టుమని పెద్దపెద్ద బండలుతీసి ఆపిల్లల కివ్వబోతుంది. వచ్చేపోయే మోటారుకార్లకింద, బండ్లక్రిందా పడిపోవాలని, రోడ్డులో వంకరవంకరగా నడుస్తుంది. కాని అవి అన్నీ ఆమెను తప్పించుకొని పోతున్నాయి.

పంజచీకట్లు విరిశాయి. పెంచెలి వికృతాకారం మరీ భయంకరమయింది. ఆమె ఇంకా పోతూనేవుంది. తన వూరికి పొయ్యేదారిలో రాయు పశువులకొఠం దగ్గరికి వచ్చింది. పెద్దనవ్వునవ్వింది. పిచ్చిపాట పాడింది— ఆకొఠంచుట్టూ తిరిగింది — కానుగచెట్టు కిందికి పోయింది. మామా అని దాన్నిగట్టిగా కౌగిలించుకొంది—కళ్లుమూసుకొంది—పెద్దంగా ఏడిచింది. మామా రా అంటుంది. నేనూ వస్తా అంటుంది. ఇటూ అటూ పరువులెత్తింది. అటూ ఇటూ రెండుబెడ్డలు విసిరింది. అర్థంలేని కేకలువేసింది. రెండు మాలగద్దలు పశువులకొఠంమీద వాలాయి. వాటినిచూసింది. పెద్ద వెనవ్వునవ్వింది; మామా అంటూ కింద తూలిపడిపోయింది.

నీ రెం డ —K. K.

విమర్శలేశము

ఎలవర్తి రోశయ్య

విమర్శమనఁగానే తప్పులు వెదకి తిట్టిపోయుట యని యపోహపడువారీ యిరువదవ శతాబ్దములోఁ గూడ ననేకు లున్నారు. కవిత్వము వ్రాయలేనివారే విమర్శకు లౌదురనియు, విమర్శకులందఱుఁ గర్వాత్ము లనియుఁ గొందఱు దలఁతురు. 'ఇది మంచిది, యిది చెడ్డది' యని జడ్జివలె తీర్పుచెప్పుట విమర్శకునిపని కాదనియుఁ, దానుచదివిన యుత్తమకావ్యములు తన్నెట్లానందపూరితుని జేసెనో లోకమునకుఁ దెలియఁజేయుటే విమర్శకకృత్య మనియు మఱికొందఱి యాశయము. ఒక కావ్యములో గుణము లెక్కువగా నుండి దోషములు తక్కువగా నున్నచో నాకవిని గొనియాడవలెనని, దోషములే యెక్కువగానున్నచో మందలింపవలె నని కొందఱు బుద్ధిమంతు లందురు. సహృదయత్వముతో నే విషయమునైన మంచిదనియో చెడ్డదనియో చెప్పి యానిర్ణయమున కాధారములైన కారణములు దెలుపుటయే విమర్శనోద్దేశమని నాయభిప్రాయము. కాని కొలతబద్ద విమర్శనము సరియైనవిమర్శనము గాదు. ఒక కవియెడఁ దనకున్న స్నేహమును, ద్వేషమును బురస్కరించుకొని యతని కావ్యమును విమర్శకుఁ డనుచితముగా స్తుతించినను, గర్హించినను అతనిది సద్విమర్శనమని యనిపించుకొనదు. ఇది పలువురకుఁ దెలియును. వారిలో నూటికిఁ దొంబదిమంది యీదోషమునకుఁ బాల్పడుచున్నారు. అతిస్తోత్రపరాయణులును, పురోభాగులును దుర్విమర్శకు లనఁబడుదురు గావున నే నీజాడ్యము వాతఁ బడకుండుటకుఁ బ్రయత్నించెదను. విమర్శమును గూర్చి వ్రాయవలెననిన నొక పెద్దగ్రంథ మగును గాన ప్రస్తుత మీ సాధారణసిద్ధాంతములతోఁ దృప్తిచెంది గ్రంథవిమర్శన మారంభించుచున్నాను. నేను విద్యార్థిని, సాహిత్యప్రియుఁడను, సత్యరతుఁడను గావున సాహిత్యభూషణ శ్రీయుత జొన్నలగడ్డ సత్యనారాయణమూర్తి, ఎం. ఏ., బి. ఎల్. గారు విరచించిన "విద్యార్థిప్రకాశిక"ను, "సాహిత్యతత్త్వ విమర్శనము"ను యథాశక్తిఁ బరామర్శింతును.

విద్యార్థిప్రకాశిక

ఇది యాంధ్రవిశ్వవిద్యాలయములో ౧౯౩౯, ౧౯౪౦ సం॥ల యింటర్మీడియేటు పరీక్షలకుఁ బాఠ్యగ్రంథము. ఇందుఁ బెక్కు శీర్షికలతో ననేకాంశములు వ్రాయఁబడియున్నవి.

"తమోదీపిక" యను వ్యాసములో, సరిగా నాలోచింపకుండ నుపనిషన్మతమును, భారత నాగరకతను దూలనాడరాదని చెప్పఁబడినది. "విజ్ఞానయాత్ర" యను వ్యాసములో, "తందానతాన బ్రదుకు" నీచమనియు, నందఱును దమకుఁ దాము బాగుగా విమర్శించుకొనవలె ననియు, భారత స్త్రీ మహత్త్వము కీర్తనీయమనియుఁ దెలుపఁబడినది. "ప్రాచీనుల యాశయము"లోఁ బాశ్చాత్యుల నాగరకత విడ్డూరమనియుఁ, బాశ్చాత్య విద్యావిధానమున నాంతరంగిక దృష్టి లేదనియుఁ, బ్రాచీన భారతీయ విజ్ఞానము కట్టలు లేనిదనియు, ననంతమైన దనియు, శాశ్వతమనియు వ్రాయఁబడినది. తదితరవ్యాసములలో విజ్ఞానమును గూర్చియు నేటి విశ్వవిద్యాలయములు చెప్పెడు చదువు మన కెక్కువ యుపయోగకరము గాదనియు, మాతృభాష ప్రోత్సహింపఁబడవలె ననియు, సంధానుకరణము పనికిరాదనియుఁ దెలుపఁబడినది. మందంజ వేసిన శ్రీ గిడుగు రామమూర్తి పంతులవారి కృషి యమోఘమనియు, వారి భాషాతత్త్వపాండిత్య మపార మనియు, నీవఱకు వ్రాయఁబడిన తెలుఁగు వ్యాకరణములు బహువిద్యార్థు

లకు దుర్బోధములై దాదాపు నిరుపయోగములుగా నున్న వనియుఁ దెలిపి, స్త్రీ విద్యావశ్యకతను గూర్చి గ్రంథకర్తగారు మిగుల శ్రద్ధ వహించి విశేషముగా వ్రాసినారు.

మొత్తముమీఁద గ్రంథము చదువరుల జాతీయ భావములను, విద్యాపరత్వమును, సౌశీల్యమును బెంపొందింపఁ గలదని నా నమ్మకము.

ఈ గ్రంథములో దోషములు గూడఁ గొన్ని యున్నవి. అనుచితస్థలములందుఁ గూడ వ్యక్తుల ప్రతిభావిశేషము లత్యుక్తులతో వర్ణింపఁబడినవి. రచన మితిమించి Allusive గా నుండి ధారాశమగను, సహజముగను లేక యొగుడుదిగుడై, "యాశయ్య"యని చెప్పుటకు వీలులేక, "వీరిబాన వేలు" అన్నట్లున్నది. కొన్ని చోట్లఁ జెప్పినదే మరలఁ జెప్పఁబడెను. మఱికొన్ని చోట్ల నయోమయత్వ మగపడుచున్నది. గోటితోఁ బోవుదానికి గొడ్డలి దెచ్చినట్లు, కొలఁదిపుటలకు సరిపోవు విషయములతో అరరా పుటల గ్రంథము చేయఁబడినది. చూడఁగా, కర్తగారి కింగ్లీషు, బెంగాలి, పాళీ మొదలగు కొన్ని భాషలలో విశేషపాండిత్యమున్నట్లు తలఁపవలసియున్నది. కాని యీ "తెలఁగు" గ్రంథములో సుమారు నాల్గవవంతు ఇంగ్లీషు వాక్యములకే తావీయఁబడుట లెస్సగాదని నామనవి.

సాధారణముగాఁ దెలఁగుగ్రంథములను నిర్దుష్టముగా ముద్రించునలవాటు మనలో లేదు. ప్రతిగ్రంథము తుదిని తప్పొప్పులపట్టి తయారగును. కొన్నిటిలో నొప్పులే తప్పులుగా దిద్దఁబడినవి! ఈపుస్తకములో నట్టి దిద్దియుఁ గనఁబడకుండుటచేఁ జాల సంతోషించితిని. పుస్తకము తెఱచిన పిదప మోసపోయితినని తెలిసికొంటిని. అచ్చుతప్పులే కాఁబోలు, పుటపుటలోను లెక్కలేనన్ని యున్నవి. ఈవలకు వెలఁవడిన ముద్రణములలో నీష్షాలిత్యములను దిద్దకున్నను రాఁబోవు కూర్పులలోనైన గ్రంథకర్తగారు శ్రద్ధతో వానిని దొలఁగింతురని గంపెఁడాసతో నమ్ముచు వానిలోఁగొన్నిటిని మాత్రమే యిట వ్రాయుచున్నాను.

దురూహ్యము, రాబోందు, తేజోశాలి, నభోసీమ, మేధస్సు, ప్రతీచీ యాచారములు, ప్రాచీన యాచారములు, మైత్రేయీగార్గీలు (మరల, మైత్రేయీలు గార్గీలు), గొయ్యిఁగూర్చి, దురదృష్టవశాత్తూ హృదయమూలేదు, అనఁగూడదూ?, కాదూ?, తేజోవంతము, పెద్దలూ పిన్నలూ, అనేది, అనేవారు, మనిషి, జ్ఞానజిజ్ఞాస, బాధకరము, పంచాయతు విధానము, ఇదంతా పెద్దలు చేసే పెద్దగొడవ... ...

సాహిత్యతత్త్వవిమర్శనము

ఇది యాంధ్ర విశ్వవిద్యాలయములో ౧౯౩౪ వ సం॥ము బి. ఏ. పరీక్షకుఁ బఠనీయగ్రంథము ఇందులోఁ గూడ సారస్వతవ్యాసము లనేకము లున్నవి గాని 'విద్యార్థిప్రకాశిక' లోవలెఁగాక విషయ మెక్కుడగా నున్నది.

సాహితీహృది :

ఈవ్యాసములోనున్న విషయ మిది : "అచ్చుయంత్రములు, అక్షరములు — సాహిత్యము కావు. భావమును కడుపున నిముడ్చుకొన్న భావయే సారస్వతము. కేవలభావయే సారస్వతమనుట శరీర మే మనుజుఁడనుట. భావమునకు భావ యెట్లవసరమో, అట్లే సాహితికి మనుష్యజీవన మవసరము. కవికి అంతర్దృష్టి యంతర్జ్ఞానము అత్యవసరము. ప్రకృతియందుఁ గవి తీక్ష్ణలక్ష్య ముంపవలెను. సహజసాహిత్యశక్తికి అక్షరములు సాధనములే కాని కారణములు గావు. ప్రకృతియు, కళయు; కళయు, మనుష్యజీవనమును; సైదోడులు. సాహిత్య మనుష్య జీవనమునకు సత్యాన్వయము, మహాలక్ష్యములను గావలెను. సత్యవిరుద్ధ విషయము లన్ని సారస్వతము లందును అక్కడక్కడఁ గలవు. ప్రాచీ ప్రతీచీ సారస్వత దృక్పథములలో భేదము లున్నను ముఖ్యాంశములు సమానములే. హిందూసారస్వతమునకు మోమోటు మెక్కువ, దుడుకుఁదనము తక్కువ. క్రైస్తవ సారస్వతము అమానుషములైన భయంకర ఘట్టములను గూడఁ జిత్రింపును. ఉత్తమసారస్వతము నుత్తమజీవనము నుత్తమమతమును వేలుచేయుట యసా

ధ్యము. దేశకాలములు మహాకవుల కడ్డుగోడలు గావు. వ్యాసాదులును షేక్స్పియరు ప్రభృతులును సత్యారాధకులే. వీరిమార్గములు భిన్నము లైనను గమ్యస్థాన మొక్కటే. షేక్స్పియరు భారత కవులవలెనే పూజ్యుఁడు." ఇందలివిషయము సత్యము, హృద్యము.

సారస్వతము ముక్తిసాధనము :

"భగవంతుఁడు మన హృదయములందే కలఁడు. మన యంతరంగమే దైవసామ్రాజ్యము. సద్భావమే దీని ద్వారము. బ్రహ్మానందప్రద మగు మోక్షప్రాప్తికి సేవ యుత్కృష్టసాధనము. సేవలన్నిటిలో సాహితీసేవ శ్రేష్ఠము. దైవసామ్రాజ్యములోఁ బరంజ్యోతి వెలుఁగుచున్నది. ఈజ్యోతిని గుర్తింపఁజేయు జ్యోతి సాహిత్యము. మనుష్య జీవనము సాహిత్యము. ప్రకృతియును, జీవనమును మిత్రములు. సారస్వతపట్టభద్రులు ప్రకృతిజనయిత్రి మధురదుగ్ధము లానినవారే. సేవయే భగవంతునకు మహదానందమని మిల్టను చెప్పెను. కవి భావమయుఁడు. భావశక్తి యగ్నికంటెను తేజస్వంతమై, భౌతి కాధ్యాత్మిక ప్రపంచములకుఁ గారణ మై యున్నది."

సాహిత్యము ముక్తిసాధనము :

"ఉత్తమకవు లున్నతాదర్శములు చూపి మనుష్యులను స్వార్థచింతనుండి యుద్ధరించిరి. గీతాంజలి భక్తచింతామణికావ్యములు దైవ మహిమమును గొనియాడి ముక్కడులను ముముక్షువులుగాఁ జేసి పవిత్ర భావములను దశదిశల వెదఁజల్లినవి. రవి వసుకవు లిహమునందే ముక్తి నందిరి. భగవత్ప్రేరితకవిత్వమందు భగవత్స్వరూపము గోచరించును. కెయిడ్మన్, షేక్స్పియరు, బర్న్సు, రవీంద్రుఁడు వ్రాసిన గీతములు వారివి కావు. వీరి నాధారముగాఁ గొని కొండొకశక్తి వీరి ముఖములనుండి గంభీరముగా వాకొనుచున్నది. "పలికించెడువాఁడు రామభద్రుండఁట" యని పోతన యనలేదా? మిల్టను, స్పెన్సరు, సంబోధించిన విద్యాదేవత యెవరు? ఆకస్మికముగా మహోన్నతభావద్యుతి ప్రసరించుట యాధ్యాత్మికశక్తివలనఁ గాదా?"

పై రెండువ్యాసములును మనోరంజకములుగా నున్నను, గొంచెము వివాదాస్పదముగా నున్నవి. కాని రెండవదానిలో "ఐహికపునర్జీవనము, హృదయకోమలత్వము, భావోన్నతి, అనురాగప్రభావము, ఆధ్యాత్మిక శక్తి, మానసికోద్ధరణము, ముక్తి గాక మఱేమి?" అని యన్నప్పుడు "ముక్తి" కొంతవఱకు నిర్వచింపఁబడినది. సారస్వత సాహిత్యముల భేదము సరిగాఁ దెలుపఁబడలేదు; కొన్నిపట్ల రెంటికి ముడిపెట్టఁబడినది. సారస్వతము కాలానుకూలమై ముక్తిదాయక మగుటకు ముందు, తాను ముక్తి పొందవలెననికూడఁ జెప్పఁబడినది.

సాహితిగోష్ఠి :

ఈవ్యాసములోని విషయ మిదిగో: "నేటి వాతావరణము భావబంధురము. ఇప్పుడు చూపట్టు క్రొత్త పోకడలు అంతరంగమునకు సంబంధించినవి గావు, భావ్య వ్యక్తీకరణవిధానములోనివి. భావకవులనువా రిప్పుడే పుట్టిరనుట భ్రమము. మనుష్యహృదయము, ప్రకృతి, దంపతులవలెఁ గలసికొన్నప్పుడు కల్గినది భావకవిత్వము. ఇట్టికవిత్వము నాఁడును గలదు, నేఁడును గలదు, రేపుగూడ నుండఁగలదు. ఇఁక విశేష మేమనఁగా, నేఁటి భావకవుల సంఖ్యలో హెచ్చు తగ్గులే! అంతే! "భావకవిత" యనుపేరు "అగ్గిపిప్ప" వంటిది. తెలుఁగులోఁ జక్కని గద్యరచన మింకను దల యెత్తలేదు. కారణ మేమి? మనకు గద్యమునెడఁ గల జుగుప్స (రోఁత)యే. రచనము రమ్యముగా నుండవలెఁ గాని మిఱ్ఱుపల్లములతో నిండియుండరాదు. సాహితికిఁ గావలసినది సౌకుమార్యము గాని కాఠిన్యము గాదు. వ్యాస (Essay) రచనముకంటెఁ గథారచనము సులభతరము. వ్యాసకర్త (Essayist) కు గభీరాలోచన కావలె. కథకునకు సహజశక్తి గావలె; పాండితితో నెక్కువ పని లేదు. వ్యాసపు వాక్కులు కలకండ ముక్కలు; కథావాక్కులో — పానకపు గ్రుక్కలు. పెద్దతల గలవారికి వలసినది వ్యాసము. విశాల హృదయమున్నవారికి వలసినది కథ. జనసామాన్యమునకు విద్యాభిరుచి గల్గింపవలెనన్నఁ గథారచన పెంపొందింపవలె."

ఈ వ్యాసము హృదయంగమమై, "కలకండ ముక్కల"వలె నున్నది. భావకవితానిర్వచనము చక్కఁగానే యున్నది గాని భావకవు లొప్పుకొనరేమో? భావకవిత్వ మనునది విశిష్టమైన యొకరకపు కవిత్వ మని చెప్పి, "భావకవిత" యనుపేరు "అగ్గినిప్పు" వంటి దని యనుట సమంజసము గాదు. ఇట్టి విశిష్టకవిత్వమును గూడ 'కవిత్వ' మను సాధారణనామముతోనే పిలువవలెనా? గుర్తుకొఱకు "భావకవిత" యని యనఁ గూడదా? లేకున్న నెట్టిపే రుండఁదగును?

శైలి:

"శైలికలహ మొక్క యాంధ్రావనిలోనే యున్నది. జిజ్ఞాసతోడి దృష్టియే ఫలవంతము. జిజ్ఞాస లేని చూపు వెఱ్ఱిచూపు. ఆంధ్రులం దీజిజ్ఞాస చల్లవడి యుండుటచే వీరు భాషాహృదిని సంతగా నెఱుఁగ లేకున్నారు. వీరు భాషావ్యాయామము చేసిన మల్లులు. కేవలము శుష్కమైన గ్రామ్యగ్రాంథిక కలహము చూఁడగా, సంధి కుదురు చిహ్నలు కానవచ్చుట లేదు. నిరంకుశత్వము రాజులను, రాజ్యములను, భాషాచక్రవర్తులను గూల్చును. సాహిత్యవృద్ధినిరోధకము లగు మితిమీఱిన నిబంధనములు పెరిఁగినప్పుడు నిరంకుశత్వము తల యెత్తును. ఎవరికి వారే రాజులైనచో విప్లవము పుట్టునట్లే, యెవరికి వారు భాషాశాసకులైనచో భాషా విప్లవము తప్పదు. కాని నిరంకుశత్వ మెట్లనర్థదాయకమో నియమరహితాచరణముగూడ నట్లే యనర్థదాయకము. అవసరములైన నియమము లుండవలెను. విచ్చలవిడిగాఁ ద్రాగుఁబోతువలె గంతులు వేయుట స్వాతంత్ర్య మనిపించుకొనదు. భావకు వ్యాకరణసూత్రము లవసరములే. కాని యవి యినుపత్రాళ్లవలెను, సంకెళ్లవలెను గాక యనురాగసూత్రములవలెను, భూషణములవలెను సొంపుగూర్చుచుండవలెను. అన్యదేశ్యపదములను యథోచితముగా వాడుట తప్పుగాదు.

భావము ననుసరించి భాష యుండును. యుద్ధరంగమును, క్రౌర్యమును వర్ణించుపదములు చల్లని కెరటములను, బుష్పరామణీయకమును వర్ణించుటకుఁ దగవు. ప్రకృతియందలి భేదమే భావమందలి భేదమై శైలియందలిభేద మగును. విషయప్రకృతి తదనుకూలమైన మనుష్యప్రకృతియందే యిముడును: అట్లు గాక, రామకృష్ణుఁడు భౌతికశాస్త్రమును, రామన్ తత్త్వశాస్త్రమును బరిశీలించినచోఁ నేఁడిరువురును పేరువులై యుండెడివారా? కారు; అణువులై యే మూలనో యుండెడివారు. విభిన్నప్రకృతులు గల కాల్రిడ్జి, వర్డ్స్వర్తు, షెల్లీ, బైరను, సదేల శైలులు విభిన్నములు. తలఁపులనుబట్టి శైలి మాఱును. వ్యక్తి యొక్కఁడైనను విషయమును బట్టి శైలి మాఱును. ప్రకృతి విభూతిని గ్రుమ్మరించుటలో కాళిదాసుఁడు షెల్లీనేకాక షేక్స్పియరును గూడ మించెను. అగాధయోచన, గభీరతత్త్వము భారతీయుని గుణములు: రవీంద్రుఁడు భారతీయుఁడు, మహర్షిపుత్త్రుఁడు.

కళోపాసకుఁడు జగదీశు సంతవాఁడు. సృష్టియందలి లోపములను కళావ్రతుఁడు దిద్దఁజూచును. భాషాప్రపంచములోఁ గూలి నాలి చేసికొని బ్రదుకువారు కళోపాధ్యాయులు గారు. సాహితీపరులు కళోపాసకులే. వీరాకాశవీథి నెగురక, తోడివారి యభ్యుదయమును దృష్టియందుంచుకొని సరళభాషలో వ్రాయఁదగును."

ఇంటిలిపయావలు రెక్క నాకుఁ బరమసత్యములుగాఁ గాన్పించుచున్నవి. గ్రంథకర్తగారు చెప్పుచున్న విషయమును వదలి కలవు దూరము పోయినారు. వీరు తెలుఁగుసాహిత్యమును వృద్ధిచేయు సదభిలాషము గలవారు గాన, ఉపమానములను బహుళముగాఁ దెలుఁగుసారస్వతమునుండి, కొలఁదిగా నింగ్లీషు, హిందీ, బెంగాలి సారస్వతములనుండి తెచ్చుకొనుట ప్రయోజనకారి. అంతే కాని వ్యాసములో మూఁడువంతు లన్యసారస్వత మాక్రమించుట న్యాయ్యము గాదని నామనవి.

గ్రాంథిక గ్రామ్యములలో వీరి కేది యిష్టమో సరిగాఁ జెప్పక వీరిమాటలు కోమటిసాక్ష్యమునకు జ్ఞాపకముగా నున్నవి. వీరు (స్వయముగా సరళభావ

(వ్రాయవన్నను) అన్యదేశ్యములకుఁ గూడ గతి కల్పించి కొలఁదిసంస్కరణ మపేక్షించు సరళ గ్రాంథి కాంధ్ర భాషాపరులని నే నూహించుచున్నాను. నాయూహ భ్రమజనితమే కావచ్చును.

భావనావేశము :

ఇది యేసమాసమో నాకు స్పష్టముకాలేదు. దీనియర్థము — ఆవేశమువలని భావన యనియా? భావనవలని యావేశ మనియా? భావన యను నావేశ మనియా? భావనతోడి యావేశమనియా? ఇందులో నేది? ఏదియుఁ గాకున్న మఱేమి?

శీర్షిక నర్థ మెట్లున్నను వ్యాసమునందలి విషయ మున్నతమైనది. పరమ సత్యవాక్యము లనేక మీవ్యాసములో నున్నవి, చూడుఁడు.

"రసబంధుర హృదయమునుండి సౌందర్యమును గురిపించునది భావనావేశము. ఇది యమేయశక్తిమంతము. ప్రకృతినుండి కవి హృదయములోనికిని, కవి హృదయమునుండి ప్రకృతిలోనికిని అదృశ్యతరంగిణి వలె భావనావేశము ప్రవహించును. దీని వీచికలందే రెండును గలిసికొనును. వరునిఁ జూచి మోహిత యగు వధువువలె, కవినిగాంచి ప్రకృతి హృదయము విప్పి తన సౌందర్యము నాతనివశ మొనర్చును. కవిహృదయములో నానంద శృంగారాదుల నూరించు సద్భుతశక్తి భావనావేశమే. ఇది మేధశ్శిఖమునఁ బుట్టునది గాదు. మఱి, హృదయమహోదధిలో జనించును. ఇంకొక విశేషము. కవిత్వము కొందఱకు మాత్రమే — మనుజులకే చుఁడీ! — హృదయరంజక మగును. గానమో, మానవులకు, మృగములకు, దేవతలకు, రాక్షసులకు, నొకే భావముగా నుండఁగలదు."

భావనము, పరిశీలనము :

"సాహితికి భావన మాయువు; పరిశీలనము పోషకము. పరిశీలనము పైచూపు గలది; భావనము లోచూపు గలది. కాని, శాస్త్రజ్ఞునిదృష్టి వేఱు, కవిదృష్టి వేఱు. ఇద్దఱ పరిశీలనములే వేఱు, ఇద్దఱసిద్ధాంతములే వేఱు." — ఇందలి వస్తువు రమ్యము.

మాతృభాష :

"మాతృభాషకుఁ బ్రాముఖ్య మీయవలెను. రవీంద్రుఁడు తఱచుగా మాతృభాషాగౌరవ మత్యవసర మని చెప్పుచుండును. ఇఱువదేండ్లకు మున్ను ఊరు పేరు లేని వంగభాష నేఁడు దివ్యసింహాసన మధిష్ఠించినది. మంజులమైన మనభాష Italian of the East అని ప్రసిద్ధినందినది. ఆంధ్రసాహిత్యము పునరుద్ధరింపఁ బడవలె ననిన, భాషావిప్లవము తప్పదు. భాషాప్రవాహమున కానకట్టయై వ్యాకరణ ముండెనేని దానిని దెగఁ గొట్టుట కాలసింపరాదు."

నిజమే, శుభస్య శీఘ్రమ్!

నేఁటి వాఙ్మయోద్యమము :

లో నిట్లున్నది: "భాష శుద్ధగ్రాంథికముగా నుండవలెనని మడిగట్టుకొన్న పండితు లనుచున్నారు. ఎంతచక్కని చుక్కయైన నేండ్లు గడచినతరువాత అవ్వ యగునని యెఱుఁగక యీపితామహులు వీథిని బడుచున్నారు. గ్రాంథికవాదులును, గ్రామ్యవాదులును, స్వతంత్రవాదులును యుద్ధము చాలించి, సంధి చేసికొని "అఖిలాంధ్ర సాహితీ సభ" యొకటి యేర్పఱచి భాయి భాయీ యనుచుఁ గలిసికోవలెను. కావున శీఘ్రముగా సాహితీయోధు లందఱుఁ దమరథములను గిడుగుమహోపాధ్యాయుని వెంట నడపుదురు గాక."

మార్గదర్శయితలైన గిడుగువారివెంట రథములు దోలఁడని సాహితీయోధుల కందఱకు సలహాయిచ్చిన గ్రంథకర్త గారు "పట్టాభిషేక మందిన వాడుక" భాషయే నిజముగాఁ దమకు నచ్చినచో, తమరథమును గూడ వాడుకవంకే పోనీయరేమి? యోధులనందఱను దారికిఁబట్టించి తాము కడపటఁ బోఁదలఁచిరిగాఁబోలు. లేకున్న, వీరు నిన్నగాక మొన్న వ్రాసిన "విద్యార్థప్రకాశిక"ను గూడఁ దమకుఁ బెట్టని సొమ్మైన గడబిడ గ్రాంథికములోనే వ్రాసినా రేల? వీరి యంతరంగము దురూహముగా నున్నదే!

లలితకళలు - నవ్వు కెరటాలు :

కళలో హాస్యరసము కూడఁ బోషింపఁబడవలె నని యిం దున్నది.

విమర్శనము - లలితకళాభ్యుదయము :

"విమర్శకుఁడు విజ్ఞానియై విశాలదృష్టి గల్గి యుండవలెను. విమర్శనము సాహితీ స్పందనమును విధ్వంసము చేయక దానికి జీవకళ నిచ్చి ముందటికి సాగింపవలెను." ఇందలి కొన్ని వాక్యములు "దీనిభావ మేమి తిరుమలేశ" యన్నట్లున్నవి.

నాట్యకళ - సంస్కరణము :

"నాటకమునకు సంబంధించినవారు ముగ్గురు: రచయిత, నటుఁడు, ప్రేక్షకుఁడు. నటునికి సహజశక్తి, పాండితి, సద్వర్తనము కావలెను. ప్రేక్షకు లందఱును విమర్శకదృష్టి గలవా రని తలఁపరాదు. నేఁడు విజయ ధ్వానములతోఁ బ్రదర్శింపఁబడు నాటకము లన్నియు నాదర్శనాటకము లని తలఁచుట పొరపాటు. లలిత కళల కన్నిటికిని నాటకమునఁ గొంత చో టున్నది. నాటకకర్త లలితకళారాధకుఁడై, లోకజ్ఞుఁడై మన శాస్త్ర పరిజ్ఞాతయై, Stage technique బాగుగాఁ దెలిసినవాఁడై యుండవలెను.

నాట్యకళ సంఘమునకు సంబంధించినది. సంఘసంస్కరణమునకు సత్యాన్వేషణ మవసరము. ప్రత్యక్ష ప్రపంచము నెదుట నద్దము నిలుపుట నాటకకర్త పని. ఊతఁ దెత్యుక్తులకు, మూహాతీత సంఘటనము లకుఁ దా వీయరాదు; భావముల సంఘర్షణములో నుత్తమభావవిజయము చిత్రింపవలెను.

మనము నాటకలక్షణములను శ్రద్ధతో గమనింప వలయును. తెలుఁగులో నాదర్శనాటక మొక్కటి కూడ నింతవఱకు లేదు."

గ్రంథకర్తగారు తరువాతి వ్యాసములో ద్విజేంద్రలాల్ రాయ్‌గారి రచనమే నాటకరచనలో మేలుబంతి యని చెప్పి, తా మనువదించిన రాయ్‌గారి "షాజహాను" అను నాటకమునుండి మచ్చునకై కొన్ని తునకలు చూపించినారు; స్వీయదేశ సాహిత్య సంప్రదాయములు గమనించుచు, నవసరమగుపట్ల, నవ్యసాహితీ నవ్యవిధానముల నాదరించి, కాలస్రవంతి ననుగమించుట నాటక కర్తల పనియని కూడ హెచ్చరించి యున్నారు.

"విద్యార్థిప్రకాశిక"లోవలెనే యీ గ్రంథమందును శుద్ధపత్రము లేకున్నను దుస్సహము లైన తప్పులు మాత్రము తుప్పతెప్పలుగాఁ జేరి తీటవని. ఎందఱో జనులు - విశేషించి విద్యార్థులు - చదువుకోవలసిన గ్రంథము గదా యిది, యిన్ని తప్పు లుండిన బాగుండునా? ఎట్టి తప్పు లున్నవో యివిగో చూడుఁడు:

చేయికి పైనఁ గలదు, కవలు, హిందూ ఆచారములు, కన్నును ఆకర్షించి, ముందులకు, భావకవిత వొకటి అభావకవిత కేఱొకటి, అలసదనము, ఊరకొనుట, దానినంతను, గంతులేయు, మేధస్సు, అందించినది కాళిదాసు.........ఎన్ని యని చెప్పఁగలను?

వీనితోపాటు, పైరెండు గ్రంథములోను "అమ్మరొమ్మ", "గిలేగంతలో కాళిదాసున్నాఁడు" "బోడిమాటలు," "మెల్లీశత్తి" మొదలగు నశ్లీలములును, "అవ్వలు," "అక్కలు," "జగద్ధాత్రి" "తోఁచుట (కన్పడుట)" "భారతావని," "మేధస్సు," "రంగారు బంగారు," "జలాదూరు" మొదలగు నలవాటు మాటలును గలవు. నచ్ఛముగా నాల్గుమక్కలలోఁ జక్కఁగాఁ జెప్పఁదగిన విషయములు పెక్కు వింత మాటలతో డొంకతిరుగుడుగాఁ జెప్పఁబడినవి. పై పెచ్చు, పద్యములోఁ గూడ నుపేక్షింపఁదగని యయోమయాన్వయ గద్యములోఁ దఱచుగా నుండుట శోచనీయము. అతిశయోక్తులు మితిమీఱుటచే నందము చెడినది. ఇఁక — References! అమ్మయొయ్య, యీపేరెత్తఁగనే భయమగుచున్నది. గ్రంథకర్తగా రెన్ని పుస్తకములకు Refer చేసినారో చూచినారా? అడుగడుగునకు,—Vide X's (English) Works, Vide Y's (Bengali) Works, Vide Z's (Pali) Works... ఇట్టి విచిత్రపు References చాలక, యొక మాఱు (సాహిత్యతత్త్వవిమర్శనము— ౧౭౨ వ పుట) "ఉత్తమప్రతీచీసాహిత్యిని ప్రవేశించి చూడుఁ" డని సలహా యిచ్చినారు. ఇంతే కాదు. మఱియొకచోట నిదే మదే మని (సా. విమర్శనము— ౧౭౪ వ పుట) "ప్రపంచసాహిత్యము తెలిసి చూడఁ" డని చదు

వరులకు సద్బోధ చేసినారు. Refer చేయుట దోషమని నేను జెప్పుటలేదు గాని కొలఁది గ్రంథములు పేర్కొన్నఁ జాలు నని మాత్రము విన్నవించుకొను చున్నాను.

ఈ రెండు గ్రంథములలోను, — విశేషించి సాహిత్యతత్త్వవిమర్శనములో — మహావాక్యము లనఁదగినవి పెక్కున్నవి. సత్యాతిసత్యములై హృదయంగమములైన పలుకులు చాలఁ గలవు. వస్తువు మహోత్కృష్టము. కాని యాగుణములన్నియు నీ తికమక భావములో "నివురు గప్పిన నిప్పు" వలె నున్నవి. "సాహిత్యతత్త్వ విమర్శనము" విమర్శగ్రంథములలో నగ్రగణ్యమని చెప్పలేను గాని యిప్పు డున్న యుత్తమ విమర్శగ్రంథములలో నొకటి యనియు, నవ్యఘక్కని వ్రాయఁబడిన దనియుఁ జెప్పుటకు సందేహింపను. ఎక్కువ కఠినపదములు లేకుండ, భావములను క్లిష్టముగానీయక, తిన్నగా, సులువుగా, సమర్థములైన కొలఁదిమాటలతోఁ జెప్పివైచినచో నీగ్రంథ ముత్కృష్టమై యుండెడిది. గ్రంథకర్తగా రింగ్లీషులోఁ గూడ సారస్వతవ్యాసములు వ్రాసి విద్యార్థులకుఁ, దదితరులకు మేలు చేయుదురని నమ్ముచున్నాను.

ఇంతవరకు నేను జేసినది విమర్శలేశమే. నే నీ విమర్శనము మనఃపూర్వకముగాఁ జేసితి నని తలఁతును. ఆంధ్రసాహితీపరు లీరెండు గ్రంథములను జదివి, విషయములు బాగుగాఁ దెలిసికొని, నా యీచిన్ని విమర్శమందలి మంచిసెబ్బరలు విచారింతురు గాక. నాయభిప్రాయములు తప్పులైనచో, నడఁకువతో సవరించుకొందును. నా వ్రాఁత గ్రంథకర్తగారికిని, మఱికొందఱకును నొప్పి కలుగఁజేసినచో క్షంతవ్యుఁడను. ప్రియమైన యసత్యము చెప్పుటకంటె నప్రియమైనసత్యము చెప్పుటే మంచిదని తలఁచి యట్లు చేయఁ బ్రయత్నించితిని.

14. 10- 15

విజ్ఞానం - దేశభాషలు

గూడూరి వెంకటాచలం

ఒకసారి రామలింగారెడ్డిగారు, అనేక తెలుగు పత్రికలలోని భాష అధిక భాగం హేయమైన ఆంధ్ర ఆంగ్లముల మిశ్రమమన్నారు. ముఖ్యంగా విజ్ఞాన విషయమైన వ్యాసాల్లో ఈ భాషా దాస్యానికి బలి అయిపోవలసి వస్తోంది. విజ్ఞాన విషయమై తెలుగులో వ్యాసం వ్రాస్తే 'ఇది ఎవరికోసం వ్రాస్తున్నాము' అని ప్రశ్నించుకోవాలి. ఆయాశాస్త్రాలలోని విపరీతమైన సాంకేతికపదాలు తెలుగులోనికి వచ్చేసరికి భాషను తారుమారు చేస్తాయి. తదేవా, ఆ వ్యాసం ఎవరికీ పనికిరాకుండా పోతుంది. ఇంగ్లీషు వచ్చిన వారికి దానితో నిమిత్తమేలేదు. వారికి ఆ ప్రత్యేక విషయంలో ఉత్సాహము ఉంటే ఇంగ్లీషులోనే చదువుకుంటారు. ఇక కేవలం తెలుగు మాత్రమే వచ్చిన వారు ఆ సాంకేతిక పదసంచయాన్ని బోధపర్చుకొనుటకు బుర్రపగులగొట్టుకొనుటకంటె ఏవైనా రెండు కథలు చదువుదా మనకుంటారు. ఈ విషయంలో ఒక చిన్న అనుభవం వ్రాయడం అప్రస్తుతం కాదనుకుంటాను. * భారతిలో "అంగారకుడు—జీవవర్గం" అను శీర్షికతో నా దొకచిన్న వ్యాసం ప్రకటితమయింది. విజ్ఞాన విషయం మీద తెలుగులో వ్రాయడానికి నా కదే మొదటి పర్యాయము. చాలా ఉత్సాహం కల్గింది. అయితే ఏం? మిత్రుడు, నాళ్ల వెంకటేశ్వరరావు, ఒకసారి లైబ్రరీకి వెళ్లి ఎంతమంది చదువుతున్నారో చూడమన్నాడు.

ఆ రోజున మే భారతి వచ్చింది. రామమోహన లైబ్రరీలో షుమారు నలభైమంది చేతుల్లోకి భారతి వెళ్లింది. నలభైమందికూడా బొమ్మలు చూచారు. ౩౬ మంది కథలు చదివారు. తదితర వ్యాసాలు చదివిన వాళ్లు ఇద్దరు. ఇకపోతే ఇద్దరుమాత్రం విజ్ఞాన వ్యాసాలు చదివారు. వీరిలో ఒకరు కేవలం నిరుద్యోగనివారణ నిమిత్తం చదువుచున్నట్లు కనబడ్డాడు. ఆయన ప్రతి పత్రికలో మొదటిపేజీ మొదలు చివరపేజీవరకు చదువుచుండేవాడు. ఇదే సాధారణస్థితి అయితే ఎవరికోసం ఈ వ్యాసాలు వ్రాయడం? ఒకటే సమాధానం కనబడుతోంది. ఏదో కర్తవ్యం నిర్వర్తించినట్లు వ్యాసకర్త సంతోషపడుట, 'మనపత్రికలో అన్ని విషయములు (రాజకీయ, సాంఘిక, మత, వైజ్ఞానిక) ప్రకటింపబడతాయి. అని సంపాదకుల సంతృప్తి. కాని దీనిలో దోషం చాలామట్టుకు రచయితలదే అనాలి. ఏవో కొద్దియో గొప్పయో విజ్ఞానశాస్త్రజ్ఞులు అనుకున్న వారికి తెలుగులో ప్రవేశం తక్కువ. డాక్టరు (D. Sc.) బిరుదం పుచ్చుకొనుటకు సిద్ధముగా నున్న నా మిత్రులొకరు తెలుగులో వ్యాసం వ్రాస్తూ "పాలిచ్చు జంతువులయందలి గ్రుడ్లు" (Egg-cells in mammalia) అని అనువదించారు.

అదీగాక విజ్ఞానంలో ఒక ప్రత్యేకవిషయంలో ఔన్నత్యం పొందినప్పటినుండియూ కేవలం తన ప్రత్యేక విషయాన్నే విస్తరించనంచేత అది జనసామాన్యానికి సులువుగా బోధపడదు. ఇక రెండవరకమువారు — అక్కడక్కడ జనబాహుళ్యానికి ఆంగ్లములో వ్రాసిన వ్యాసాలను చాలామంది అనువదిస్తారు. వీనిలో చాలా మట్టుకు ఆ విషయమునకు సంబంధించిన ఇతిహాసం ఉంటుంది గాని ఆధునిక పరిశోధనలను చర్చింపరు.

వైజ్ఞానిక వ్యాసాలు ప్రకటించడములో పత్రికాధిపతులకుకూడ కొన్ని వ్యయప్రయాసలున్నాయి. వ్యాసాలన్నీ బాగుగా బొమ్మలతో విశదీకరింపబడియుండాలి. ఒకొక్కప్పుడు ఆ విషయము బాగుగా

---

* ౧౯౩౫ జనేవరి సంచిక

బోధపర్చుటకు ప్రత్యేక చిత్రకారుని సహాయం కావలసి వస్తుంది. సాధారణంగా ఆంగ్లగ్రంథాలలో ఇవన్నీ కాపీరైటుతో ఉంటాయి. తత్ఫలితంగా మామూలు వ్యాసాలకంటె వీనిని ప్రచురించడంలో ఖర్చు ఎక్కువవుతుంది. ప్రస్తుతం తెలుగులో ఈ వ్యయప్రయాసల కోర్చి వైజ్ఞానిక వ్యాసాలను ప్రకటించేది భారతి తప్ప మరొకటిలేదని చెప్పడం సాహసం కాదనుకుంటాను.

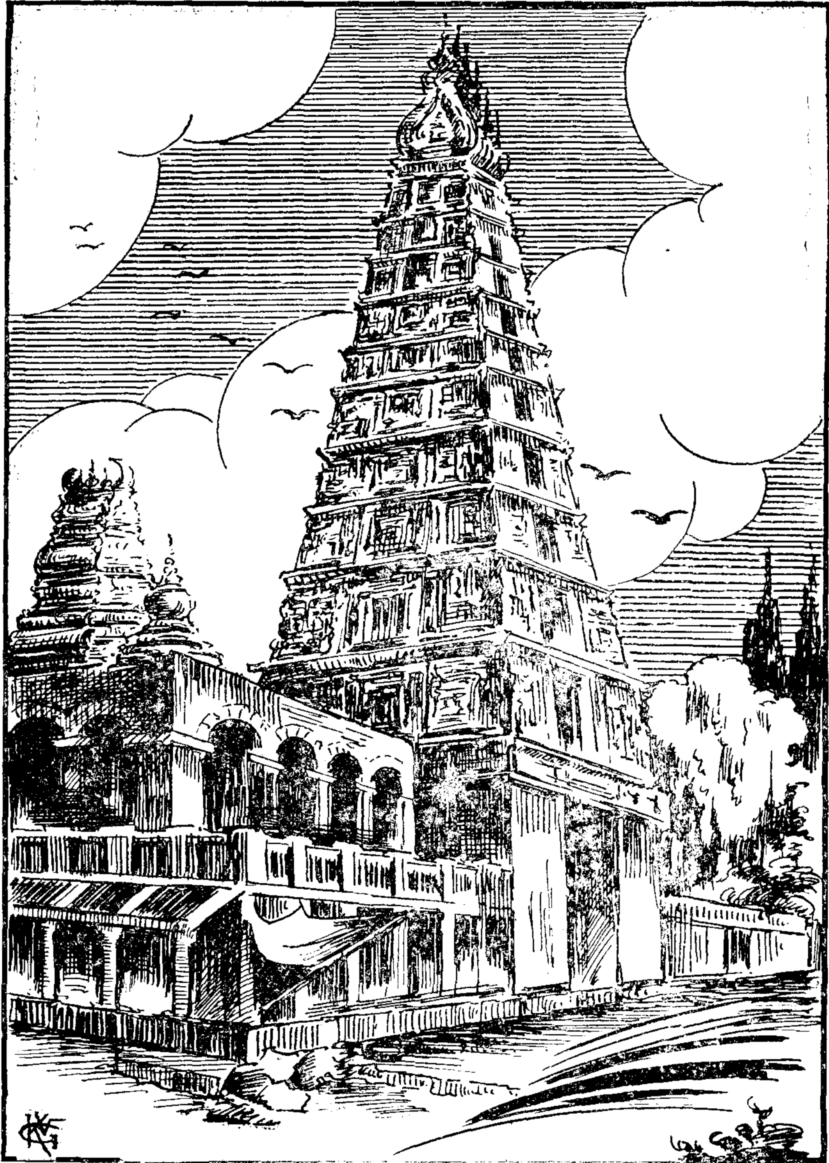
హిందీ, బెంగాలీ పత్రికలలో వైజ్ఞానిక వ్యాసాలు విరివిగా ప్రకటింపబడుతూ ఉంటాయి. కన్నడంలో శివరామ కారంతుగారు మైసూరు విశ్వవిద్యాలయం సహాయంతో ఆంగ్లమందలి Hamsworth Popular Sciences, Aurthur Mee's 'Book of knowledge' వలె కన్నడంలో చక్కని త్రివర్ణ చిత్రాలతో వైజ్ఞానికగ్రంథాలని తయారుచేయగల్గినారు. ఈ పరిస్థితులలో ప్రత్యేకముగా విజ్ఞానవిషయాలు ప్రకటించుటకు ఏదైనా తెలుగుపత్రికకు తావుందా అని తెలుగునాటి విజ్ఞానశాస్త్రజ్ఞులు చాలకాలమునుంచి తర్జనభర్జనలు చేస్తుండేవారు. ధైర్యముచేసి స్థాపించితే సఫలతకంటె సానుభూతి ఎక్కువ పొందవలసివస్తుందేమో అని భయపడ్డారు.

కాని శ్రీయుత కొండయ్యగారు సాహసించి బాధ్యత వహించారు. వీరు భారతిలో వ్యాసాల పూర్వకముగానేమి, ఆంధ్రవిశ్వవిద్యాలయంవారు ప్రకటించిన "విశ్వరూపము" గ్రంథమాలమున నేమి తెలుగువారికి చిరపరిచితులు.

"తెలుసుకోవాలన్న కోరిక, సందేహించడానికి వలసిన ఓపిక, ఆలోచించడానికి కుతూహలం,........
.... సర్వవిధవంచనా సహిష్ణుత" అను శీర్షికతో బయలుదేరింది. 'విజ్ఞానం'. జిగీష, జిజ్ఞాస మానవవికాసానికి ప్రథమసోపాన మని సంపాదకుల ఆశయం. నూతన తేజఃకాంతులకీ పరివర్తనలకీ అల్లుకొని పోజూచే పిన్నల మనోలతలను పోషించి, వెర్రితలలువేసి గిడసబారిపోకుండా ప్రఫుల్లం చేయడమే తన ఆదర్శ మంటుంది "విజ్ఞానం". అయితే సాధారణంగా కాలవాహినిలో నేటి నవ్యాదర్శాన్ని మరునాటి భవిష్యగాములు ప్రాచీనదురాచార మంటారు. మనము ప్రాచీన దురాచారమనే ఆచారము మధ్య ఆధునికంతో పొంగిపొర్లిపోయే నూత్నాదర్శము మధ్య ఒక విస్తృతప్రదేశమున్నది. అది కర్కశకంటక సమన్వితం. అదే అనుభవం. ఈఅనుభవంతో కాయలుకాచి పోయినవి పెద్దలమనస్సులు. మనము ప్రయాణముచేసే వికాసవీథిలో ఈ ప్రాచీన తైలదీపికలే ఆత్మనిశ్చయం ప్రకటించడంలో నిదానం, పునరాలోచనకు సంసిద్ధతతో దృక్పథాన్ని చూపిస్తాయి.

ఆజ్ గారు "చంద్రలోకయాత్ర"లో వెల్సుగారి "First Men in the Moon"ను అనుసరించారు. ఇదివరలో ఈ విధముగానే శ్రీయుత తేకుమల్ల రాజగోపాలరావుగారు "విహంగయాన"మను పుస్తకంలో వెల్సుగారి "War in the Air ననుసరించారు. వెల్సుగారి "The shapes of Things to come"ఫిల్మును చాలామంది చూచియే యుంటారు. ఆవెల్సుగారి ఊహాసౌధాలు (Utopia) చిత్రరూపాన్ని ఉన్నప్పటికూడ బోధపర్చుకోవడం కొంచెం కష్టమవుతుంది. విజ్ఞానశాస్త్రములో ప్రాథమికావస్థయందున్న మనదేశపు జనబాహుళ్యానికి భవిష్యత్పరిశోధనల సూచించే ఊహాసౌధాలు చిత్రించడం కొంచెం శీఘ్రగమనం అవుతుంది అనుకుంటాను. మనము రోజూ వాడే "కిరసనాయిలు" పుట్టు పూర్వోత్తరాలు. కార్కు బిరడాల కథ చాలా సమంజసంగా ఉన్నాయి. మీటనొక్కితే చుక్కలు పొడిచే విశ్వసందర్శని (Planitorium) కూడా చాలా మనోరంజకంగా ఉంది.

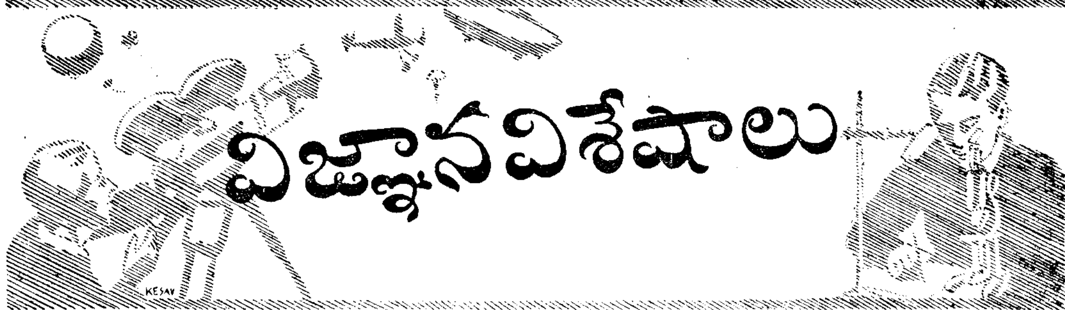
ఇంకా వీనియన్నిటియందు ధారాళముగా చిత్రములువేసినగాని పాఠకులలో ఉత్సుకత కలుగచేయడం కష్టం. నూత్న పరిశోధనలను ఇంకా విపులంగా చర్చిస్తూ ఆంధ్రుల పరిశోధనలకు ప్రత్యేక ప్రాముఖ్యం ఇవ్వడం అవసర మనుకుంటాను. పత్రిక భవిష్యత్తు ఆంధ్రుల ఆదరంపై ఆధారపడిఉంది. 'విజ్ఞానం' జీవితం ముఖ-పుబ్బల మధ్య గాకుండా, చిరస్థాయి చేయడం ఆంధ్రుల యోచనా శక్తికి ప్రత్యక్షనిదర్శనము.

దారిప్రక్క దేవాలయము

మంగళగిరి

—వేణుగోపాల్.

గాలి మొక్కలతో టోపీలకు అలంకారము

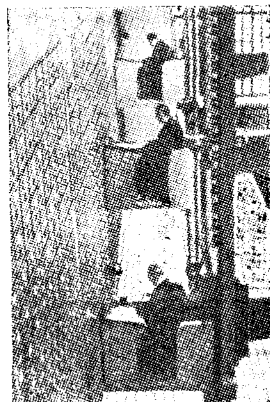
మొక్కలలో గాలిమొక్కలని కొన్ని యుండును. వానికి నేలతో అవసరము లేదు. గాలిలో నే అందలి చెమ్మతోనే అవి బ్రతుకును. అంతగా కావలసి వచ్చినప్పుడు కొద్దిగా నీటిని చిలకరించి వానికి చెమ్మ నుకల్పించవచ్చును. అటువంటి గాలి మొ

క్కలను - అందమైన వస్తువులను - వృథా పోనీయనేల అని స్త్రీల వేసవిటోపీలకు అలంకారముగా వానిని ఇప్పుడు ఉపయోగించుచున్నారు. టోపీలమీద వానిని కొంతసేపు అతికించిపెట్టిన చాలును, అవి వానిలోనికి అతుకుకొనిపోయి నాటుకొనును. అక్కడనే అవి పెరుగుచు మారాకులు వేయుచుండును. చూచుటకు అందముగా ఉండును. చిత్రమందలి స్త్రీని చూడుడు: ఆమె తనటోపికి ఆ మొక్కల నలంకరించి చెమ్మకై ఒక బిందుస్యందినినుండి నీటిని చిలకరించుచున్నది.

ఎట్లుపట్టిన అట్లు ప్రయాణము చేయు వ్రాతబల్లలు

ఇది జెకోస్లోవాకియాలో ఒకానొక భీమాకంపెనీ భవనములోని ఒకగది. కంపెనీతాలూకు ఉత్తర ప్రత్యుత్తరముల రికార్డంతయు దీనిలోని అలమారలలో పదిలముగా అమర్చిపెట్టబడియుండును. ఇంతరికార్డు ప్రపంచములో మరి యేకచేరీలోను లేదందురు. ఇందులో మొత్తము 3000 సొరుగులు గలవు ఒక్కొక్క సొరుగుయొక్క పొడుగు ౧౦ అడుగు లుండును. ఈసొరుగులను సరిగా పేర్చుటకు గోడలో ౪000 చదరపుఅడుగుల చోటు కావలసివచ్చెను. పైవరుస సొరుగులు అడుగునుండి ౧౬ అడుగుల యెత్తున నున్నవి ఈసొరుగులలోనుండి కావలసిన రికార్డును తీసుకొనుటకు సౌకర్యముగా నుండవలయునని యీక్రొత్త బల్లలను గుమాస్తాల కేర్పాటు చేసియున్నారు. ఇవి పైకిని, క్రిందికిని,

ప్రక్కలకును ఎట్లు కావలసిన అట్లు ప్రయాణము చేయు విధముగా తయారుచేయబడినవి. గుమాస్తాలు తాము కదలకుండనే, ఈబల్లలమీద కూర్చుని, మీట నొక్కి యేవరుసలోని యే సొరుగు దగ్గరకైనను పోయి రికార్డులను తీసికొనవచ్చును.

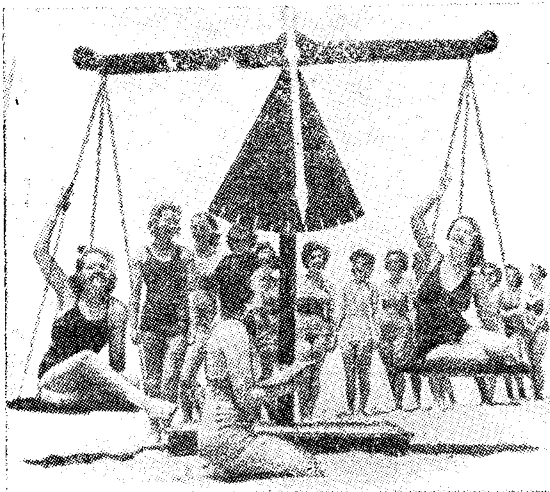
బ్రహ్మాండమైన పుష్పము

దీని శాస్త్రీయనామము అమ్నార్ఫల్లస్ టిటనమ్ అని. దీనియెత్తు ఎనిమిది అడుగుల అయిదు అంగుళములు. ప్రపంచములోనే ఇంతపెద్ద పుష్పము మరియొకటి లేదట. దీనిని దగ్గరకుపోయి పరిశీలింపగోరు

వారు ప్రాణవాయువును గులను ముఖములకు తగిలించుకొని పోవలయునట. లేకపోయిన దీని ఘాటయిన వాసనకు ఊపిరాడక తికమక పడవలసి వచ్చునట. అమెరికా సంయుక్త రాష్ట్రములవారి కిటీవలనే దీని మాదిరి దొరికినదట.

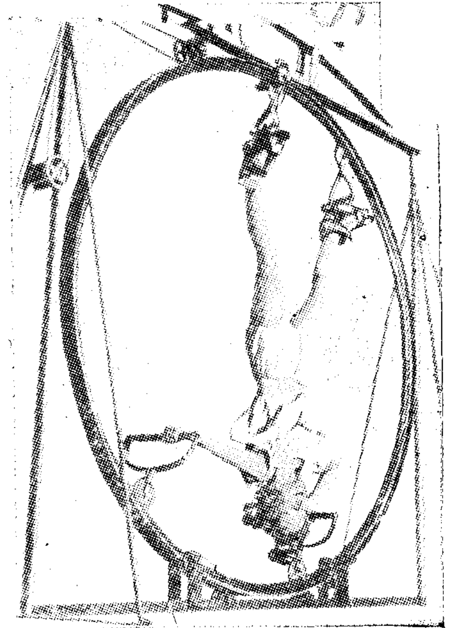

సౌందర్యపరీక్ష చేయు త్రాసు

కాలిఫోర్నియాలో కొంతమంది స్నానసుందరులు సౌందర్య పరీక్షకు ఏటేట పోటీ చేయుచుందురు. పోటీలో గెలిచినవారికి 'మిస్ కాలిఫోర్నియా' అను బిరుదు లభించును. సదరు పరీక్షలో నొకభాగము అభ్యర్థుల తూకము. పరీక్షకులు ప్రమాణముగా స్వీకరించిన సుందరి తూకముతో వీరితూకము సరిపోవలయును. తమతూక మావిధముగా సరిపోవు చున్నదో లేదో యీ అభ్యర్థినులు ఈ కొయ్యత్రాసుతో పరీక్షించు కొనుచున్నారు.

క్రొత్త వ్యాయామపరికరము

ఇది యే పాడుపట్టణమందైనను ఒకమూల కనబడినయెడల పూర్వకాలములో నేరస్థులకు క్రూరశిక్షకుపయోగించుచుండిన ఒకానొక పరికరమని మన మనుకొందుము. కాని ఇది అట్టిసామాగ్రి కాదు. క్రొత్త విజ్ఞాన ప్రపంచములో సృష్టియయిన ఒక వ్యాయామ పరికర మిది. ఈచక్రములో వ్యాయామము చేయుపద్ధతి ఈ స్త్రీ నిరూపించుచున్నది.

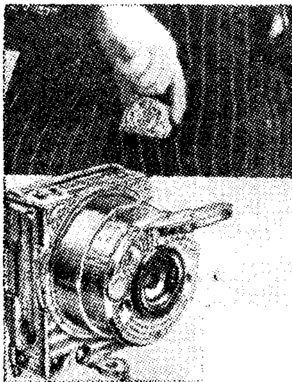
చెవిటివారికి ఒక వినికిడిసాధనము

నూతనముగా కనిపెట్టబడిన యీసాధనము మూలమున చెవిటివారు కూడ స్పష్టముగా విన వీలుపడును. దీనిని వీపుమీద దుస్తులకు లోప్రక్కగా నుండునట్లు కట్టుకొనవలెను. అస్థివాహిని రూపమున నున్న ఈకృత్రిమశ్రవణేంద్రియము విస్తారిత శబ్దస్పందనము

లను విస్నైమకకు పంపును. అక్కడనుండి వానిని అస్థినిర్మాణములో చెవిలోని నాడులకు తీసికొని పోవును. ఈ సాధనములో ఒక విద్యుద్ఘటమాల, ఒక సూక్ష్మ శ్రవణి మాత్ర ముండును.

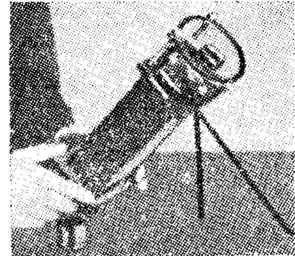
గడియారపు జేబులో ఇముడు ఛాయా చిత్రగాహిణి

ఈ చిన్న ఛాయాచిత్ర గ్రాహిణి యిటీవలనే తయారైనది. దీనిని గడియారపు జేబులో ధారాళముగా పెట్టికొనవచ్చునన్నచో దీని యసలు పరిమాణ మెంతయుండునో యూహించుకొనుట సులభము. ఇది పూర్తిగా ఎనిమిది ఔన్సులుకూడ తూగదు. దీనికి F-3.౫ కటకము అమర్పబడియున్నది. ఈ చిత్రగ్రాహిణితో సెకండులో ౫౦౦-వ వంతు సేపులోకూడ బొమ్మలు తీయుటకు ఏర్పాట్లుగలవు ఒక అంగుళము వెడల్పు, ఒకటిన్నర అంగుళము పొడుగు గల చిత్రములను దీనితో తీయవచ్చును. పెద్దపెద్ద చిత్రగ్రాహిణులకుండు అంగములన్నియు దీనికిని ఉన్నవి.

పరస్థలములం దక్కరకువచ్చు ఛాయాచిత్ర వర్ధని

మామూలు ఛాయాచిత్ర వర్ధనితో చిత్రములను పెద్దవిగా చేయుటకు చీకటిగది, విద్యుద్దీపము మొదలైన సాధనసంపత్తి కావలెను. పరస్థలములలో తిరుగుచుండు యాత్రికులు మొదలైనవారి కవి యెక్కడనుండి వచ్చును? అట్టివారికై యీ క్రొత్తరకపు ఛాయాచిత్ర వర్ధని నిర్మింపబడినది. చిన్నచిన్న ఛాయాచిత్ర వికృతి బింబముల నుండికూడ దీనితో పెద్దచిత్రములు తీయవచ్చును. చీకటిగది గాని, విద్యుద్దీపముగాని దీని కవసరములేదు. ఇందులో ఒక వర్ధనపేటిక, దాని పైభాగమున నొక భూతకటకము నుండును. ఆ కటకమునుండి సూర్యకిరణములు వికృతిబింబముమీద పడి దానిఛాయను అడుగున నుండు నొక ప్రత్యేకమైన 'ప్రింటింగు ఔట్ పేపరు' మీద పడునట్లు చేయును. ఆ కాగితమునకు బింబవికాసన ప్రక్రియ కాకట్టదు. దానికి కావలసిన దంతయు స్థాపన మాత్రమే

బ్రహ్మాండమైన సింహపు ప్రతిమ

ఈయినుప పోతవిగ్రహము చీనాదేశములోనున్నది. యూరపులో ఇనుము పోత ప్రారంభింపబడుటకు ౫౦౦ ఏండ్లకు పూర్వమే, సుమారు పదిశతాబ్దములకు వెనుక ఇది ఆదేశములో నెలకొల్పబడినది. ఇది మనుష్యుని సరాసరి యెత్తునకు మూడింతల యెత్తు గలిగియున్నది ఇనుముపోతలో ఇంత పెద్దవస్తు విదివర కెక్కడను చేయబడలేదు. ప్రతిమయంతయు నొకటే ముద్దగా పోతపోయబడినది. ఈకాలములో

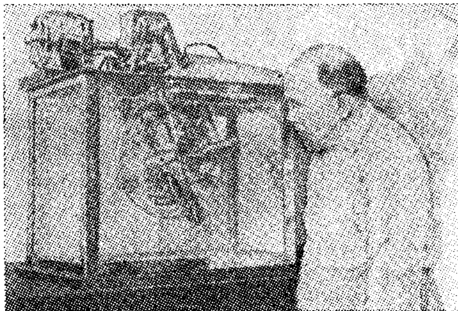
కాంక్రీటుకట్టడము లేపద్ధతితో నిర్మింపబడుచున్నవో అదియే పద్ధతితోనే ఇదికూడ తయారుచేయబడినది.

సులోచనములలోనే దీపములు

రాత్రివేళలందును, చీకటి గదులయందును ప్రత్యేక మొకదీపము నాసింపకుండ వ్రాత, చదువులు ముగించుకొను సౌకర్యమునకై యీ క్రొత్త సులోచనములు ఏర్పాటుచేయబడినవి. వీనిలోని అద్దపు బిళ్లలకు చుట్టును అమర్పబడియుండు, వెలుతురుమరల్చు రేకుల చట్టములో బయటికికనబడకుండ చిన్న దీపపు గోళములు ఉండును. ఆ గోళములకును జేబునందలి విద్యుద్ఘటములకును ఒక సన్నని తీగ యుండును. విద్యుద్ఘటములయందలి మీటను నొక్కగానే దీపగోళములు వెలిగి వ్యక్తియొకటి ప్రదేశమునకు వెలుతురు నిచ్చును.

ఎంగిలి పండ్లను చెరుచునా?

మన పండ్లమీద ఒకవిధమైన పూత యుండును. అది అరిగిపోవుటవలనగాని, చెడిపోవుటవలనగాని పండ్లకు చెరుపు ఏర్పడుట గలదు; పండ్లు పుచ్చిపోవుట, ఇగుళ్లు ఆడుట మొదలగునవి కూడ ఏర్పడవచ్చును. పండ్లమీది యీపూత చెడిపోవుటకు ఎంగిలి ఏమైనను బాధ్యత వహించుచున్నదా యని యీమధ్య ఈయంత్రముతో పరీక్షచేసినారు. ఈయంత్రములోని ఒక గొట్టములో చూర్ణముచేసిపెట్టిన పంటిపూత యుండును. దానిలోనే పరీక్షింపదలచిన వ్యక్తియొక్క యెంగిలిని కొంత తీసికొనివేసి, మూత వేసి, ఆచట్టమును శరీరోష్ణముగల నీటిలో నాలుగుగంటల సేపు చుట్టునట్లు చేసెదరు. ఈలోగా నేమైనను అందలి పంటిపూత చూర్ణము కరగిపోయియుండిన సదరు ఎంగిలిలో పండ్లను చెరుపగల దోషమున్నట్లును, లేకపోయిన లేనట్లును నిర్ణయింపబడును. దోషమే ఉన్నట్లు నిర్ణయమైనయెడల తక్షణమే చికిత్స చేసికొనవలసియుండును.

కేశపోషణ చేయు కేశతూలిక

ఈతూలిక మామూలుగా ఇండ్లలో దీపముల కుపయోగించు విద్యుచ్ఛక్తితో పని చేయును. దీనితో నిత్యము వెండ్రుకలను దువ్వుకొన్నచో వెండ్రుక కుదుళ్లను- రక్తప్రసరణమును వృద్ధి చేయుటద్వారా- బలపరచుటయేకాక వెండ్రుకలు బాగుగా పెరుగునట్లును, నిగనిగ లాడునట్లునుకూడ చేయును. ఇదికాక తలలోని నాడులను సక్రమపద్ధతిలో నుంచి తలనొప్పి మొదలైనవి రాకుండునట్లు కూడ చేయును

కలగూరగంప

మొండి జీవనము

ప్రతిజంతువును జీవించియుండుటకు ఆహారమును, అనుకూలములగు వాతావరణపరిస్థితులును అత్యవసరములు. వీటిలో మార్పులనుబట్టి జంతువుల జీవితకాలము కూడ మారుచుండును. జీవకోటిలో కొన్ని మొండిజీవులెట్టి విపరీతపరిస్థితులందైనను ఆహారము లభింపకున్నను జీవింపగల్గుచున్నవి.

ఇటీవల పి. కాప్టెరిప్ అను శాస్త్రజ్ఞుడు వేలకొలది సంవత్సరములనుండి మంచుక్రింద కప్పబడియున్న ప్రదేశమునుండి మట్టిని తీసి తన పరిశోధనాలయములో దానిని పరీక్షింపగా ఆ మట్టిలో సజీవముగా కొన్ని పురుగులును, గడ్డివంటి మొక్కలును కనబడినవి. దీనికంటె అద్భుతమైనదిగా డాక్టర్ ఇరా, బి. బార్టిల్ గారు, రెండున్నర శతాబ్దముల క్రిందటినుండి నిర్జీవములుగా పడియున్న కొన్ని అణుప్రమాణముగల సూక్ష్మజీవులను చైతన్యములోనికి తేగల్గిరి. ఎనభై ఏండ్ల క్రిందటనున్న అరిజోనామిషను గృహము గోడలలోని మట్టిని తెచ్చి పరీక్షింపగా ఆ సూక్ష్మజీవులు (బాక్టీరియా) చచ్చినట్లు పడియుండెను. వాటికి తగిన ఆహారమును, చెమ్మదనమును కల్పింపగా ఆ సూక్ష్మజీవులు నిద్రనుండి మేల్కాంచినట్లు మరల చైతన్యము వహించి అభివృద్ధి చెందుట ప్రారంభించినవట.

చార్లెస్ బి. లిప్‌మెన్ గారు ఆకాశమునుండి భూమిపై రాలిన ఉల్కలను పరీక్షింపగా వాటిలో సజీవములగు సూక్ష్మజీవులు కాన్పించినవట. ఈ విధముగానే ఖగోళమండలములనుండి భూమిమీదికి జీవు లవతరించినవని పై నిదర్శనమునుబట్టి వారొక సిద్ధాంతము నేర్పరచిరి. ఇట్లే లిప్‌మెన్ గారు ౨౫ కోట్ల సంవత్సరముల క్రిందట యేర్పడిన కఠినశిలలను భూగర్భమునుండి త్రవ్వి వెలుపలికితీయించి వాటిని పరీక్షింపగా ఆ రాళ్లలో కూడ బాక్టీరియా సజీవముగా కనబడినదట.

కొన్ని శతాబ్దముల క్రింద యీజిప్టు దేశస్థులు మరణించినవారికి దహన సంస్కారము చేయక, యెల్లకాలమును శరీరము ఆకృతి చెడకుండుటకై తైలావలేపనము మున్నగునవి కావించి, భూమిలో గదులు కట్టించి వాటిలో శవములను భద్రపరిచెడివారు. ఆ శవములతోబాటు ఆచారప్రకారము గోధుమలనుకూడ ఆ గదిలో పోసెడివారు. భూమిలో కొన్ని వందల సంవత్సరములనుండి పూడిపోయియున్న శవగృహములను కనిపెట్టినపుడు, అక్కడ లభించిన గోధుమలను తీసి నాటగా మొక్కలు మొలిచినవట. కాని దీనికి వృక్షశాస్త్రజ్ఞు లంగీకరింపరు. ఏలయనగా గోధుమలు యేండ్లకొలది నిలువజేసినచో పొట్లిపోయి చూర్ణమగును. అట్లు చెడిపోకుండ నిలిచినను వాటికి ప్రరోహకశక్తి యుండదట. గోధుమలకు యిరువది సంవత్సరములు దాటిన పిదప నాటినచో మొలకలెత్తవు. కావున కొందరు శాస్త్రజ్ఞులీ విషయమును కేవలము కల్పితముగా భావించుచున్నారు.

కాప్టెన్ స్టీవెన్సు, ఆండర్సన్ అనువారు ఆకాశముమీదికి విమానములపై ప్రయాణముచేసి, యెత్తుగానున్న ప్రదేశములోని వాయువును పరీక్షింపగా మొక్కలలో వ్యాధి గల్గించెడి కొన్ని సూక్ష్మజీవులచట కాన్పించినవి. అవి చల్లదనముచేతను, వాయుసమ్మర్దముచేతను నిర్జీవములవలె నున్నను భూమిమీదికి తీసికొని

రాగానే పరిశోధనాలయములో అనుకూల పరిస్థితులు కల్పింపగా చురుకుగా వృద్ధిచెందినవట.

౧౯౩౬ వ సంవత్సరము జూను నెలలో యఫ్. సి. బిషప్ అను అమెరికాదేశ శాస్త్రజ్ఞు డీక్రిందివిధ విధముగా ప్రకటించెను. 'డాగ్టిక్' అను ఒక పురుగును అతడు ౧౩ ఏప్రిలు ౧౯౩౩ లో ఒకగాజు నాళికలో పడవేసెనట. ఆ పురుగు ఆహారము లేకుండ యీ ప్రకటన గావించిన దినమువరకును సజీవముగా నుండినదట. అట్టి పురుగులకు మూడుసార్లు ఆహార మొసగినచో ఒక సంవత్సరము వరకు ఆహారము లేనిదే క్రిమికీటకాదులకుగల శైశవావస్థలు దాటి పెద్దపురుగులు కాగలవట. అట్టి పెద్దపురుగొకటి ఆహారము లేనిదే ౯౮౭ దినములు వారివద్ద జీవించినదట.

ఆ పురుగు లాహారము లేకుండ జీవించెడి సమయములో కదలకుండ పడియుండునట. గాజు నాళికను కదిపినగాని స్వల్పముగా వెచ్చజేసినగాని అవి జీవలక్షణములను ప్రదర్శింపవు. ఈ నిరశనకాలములో వాటి శరీరము బరువు తగ్గదు. మొదటి దిన మెంతబరువుండెనో రెండేండ్లు ముగిసినపిదపకూడ అదే బరు వుండెనట. ఈ సమయమున శరీరములోని వాయు నాళములు శిథిలములగుటచే ఉచ్ఛ్వాసనిశ్వాసము లాగిపోయి శరీరములో యెట్టి మార్పును యేర్పడదట.

ఈ విధముగా ఆహారము లేకుండ సాలెపురుగులు గాజు నాళికలలో నాలుగైదు సంవత్సరములు జీవించి, విడిచిపెట్టగానే చరచర ప్రాకిపోయినవట. ఇట్లే కొన్ని ఫలములపై జీవించెడి పురుగులు ఆహారము లభింపనికాలములో సామాన్యముగానే ప్రవర్తించునుగాని ఆహారములేమిచే బరువు తగ్గుట, త్వరగా మరణించుట మున్నగునవి సంభవింపవు.

ఆహారము తగ్గించుటచే ప్రాణాపాయము సంభవింపక పోవుటయేగాక, కొన్ని జీవములకు జీవితకాలము హెచ్చునట ఈ సందర్భమున డాక్టర్ సి. యం. మాకే గారు తెల్లయెలుకలపై పరిశోధనలు సల్పి యెలుకపిల్లలకు ఆహారము తగ్గించుటవలన అవి పెద్దవై జీవింపవలసిన కాలమునకు పైగా సగముకాలము బ్రతుకగలవని తెలియజేసిరి. అట్లే నీటిదోమలకుగూడ ఆహారము తగ్గింపగా జీవితకాలముకన్న దాదాపు రెండు రెట్లెక్కువ కాలము జీవింపగలవని తెల్పిరి.

కొన్ని అల్పజీవులు ఆహారము లభింపనపుడు మట్టిరూపముగా మారి యెండిపోయి పడియుండును. వాటికి యేమాత్రము తడి తగిలినను మరల వృద్ధిపొందగలవు.

ఉష్ణపరిస్థితులను కోరెడి జీవులు త్వరలో పెరిగి త్వరలోనే నశించుచున్నవి శీతోష్ణస్థితిలో యేమాత్రము మార్పు వచ్చినను అవి భరింపలేవు. కాని నల్లులు మొదలగు కొన్ని పురుగులను అతిశీతలపరిస్థితులలో నుంచి విషవాయు ప్రయోగము గావించినను, వాటిపై రాసాయనిక పదార్థములను, ద్రావకములను ఉపయోగించినను అవి సహింప గలవు. కొన్ని యీగలు మంచుగడ్డ నిలువయుంచెడి పేటికలలో బంధించినను అవి చలిని సహింపగలవు

అట్లే కొన్ని జీవులు యెంతవేడిమినైన భరింపగలవు. డాక్టర్ లెపినోబుల్ అగ్నిపర్వతములలో బయలుదేరిన వేడినీటి ఊటకాలువలందు అల్గా యను ఏకాణుప్రమాణము లగు జీవులు జీవించియుండుటను గాంచిరి. మరుగుచున్న నీటిలో సూక్ష్మజీవు లెట్లు జీవింపగలవో చాల అద్భుతముగా నున్నది. దీనిని బట్టి భూమిమీదకన్న నక్షత్రమండలములో అత్యధికోష్ణ పరిస్థితులలోకూడ జీవన మేర్పడి యుండునని భావించుచున్నారు.

మానవశరీరము ౧౦౫ డిగ్రీలు ఫారెన్‌హీట్ కన్న యెక్కువ వేడిమిని భరింపలేదు అంతకు దాటినచో శరీరములోని ప్రొటీన్ పదార్థములు విరిగిపోవును. తరువాత వేడితగ్గినను విరుగుడు మరల ప్రొటీన్‌రూపముగా మారలేదు. కావున అత్యధికోష్ణతచే మరణము సంభవించుచున్నది.

నీటిని గడ్డకట్టుకున్నంతవరకు ఎంత చల్లబరిచినను చేపలు జీవింపగలవు. అతిశీతలముచే శరీరములో జలము

గడ్డకట్టుటవలన చేపలు మరణించునుగాని నీరు గడ్డకట్టనిచో యెంతటి శీతలమునైన భరింపగలవు. ఒక శాస్త్రజ్ఞుడు సభలో సభికులయెదుట ఒక కప్పను నీటిలో బడవైచి, వారియెదుటనే ఆ నీటిని మంచుగడ్డగా చేసెనట. కొంతసేపటికి మంచుగడ్డ కరగిపోగా ఆకప్ప గంతులు వేయసాగెనట.

వేడిరక్తము గల జీవుల శరీరముపై మంచుగడ్డ యేర్పడినచో అత్యల్పకాలములో శరీరములోని జీవద్రవములు విరిగిపోవును. కావున వెంటనే మరణము సంప్రాప్తమగును. కాని కప్పవిషయములో శరీరము పైభాగమే చల్లబడుచున్నదిగాని లోపల వేడికి ప్రమాదము లేకపోవుటచే అది జీవింపగల్గుచున్నది.

ఇట్లు కొన్నిజీవము లెంతశీతలమునైన భరింపగల్గినను ఉష్ణపరిస్థితులలో చురుకుగా వృద్ధిపొందుచున్నవి. వేడి తగిలినపుడు కప్పగ్రుడ్లు త్వరగా తోకకప్పలగును. సామాన్యముగా ౯౫ డిగ్రీలు ఫారిన్‌హీట్ వద్ద ౩౧ దినములు జీవించెడి యీగలను ౫౦ డిగ్రీల వాతావరణమం దుంచినచో ౧౭౭ దినములు జీవింపగలవు. ఆవిధముగనే ౯౮ డిగ్రీలవేడిమి అలవాటుపడిన మానవశరీరము ౬౦ డిగ్రీలకుగాని ౯౫ డిగ్రీలకుగాని అలవాటుపడినచో రెండువేల సంవత్సరములు సైతము జీవింపవచ్చునని శాస్త్రజ్ఞులు తెల్పుచున్నారు.

కావున బాక్టీరియా, బూజులు, సముద్రములోని సూక్ష్మజీవులు మున్నగునవి విపరీత సమయములం దెండిపోయినను చైతన్యమును పొందగలవు. ఒక పేనును ఏడు దినములు మంచుగడ్డలోనుంచినను మరణింపలేదట. ఇట్లు గాలిలేక పోయినను, ఉష్ణతలేకపోయినను, ఆహారములేకపోయినను కొన్నిజీవులు జీవింపగలవు. కాని వాటిని గురించి బయలుదేరిన కథలు చాల అవిశ్వసనీయములుగా నున్నవి. ప్రాతగోడ నొకదానిని త్రవ్వుచున్నపుడు దానిలోనుండి ఒక కప్ప వెలువడినదని కథ గలదు. కాని కప్పకు ఆహారము లభింపకున్నచో ఒక సంవత్సరముకన్న అధికముగా జీవింపలేదని వాటిపై పరిశోధనలు గావించిన శాస్త్రజ్ఞులు తెల్పుచున్నారు.

అట్టి సందర్భమున వేలకొలది యేండ్లనుండి గోడలో కప్ప జీవముతో నుండుట యసంభవము.

జంతుకోటినంతటిని ఒక్కసారి పరిశీలించినచో ఇట్టి మొండిజీవనము అల్పజీవులకేగాని ఉష్ణరక్తము గల జీవులకు లేదు. ఎలయనగా, ఉష్ణరక్తము గల జీవులందు శరీరావయవములు పరిపూర్ణదశను పొందియుండుటచేతను, అవి బుద్ధి ఉపయోగించి ఆత్మసంరక్షణ చేసికొనగలవు గావునను వాటిలో ఆశక్తి నశించినది. కాని అల్పజీవులు కట్టి ఆత్మరక్షణోపాయములు తెలియవు గావున యెట్టి విపరీతపరిస్థితులందైనను ఆహారము లభింపకున్నను ప్రాణములు కాపాడుకొనుటకు తగిన యవకాశములు స్వతస్సిద్ధములుగ నేర్పడియున్నవి —స.

సూఫియా హనూం జగ్లుల్
('ఈజిప్టుదేశస్థుల తల్లి')

స్వదేశమునకును, స్వదేశస్థులకును స్వాతంత్ర్యమును సంపాదించుటకై యహోరాత్రములు పాటుపడిన ఈజిప్టుదేశభక్తుడు సాద్ జగ్లుల్ పాషానుగురించి వినని ముస్లీము ఉండడు. ఇప్పటికిని ఆదేశములోని ఆబాలగోపాలమునకు అతనిపేరు పారాయణము చేయదగినదై యున్నది.

చనిపోయిన ఆమహనీయుని భార్య యిప్పటికి డుక్కడ ఉన్నది. ఆమెపేరు సూఫియా హనూం జగ్లుల్. బ్రతికియుండగా జగ్లుల్ పాషాకేయే గౌరవమర్యాదలు జరుగుచుండినవో అవియన్నియు నీమె కిప్పటికిని జరుగుచున్నవి. ఆదేశపు ప్రజలందరును చేరి ఈమెకు 'ఈజిప్టుదేశస్థుల తల్లి' అనునర్థమిచ్చు 'ఉమ్ మల్ మిస్రియీన్' అను గొప్పబిరుదును ఇచ్చియున్నారు. వారి కేమైనను ప్రమాదముగాని, కష్టముగాని వచ్చినప్పుడు వారీమె యింటికి పరుగెత్తుకొనిపోయి ఈమెసలహాలను పొందుచుందురు. ఈమె ఏసలహా చెప్పిన అది వారికి వేదవాక్యము.

ఇటీవలనే ఇంగ్లీషువారికిని ఈజిప్టువారికిని ఒక రాజకీయ సంక్షోభ మేర్పడినది. దాని విషయములో

సమయోచితమైన సలహాను పొందవలయునని దేశీయ విద్యార్థులును, యువకులును వేలకువేలు గుంపుకూడి 'తల్లి' యింటికి పోయి మూగిరి. రక్షకభటులు ఆగుంపును చెదరగొట్టవలయునని తుపాకులుకూడ ప్రేల్చిరి. చాల మంది గుండుదెబ్బలకు గురియై ప్రాణములను వదలిరి.

ఇంతయును క్షణములో జరిగిపోయెను. లోపలి నుండి సూఫియాహనూంసతి బయటికివచ్చి గందరగోళ మును చూచి తాత్కాలికముగా నందరును చెదరి పోవలసినదని ప్రజలకు హెచ్చరించెను. అదివరకు గుండు దెబ్బలకు గూడ జంకక తలొగ్గిన ప్రజలకీ 'తల్లి' హెచ్చరింపులో నేమి మహత్తరశక్తి కనబడినదో కాని వెంటనే ఎక్కడివారక్కడ తొలగిపోయిరి.

ఈమె కొంతకాలము ప్రధానమంత్రిగానుండిన ముస్తాఫా ఫామీ పాషాకూతురు; మహాతేజశ్శాలిని; మంచి గంభీరమైన వ్యక్తి. ఈమె యొక పెద్దమేడలో నివసించుచుండును. ఆమేడలోని అలంకరణములును, ఆసనాది పరికరములును ఈమెయొక్క కళాభిరుచిని చాటుచుండును. మేడలో నొకచోట ఈమె జీవితనాథుని శిలావిగ్రహము జీవపరిమాణముతో నిర్మింపబడి నెలకొల్పబడియున్నది. ఆపతిదేవత నీమె నిత్యము పూలతో పూజించుచుండును. ఈమెకిప్పుడు వయస్సు కొంచెము మీరిన మాట వాస్తవమే కాని, యౌవన వికాసము మాత్రము మదరలేదు. తొలిరోజులలో నీమె ఆదేశములో కెల్ల నందాలరాణియై యుండ నోపును.

ఈమెవెంట నెల్లప్పుడును ముప్వురు మంత్రిణులుందురు. వారిలో నిరువురు యూరపువారు. ఒకతె జర్మనీ దేశస్థురాలు. ఆ జర్మనుయువతికి అనేక భాషలు వచ్చును. పరాయి దేశస్థులు వచ్చినప్పుడు, వారితో మాటలాడునప్పుడు ఆయువతి దుబాషీగానుండి వ్యవహారములు తెమల్చి వేయుచుండును.

మహిళోద్యమములందు సూఫియాకు ఆదర మెక్కువ. ఆదరమేకాక ఆ ఉద్యమములు సఫలమగుటకు ఆమె ఎన్నెన్నిపాట్లయినను పడితీరును. ఈజిప్టు యువతులు ఇప్పుడు రాజకీయములందు, పురుషులతో సమాన భాగస్వామ్యమును సంపాదించినారన్నచో, అది సూఫియా ప్రయత్నఫలమే. తనదేశపు యువతులే కాదు, ఏ దేశపు యువతులయినను సరియే అన్నివిధములగాను అభివృద్ధికి రావలయుననియే ఈమె సదా కోరునది

సూఫియాహనూం

సూఫియా అరాబిక్, ఫ్రెంచి భాషలను ధారాళముగా మాటలాడగలదు. ఇంగ్లీషు అర్థముచేసుకొను పాటి జ్ఞానమున్నను ఇంగ్లీషులో మాటలాడుట మాత్ర మీమెకు చేతకాదు.

చిన్నప్పుడు తండ్రిదగ్గరను, వయసువచ్చినపిదప భర్తదగ్గరను ఈమె మహోత్తమమైన గుణముల నలవరచుకొనెను. విశాలహృదయము, భావస్వాతంత్ర్యము, దేశభక్తి మొదలైనవి వానిలో ముందు పేర్కొనదగినవి. అంత ఉత్తమురాలు గనుకనే దేశమెల్ల ముత్తముగా ఈమె నంతగా పూజించుచున్నది!

స్త్రీవిద్య ఈమె అభిమానించు ఉద్యమములలో మొదటిది. కైరోలోని అల్ అజారు విశ్వవిద్యా

లయమున కొకప్పుడీమె తన అమూల్యాభరణములనే పెక్కింటిని విరాళమిచ్చి ప్రోత్సహించినదట. విద్యాసంస్థలకు సహాయము చేయవలసి వచ్చినప్పుడు అంత తెగింపుతో నీయమ సహాయము చేయుచుండును. "భారతీయులు కూడ స్వాతంత్ర్యమును, పురోగమనమును పొందవలయునని కాంక్షింతురేని వారుతమ విద్యాలయముల నన్నిటిని బాలికలతో నింపివేయవలె" నని యొకసారి ఈమె భారతీయులకు సందేశము పంపినది. స్త్రీల అభివృద్ధి విషయములో నీమె కంత పట్టుదల! ఈవిషయములను గురించి ఈమె పత్రికలకు గూడ వ్యాసములు వ్రాయుచుండును. ఈమె వ్యాసములందలి శైలి ఘాటుగా నుండును.

విలేఖురాలేకాక ఈమె గొప్పవాగ్ధాటి కలది కూడ. ఎటువంటివానినికూడ తన ఉపన్యాసముతో నీమె వంచుకొనగలదు. ఈమెపేర నొక సంఘము కూడ స్థాపింపబడియున్నది. దానికి దేశమంతటను శాఖలుకలవు. వాని మూలముగా నీమె తన స్వాతంత్ర్యప్రబోధమును పల్లె పల్లెకును గుడిసె గుడిసెకును వ్యాపింప జేయుచుండును.

స్త్రీలను ప్రతి రంగమునందును ప్రవేశపెట్టి ఈమె ఒక గొప్పసాధన చేసినది. అందులో ముస్లిము యువతులకు ఇటువంటి స్వాతంత్ర్యమును సమకూర్చుట చాల శ్లాఘనీయమైన విషయము. మత సంబంధమయిన నియమములకు కట్టుబడియే ముస్లిముయువతులు తమ పురుషులతో బాటు దేశాభివృద్ధి విషయములందు సమానముగా పాల్గొనవచ్చునని యీయమ కార్యరూపముగా నిరూపించినది.

సంగీతముయొక్క దివ్యశక్తి

ఆనందమయ రంగములను విషాదమయ రంగములుగను, విషాదమయ రంగముల నానందమయ రంగములుగను మార్చుగల యసామాన్యశక్తి సంగీతమునకు కలదని పురాణములవలన తెలిసెడి. అట్టి సన్నివేశములు హిందూదేశ చరిత్రయందును కలవు.

బేజూ బావరా అను గాయకుడొకడు ప్రఖ్యాతుడుండెను. అతడు గుజరాతువాడు; జానపదగాయకుడు. అతనిని 'వెఱ్ఱిబేజూ' అని యనెడువారు.

బేజూ సూరతుప్రాంతములలో నెక్కడనో జన్మించెను. సుల్తాను బహదూరుకాలమున నతడు గుజరాతునందు నివసించుచుండెను. ఆకాలమున నాపయి యుత్తర హిందూస్థానమును హుమయూను చక్రవర్తి యేలుచుండెను.

బేజూ పాడునపుడొడలు మఱచెడువాడు; తన చుట్టుపట్టులను మఱచెడువాడు. శ్రోతలును పరవశులయ్యెడువారు. అతడు ప్రజారంజకుడగు గాయకుడు. ప్రజల కష్టసుఖము లతని కెఱుక. వారి యానందమే యతని యానందము; వారి దుఃఖ మతని దుఃఖము.

తండ్రి బేబరు స్థాపించిన సామ్రాజ్యమును విస్తరింపజేయుటకయి హుమయూను గుజరాతుపయి దాడి వెడలెను. సుల్తాను బహదూ రాతని నెదుర్కొని ఘోరముగాపోరి తుద కోడిపోయి సకుటుంబముగా బందీయయ్యెను. కాని హుమయూనుకోపము జ్వలించుచునే యుండెను.

రాజధానిప్రవేశముతడవుగనే ఎఱ్ఱనివస్త్రములను కట్టుకొని హుమయూను కొలువుకూటమునకు వచ్చెను. రక్తవస్త్ర ధారణము సకల జనసంఘాత సంహారమునకు ఆజ్ఞాప్రదానమును సూచించునట. తెప్పపాటులో మొగలుసైనికుల విచ్చుకత్తులు మిలమిలలాడినవి. ఆబాలగోపాలము నగరవాసులయొక్క శరీరములనుండి శిరములు వేఱయినవి. వీధులు, నగరప్రాంతములు మృతకళేబరముల రాసులతో నిండిపోయినవి. బేజూ నివాసమగు నగరమున వారెల్లరు, పాపము, హతులయిరి!!

నిలువనీడయు, పిలువతోడును లేక తప్పించుకొని పారిపోవుట కుపాయము నారయుచు వీధులవెంట బేజూ త్రిమ్మరుచుండెను. నెత్తురు దప్పిగొన్న మొగలు సైనికుడొకడు వానినిపట్టుకొని తల దెగవేయనుంకించెను. రెప్పపాటవకాశమిమ్మని బేజూ వానిని యాచించి వానితో

'ఓయీ, నా తలనుదీయుటచే నీకగునదిలేదు! దానియెత్తు బంగారమును గొని నన్ను విడిచిపుచ్చరాదా!' అనెను.

హంతకు డదిమేలని తలచి యందుల కంగీకరించెను.

'బంగారము నిచ్చినగాని విడువ'నని బేజూతల నున్నపాగా నూడదీసి అతని రెండు రెక్కలను చేర్చికట్టి 'బంగారముండు చోటికి గొనిపొ'మ్మని సైనికుడు పలికెను.

హుమయూను సేనానులలో నొకడగు హిందూ రాజు వారిని చూచెను. వెంటనే బేజూను విడిపించి హుమయూను సన్నిధానమునకు పిలుచుకొనిపోయెను. అంతకులోననే మొగలుహంతకుడును పరువిడివచ్చి బేజూ సుల్తాను పక్షమువాడనియు, కావున వానిని చంపవలసియుండ నీహిందూరాజు బలాత్కారముగ అతనిని విడిపించి తెచ్చెననియు హుమయూనుతో మొర పెట్టెను. అంతతో బోవక యాభగ్నాశుడు 'వీరిరువురు హిందువులగుటయే యిందుకు గారణ' మనియు హుమయూను చెవి నూదెను.

ఇంకను చల్లారకున్న హుమయూనుకోపాగ్ని మరల గప్పున మండెను. ఆరాజును జూచి 'నీయీ రాజద్రోహ కార్యమునకు కారణమును చెప్పు'మని గద్దించెను.

రాజు 'ప్రభూ, హిందువను భావముతో నే నీతని రక్షించినవాడను గాను. ఇతడు పేరువడసిన జానపదగాయకుడు. ఇతనిపేరు బేజూబావరా. సకలకలాపోషకులగు తమయట్టివా రిట్టికళావేత్త మరణమును సహింపజాలరు. ఇతడు సమస్త హిందూస్థాన స్వామ్యము!' అనెను.

ఇంచుక యాలసించి హుమయూను 'నిరూపింపుము. లేకున్న నమ్మజాల' ననెను.

'అదెంత పని? సార్వభౌమా! సులువుగా నిరూపింతును. ప్రభువుల విజయగీతమును బేజూ గానము చేయును. ఆలకించినచో ఏలినవారి చిత్తమునకు రా గలదు' అని రాజనెను.

తనకెంతయో ప్రీతిపాత్రమయిన మాతృనగరమును వధ్యశాలగ నొనర్చిన దుర్గర్వి విజయగీతమును పాడవలసినవాడయ్యెను, బేజూ, పాపము! ఏమి చేయగలడు?

ఎట్లో పాడెను. అందు హుమయూను స్తోత్రము లేదు. ఆపాటలో బేజూ హృదయరక్తము వరదలుకట్టి ప్రవహించెను. ప్రపంచమందలి దుఃఖమంతయు నాలుకయై పలికినట్లుండెను. దానిభావము :

'ఓయీ, క్రూరకర్మా, నీ ఖడ్గాలసమున కెర యగుటకు నేడొక్కడును మిగలలేదు. నీయిచ్చయేని, మృతులను మరల బ్రదికించి, వారిని మరల జంపగలవు!'

మాటలును, పాటలును, రక్తికట్టి శ్రోతల హృదయములను ద్రవింపచేసినవి. రక్తశ్లేష్మ యింకిపోయినవి. అందఱును సిగ్గున తలలు వంచుకొనిరి. కొలువంతయు శిలామయమువలె నీరవమయ్యెను.

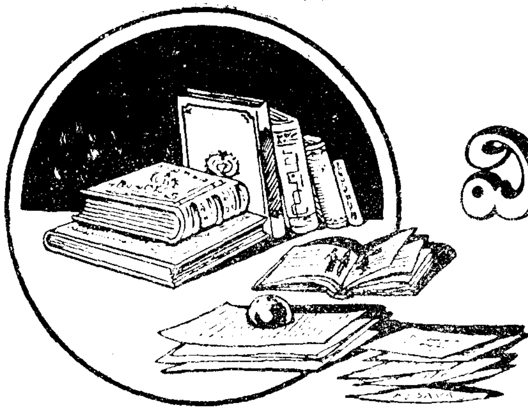
హుమయూను, పాటపాడుచుండగనే, కొలువునుండి తటాలున లేచి, లోనికిపోయెను. దుఃఖాతిరేకమున కన్నులనీరు చెంపలపయి కాలువలయిపార బేజూ పాటను మరల మరల పాడుచునేయుండెను. అంతలో హుమయూను పచ్చనికలువలను దాల్చి కొలువులోనికివచ్చి కూరుచుండెను. పచ్చనివస్త్రములను గట్టుట దారుణమరణకర్మకు విరామము సూచించునట.

చక్రవర్తియానతిని బేజూ ధవళవస్త్రధారియై రాజవేషమున శ్వేతాశ్వము నధిరోహించెను. అంత హుమయూను తనయిచ్చకు వచ్చినవారిని చంపుటకును, కొందఱినేని, అందఱినేని బందీలను విడిచిపుచ్చుటకును బేజూకు అధికారము నొసగెను. వేలెత్తిన బేజూ తొలుదొలుత బందీలుగనున్న సుల్తాను బహదూరును, అతని కుటుంబమును, బందుగులను విడిపించెను.

ఇట్లు విషాదము ఆనందమయినది; యుద్ధము తుదముట్టి శాంతి నెలకొనినది! ఇదియంతయు నొకపాట వలననే!!

సంగీత మట్టి దివ్యశక్తికలది!!!

(టైమ్సు ఆఫ్ ఇండియా వీక్లీ)

విమర్శనము

మహోపాధ్యాయ బ్రహ్మశ్రీ కల్లూరి
వేంకటరామశాస్త్రిగారి జీవితచరిత్రము

డెమ్మీ సైజు, గ్లేజు కాగితము, ౪౦౦ పేజీలు పైగా, వెల ప్రతి ౧ కి రు. ౧-౪-౦.

గ్రంథకర్త: చిలుకూరి వీరభద్రరావు,

ప్రచురణకర్తలు: ఇతిహాసతరంగిణీగ్రంథమాల, కొవ్వూరు.

గ్రంథకర్త అవతారికలో—"మన దేశములోని పండితులు గాని కవులుగాని తమ దినచర్యలను వ్రాసిపెట్టుకొను గ్రంథముల నుంచుకొను నలవాటుకలవారు కాకపోవుటచేత నెవ్వరు వ్రాసినను వారి జీవితచరిత్రము లసమగ్రములుగానే యుండును. ఇంగ్లీషు కవులమాదిరి జీవితచరిత్రలను వ్రాయుట సాధ్యపడదు. అందులోను ముప్పదియైదు సంవత్సరముల కాలము నేపాఠశాలలోనో ఏకళాశాలలోనో అధ్యాపకవృత్తియందే గడపిన వేంకటరామశాస్త్రిగారివంటి పండితకవిచరిత్రము వ్రాయ బూనుకొన్నప్పుడు వారి పాండిత్యము గవిత్వమును గూర్చి మాత్రమే తెలుపవలసి వచ్చునుగాని తదితరవిషయము లేవి యుండగలవు? ఆపాండిత్యమైనను కవిత్వమైనను వారుచేసినట్టి గ్రంథములను బట్టియు మరియు వారు సమకాలికులయిన పండితులతోడను, కవులతోడను జరిపినట్టి శాస్త్రీయచర్చలను బట్టియు శబ్దార్థముల సాధుత్వాసాధుత్వములనుగూర్చిన చర్చలనుబట్టియు నిర్ధారించి తెలిసికొనవలయునుగదా!" అని వ్రాసిరి. పైదాని ననుసరించి గ్రంథస్థవిషయ మేరీతి నుండియుండునో పాఠకు లూహింపలేకపోరు. గ్రంథకర్త వ్రాసిన పైవిషయము ఏమాత్రము సత్యదూర మనుటకు వీలులేదు. గ్రంథకర్త వ్రాసినట్లు వేంకటరామశాస్త్రిగా రాంధ్రులలో ఉత్తములు. అట్టిమహనీయుని జీవితచరిత్ర తెలిసికొనుట ఆంధ్రులకు అవశ్యము.

ఈ జీవితచరిత్రమును ఆసాంతము కేవలము పైనుదాహరించినచొప్పున చర్చలతోడను, వాదప్రతివాదములతోడను మాత్రమే పోనీక పలుచోట్ల తమ స్వీయాభిప్రాయములగూడ నొసంగియుండుట జూడ గ్రంథకర్త జీవితచరిత్రల రచించుపక్కినే అతిక్రమించిరని వ్రాయవలసి వచ్చుచున్నది. అవతారికయందే వేరొకచో "జీవితచరిత్రమును వ్రాయుటలో నే నొక స్వతంత్రమార్గమును జేసికొని పోయితిని." అని గ్రంథకర్త చెప్పెను. చరిత్రయనగా Record of events అయినప్పుడు గ్రంథకర్తయొక్క స్వీయాభిప్రాయములకు తావెక్కడగలదో యూహింప నలవికాకున్నది. దీనిని బట్టి గ్రంథకర్తకు చరిత్రరచనాప్రయత్నము యిదే ప్రప్రథమమేమో యని సందేహింపవలసి వచ్చుచున్నది.

ఈ గ్రంథమునకు వేంకటరామశాస్త్రిగారి జీవితచరిత్ర యని పేరిడుటకంటె శ్రీపాద కృష్ణమూర్తిశాస్త్రిగారి జీవితచరిత్రభాగ మనుట యుచితముగ నుండెడిదేమో! ఒకటిగాదు, పదిగాదు, పలుచోట్ల శ్రీపాదవారిని నిరసించుచు గ్రంథకర్త ప్రకటించిన స్వీయాభిప్రాయములు గలవు. మచ్చుకైనను ఒకటిరెండిటనుదా

హరించుటకును మనను రానున్నది. చివరకు చేయికూడ ఆడకున్నది.

పోయిన తగవులు ఏనాడో అంతరించిపోగా జీవితచరిత్రలందు గ్రంథకర్త స్వీయాభిప్రాయముల నిచ్చుట క్రొత్తతగవులను త్రవ్వితెచ్చిపెట్టుట యగుచున్నది. గవర్నమెంటువారు బూతుగ్రంథముల నిషిద్ధపరచెదరు. యథార్థమునకు అట్టిగ్రంథముల ఆవశ్యకత యెంతేని కలదు. అవే మన ఆంధ్రజాతికి బునాది. అవే మన ఆంధ్రచరిత్రకు, కొంతవరకు భాషకు, ఆధారభూతములు. అట్టి కృతులు ప్రచారములోనికి రాకుండ ఆటంకపరచి, అనవసరవివాదముల కెడ మిచ్చి జాతియందు మరికొన్నికక్షలను పెంపొందించు ఈ వేంకటరామశాస్త్రిగారిజీవితచరిత్రవంటి గ్రంథముల నేల నిషిద్ధపరచక వదలెదరో తెలియకున్నది. ఇట్టి గ్రంథములపైగూడ గవర్నమెంటువారొకకన్ను వేసియుంచినచో కొంతమేలు.

ప్రపంచమునందేజాతికానీ ఏకాలదిగనైన తనకు సంబంధించిన మహామహుల జీవితచరిత్రలను సేకరించి ప్రచారములోనికి దెచ్చుకొనకున్నచో నట్టిజాతియందు జవసత్త్వములు లేవని తలంపబడుచున్నది. అట్టిజాతి ప్రపంచమునందు ఒక సభ్యజాతిగ పరిగణింపబడదు. ఆంధ్రులకు జీవితచరిత్రలు లేవు. భావిసంతతివారికవే ఆధారములు. కాన ఆంధ్రులు మనలో జన్మించిన మహామహుల జీవితగాథలను రచించి ప్రకటించుటకు పూనుకొనవలెను. ఈ ప్రయత్నమున వీరభద్రరావుగారు త్రొక్కిన స్వతంత్రపక్కినిమార్గము అవలంబింపవలదని ప్రార్థనము.

వ. కుటుంబరావు

ఆంధ్ర రాష్ట్రము

క్రౌను ౧/౮ సైజు, సెమీ గ్లేజు కాగితము, ౭౨ పుటలు. వెల ప్రతి ౧ కి రెండణాలు.

గ్రంథకర్త: వావిలాల గోపాలకృష్ణయ్య

ఈ గ్రంథము ఆంధ్రదేశచరిత్ర కాదు; జాగ్రఫీయును కాదు. ఇందలి ప్రముఖాంశము ఆంధ్రరాష్ట్రవాదము, తదర్హతలు.

వైశాల్యము, జనసంఖ్య, ఆదాయము పరికించినచో ఆంధ్రులకు రాష్ట్రార్హత కలిగియున్నదనుటలో నేలాటి సందేహము లేదు. ఆంధ్రులకు ప్రత్యేకరాష్ట్రము కావలెననెడు ఆందోళన యీనాటిది కాదు ముప్పది వత్సరములనుండి జరుగుచున్నప్పటికి ఆంధ్రులు స్వరాష్ట్రమును బడయలేకపోయినారు. కారణ మేమి?

"అన్నియునున్నవి, అల్లునినోట శని" యన్నట్లు ఆంధ్రులలో నైకమత్య మేదీ? పక్రమాందోళన యేదీ? ఈరెండే ఆంధ్రులు ప్రత్యేకరాష్ట్రమును బడయజాలక పోవుటకు అడ్డంకులు. ఒక రవుననుదానిని మరొకరు కాదన్నచో మూడవవానిదృష్టిలో పైయిరువురు పరిహాసపాత్రులే గదా!

ఈగ్రంథకర్త యువకుడయ్యును ఆంధ్రరాష్ట్రోందోళన నామూలాగ్రము నవగాహన చేసికొనినాడు. ఆంధ్రుల కీ దౌర్భాగ్యదశ యేనాటితో తుడిచిపెట్టుకొనిపోవునోయనెడుతహతహతో ఉడుకెత్తినరక్తముతో వ్రాసినటులున్నది ప్రతిపంక్తిగూడ. "నిన్నగాక మొన్న కండ్లు తెరచిన సింధు, ఒరిస్సాలు తమ స్వరాష్ట్రములను సముపార్జించుకొనినవి. ప్రభుత్వమువారు వంగదేశమును విభజించినంతనే దేశమునందంతటను అగ్నిపర్వతము ప్రజ్వరిల్లినట్లు ఆందోళనాజ్వాలలను లేవదీసి వంగీయులఖండవిజయమును పొందియుండగా, మనమో చేతులార జన్మభూమిని ముక్కలు ముక్కలుగ చేసికొన ప్రయత్నించుచున్న నిర్వీర్యులము. దద్దమ్మలము!" అని గ్రంథకర్త ఆంధ్రులకు పౌరుష మలవడునట్లు పలుకుచున్నాడు. "అధికారపీఠముల నధివసించిన ఆంధ్రాభిమానులు రాష్ట్రవిభజనమునకై తీవ్రకృషి చేయుట కవసరమగు సహాయ సంపత్తులను, ప్రజాభిమతమును, తీవ్రతరాందోళనమును, తీవ్రప్రజోద్యమమును సాగించవలెను" అని హెచ్చరించుచున్నాడు.

ఐకమత్యము, స్వజనసంకల్పము, తీవ్రమైన ఆందోళన యున్నచో నెంతటి మహోద్యమ మైనను సులభసాధ్యము. అందు కెల్లరు పూనుకొనవలెను. ఆంధ్రదేశమందలి కాంగ్రెసు సంస్థలు కొంత ధనమును వెచ్చించి యిట్టి గ్రంథములకు బహుళప్రచారము కల్పించినచో రాష్ట్రసంపాదనమునకు ప్రజలలో కొంతపౌరుషమును, ఉత్సాహమును రేకెత్తించినవారగుదురు. గ్రంథముయొక్క శైలి బహు చక్కగ నున్నది.

గ్రంథములకు డా: సి. సీతారామశాస్త్రి, ది మెడికల్ స్టోర్సు, సత్తెనపల్లి అని వ్రాసికొనిన బడయగలరు.

వ. కుటుంబరావు

మరణానంతర సందేశములు

గ్రంథకర్త: రావుబహదూర్ ఎం. నరసింహం పంతులు, బి. ఏ., బి. ఎల్.,

వెల రు. ౦-౧౦-౦. దొరకుచోటు: కొండేపూడి కృష్ణమూర్తి, ఉల్లితోటవీథి, రాజమండ్రి.

ఈలోకమున మరణించినవారు, తా మిచ్చట చేసిన మంచిచెడ్డల ఫలితమును పరలోకమున సూక్ష్మరూపధారులై అనుభవించి, అనంతరము ఈలోకమున పుట్టెదరని హిందూశాస్త్రములు చెప్పుచున్నవి.

సూక్ష్మరూపధారులగు జీవులు భూలోకములోని తమ బంధుమిత్రులతో సంబంధమును విడక, తమశక్తి ననుసరించి వారికి మేలు చేయుదురనియు, విరోధులైనచో అపకారమునుకూడ చేయుదురనియు, భూలోకములోనివారికి తమ సందేశములను పంపుచుందురనియు తెలుపుటకు ఇంగ్లండులో ఒక మతమేర్పడినది. ఈ పైవాదనను సమర్థించుచు పెక్కురు వ్రాసినవ్రాత లున్నవి.

గ్రంథకర్త నరసింహం పంతులుగారికి ఈ శాస్త్రముపై గల నమ్మకమే యీ గ్రంథరచనకు వారిని పూనుకొనజేసినది. వారికి ఈ శాస్త్రమునందు నమ్మకము పుట్టుటకుగల స్వానుభవములను వారు కొన్నిటిని యీ గ్రంథమున తెలుపుచున్నారు.

ఈ వాదమును అంగీకరించుటకు సందేహములు చాల కల్గును. ఈ గ్రంథమున వ్రాయబడిన కొన్ని సంఘటనలను చదివినంతమాత్రమున ఆ సందేహములు తీరుటలేదు.

టెలిపతి, మెస్మరిజం అను శక్తులవలన, సూక్ష్మజీవులు చేయునని యీ వాదమునంగీకరించువారు చెప్పు కార్యముల నన్నిటిని టెలిపతి, మెస్మరిజములవలన చేయుటకు సాధ్యమగునని స్పష్టపడుచున్నది.

చనిపోయినవారి రూపములు కాన్పించునట్లు చేయుట, ఒకరు ఫోటో తీయించుకొనునపుడు వారి వెనుక నింకొక రూపముండునట్లు చేయుట మొదలగునవన్నియు మెస్మరిజమునందు సామర్థ్యమును గడించినవారికి సాధ్యములే. అందువలన ఈ శాస్త్రమును నమ్ముటకు సాధ్యము గాకున్నది. శ్రీనరసింహం పంతులుగారుకూడ ఈ గ్రంథమున తమ అనుభవములను, ఇతరుల అనుభవములను వ్రాయుచు, ఈ శాస్త్రమును నమ్ముటకు అవి ఆధారములని చెప్పుచున్నారు. అంతమాత్రమున దీనిని నమ్ముట సాధ్యమా? ప్రసిద్ధులగువారు అబద్ధములను వ్రాయరు. కాని వారుకూడ మెస్మరిజం, టెలిపతిభ్రమలలో పడి, యీ వాదమును నమ్మవచ్చును.

ఈ శాస్త్రమునందు పంతులుగారికి నమ్మకము గలదుగాన, యింకను పరిశోధనచేసి దీనియందలి సత్యమును పండితపామరు లందరకును అర్థమగునట్లు ఇంకను పుస్తకములను వ్రాయనగును.

ఈ పుస్తకమున అచ్చుతప్పులేగాక భాషలో గూడ కొన్ని దోషములు నిలిచిపోయినవి. మరొక ముద్రణలో నవి సవరింపబడవలసియున్నవి.

క. స.

చింతామణి విషయపరిశోధనము
(సానుబంధము)

ఇది ఆంధ్రవిశ్వకళా పరిషత్కళాశాలాంధ్రో పాధ్యాయులగు శ్రీ వజ్ఝల చినసీతారామస్వామిశాస్త్రి గారిచే రచింపఁబడి ప్రకటింపఁబడినది. రెండవ కూర్పు. క్రౌనుసైజు, ౨౦+౨౩౧ పుటలు. వెల ఒకరూపాయి.

ప్రథమాంధ్రలక్షణ గ్రంథమగు నాంధ్రశబ్దచింతామణియొక్క కర్తృత్వమును గూర్చియు, కాలమును గూర్చియు, అందలి విషయములఁగూర్చియు పెక్కేండ్లనుండియు నాంధ్రపండితలోకమున వాదవివాదములు పెరిగియున్నవి. ఈ విమర్శగ్రంథమున వివాదగ్రస్తములగు విషయము లన్నియు పరిష్కరింపఁబడి సప్రమాణముగఁ జక్కనిసిద్ధాంతము లొనరింపఁబడినవి.

సుప్రసిద్ధాంధ్ర లాక్షణికులగు శ్రీ సీతారామస్వామి శాస్త్రిలుగారు పయి విషయ పరిష్కారమునకయి వైదిక, సంస్కృతాంధ్రభాషా, వాఙ్మయ, వ్యాకరణములను లెస్సగఁ బరిశోధించి యీ అమూల్య విమర్శనమును వెలువరించినారు. ఇందు మూఁడు ప్రకరణములందు వరుసగ 'చింతామణి నన్నయవిరచితము, కావ్యభాషకే సంస్కారము, చింతామణినిగూఢాశయములు' అను విషయములు నిరూపింపఁబడినవి. అట్లే చింతామణి, వికృతివివేకముల పౌర్వాపర్యము, సంస్కృతాంధ్ర వ్యాకరణముల స్వరూపభేదములు, క్లిష్టసూత్ర వ్యాఖ్యానములు వివరింపఁబడినవి. ఇందలి నూతన విషయము లన్నియు క్లిష్టసమస్యలను పరిష్కరింప సమర్థములు.

ఈయుత్తమగ్రంథ మీవఱకే విద్వత్ప్రకాండుల ఆదరమునకుఁ బాత్రమయి, వెలువడినదిమొదలు నేఁటివఱకును ఆంధ్ర మద్రపుర విశ్వవిద్యాలయములచే ఉభయభాషాప్రవీణ, విద్వత్పరీక్షలకుఁ బఠనీయముగ నిర్ణయింపఁబడుచున్నది. శ్రీ 'మద్రపురీ విశ్వవిద్యాలయాంధ్రపఠనీయ గ్రంథనిర్ణాయక సభవారి' మెప్పుఁ గాంచినది. గ్రంథములోని విషయములు కొందఱు ప్రసిద్ధ పండితులచే స్వీకరింపఁబడినవి.

ద్వితీయ ముద్రణమున నీగ్రంథము 'సానుబంధ'ముగఁ బ్రకటింపఁబడినది. అందు పెక్కు విశేషాంశములు చేర్పఁబడినవి.

ఈ గ్రంథము మొదటికూర్పు పొందిన పిదప కొందఱు విమర్శకులు 'ఈ గ్రంథమునందలి కొన్ని సిద్ధాంతముల విషయమునఁ గొన్ని యనుపపత్తులు' నుజూపుచు, లేఖాముఖమునను, పత్రికాదిముఖమునను, పరీక్షాప్రశ్నముల రూపమునను దమతమ యభిప్రాయములను వెల్లడించిరఁట! కాని 'వానికి సమాధానములు వెలయుచున్నవి. కొన్నింటికి జబాబు లిచ్చుపట్టుల నూతనాంశములును చేర్పఁబడినవి. 'ద్రుతము నకారవ్యంజనవ్యంజనమాత్ర రూపమే యగునపుడు 'జడిగొన కోర్కులు' మున్నగు ప్రయోగము లక్షితము' లనియు 'న్న, ము, లాగమము లకట నిర్వాహక'మనియు, 'అనాదిష్విత్యాది మాత్రార్థ నమస్యాను పద్ధతి'యు పత్తువారి 'బాలసరస్వతీయ ముద్రణము దోషవిశిష్ట'మనియు, 'ద్రుతసంశ్లేష విమర్శనము'ను, ఆంధ్రవిశ్వకళాపరిషత్పరీక్షాపత్ర విమర్శనము'ను, తత్సంబంధి విషయనివేచనమును అనుబంధమున విశిష్టములు.

ఆంధ్రవ్యాకరణమున సవిమర్శముగ నిశిత మగు పాండిత్యమును సంపాదింపవలెనన్న ఈ గ్రంథమును తప్పక చదువవలసియున్నది. ఏతత్పఠనమువలన విభిన్న భాషల వ్యాకరణమర్యాదలుకూడ అవగతము లగును. భాషాభిమాను లీగ్రంథము నాదరింపవలసియున్నది.

బు. వేం. ర.

త్రిపురాంతకోదాహరణము

రావిపాటి త్రిపురాంతక మహాకవిప్రణీతము: శ్రీ నిడుదవోలు వేంకటరావు (బి. ఏ.) పరిష్కృతము. క్రౌను ౫౩+౨౧ పుటలు. వెల ౧౨ అణాలు. వలయు వారు కాకినాడ, సూర్యారావుపేటలో నున్న పరిష్కర్తకు వ్రాయవలెను.

ఆంధ్రవాఙ్మయమున కలంకారమగు నీ యుదాహరణము నిదివఱకు శ్రీ మానవల్లి రామకృష్ణకవిగారు